

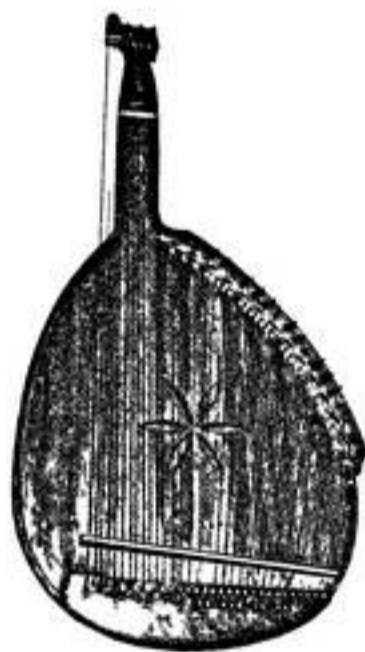
13686 чкр

Hrvatska ševčenkiana



Hrvatska ševčenkiana

Priredio Jevgenij Paščenko



Zagreb, 2011

Hrvatsko-ukrajinsko društvo

Udruga hrvatskih ukrajinista
Knjižnica *Ucrainiana croatica*
Knjiga 6

Nakladnik: Hrvatsko-ukrajinsko društvo

Za nakladnika: Božidar Markuš

Priredio: dr. sc. Jevgenij Paščenko

Recenzenti:

dr. sc. Vinko Brešić

dr. sc. Josip Užarević

Urednik: mr.sc. Miroslav Kirinčić

Dizajn i grafička priprema: Aleksandr Paščenko

Ilustracije su – radovi Tarasa Ševčenka

Tisak: Birotisak

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
pod brojem 768040

ISBN 978-953-95013-6-3

Sadržaj

Uvod - Jevgenij Paščenko: Hrvatska riječ o Ševčenku	5
August Harambašić: Taras Ševčenko. Njegov život i književni rad	15
Ćiro Bragalja: Taras Grigorović Ševčenko	35
Milan Popović: Taras Grigorijević Ševčenko	43
Petar Grgec: Spomenica Tarasa Ševčenka	65
Milan Petanek: Taras Grigorović Ševčenko	75
Franjo Bučar: Ukrajinski heroj	79
Josip Badalić: Ševčenkovo doba i Južni Slaveni	83
St. Lukjanović: Život i djela T. Ševčenka – pjesnik slobode	89
M. Hardovyj: Ševčenko i narodno-kulturni preporod	103
Zvonimir Vukelić: Prigodom 63-godišnjice Tarasa Ševčenka	121
Antin Ivachnjuk: Taras Ševčenko	125
Zynovij Patola: Tarasu Ševčenku velikom sinu i geniju Ukrajine	131
Branko Krmpotić: Utjecaj Ševčenka na Harambašića	135
Ivo Kozarčanin: Djelo Tarasa Ševčenka	143
Stanko Gašparović: Taras Ševčenko (1814. – 1861.) najveći pjesnik Ukrajine	151
Aleksandar Flaker: Taras Ševčenko – borac i revolucionar	163
T. G. Ševčenko Oporuka. S ukrajinskog: T. Menac	177
Josip Badalić: T. G. Ševčenko	179
Jevgenij Paščenko: Fenomen Tarasa Ševčenka	199

Jevgenij Paščenko

Uvod

Hrvatska riječ o Ševčenku

Taras Ševčenko bio je središnjom figurom u stvaranju predodžbi i saznanjima o ukrajinskoj književnosti u Hrvatskoj. Ime i stvaralaštvo velikog pisca neizbježno se susreće u svim razdobljima hrvatskog povijesno-književnog razvitka tijekom posljednja dva stoljeća. Već za života pjesnika hrvatski su preporoditelji poznavali njegova djela, stvarajući kroz njih vlastitu viziju o jednom od slavenskih naroda. Ukrajinski narod doživljavao se tada ponajprije kroz usmeno stvaralaštvo i djela dva velikih Ukrajinca toga doba – Ševčenka i Gogolja. Otkrivajući na taj način Ukrajinu hrvatski su pisci u biti obnavljali tradiciju Jurja Križanića, koji je već u prvoj polovici 17. stoljeća započeo taj put hrvatske društvene misli prema onome što je Križanić imenovao kao *Rebus Ruthenicis*, odnosno kao pokušaj spoznati Ukrajinu-Rus' - njeno ime, jezik, povijesnu sudbinu, književnost, posebice u suodnosu s Moskovskim carstvom. Slavistika prve polovice 19. stoljeća, u svome postupnom razvitku pridonosila je širenju predodžbi o Ukrajini. Kroz neposredne kontakte hrvatskih intelektualaca s tadašnjim filozofima koji su bili rodom Ukrajinci (Osyp Bod'ans'kyj) ili povezani s Ukrajinom (Izmail Sreznjevskij) hrvatski su preporoditelji obogaćivali svoj mit o slavenstvu crpeći iz poezije Ševčenka i proze Gogolja nadahnuća o slavnoj prošlosti i junaštvu čuvenih Kozaka.

Od druge polovice 19. stoljeća mogu se pratiti simptomi postupnog otrežnjenja hrvatskih slavenoljuba u pogledu mitskih zanosa idilom o slavenskom harmonijskom zajedništvu, što nije značilo i potpuno oslobođenje od te mitologeme koja će dugo ostati prisutna u hrvatskih pisaca. Spoznaja o položaju Ukrajine pod ruskim carizmom bila je jednim od značajnih činitelja u poimanju pogrešnih pristupa u slavenofilskom zanosu. Upravo stvaralaštvo Ševčenka bilo je onim činiteljem koji je konkretizirao maglovitu predodžbu o slavenstvu kao oblika svojevrsne pravednosti u odnosima srodnih naroda.

Na početku hrvatske ševčenkiane upisano je ime Augusta Šenoa koji je 1863., prijevodom pjesme *Rozryta mogyla*, započeo tradiciju prevođenja tog ukrajinskog pjesnika ne samo u Hrvatskoj već i na cijelom južnoslavenskome prostoru. Mladi hrvatski pisac izabrao je pjesmu koja je alegorijski predstavljala Ukrajinu kao nacionalnu tragediju predočenu metaforičnim likom groba koji pljačkaju tuđinci. Važno je naglasiti

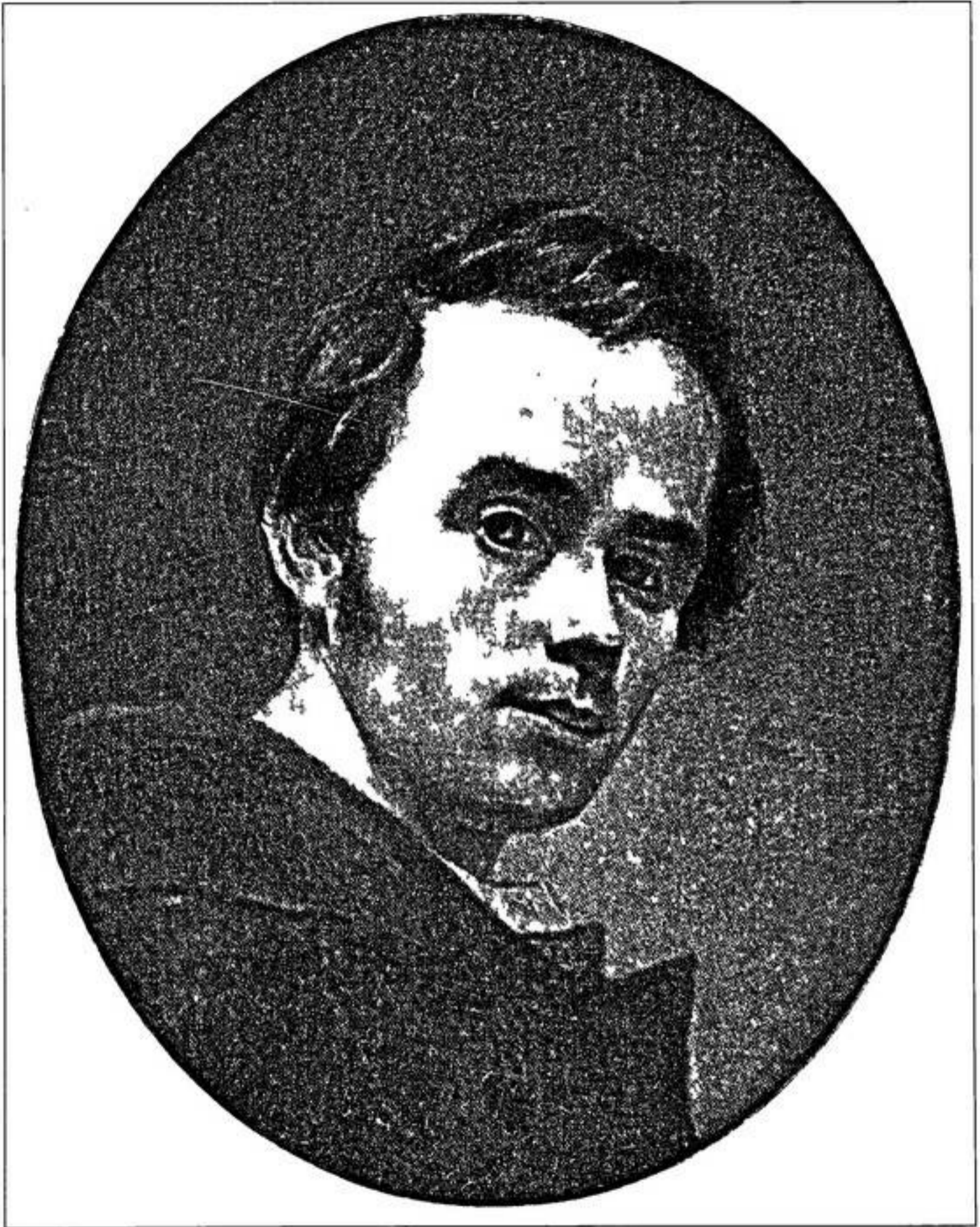
da je kroz tu pjesmu u hrvatski ukrajinski pojmovnik bio uveden naziv s izričito političkim sadržajem – Ukrajina. Ševčenko je uobličio antiimperijski diskurs ukrajinske društvene i političke misli koja nije prihvaćala nametnuto velikorusko interpretiranje naziva Malorus' u smislu dijela Velikorusije, već je akcentiranjem na imenu Ukrajina osporavao ruski velikodržavni diskurs. Šenoim prijevodom te značajne pjesme u hrvatskoj ukrajiniističkoj misli otpočinje i nastavlja se doživljavanje Ukrajine bilo temeljem izričito ukrajinskih izvora ili, pak, uz rusko posredovanje. S obzirom na pretvaranje ukrajinskog pitanja u političko, što je započeto 1847. uhićenjem Ševčenka i njegovim protjerivanjem u azijske zemlje ruskog imperija, s osobnom carskom zabranom umjetnikova stvaralaštva (Ševčenko je bio i diplomirani slikar), nastavkom tog politiziranja kroz neprekidne zabrane ukrajinskog jezika sve do 1905., i ponovnim restrikcijama od 1907., ukrajinska se misao teško mogla neposredno izraziti u Ukrajini. Zato je na značaju dobivao treći izvor – publikacije o Ukrajini izvan prostora ruskoga cenzuriranja, dakle, u drugim slavenskim ili neslavenskim slavistikama. U korištenju ta tri izvora nastajala je i hrvatska ševčenkiana kao sastavni dio hrvatske ukrajiniistike u njenom postupnom formiranju i razvitku. Zbornik *Hrvatska ševčenkiana* upravo odražava putove i forme spoznaje hrvatske društvene misli o Ukrajini.

Ova knjiga predočava neke osnovne izražaje doživljavanja ukrajinskog pisca, a kroz njega i književnosti, u formi tekstova posvećenih neposredno Tarasu Ševčenku što je u knjizi nazvano *hrvatskom ševčenkianom*. Ona u određenoj mjeri oslikava ne samo razvoj hrvatske vizije pisca već i neke tendencije i pojave u hrvatskom društvu tijekom različitih razdoblja. Ne ulazeći u karakteristike tih razdoblja, navest ćemo samo neke osobine recepcije Ševčenka kao dio razvoja hrvatske ukrajiniistike.

Izabrani tekstovi, različiti u odnosu na sadržaj i opseg, predstavljaju lepezu od pokušaja predočiti najznačajnijeg ukrajinskog pisca i osmisliti njegovo stvaralaštvo do onih prigodnih tekstova, koji su najčešće motivirani obilježavanjem datuma Ševčenkovog rođenja ili smrti. Međutim, i ti tekstovi nisu manje značajni, ponajprije u pogledu konteksta, vremena i okolnosti nastanka, budući da su nadahnuti aluzijama na suvremene događaje u hrvatskom društvu ili izvan njega. Izbor tekstova kronološki obuhvaća izraze hrvatske ukrajiniističke misli od njenog postupnog utvrđivanja u drugoj polovici 19. stoljeća, pa tijekom 20. stoljeća i simboličnim upućivanjem na aktualnost ponovnog promišljanja pisca u narednom stoljeću.

Ako je August Šenoa 1863. započeo hrvatsku ševčenkianu, August Harambašić je Matičinim izdanjem knjige prijevoda većih lirsko-epskih spjevova Ševčenka (*Pjesničke pripovijesti*, 1887.) nastavio prevodilačku tradiciju i započeo kritično valoriziranje ukrajinskog pisca. Zbirka prijevoda predstavlja jedan od prvih pokušaja u hrvatskoj slavistici da se predstavi vizija tog ukrajinskog umjetnika i pisca. Harambašićev tekst

u određenoj mjeri reflektira spomenutu ovisnost predodžbi o Ukrajini s postojećim modelima nametnutim ruskom ideologijom. To se odražava i u terminologiji gdje između ostalog Ukrajinci imenuju se kao *Malorusi*, *grana ruskoga naroda* i slično.



Autoportret, ulje, 1840.

Prožethrvatskim slavenofilstvom i idejama o pravednom slavenskom zajedništvu, Harambašić koristi rusku književnu kritiku ali poseže i za ukrajinskim izvorima na koje se naslanja u svojoj kako kaže *crti* o ukrajinskim piscu. Dramatična sudbina pjesnika zauzima značajno mjesto u hrvatskim prikazima s čime započinje upravo Harambašić oslikavajući trnoviti životni put Ševčenka. Najveću zaslugu Harambašić pripisuje Ševčenku kao „pučkom“ piscu. Upravo zbog uživanja u sudbinu rodnoga pučanstva Taras Ševčenko je kroz Harambašića predložen hrvatskoj javnosti kao *velik i prvi među svimi slavenskim pjesnicima*.

Potkraj 19. stoljeća hrvatska slavistika, pa tako i ukrajinstika, u smislu recepcije ukrajinske književnosti razvidno je dinamična. Uz određenu distanciranost Vatroslava Jagića spram ukrajinskih težnji prema osamostaljivanju što bi, prema tom slavistu moglo ugroziti slavensku solidarnost, upravo položaj Ukrajine ruši tu mitologemu o nužnosti slavenskog zajedništva. I nadalje su u hrvatskoj slavistici nazivi Ukrajine opterećeni ruskom velikodržavnom terminologijom. Međutim, slika disharmonijskih međuslavenskih odnosa postaje sve razvidnija što je, uostalom, i samo hrvatsko društvo sve više osjećalo na primjeru vlastitih komunikacija s susjedstvom. Izgrađuje se stanovita predodžba o Ukrajini kao koloniziranoj zemlji, što svjedoči o nepravdi međuslavenskih odnosa u kojima se Ukrajina doživljava po mnogo čemu srodna Hrvatskoj. I nadalje je Taras Ševčenko središnja osoba u prezentiranju sudbine svoje zemlje, pri čemu je njegov tragičan život nezaobilazan dio ukupnog sadržaja piščeva rada.

Primjer suživljavanja sa sudbinom pisca predstavlja esejički tekst Ćire Bragalja, zanimljiv i kao svojevrsan nastavak Harambašićeva oslikavanja ukrajinskog pjesnika. Težeći stvoriti portret umjetnika Bragalja navodi slične epizode iz životopisa ukrajinskog patnika, pokušava inscenirati epizode iz njegovog života, te dočarati Ukrajinu. Stvarajući kulturni kontekst, autor teži rastumačiti određeni pojmove kao što su *kobzar* i *kozaštvo*, dočaravajući kroz poeziju junaštvo i ukrajinsku dušu. Ukrajina se prikazuje kao nešto daleko ali dostojno divljenja. Bragalja ne teži prema filološkom konkretiziranju i analizi, te si dozvoljava pogreške u imenima, vjerojatno preuzetih iz nekih inozemnih izvora, pa tako navodi pogrešne pojmove i imena (Dubovski umjesto Žukovskij, Brulof – Br’ullof, dunki – umjesto dumki, Hoški umjesto Koški i t.d.). Ali, uz to, po prvi puta koristi ne rusko ime Taras Grigorjević, već izvorno – Grigorović. Posebna zasluga autora je u prožetosti tragičnom sudbinom pjesnika, u intimiziranom prožimanju njegovom osobitošću, te ushićenosti pjesnikovom poezijom. Taj stav predstavlja ne samo individualan izraz već i reflektira određenu tendenciju u hrvatskoj sredini izražavanjem osjećaja duhovne bliskosti i solidarnosti s Ukrajinom, usprkos imperijskim pokušajima ukloniti iz svijesti tu zemlju kao posebnog naroda, premda i

ovaj autor rabi naziv Mala Rusija. Osim intimističkoga prožimana Bragalja daje i ocijene stvaralaštva, navodi citate, ponekad u vlastitom proznom prijevodu, prikazuje estetska i idejna dosezanja pisca. Značaj poezije Ševčenka izražen je u *divnijem pjesmama koje se odlikuju žarkom ljubavlju za domovinu, bjesnilom za osvetom i slobodom, koje su hodile od ruke do ruke potajne tješiteljice...*, kao u prvijem dnevnicama kršćanstva riječ Isukrstova.

Milan Popović pripada istom vremenskom razdoblju ali zanimljiv je kao svojevrsna usporednica prethodnom autoru u pristupu ukrajinskom pjesniku. Njegov je tekst, kako svjedoči potpis, urađen u Beču uz opširno konzultiranje literature, ne samo ruske, već i ukrajinske i to ne samo na ruskom jeziku, već i djela pisaca zapadne Ukrajine, te također literature iz njemačke slavistike. Pristupajući stvaralaštvu Ševčenka, autor također dočarava kontekst, ponajprije onaj politički prikazujući nasilje kao normu stava ruskoga carizma prema drugim slavenskim narodima, aludirajući na stanje u Ukrajini, ponajprije kroz neprekidne zabrane ukrajinstva. Važno je spomenuti da autor naglašava ime *Ukrajina* uz koje se ipak i dalje spominje ono drugo: *Ševčenko je Ukrajinac, dakle sin Ukrajine ili Male Rusije. Njezina je historija puna jada i muka, promijenivši dosta gospodara za nekoliko vijekova*. Popović koristi brojne činjenice kako bi dočarao povijesnu istinu o Ukrajini i to ne prema velikoruskim imperijskim stereotipima. Važno je da je tom autoru poznato da je ime Rus', Rusin pripadalo prvotno upravo Ukrajini, da je srednjovjekovna država sa središtem u Kijevu zapravo Ukrajina, da su dva druga naroda – Bjelorusi i Moskovi drukčiji od onih na prostoru Ukrajine. Međutim, za autora su, adekvatno tadašnjem stanju u znanosti, identični nazivi *Rusija* i *Русь*, što će dugo biti zabludom u hrvatskom pojmovniku ukrajinske terminologije. Nazivi Rus' kao *Rusija*, *Kijevska Rusija*, dakle suvremena Rusija, predstavljali su sličan prijenos naziva posve dva različitih pojma. Ukrajinsko Rus' je bilo preuzeto Moskovijom kao Moskovska Rusija. Međutim, pisac je svjestan da Rus' – znači zemlja Rusina, zna za ukrajinska i ruska stajališta o povijesti Ukrajine, prilično uvjereno govori o antropološkim, mentalnim i ukupnim etničkim razlikama između Ukrajinaca i Rusa. To želi rasvijetliti i u terminologiji: *Ukrajinci ili Malorusi (...) razlikuju se od Rusa, dotično od Velikorusa, potonji se imenuju i kao Moskovci*. Za autora je važno dokazati *da ima maloruske narodnosti i maloruskoga jezika, pa prema tome i literature*. Međutim i u ovog autora moguće je pratiti kroničnu opterećenost hrvatskim slavizmom s naglaskom na neumitnoj srodnosti podrijetla slavenskih naroda. Naime, demonstrirajući u cjelini visoku razinu razumijevanja Ukrajinaca kao posebnog, dakle neruskoga naroda, pisac govori o nekom općem korijenu nastanka dva naroda kao srodna – ukrajinskog i ruskog. Međutim, uza sve greške, taj tekst je predstavljao značajan iskorak u tumačenju stvaralaštva ukrajinskog pisca uz opširnu interpretaciju djela.

Politički faktori neizbježno su utjecali na formiranje predodžbi o Ukrajini, posebice tijekom 20. stoljeća. Prvi svjetski rat s frontom kroz ukrajinsku Galiciju snažno je uveo ukrajinsku terminologiju u hrvatski pojmovnik. Publikacije o Ševčenku i dalje predstavljaju poticaj za razmišljanja o položaju Ukrajine pod ruskim carizmom. Nekoliko tekstova iz vremena s početka rata upravo oslikavaju sve veće solidariziranje hrvatskih autora s ukrajinskom stranom koja je podvrgnuta represivnim intervencijama ruskog carizma. Ne manje je naglašena i 1917. kao godina pada carizma. U prikazivanju Ukrajine, kroz stvaralaštvo njenoga najvećega pisca, hrvatski su se autori sve više obraćali zapadnoj slavistici, prikazujući uz njeno posredništvo i stanje u Ukrajini.

Od početka 1920-tih godina u Hrvatskoj je sve jača ukrajinska emigracija koja se našla na hrvatskim prostorima napuštajući zemlju pred boljševizmom. Razvidno je konsolidiranje ukrajinske inteligencije i zbližavanje s hrvatskom javnošću što se odrazilo i na ševčenkiana. Vrhunac predstavlja zbornik *Velikom Slavenu* priređen u čast Ševčenku zahvaljujući naporima ukrajinskih emigranata i hrvatskih slavista kao i uključenju slavista iz Europe.

Zbornik prezentira i Josipa Badalića koji u prikazivanju Ševčenka izražava komparatistički pristup. I drugi autori razmatraju stvaralaštvo Ševčenka poredbeno, naglašavajući njegovu osebujnost i razlikovanje od drugih tradicija pri čemu se implicitno osporavaju velikodržavni mesijanizam i pritisak jednog slavenskog susjeda na drugi, što se i u Hrvatskoj već oštro osjećalo: *Ševčenkov mesijanizam ne javlja se u pijetetskom opijevanju izabranosti svoje rase, svoga naroda, kako to susrećemo u ruskoga proroka Dostojevskoga i u većine poljskih pjesnika (...) Ševčenkov mesijanizam nije farizejski, od čijega bratskoga poljupca poteče krv...*, od kojega nastaju nove tamnice, novo ropstvo, - polemički izjavljuje St. Lukjanović koji pripada, kako se pretpostavlja, krugu ukrajinskih intelektualaca koji su se našli u Hrvatskoj kao emigranti. Jedan od najznačajnijih predstavnika toga kruga je i M. Gardovyj koji je polemički osporavao tadašnji jugoslavizam kao ideološku formu dominiranja jedne veće nacije nad drugom susjednom, misleći na kult Rusije u srpskoj politici. Ukrajinski slavizam s idejom o ravnopravnosti slavenskih naroda bio je blizak hrvatskom poimanju slavizma još od Iliraca pri čemu su ideje i stvaralaštvo Ševčenka nastupali kao potvrda srodnosti uvjerenja tih naroda. Na taj način ukrajinski poeta ponovno je postao aktualan u tadašnjem društvu.

Ševčenko je na svoj način ujedinjavao hrvatsku i ukrajinsku mladež u njihovim razmišljanjima o naciji što potvrđuju publikacije objavljene narednih godina. Jedan od značajnih činitelja je dolazak u Hrvatsku omladine iz zapadne Ukrajine što će se također odraziti na postupan porast zanimanja za ukrajinsko pitanje. Publikacija koju potpisuje *Zvonimir Vukelić, cand. ing. arch.* indikativna je kao neposredno svjedočenje odjeka u

društvu upravo takvih susretanja. U krugu autora hrvatske ševčenkiane pojavljuju se predstavnici iz ukrajinske Galicije što je razvidno iz tekstova koje su potpisali Antin Ivachnjuk ili Zynovij Patola. Oni unose u sadržaj publikacija i mladi temperament ali i već točniju terminologiju u pogledu određenih pojmova što se odnose na Ukrajinu.

Od kraja 1930-ih i s početka 1940-ih godina hrvatska ukrajinistika bilježi dinamičan razvoj što potvrđuju i publikacije koje obogaćuju hrvatsku ševčenkianu. U ovom su zborniku predstavljena tri autora koji potvrđuju stručnu zrelost, poznavanje predmeta i surađivanje s neposredno ukrajinskim povjesničarima književnosti. Potonje je uvijek predstavljalo određenu tradiciju hrvatske ukrajinistike: pripadajući istom administrativnom prostoru još iz doba Austro-Ugarske Ukrajinci iz Galicije sa središtem u Lavovu ti hrvatski znanstvenici su u različitim formama surađivali, posebice u filologiji. Po mnogo čemu srodne političke okolnosti stimulirali su takvu suradnju, posebice od 1930-ih godina pa sve do sovjetskog ulaska u Zapadnu Ukrajinu 1939. Zbog toga se na prostoru Hrvatske našao niz ukrajinskih intelektualaca koji su stvarali sve do proširenja rusko-sovjetskog utjecaja na tom području do 1948.

Branko Krmpotić s tekstom *Utjecaj Ševčenka na Harambašića* prezentira upravo takav proces spoznanosti hrvatskih književnih krugova s književno-povijesnim radovima iz Zapadne Ukrajine. Autor aktualizira pitanje neophodnosti ponovnog osmišljavanja stvaralaštva Augusta Harambašića smatrajući da je u Hrvatskoj nezasluženo zapostavljen. Jedan od aspekata novog tumačenja ostavštine hrvatskog pjesnika povezuje se s nužnošću sagledavanja njegove poezije u kontekstu ukrajinsko-hrvatskih poredbi, ponajprije s pjesništvom Ševčenka. U biti, Krmpotić je aludirao na publikaciju zapadnoukrajinskog istraživača Luke Luciva koji se pozabavio pitanjem poredbi stvaralaštva dva pjesnika. Krmpotićev tekst je među prvima u hrvatskoj književnoj povijesti upućivao na nužnost takvih kompariranja dvije književnosti, ponajprije na primjeru pjesništva dvaju pisaca. On je dao impuls za dalja polemiziranja i važan je kao primjer upravo konkretnih i plodnih kontakata ukrajinske i hrvatske književne povijesti.

Tema Ševčenka dobiva svoj daljnji razvoj u razmišljanjima I. Kozarčanina koji govori o piscu u ozračju nemirnih događaja uoči Drugog svjetskoga rata. Autor postavlja značajno pitanje koje je već odavno sazrijevalo ne gubeći svoju aktualnost ni u narednim razdobljima. Kozarčanin na završetku teksta konstatira da ime i stvaralaštvo Ševčenka *pokreće pitanje novog izbora i prijevoda njegovih balada, jer je stara zbirka već davno rasprodana, a i ne odgovara današnjim umjetničkim zahtjevima i potrebama.*

Hrvatska ševčenkiana prve polovice 20. stoljeća kao i razvoj ukrajinistike doživljavaju svojevrsnu apoteozu u godinama Drugog svjetskoga rata. Ta konstatacija sadrži u sebi i dramatiku same činjenice da je ukrajinska tema postala aktualna i da je privukla pozornost u nemirnim i krvavim godinama sukoba dva totalitarna režima. U

teškim okolnostima ideoloških sudaranja gaji se ideja nacionalne neovisnosti, prilično izražena u Hrvatskoj i u ukrajinskoj sredini, što je vodilo daljnjem zbližavanju i suradnji intelektualnih predstavnika. Ukrajinska problematika doživljava se kao srodna hrvatskim nacionalnim idealima što se izrazilo i u razvoju ukrajinstike, prevođenju, nastavi jezika, pojačanom zanimanju za književnost. Taras Ševčenko neminovno je morao postati predmetom promišljanja što je i potvrdio Stanko Gašparović, jedan od istaknutijih hrvatskih intelektualaca ratnoga doba u zanimanju hrvatske javnosti za ukrajinsku književnost. Tekst S. Gašparovića o Ševčenku predstavlja možda najviši domet hrvatske ukrajinstike u promišljanju ukrajinskog pjesnika. U isto vrijeme tekst svjedoči o njegovom autoru kao o osobi koja ima visoku kompetenciju u pogledu predmeta analize, koja pozna izvornu građu, hrvatsku, ukrajinsku i drugu inozemnu literaturu. Stanko Gašparović ne postavlja za cilj filološku analizu već je njegova težnja predočiti kvintesenciju poetske biti ukrajinskog stvaraoca. U svome nadahnutome tekstu autor zaključuje: *U cijeloj europskoj književnosti ne nalazimo ni prije ni poslije Ševčenka pjesnika, kod kojeg bi domovina i njena sudbina na takav način bila jedini i sveobuhvatni motiv cijelog života i djelovanja, kako je to bilo kod Ševčenka.*

Sudaranje dva totalitarnih režima s pobjedom sovjetskoga vodio je proširivanju rusko-sovjetskoga represivnoga stava prema ideji ukrajinske neovisnosti što se odrazilo i na stavu prema dosezanima hrvatske ukrajinstike. Ona je doživjela likvidiranja i prešućivanja postignutih rezultata. Mnoge su publikacije isključivane iz kasnijih bibliografskih prikaza. Među ostalima i prijevod iz ukrajinske književnosti, publikacije pa tako i rad Stanka Gašparovića o pjesniku ostao je nezapažen i isključen iz informacijskog prostora.

Međutim, hrvatska je društvena misao uspjela izbjeći sovjetske ideološke intervencije koja se širila na prostor jugoslavenskoga režima pa tako je i ukrajinska tema, uz tradicionalnu suzdržanost prema njoj od strane režimskoga centra, izbjegla prešućivanja. Novu hrvatsku ukrajinstiku započinju slavisti Aleksandar Flaker i Antica Menac. Tekst Aleksandra Flakera o Ševčenku kao borcu i revolucionaru duboko je simboličan već svojim nazivom a i datumom objavljivanja. Naziv kao da aludira na sličnu terminologiju u tadašnjoj sovjetskoj povijesti književnosti u kojoj je Ševčenko interpretiran u duhu socrealističkih dogmi. Aleksandar Flaker, međutim, te pojmove ispunjava posve drugim sadržajem, adekvatnim biti Ševčenkova stvaralaštva: on je doista borac i revolucionar ali ne kao apologeta ruskih revolucionara već zbog same prirode njegove svijesti, nastanka njegovog talenta. *Njegova poezija je nikla iz stvarnosti i sama je dio te stvarnosti. Ševčenko nije trebao poput Puškina da radi prikazivanja narodnog života odlazi među cigane, ili da se preobučen miješa u vrevi sajma, te da sluša o narodu iz ustiju svoje dadilje. On je odrastao usred svog naroda, proživljavao njegove muke i*

transponirao u pjesničke oblike, - konstatira hrvatski slavist, implicitno osporavajući sovjetske dogme, prikazujući nacionalnu osebnost pjesnika. *I veliki ukrajinski narod može s punim pravom da se njima poñosi*, - zaključuje Flaker.

Uz Flakerov tekst objavljen je i prijevod Ševčenkove pjesme *Zapovit* kojim je započela svoje prevođene ukrajinskog pjesništva Antica Menac. Datum objavljivanja tog priloga hrvatskoj ševčenkianini podudara se s početkom novog razdoblja u hrvatskoj slavistici, cjelovito u duhovnome životu – ne apologija sovjetskih idejnih kanona koji se širili od 1945. već moderna europski orijentirana kultura kojom hrvatska se izričito razlikovala od kulture pod sovjetskom kontrolom. Tekst Aleksandar Flakera, nažalost, desetljećima nije bio zapažen u sovjetskoj književnoj kritici kao i rad Stanka Gašparovića. Međutim njihov je doprinos predstavljao značajan iskorak daljega usvajanja ukrajinske književne klasike i njenoga najznačajnijeg predstavnika.

Josip Badalić je kao predstavnik tradicionalne slavistike svojim radom koji je objavljen i u sovjetskim akademskim publikacijama, polazeći od povijesno književnih kriterija, obilježio osnovne karakteristike i osobitosti recepcije Tarasa Ševčenka u hrvatskoj sredini od Augusta Šenoae pa nadalje. Taj rad poznatog slavista na svojevrsan način zaokružuje kretanje hrvatske misli u razumijevanju istaknutog ukrajinskog pjesnika i njegove domovine.

Predočeni tekstovi posvećeni neposredno Tarasu Ševčenku ocrtavaju konture tog procesa: od prvoga opširnog prikazivanja Ševčenkovog pjesništva do njegova prihvaćanja kao imperativa svojega naroda i duhovne bliskosti hrvatskih i ukrajinskih nacionalnih ideala. Mada su neki tekstovi obilježeni ponekim netočnostima, pogreškama u terminologiji, u imenima, preuzeti su u izvornom obliku s ciljem prikaza autentičnosti autorskoga rada. U cjelini sagledavajući, hrvatska književna kritika i društvena misao dala je svoj značajan doprinos u razumijevanju i interpretiranju Tarasa Ševčenka kao pisca i čovjeka. Hrvatska ševčenkiana predstavlja i sastavni dio postupnoga nastanka, razvijanja i dosezanja hrvatske ukrajinstike što mora postati predmetom posebnog istraživanja.

Prepoznavanje i razumijevanje u hrvatskom društvu Tarasa Ševčenka, i kroz njegovo stvaralaštvo njegove domovine, nije završen čin. Poezija Tarasa Ševčenka zasigurno zavrđuje novi i opsežniji prijevod što je razvidno i iz predočene hrvatske ševčenkiane u ovom zborniku.

August Harambašić

Taras Ševčenko. Njegov život i književni rad

Učite se, štijte!
Vi i tudjem učite se,
I svog se ne sram'te!
Jer tko majku zaboravlja,
Tog i Bog kara!...

Ševčenko.

Koncem prošlog i početkom ovoga stoljeća, kad su se razna slavenska plemena stala buditi, te je svako od njih nastojalo, da svojemu narječju i u knjizi osvoji dostojno mjesto, nalazimo i među onom granom ruskog naroda, koji se zovu Malorusi, živahno gibanje, koje teži iz svih sila, da i maloruski jezik podigne na čast književnog jezika. Ovo nastojanje nekolicine plemenitih maloruskih otačbenika urodi lijepim plodom, te se u malo godina i maloruska knjiga dovinu znamenitih pisaca, među kojima se iztiču osobito trojica, i to: N. I. *Kostomarov*, P. A. *Kuliš* i T. G. *Ševčenko*. Kostomarov se proslavi kao povjesničar, Kuliš kao pripoviedalac i književni kritik, a Ševčenko kao Bogom odabrani pjesnik svoga naroda, kojega neki kritici meću o bok i ruskom Puškinu i poljskomu Miczikiewiczzu. Književno nastojanje Malorusa i napose ove trojice našlo je u Rusiji mnogo odličnih protivnika, koji su u tom književnom nastojanju nazrievali separatističke težnje na uštrb jedinstvenoj ruskoj knjizi, – nu napokon se i ovaj pojav maloruske knjige, koji je po sveobćem mnienju bio i posljedicom političkih događaja prošlih viekova u južnoj Rusiji, i možda donekle i potreban za posvemašnji prelaz

Preuzeto iz:
Taras Ševčenko.
Pjesničke pripov-
ijesti. U Zagrebu.
Naklada „Matice
Hrvatske“, 1887, str.
V-XXXIII

Malorusa u rusko književno kolo, svede u potrebite i stanovite granice, koje nipošto ne mogu biti na uštrb jedinstvu ruske knjige, te nam je najbolji svjedok, kako se je o toj stvari u maloruskih krugovih mislilo, i sam P. A. Kuliš, kad među ostalim piše: «da nije Ševčenka postigla sudbina prognanstva, to bi on s pomoću nauke bio dostigao Puškina, - i rusko jedinstvo, za kojim su toliko težili Petar Veliki i carica Katarina II, bilo bi se Ševčenkom učvrstilo još bolje, nego samim Puškinom.» U tom je smislu napokon i najnovija ruska književna kritika shvatila pjesnika Ševčenka, pa se danas i svaki Velikorus ponosi maloruskim pjesnikom Ševčenkom, te ga ne smatra samo velikim pjesnikom, sravnjujući ga u mnogom sa velikim Puškinom, nego se svaki Rus upravo diči Tarasom Ševčenkom kao svojim «pučkim» pjesnikom, koji je znao i umio narodnu pjesmu podići do umjetne pjesme, nu koja nije zaboravila na svoj izvor, na prosti narod, odakle je potekla. I upravo tim je Taras Ševčenko velik i prvi među svimi slavenskim pjesnicima, a sravniti se može samo sa škotskim pjesnikom Rob. Burnsom; Taras je svoje najljepše i najnježnije pjesme crpao iz izvora narodne maloruske pjesme, te je mnogo njegovih pjesama teško i razpoznati, da su to umjetne pjesme; one su pune iskrene srdačnosti, one naivnosti i zdravoga naturalizma, koji diže cieniu i osobiti čar podaje narodnoj pjesmi. Pjesnici, koji umiju svojoj pjesmi podati naglasak i kolorit narodne pjesme, bili su uvijek riedki, - a Ševčenko je to umio kao nitko drugi, pak je vriedno, da se s njegovom pjesmom i hrvatska publika upozna, tim više, što je i osoba pjesnikova vanredno zanimiva, i život njegov pun čudnih slučajeva, i pjesnički mu proizvodi neobični.

*

* *

Taras Grigorević Ševčenko rodio se 25. veljače (9. ožujka) g. 1814. u selu Kirilivci, zvenigorodskoga okružja, kijevske gubernije. Otac mu je bio Grigorij, kmet-nevoljnik na dobru nekoga Niemca Engelhardta, a imao je osim Tarasa s prvom ženom još četvero djece. Taras je bio u prvih godinah svoga života, kao sva nevoljnička djeca, sasvim prepušten samomu sebi, te je po čitave dane lutao po gori i po polju, i već za rana stala se njegova ćutljiva duša odzivati glasu prirode. Divne slike ukrajinskih predjela probudile su u njemu čuvstvo ljepote i bujnu fantaziju. Jednom, kako sam pripovieda, u svojoj petoj godine ode daleko u stepu, nekoliko vrsta iza svoga sela, i pošto je dugo lutao, nadjoše ga na cesti putujući Čumaci. On je išao tražiti «konac svieta, gdje se nebo upire o zemlju.» Čumaci doveli su ga kući, gdje su ga već braća i sestre tražili. Stariji brat htio ga tući, ali sestra Irina obranila ga i dala mu jesti «galjuške», - nu on ne jeo, jer ga svladao san i zaspao. Sestra ga uzela na ruke, položila na postelju, prekrstila ga, koreći ga ljubila i govorila mu: «Spavaj sladko, moja skitalice!» Drugom zgodom ne htjede nitko unići u neku pećinu nedaleko od sela; Ševčenko unidje, i ta mu je pećina kašnje mnogi put poslužila, da izbjegne kućnim nevoljama. U osmoj godini umire mu majka

i Taras dobije naskoro nesmiljenu maćuhu, koja je bila u vjekovitoj svadji s ocem radi djece, i napose radi živahne naravi Tarasove, te je Taras od nevolje mnogo izbivao od kuće i većinom plandujući polazio bližnji samostan Lebedin, koji je bio u velikoj časti i uspomeni medju narodom radi hajdamačkoga ustanka od god. 1768., te je Ševčenko ovdje često čuo pripoviedati o tom ustanku starca monaha, koji je bio očevidac onih krvavi zгода: kako je narod ustao proti Ljehom i Židovom, kako su se dielili «posvećeni noževi», i kako su se hajdamaci osvetili svojim tlačiteljem. Živahnu fantaziju Ševčenkovu ovo je monahovo pripoviedanje vanredno potreslo, te je, kako sam pripovieda, ovdje bila prva pobuda njegovoj glasovitoj pjesmi «Hajdamaci», u kojoj je toli liepo, ako i groznimi bojami, opjevao biedu i nevolju svoga roda. Otac Ševčenkov, videći da Taras nije za domaći posao i da ga oslobodi od zle maćuhe, dade ga u nauk nekom Hubskome, kod kojega naskoro nauči čitati. Na zlu sreću god. 1825. umre Tarasu i otac, te sad nasto po njega skrajna nevolja i bieda, i od ovoga vremena ostade on kroz sav svoj život «skitalica». Na samrtnoj postelji, kad je otac Tarasov imao razdieliti ono malo imetka, što je imao, reče o jedanaestgodišnjem Tarasu: «Mojemu sinu Tarasu ne treba ništa od moga imetka; on ne će biti kakav god čovjek; od njega će biti ili što vanredno dobra ili veliki nitkov; za nj niti će moje nasliedstvo što vriediti, niti će mu pomoći!»

«Izgubivši otca i mater,» pripovieda sam Ševčenko u svojem životopisu, «živio sam u školi parokijalnoga učitelja i pojca (Buhorskoga) kano učenik i poslužitelj. Tim je učenikom kod tih učitelja upravo kano i dječakom, koje roditelji, ili koja druga vlast, dadu u nauku obrtnikom. Učiteljeva prava nad njimi ne imadu nikakovih stalnih granica: oni su njegovi pravi robovi. Oni moraju bezuslovno izvršiti sve domaće posle i sve moguće zahtjeve svoga gospodara i njegove čeljadi. Ne ću ni da pomišljate, što je sve od mene mogao zahtievati učitelj, - uvažite, strašan pijanac, - i što sam sve morao izvršiti robskom pokornošću, ne imajući ni jednoga bića na svijetu, koje bi se brinulo, ili koje bi se moglo brinuti za mene. Nu kao da toga nije ni bilo, samo za dvie godine težkoga života u toj tako zvanoj školi prošao sam početnicu, časoslov i napokon psaltir. Pod konac moga školskoga tečaja pošiljao me je učitelj, da mjesto njega čitam psaltir nad pokojnima kmeti, pa mi je za to u ime nagrade plaćao po deset kopejaka. Moja pomoć pružala je strogom učitelju mogućnost, da se je još bolje mogao podavati svojoj najmilijoj zabavi, skupa sa svojim prijateljem Jonom Limarom, tako, da sam ih skoro uvijek našao pijane do mrtva, kad sam se povratio s obavljena posla. Moj učitelj postupao je surovo ne samo sa mnom, nego i s drugimi učenicima, i za to smo ga svi silno mrzili. Njegova nerazumna okrutnost bila je povodom, da smo naprama njemu postali osvetljivi i zlobni. Mi smo ga varali pri svakoj prigodi i nanašali mu sve moguće pakosti. Taj prvi despot, što sam ga sreo u svom životu, ulio je u me duboku mržnju i silni prezir za svako nasilje jednoga čovjeka nad drugim. Moje djetinje srce bilo je tim despotičnim postupkom ogorčeno

milijun puta, i ja sam s njime svršio tako, kako obično svršavaju dalnje strpljivosti i svake obrane lišeni ljudi, - osvetom i biegom. Našavši ga jednom do ludila pijana, ja sam proti njemu upotrebio njegovo vlastito oružje, - šibe, pa sam mu, na koliko je bilo djetinskih sila, odplatio za sve njegove okrutnosti. Od svega dobra učitelja pijanca pričinjala mi se vazda najdragocjenijom stvarcom nekakova knjižica sa sličicama, koje su u istinu bile jako loše. Ja nisam smatrao griehom, ili se nisam mogao oduprijeti napasti, nego sam ukrao tu dragocjenost i po noći utekao u mjestance Lisjanku.

Tamo sam našao novoga učitelja u sobi slikara djakona Jefrema, koji se je, kako sam se skoro osvjedočio, svojimi pravili i običaji jako malo razlikovao od moga prvoga učitelja. Tri sam dana strpljivo nosio vodu iz rječice Tikiča i na željznoj ploči raztirao mjedenu boju. Četvrti dan me je strpljivost napustila, pa sam utekao u selo Tarasivku do učitelja slikara, koji je bio slavljen u svoj okolici, što je naslikao velikog mučenika Nikolu i Ivana Vojnika. K tomu sam Apellesu pošao s tvrdom odlukom, da ću pretrpjeti sve neprilike, koje su, kako sam tada mislio, nerazdjeljive s naukom. Ja sam strastveno želio, da si prisvojim tu veliku umjetnost, ma i u najmanjoj mjeri. Ali, ah! Apelles je dostojanstveno pogledao na moju lievu ruku, pa mi je odmah odrezao svoje mnienje. On mi je rekao, na moju najveću žalost, da nemam sposobnosti ni za što, pače ni za bačvara ili krojača.

Izgubivši svaku nadu, da ću ikada postati makar samo srednji slikar, ja sam se žalostnim srcem vratio u svoje rodno selo. Namjeravao sam postići skromnu sreću, kojoj je moja mašta ipak pridavala neki nevini čar: hotio sam, kako kaže Homer, da budem pastir bezbrižnih stada, samo da mogu, makar i za obćinskim blagom, čitati svoju dragu ukradenu knjižnicu sa sličicama. Ali ni to mi nije pošlo za rukom. Vlastelin, koji je netom bio nasliedio otčev imetak, trebao je okretna dječaka, i poderana učenika skitalicu strpaše naprosto u iznošenu livreju, u široke hlače, i napokon – u kozačke *lakeje*.

Moj vlastelin, kano moskovski Niemac, gledao je svoje kozače praktičnim pogledom, pa mi je odredio posao, da samo šutim i da se ne mičem u kutu predsoblja, dok god ne začujem njegov zapoviedajući glas, da mu dokučim posve blizu njega stojeću lulu, ili da mu pred nosom nalijem čašu vode. Ali ja sam svojom prirodjenom smjelošću prekršavao gospodsku zapovied, pjevajući jedva čujnim glasom hajdamačke tužne pjesme i kradom prerisavajući slike suzdalske škole, koje su resile gospodsku sobu. Risao sam olovkom, koju sam – to priznajem bez svake savjesti – ukrao od pisara.

Moj je gospodar bio čovjek vrlo radin: on je neprestano išao ili u Kijev, ili u Vilnu, ili u Petrograd, pa me je uvijek uzimao sobom, da sjedim u predsoblju, da mu podajem lulu i da radim tomu slične posle. Ne mogu kazati, koliko sam mrzkim smatrao svoj tadanji život: on mi još i sada zadaje strah, te mi se čini kano kakav divlji i nejasan san. Za stalno, mnogo će se ruskog naroda jednom poput mene sjećati svoje prošlosti.

Putujući sa svojim gospodarom od jedne gostione do druge, ja sam se okoristio svakom prigodom, da sa stiene ukradem kakovu sličicu, pa sam si na taj način složio dragocjenu sbirku. Osobiti moji ljubimci bijahu povjestni junaci, kano: Solovij razbojnik, Kulnjev, Kutuzov, kozak Platov idrug. Ali me nije svladala samo požuda za posjedom tih slika, nego i neodoljiva želja, da ih čim vjernije prerisavam.

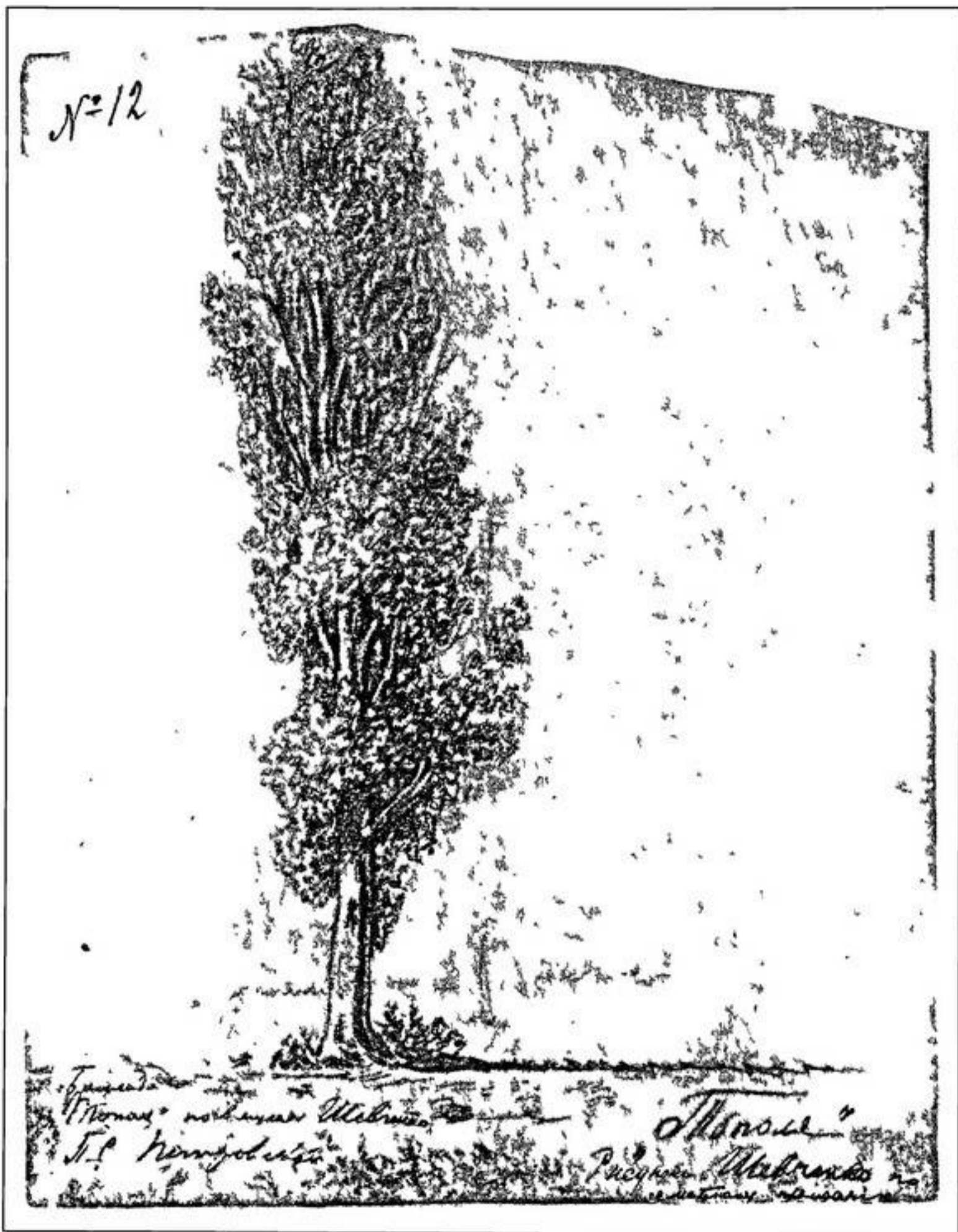
Jednom su, kada smo prebivali u Vilni, 6. prosinca godine 1829., gospodin i gospodja otišli na ples u tako zvanu resursu (plemičko društvo), povodom imendana pokojnoga imperatora Nikolaja Pavlovića. Sve se u domu umirilo, usnulo. Ja sam zapalio svieću u samotnoj sobici, razširio svoje ukradene slike, pa sam, izabravši od njih kozaka Platova, stao marljivo prerisavati. Vrijeme mi je prolazilo neprimjetno. Već sam dospio do malih kozaka, kada se iza mene otvoriše vrata, a u sobu udje moj vlastelin, vrativši se s plesa. On me je biesno sgrabio za uši i udarao me po usti – ne za moju umjetnost, ne! (umjetnosti on nije cienio), nego za to, što sam ja mogao zapaliti ne samo kuću, nego i cielo mjesto. Drugi dan naložio je kočijašu Sidoru, da me valjano izbatina, što je i učinjeno s dužnom revnošću.

Godine 1832. navršilo mi se 18 ljeta, i jer se nade moga vlastelina u moju lakejsku sposobnost nisu ispunile, to me je on, uslišavši moju neprestanu prošnju, na četiri godine poslao u nauku nekom slikaru Širjaevu u Petrograd. U Širjaeva bile su vlastitosti učitelja Spartanca, djakona slikara i drugoga učitelja vrača; nu ja sam, mimo sav upliv njegova trostrukoga genija, po jasnoj ljetnoj noći bjegao u Ljetni perivoj, da rišem kipove, koji ukrašuju tu zasebnu gradjevinu cara Petra. Na jednoj od tih «seansa» upoznao sam se s umjetnikom (svojim zemljakom) Ivanom Maksimovićem *Sošenkom*, s kojim sam i sada u najiskrenijem bratskom prijateljstvu. Na savjet Sošenkov počeo sam po naravi akvarelno slikati portrete. Kod bezbrojnih slabih pokusa strpljivo mi je služio modelom drugi moj zemljak i prijatelj, kozak Ivan *Ničiporenko*, sluga našega vlastelina. Jednom je vlastelin u Ničiporenka vidio moju slikariju, i ona mu se je tako svidjela, te me je stao upotrebljavati, da slikam portrete njamilijih mu milostnica, za koje me je kadikad nagradjivao celim srebrenim rubljem.

Godine 1837. predstavio me je Sošenko tajniku akademije za liepe umjetnosti, V. I. *Grigoroviću*, s molbom, da me oslobodi od moje tužne sudbine – od nevoljničtva. Grigorović je njegovu molbu predao (glasovitom ruskom pjesniku) V. A. *Žukovskomu*. Taj se je ponajprije pogodio s mojim vlastelinom – gospodarom Engelhardtom za svotu, koja bi mu se imala izplatiti, da postanem slobodan, i zamolio glasovitog slikara K. P. *Brjulova*, da naslika njegovu, *Žukovskoga*, sliku, pa da ju izigraju u privatnoj lutriji. Veliki Brjulov odmah je pristao i skoro naslikao željenu sliku. *Žukovski* je s pomoću grofa *Velegorskoga* ustrojio lutriju na 2.500 rubalja u assignatih, i tom je svotom bila kupljena moja sloboda, 22. svibnja 1838.

Od toga dana počeo sam pohadjati tečajeve akademije za liepe umjetnosti, pa sam do skora postao jednim od najmilijih učenika Brjulovljevih.

.....



Jablan, olovka, 1839.

Kratka poviest moga života, koju sam evo u ovom manjkavom opisu nacrtao, - zaključuje Taras Ševčenko ovaj svoj životopis, - da istinu priznam, stajala me je i više, nego što sam mislio. Koliko ljeta izgubljenih! I što sam od sudbe kupio svojom borbom, - da ne poginem? Samo strašno spoznanje svoje prošlosti. Ona je strašna, ona je za me strašna tim više, što su *moja rođena braća i sestre*, o kojih mi je bilo teško spomenuti u mom pripoviedanju, i *sada* (god. 1860.) *u kmetstvu*, u nevoljničtvu. *Da, oni su u nevoljničtvu i sada!*»...

*
* *
*

Kad se je Taras Ševčenko oslobodio nevoljničtva, posvetio se je slikarstvu i pjesničtvu. Nu malo po malo zapuštao je slikarstvo, i sve više prianjao uz pjesništvo, za što su ga dosta puta njegovi zaštitnici, i napose Sošenko, koji ga je u prvo vrijeme bio primo i na stan, ljuto korili. Ali sve uzalud! Ševčenko obljubi doskora više pjesništvo, nego slikarstvo, te u svojem već spomenutome životopisu o tom piše ovako: «O mojih prvih književnih pokusih reći ću samo to, da su započeti u onom Ljetnom perivoju, za tihe i jasne noći. Ukrajinska stroga muza dugo se je uklanjala od moga ukusa, pokvarena životom u školi, u gospodskom predsoblju i u gradskih stanovih; ali kada je zadah slobode mojim čuvstvom povratio čistoću prvih godina mojega djetinstva, provedena pod ubogim otčinskim krovom, onda me je, hvala joj, zagrlila i zavoljela i u tuđem kraju. Od mojih prvih slabih pokusa, napisanih u Ljetnom perivoju, tiskana je samo «*Začarana*.»¹

Polazeći Ševčenko još akademiju umjetnosti, g. 1840. izadje prva sbirka njegovih pjesama pod naslovom: «*Kobzar*» (Guslar),² i od toga vremena bilo je njegovo ime u maloruskoj knjizi ovjekovječeno. Svi ga priznadoše najboljim ukrajinskim pjesnikom, a Ukrajinci primiše ga u svoje kolo, te ga podupirahu svom snagom u njegovom nastojanju, da si pribavi potrebito naobraženje, koje mu je kao pjesniku još manjkalo. G. 1842. izda svoju pjesmu «*Hajdamaci*», te ju posveti već spomenutom tajniku akademije umjetnosti V. G. Grigoroviću u znak osobite zahvalnosti, što mu je prvi pripomogao, da se oslobodi nevoljničtva. Ukajina primi tu pjesmu s velikim oduševljenjem, ali su ga za to neki od njegovih prijatelja, kako sam piše, proglasili *buntovnikom*, te je imao velike muke, dok ih je uvjerio, da to on nije.

Polučivši god. 1843. naslov slobodnoga umjetnika, stao se je Ševčenko spremati, da podje u svoju milu Ukrajinu, gdje su ga nestrpljivo očekivali njegovi zemljaci, a on se nadao, da će tamo naći gradiva i za svoje slike i za svoje pjesme. I bio bi otišao odmah,

1 U ovoj knjizi na prvom mjestu, a izpjevana god. 1838.

2 Iz ove su sbirke u ovoj knjizi, osim «*Začarane*», prevedene još dvie pripoviesti, i to «*Topola*» i «*Katarina*», koje uvršćuju medju ponajljepše.

da nije bilo neprilike – radi novca. I prije, pošto se je bio oslobodio nevoljničtva, i sada, pošto je bio položio izpite na akademiji umjetnosti, bio se je podao pustolovnom životu, - te zapao u dugove,¹ dok ga iz te nevolje ne izbavi neki prijatelj, koji mu daje posla. I pošto se je bio riešio svojih vjerovnika, ode u drugoj polovini g. 1843. u svoj zavičaj, gdje su ga dočekali s najvećim veseljem, i gdje je s malom iznimkom ostao sve do svoga zatvora god. 1847. Nu on se je doskora razočarao glede neke ukrajinske gospode, pa ih nije rado polazio. Kmeti jaram, koji je silno tištio biedni narod, svestrano nevoljničtvo jadnoga puka ogorčavalo je i najljepše časove njegova života.²

Većina novih ukrajinskih znanca Tarasovih nije se odlikovala niti osobitim vrlinama, niti gorućom ljubalju prema rodnom jeziku, ni priklonošću prema rodnoj starini. Posred te pustinje «mrtvih duša» bile su, kano kakove oaze, samo nekoje obitelji drugoga duha, koje su se odlikovale i naobrazbom i čovječnošću. Takovim oazama spadala je i obitelj bivšeg ukrajinskoga generalnoga namjestnika kneza *Repnina*,

1 Zanimljivo je, što je Taras o tom pisao svome bratu N. G. Ševčenku: «Kad sam načinio izpit, počinio sam koješta, čega se sada i spomenuti stidim. Da! načinio sam izpit, pa sam se stao tako veseliti, da sam se opametio istom onda, kad je momu veselju minulo dva mjeseca. Probudiv se, ležim u jutro i mislim: a što ću sada početi? I gle, gospodarica ušla i veli: «Taras Grigorević! Ja se ne mogu dulje natezati! Vi mi imate dati za dva mjeseca za stan, jelo i pranje. Ili mi dajte novac, ili već i ne znam, što ću s Vama početi.» Ja sam ju zamolio, da malo počeka, a k jednu sam pomislio, što li ću početi? Istom što je izašla gospodarica, dolaze trgovački pomoćnici jedan za drugim, i svi po novac: «Oprostite, vele, tu su računi.» Što da počmeš? Uzimljem račune i velim: «Dobro! Ostavite račune, ja ću ih pregledati i poslati novac.» A sve mislim, kad će to biti i odkuda ću novca uzeti?» - U drugom pismu piše Taras: «Iz te neprilike izbavio me na sreću neki prijatelj, koji mi je dao posla. I od tog vremena čvrsto sam odlučio, da ću gospodarici za svaki mjesec platiti u naprijed, jer dobro znam, da se kod mene novci u žepu nikada ne drže!»

2 Atanasjev-Čužbinski pripovijeda u ovom pogledu vrlo značajni događaj o Ševčenkovu posjetu kod nekog gospodina u gradu L. «Na objed – veli on – došli smo dosta rano. U predsoblju driemao je sluga na klupi. Na njegovu nesreću došao gospodin, vidio ga, gdje spava, i probudio ga vlastoručno, na svoj način, ne obazirući se na našu prisutnost. Taras Grigorević pocrvenio, pokrio glavu i pošao kući. Nikakve molbe nisu ga mogle nagovoriti, da se povraća. A gospodin mu za to kašnje nije ostao dužan, i ta je tamna ličnost, radeći sve u mraku, zadala dosta nevolje našem pjesniku.» - Isto je tako značajan postupak Ševčenkov s drugim vlastelinom, koga je on češće posjećivao. Jednom je, po ljutoj zimi, taj vlastelin poslao pješice svog kmeta u Jagotin k Ševčenku (punih 30 vrsta) u nekakvom neznatnom poslu, te mu naložio, da se još isti dan vrati. Doznajući za taj nečovječni nalog, Taras Grigorević nije mogao vjerovati svojim ušima; nu tako je uistinu bilo, i on se je gorko razočarao u svom sudu o čovjeku, koga je u postupku napram kmetova držao vrlo liberalnim. Ne imajući prava, da viestnika zadrži do drugoga dana, napisao je njegovomu gospodaru pismo, puno srčbe i negodovanja, i javio mu, da s njime prekida svako poznanstvo za uvijek. Ali ni vlastelin nije šutio, nego je Ševčenku odgovorio pismom, u kom se je vrtilo sve oko toga, «da je u njega 300 duša takovih «bedaka», kakav je i Ševčenko.»...

koji je bio još god. 1843. pozvao Ševčenka k sebi u Jagotin, da naslika njegov portret. Nu kada je taj portret bio gotov, zadržao je knez našeg pjesnika te ga umolio, da kod njega ostane, koliko mu drago. Ševčenko je rado primio taj poziv, pa je u Jagotinu proveo skoro godinu dana.

Koncem godine 1844. bio je na kratak čas i u Petrogradu; a god. 1845. nalazimo ga u Kijevu. Tu je bio na čelu mladeži, koja se je ponajviše njegovim nastojanjem bila sdružila, da *prosvjetom* pomogne, da ukine kmetstvo. «Taj posao – po Ševčenkovih riečih – mora se obaviti ovako: svaki od nas neka prema svojim silam odredi svotu, koju može davati u obću blagajnu. Blagajnom upravlja izabrani odbor; blagajna se umnožava i prinesci i kamatami; a kad dovoljno naraste, onda će se iz nje davati podpora siromašnim mladićem, koji su svršili gimnaziju, a nemaju sredstava, da podju na sveučilište. Svaki, koji je dobivao podporu, mora se obvezati, da će poslije svršenih sveučilištnih nauka šest godina služiti kano seoski učitelj, i tada narod podučavati i pridizati, da uz triezan život smogne sredstva, da se oslobodi nevoljničtva.» Tako je nastao «Kirilo-Methodijevski kružok», u kome se je radilo i o duševnom sjedinjenju svih Slavena, na temelju podpune jednakosti i slobode.

Ostalo vrijeme god. 1845. proveo je Ševčenko putujući po Ukrajini, te je u to vrijeme i izpjevao prekrasne pjesme «Nevoljnika»¹ i «Ivana Husa», koju je potonju pjesmu posebnom veoma značajnom poslanicom, u kojoj prekrasno riše dobre slavenske susjede Niemce, «u znak slavenske uzajemnosti i ljubavi» posvetio glasovitomu P. I. Šafariku u Pragu. Ova se je pjesma izgubila, te od nje nemamo nego dva mala odlomka, ali je, sudeći po njima, ta pjesma spadala medju ljepše, te je Ševčenko, kako sam tvrdi, radi nje proučio sva vrela o Husu i o Husitih, i o njoj se savjetovao sa svimi Česi, koji su tada živjeli oko Kijeva i u Kijevu, da ne bi što u etnografiji ili topografiji pogriješio. God. 1846. putovao je Taras širom ciele Ukrajine sa svojim prijateljem arheologom Čužbinskim i risao sve, što je našao znamenita; a u siečnju god. 1847. prisustvovao je svatbi svoga prijatelja i književnoga druga P. A. Kuliša sa Aleksandrom Mihajlovnom Bjelozerskom, koja je bila velika štovateljica Ševčenkove vile, te je pjesniku već prije bila ponudila sredstva, a da on nije ni znao za njezino ime, da na tri godine putuje u Italiju. O toj svatbi pripovieda sam Kuliš: «Ševčenko je svatbu nepoznate štovateljice svoga genija prometnuo u pravu narodnu operu: novi talenat pjesnikov proslavio se one večeri. On je bio možda najbolji pjevač narodnih pjesama u Ukrajini. Ništa slična nisam ja u cielej Ukrajini ni u glavnijih mjestih čuo.»

1 Prevedena na str. 57. ove knjige.

Putujući Ševčenko po Ukrajini, on je uz svoje risanje i pjesnikovanje svagdje zalazio među narod te ga je upućivao na dobar i valjan život, a imućnike i vlastelu svagdje nagovarao, da budu čovječni prema svojim podanicima: on je bio pravi blagovjestnik mira i međusobne ljubavi, te je svagdje prikoravao nepravdu i zla djela. Ševčenko nije nikada zaboravio svoga podrietla, pak je zato bio pun ljubavi spram nevoljnom puku, te ga je zagovarao napose kod onih, koji su se i na *njemu* u njegovoj mladosti sa toliko zla i nepravde ogriješili. Sve njegove pjesme, kojih je u ovo vrijeme poveći broj izpjevao, odjekivale su mogućnikom jednim odzivom: oslobodite narod od nevoljništva i budite pravedni gospodari! Taras Ševčenko je uslied toga svagdje, gdje je bilo braniti isitnu i pravicu, ulagao svoju rječ, te nam liepu crticu iz ovoga vremena pripovieda Čužbinski iz Prilukâ. Kad su bili tamo, jednoga dana stane gorjeti uboga drvenjarka nekoga židova; njegovi jednovjernici pomagali su mu gasiti vatru, a kršćani prekrižili ruke, pak nisu marili za taj požar. Ševčenko je nastojao, da se židovu spase ono malo, što je imao, i pošto je bila vatra pogašena, pozvao je kršćane, te

ih oštro prikorio i spočitavao im njihovo nekršćansko nepostupanje, jer tobože: gori židov! Premda Ševčenko radi osobitoga položaja židova u Ukrajini ovomu plemenu nikada nije bio veliki prijatelj, to je on kršćanom u Prilukah ipak vatrenom rječju dokazivao, «da nam je svaki čovjek koji je u biedi i nevolji, pa ma kojega plemena i vjere bio, brat i iskrnji!» Ovako radeći i djelujući Ševčenko po Ukrajini: činom, govorom, kistom i pjesmom žigošujući svaku nepravdu, uz premnoge prijatelje i poštovatelje pribavio si je i veoma mnogo protivnika i neprijatelja, koji su samo vrebali, da ga mogu s kojega mu drago nedjela obiediti i tako iz Ukrajine ukloniti. I tomu nisu trebali velike muke; jer su njegove i starije i novije pjesme kolale od ruke do ruke po čitavoj Ukrajini u prepisih, a u njih je bilo koješta, što se je dalo na razni način tumačiti. U ovo vrijeme (početkom god. 1847.) zadesi jednoga od Tarasovih dobrih prijatelja, po imenu grofa Jakova Balmena, te je radi svoga slobodumja bio iz Ukrajine prognan u Kavkaz i tamo kao prosti vojnik uvršten u vojsku. Ovaj čin ojedi Ševčenka neizmjerne, te je rad toga izpjevao pjesmu pod naslovom «Kavkaz», gdje oštro žigoše samovolju i nasilje. Ovu pjesmu čitao je Ševčenko u krugu svojih prijatelja, - ali ona dodje naskoro i u nepozvane ruke, te se je rad ove i drugih njegovih pjesama, koje su kolale po Ukrajini, a i radi njegova sveobćega djelovanja među Malorusi, na jednom silna oluja nadvila nad njegovu glavu. Prijatelji njegovi su to doznali, te su mu savjetovali, da pobjegne u inozemstvo, ali on ne htjede, nego, pošto je pred koje vrijeme posredovanjem sestre ministra prosvjete grofa Uvarova bio imenovan učiteljem risanja na kijeveskom sveučilištu, htjede u Kijev, nu čim stupi u Černigori u parobrod, uapsi ga (prvi dana travnja god. 1847.) iznenada neki policajni činovnik, pošto su već koji dan prije u Kijevu uapsili i Ševčenkova druga i prijatelja Nik. *Kostomarova* i odveli ga u Petrograd. Ševčenko primi svoje uapašenje

posve mirno, i kad je neki vojnički častnik, koji se je desio na parobrodu i bio veliki poštovatelj pjesnikov, htio u vodu baciti Ševčenkovu putnu torbu jer se je bojao, da u njoj ima zabranjenih pjesama, ne dopusti to pjesnik, već reče: «Ne treba; neka samo uzmu!»

U Kijevu, kamo je bio odpraćen, zatvore Ševčenka u prosti zatvor, i odpreme ga za koji dan u Petrograd. U Petrogradu bi Tarasova odsuda brzo gotova, akoprem se za nj zauzeše mnog uplivni i odlični prijatelji, a medju ostalimi napose kneginja Repnin, po svom bratu ministru grofu Uvarovu. Ali kneginji odgovori glava žandarmerije grof Orlov službeno, «da se ona ne mieša u te poslove, i da ne dopisuje s *prostim vojnikom* Ševčenkom, jer da će inače i s njom morati strogo po zakonu postupati.» Već koncem mjeseca svibnja bio je Ševčenko kao prosti vojnik odpraćen u Orenburg (na Uralu) sa strogom zabranom, da ne smije tamo ni *risati* ni *pisati*, i pošto se je u gradu Orenburgu predstavio vojničkom glavaru Obručevu, bi u jeseni god. 1847. poslan u pograničnu tvrđavu – izmedju Azije i Europe – Orskaju, gdje si je samo mitom podčinjenih častnika donekle olakotio život, ali mu je za to ipak bilo živjeti u jednoj kazemati sa «žigosanimi» i zločinci.

U početku god.1848. polazila je znanstvena ekspedicija kroz Orenburg na aralsko more. Glava ove ekspedicije A. P. Butakov, doznava za Ševčenka, umoli vojnoga zapovjednika Obručeva, da dozvoli Ševčenk, da se kao risač priključi ovoj ekspediciji. To bi dozvoljeno, i pjesnik ode pješke na aralsko more i provede tamo do jeseni god. 1849., a kad se je povratio u Orenburg, preporučio ga je Butakov generalu Obručevu, te su sada oba zajedno nastojali, da Ševčenko radi zasluga, koje je imao za ovu znanstvenu ekspediciju, postane vojnim podčastnikom, što bi ujedno bilo značilo, da se njegovo prognanstvo približuje kraju. Ali i Obručev i Butakov padnu radi preporuke Ševčenka u Petrogradu u nemilost, i oba dobiju «službeni ukor», a uslied denuncijacije nekoga podčastnika, koga Ševčenko nije hotio dulje mititi, «da on u prkos naročitoj zabrani snima lica pače i službenih i visoko postavljenih osoba,» bude naskoro položaj pjesnikov još jadniji nego dosele, i general Obručev dobi radi Ševčenka po drugi put «službeni ukor», te ga je morao odpremiti u tvrđavu Novo-Petrovsku, gdje je bilo zapovjedniku tvrđave naročito naloženo, «da Taras Grigorević ne smije risati.» To je bilo god.1850.

U tvrđavi Novo-Petrovskoj probavio je Ševčenko punih šest godina. S nastupom (god.1854.) cara Aleksandra II. na prijestolje bude i po pjesnika bolje, te njegovi prijatelji u Petrogradu stadoše sada nastojati iz svih sila, da ga izbave iz tužna prognanstva. U tom je, ponukanjem poznate nam već kneginje Repninove, napose prednjačila plemenita grofinja Anastasija Ivanovna Tolstojeva, te se je već god.1855. očekivalo Ševčenkovo pomilovanje. Ali to se zategnu, te je prvu viest o pomilovanju

pjesnik primio istom 1. siečnja god. 1857., a 21. srpnja iste godine bude o tom službeno obaviešten. Početkom kolovoza ode Ševčenko iz tvrđave Novo-Petrovske, te u rujnu stigne u Nižnij Novgorod, gdje bi opet neko vrieme pridržan, jer se je pokazalo, da nije još posve pomilovan, te da ne smije u glavne gradove i da i nadalje ostaje pod policajnom pazkom. Napokon, mjeseca ožujka god. 1858., stigne Ševčenko u krug svojih prijatelja u Petrograd, te dobi mjesto i stan u akademiji umjetnosti.

Desetgodišnje žalostno prognanstvo, vojnička služba prosta vojnika, pomanjkanje svakoga obćenja sa svietom, sve je to moralo ostaviti posljedica na duhu pjesnika – mučenika Ševčenka. Ivan S. Turgenjev upoznao se je sa Ševčenkom iza njegova povratka iz prognanstva, te medju ostalim piše o tadanjem njegovom duševnom stanju sljedeće: «Pravi pjesnički elemenat probudjivao se je sada u njemu riedko; on je proizvodjao utisak razjadjena, izmučena i satrvena čovjeka, s obiljem gorčine na dnu duše, teško pristupne tudjem oku, i s časovitimi propljesci dobrodušja i pojavi veselja. Sada su se u njemu češće počela pojavljivati nagnuća k ćudačtvu i piću. Posljednji godina svoga života, krećući se u odabranom krugu književnika, čitajući ruske listove i naprežući sve sile, da nadomjesti izgubljeno vrieme, njemu je pošlo za rukom shvatiti nove ideje; ali je ipak nedostataka u njegovoj naobrazbi bilo još vrlo mnogo. Uz to je i njegov veliki tvorni talenat sada očito počeo malaksati. Taras je to ćutio, ali se je od straha pred otvarajućom se propašću hotio odvrnuti i uvjeriti sama sebe, da nema onoga, što mu je prietilo.... Pjesme, što ih je u posljednje vrieme čitao u Petrogradu – nastavlja I. S. Turgenjev, - bile su mnogo slabije od onih ognjenih proizvoda što ih je nekoć čitao u Kijevu.»

Godine 1859. podje Taras, željan svoga zavičaja, u svoje rodno selo u Ukrajini, gdje je još većinu svojih rodjaka našao u životu; osobito je radostan bio sastanak pjesnika s milom mu sestrom Irinom. Ali ga je boljelo srce, gledajući svoje rodjake u kmetskome jarmu, kojega je on svu težinu iznio na svojih plećih. A toj nevolji nije mogao pomoći, pače ni materijalno, jerbo je, i sâm siromah, odlazeći jedva mogao ljubljenoj sestri Irini ostaviti *jedan rubalj*. Iz rodnoga sela otišao je u Korsun k bratu svomu V. G. Ševčenku; i tuj su oni zajedno tražili mjestance udobno i liepo, gdje bi se Ševčenko mogao naseliti za uvijek. Polovicom srpnja g. 1859. pošao je k nekomu prijatelju u Mežiriečje, mjestance čerkaskoga okružja, kijevske gubernije. Tuj ga i opet uapsiše, na denuncijaciju nekih Poljaka, koji ga obiediše velikim slobodoumljem, i odvedoše ga u zatvor u Kiev. Tamo ostade dva mjeseca, dok nije dobrotom general-guvernera kneza Vasiljčkova bio oslobođen, te se je napokon povratio u Petrograd 7. rujna 1859.

U Petrogradu zaokupila ga njegova davna misao, da nadje skomnu drugaricu, s kojom bi mogao sprovesi ostatak svoga života. Pošto ga je već jednom odbila neka glumica u Nižnjem Novgorodu, hotio je sada oženiti djevojku iz prostoga puka i tu

je pomislio na služavku svoga brata Vartolomeja Grigorevića, neku Haritu. Nu ni ona ga nije htjela, a brat mu je pisao, samo da ga ne uvriedi, da ona nije za njega. To su mu medjutim govorili i drugi; ali on im je odvrtao: «Ja sam i po tielu i po duhu sin i rodjeni brat našega nesretnoga puka, pa kako bih se mogao izjednačiti s gospodskom krvlju? Pa i što bi razmažena gospodjica radila u mojoj seljačkoj kući?» Kad nije mogao oženit Haritu, mislio je uzeti neku Glikeriju, svoju zemljakinju, koja je služila u Petrogradu. Ali lakoumna, neizobražena i mlada djevojka nije mogla pojmiti Ševčenka. On je brzo uvidio, da je ona vjetrenjasta, da ljubi nakit, zabave i novac, - i posao se razvrgao. Kad se nije mogao oženiti ni u Korsunu ni u Petrogradu, pisao je svomu staromu prijatelju F. T. u Poltavu, da mu nadje «crnokosu Poltavku djevojku» ...

Uz misao o ženitbi bila mu je pod zadnje dane života glavna briga da s pomoću svojih prijatelja iz kmetstva oslobodi svoju braću i sestre. To mu napokon i podje za rukom, ter se njegova braća i sestre oslobodiše nekoliko mjeseci prije glasovitoga ukaza cara Osloboditelja o dokinuću nevoljničtva (19. veljače 1861.); a on je barem mogao mirno umrieti, izpunivši savjestno svoju dužnost. A već se bilo našlo i mjestance Ševčenku za kućicu: na strmoj obali velikoga Dnjepra, na briegu pod kojim su se skrivale ribarske kolibicije, a za njim se je sterala slobodna i široka stepa. Obradovani Taras Grigorević bio je već poslao i novce za zemlju ali mu nije bilo sudjeno, da umre u svom zavičaju.

Već koncem god. 1860. bio je Ševčenko jako bolan: imao je vodenu bolest. U siečnju 1861. pisao je prijateljem vrlo jadovna pisma, a u veljači bila se je bolest već silno razvila. Umro je 28. veljače, u pet sati u jutro. Još u proljeće iste godine preneli su njegovo tielo iz Petrogradu u Ukrajinu, gdje je, prema njegovoj želji, izrečenoj u jednoj pjesmi («Zapovit») već god. 1846., sahranjeno na visokoj obali Dnjepra, blizu Kanjeva.



O pjesniku Tarasu Ševčenku pisano je razmjerno veoma mnogo.¹ Jedni su ga dizali i uzvisivali, drugi kudili, što su znali i mnogi, i napose ruski kritici podmitali su

1 Pjesme Ševčenkove izašle su u mnogo izdanja, i to većinom pod imenom: „Kobzar“ (Guslar), a ponajglavnija izdanja jesu: u Petrogradu god. 1840., 1861., 1867., 1883., 1884.; u Kijevu god. 1877.; u Lavovu 1876.; u Genfu 1875. itd. Pisali su o Ševčenku, osim mnogih članaka raznih pisaca u «Osnovi», «Ruskom slovu», «Drevn. i Nov. Rossiji», «Nar. Čtenijah» itd., još između ostalih: Particki, Ogonovski, Maslov, B. *Battaglia* («Szewczenko, zycie i pisma jego.» Lwów 1865.), M. K. *Čalaj* («Žiznj i proizvedenija T. G. Ševčenka.» Kijev 1882.) itd. – Poveći članak o Ševčenku nalazi se također u knjizi K. I. *Petrova*: «Očerki istorii ukrainskoj literaturi XIX. stoljetija.» Kijev 1884. (str. 297-368), kojim se je ponajviše koristio i pisac ove crte. – Prevedene su pjesme Ševčenkove na mnoge jezike, a među slavenskim: na velikoruski, poljski, češki, srbski (u Novakovićevoj «Vili» 1868.) itd.

njegovom književnom djelovanju svemoguće buntovničke i, obzirom na velikorusku knjigu, separativističke težnje. Nu svi ti studije ne mogahu ipak poreći Ševčenku, da je znamenit pjesnik, da, s neke strane i najveći slavenski pjesnik, pak oni svi i ne pomišljahu, da je Taras Ševčenko od četrdeset i šest godina svoga života dvadeset i četiri sproveo u krutom nevoljničtvu, a čitavih deset u srednjo-azijatskih stepah u prognanstvu kao prost vojnik, gdje mu je bilo zabranjeno i risati i pisati, te je u svemu samo dvanaest godina svoga života bio na slobodi, a i od tih posljednje tri četiri nemoćan i satrven od velikih patnja u prognanstvu. A što se tiče njegova separatizma obzirom na velikorusku književnost, osim svjedočanstva P. A. Kuliša, koje već navedesmo, najbolji je svjedok o isto stvari Ivan S. Turgenjev, kada nam pripovijeda, kako je Ševčenko iza prognanstva «smišljao stvoriti nešto nova, što još nije bilo, i što je samo njemu možno, a naročito pjesmu na takovom jeziku, koji bi jednako razumjeli i Rus i Malorus: on je dapače i započeo tu pjesmu». . . Nu u o ovom pogledu donijela je tek ova godina presjajnu zadovoljštinu pjesniku Ševčenku, jer su iza dvadeset i šest godina poslije smrti pjesnikove koncem g. 1887. u Kijevu u knjizi od više od sedam stotina stranica u osmini izašli sakupljeni i dosele nepoznati pjesnički proizvodi i Tarasa Ševčenka na velikoruskom jeziku. Danas u Rusiji najvažniji književni kritik A. Pipin piše («Viestnik Evropi», mart 1888.) ob ovom nenadanom pojavu sljedeće:

«Knjiga novih, prije neizdanih spisa Ševčenkovičkih na ruskom jeziku, sačinjava književni fakat, u raznom pogledu vrlo zanimiv. Slava Ševčenka utemeljena je njegovimi proizvodima, napisanimi maloruskim jezikom; u ruskoj literaturi bio je on poznat samo u prevodih više ili manje dobrih; a sada nam se on predstavlja kano *ruski pisac*. Do posljednjega vremena bio je on s te strane nepoznat većini pače i samih njegovih najvatrenijih štovatelja: ono malo, što je bio izdao u ruskom jeziku, bilo je zatomljeno njegovom glavnom slavom, pjesmami maloruskimi; a sada se pokazuje, da je on još *mnogo pisao i ruski*, i to u ranije doba svojega književnoga rada, i u vrijeme prognanstva, i poslije povratka u Petrograd i u rodni kraj. Kao pisac ruski, Ševčenko se prvi put javlja pred nama u jasnih crtah; tuj su dvie pomanje pjesme, još iz mlade mu dobe, ali veću čest knjige sačinjavaju crtice i pripovijesti, koje će zauzeti *osebujno mjesto u historiji naše realne književnosti*. Pojav tih proizvoda bit će, bez sumnje, primljen iskrenim veseljem obiju «književnosti drugarica», ali ne bez žalostne misli njihovih uslova, radi kojih mi istom sada, koncem osamdesetih godina upoznajemo proizvođača koji imade najslavnije ime u svoj maloruskoj književnosti, proizvođača, koje je on napisao još u početku četrdesetih ili koncem petdesetih godina, dakle prije trideset ili četrdeset, - ne spominjuć ni one okolnosti, da su sva dosele izašla izdanja njegovih maloruskih djela bila nepotpuna. Uslijed toga, da prosudimo valjano onodobnu književnost manjkao nam je dosele jedan važan fakat; - on se je pojavio sada, kad već onodobni narodni život,

koji je taj fakat stvorio, pripada povijesti; propale su nam bez upliva one pjesničke slike, oni izrazi čuvstva znamenitoga pisca, pošto mnogo iz onoga života, koji se tamo opisuje, sad već spada prošlosti, te je nastao nov život. Ipak su ovi proizvodi vanredno zanimivi, te nam služe kao važni izvori za našu nedavnu prošlost i kao poučno razjašnjenje naše sadašnjosti.»

A govoreći Al. Pipin o velikom protivničtvu, koji je poezija Ševčenka imala podnieti od odličnih ruskih pisaca, umno primjećuje, da je to bilo u vrijeme, kad se je u Rusiji prisizalo na Hegela i Schellinga, na Shakespeara, Byrona, Goethea itd; - te je sve, što se nije ravnalo po nazorih ovih velikana, bilo prezreno i odsudjeno. Istina, veli nadalje, da se je i ruskoj književnosti priznavalo da ju treba osloniti na narodni temelj, da treba izučavati narod i duh narodnoga života, poslušnuti glas naroda o njegovih potrebah, . . . ali se je mjerilo sa dvie mjere, pak što je za jedan – ruski – narod bilo nužno, prekrasno i uzvišeno, to se je kratilo drugomu – maloruskomu. «Unatoč te protivštine, maloruska knjiga je stvorila u osobi Ševčenka – u četrdesetih godinah – u velikoj mjeri darovita pjesnika, toli osebujna i silna u svojoj vrsti, da bi njemu slična uzalud tražili u svoj slavenskoj književnosti.» Nastavljajući Pipin i govoreći, kako je vrlo malo pjesnika, koji su pjevali kao i sam narod, veli da je «najbolji izraz toga pjesništva, toga osobitoga tipa ruske narodnosti, s originalnim crtami njezine prošlosti i sadašnjosti, bio Ševčenko; odatel i njegova neobična slava po svem širokom krajau, koji zauzimlje južno – rusko pleme.»

«U glavnom, Ševčenko je bio i ostaje najveći i najdarovitiji pjesnik maloruskoga plemena, - toli originalan, da bi mu u pogledu njegova rada jedva mogli naći premca, da opetujemo, u svoj slavenskoj književnosti; uzrok je u tom, što je Ševčenko za čudo znao spojiti čisto narodne osjećaje i slobodni narodni govor s uvišenim idealizmom koji je obično rietko spojen s ovimi svojstvi, jer u obće gotovo uvijek prevršuju narodna čuvstva, a po tomu i narodne pjesme. Tako zvani narodni pjesnici, ili pjesnici, koji su slični narodnim, obično ili oponašaju narodni predmet u bolje obradjenoj književnoj formi (kao što su na primjer, pripoviesti i balade Žukovskoga i Puškina) ili u formu narodnoga oblika unose subjektivne misli, koje već nisu pristupne narodnom poimanju (kao u pjesmah Kolcova), ili se koriste narodnim predmeti slobodno, za novije književne ciljeve koji su narodu potpuno nepoznati (kao u pripoviestih grofa Tolstoja), ili govore o narodu i rišu nacрте njegova života ne za samoga njega, nego za obično občinstvo književno, pa se koriste samo materialom narodnoga jezika i života (kao u pjesmah Nekrasova) itd; samo u riedkih slučajevih, kao na primjer u nekojih pjesma Puškinovih, u «Pjesmi o kupcu Kalašnikovu» od Lermontova i drugih, pjesniku većega naravnoga dara pošlo je za rukom, da shvati čisto narodno mišljenje i da mu dade čisto narodan oblik. Jednom riečju: sjediniti se, sliti se sa narodnopjesničkim duhom mogli su

se samo genijalni, ili vrlo nadareni duhovi. A kod Ševčenka je sve to njegovo *najobičnije svojstvo.*»



Autoportret, tuš, 1843.



U ovoj sbirci na hrvatski prevedenih Ševčenkovih pjesničkih pripoviesti imade ih u svemu *osam*. Ne može se reći, da su ovdje sve najljepše Ševčenkove pripoviesti, jer ih ima još, koje se broje među najljepše, ali iz razloga, koji je i sam pjesnik, pišući jednom svomu prijatelju G. S. Tarnovskom i šaljući mu neke svoje pjesme, o nekih pjesmah izrazio riečima: «da ne davajte čitat svojim divčatam!» izostale su i u ovoj sbirci. Za prvi šest ovdje prevedenih pripoviesti ne treba tumača, sedmoj, «Neofitom», treba možda primjetiti, da je ona u ovu sbirku uvrštena i radi toga, da se vidi, kako je veliki pjesnik znao obraditi i predmet tuđji, - našem vremenu toliko daleki. Kod ove pripoviesti, tko da se ne sjeti one divne slike Henrika *Siemiradzka*, poznate pod imenom «Neronove baklje», kojom se je takodje slavenski kist toliko proslavio.

Osmoj pripoviesti, «Hajdamakom», trebalo je tumača, pak je i dodan; a možda i treba ovdje predusresti i neke prigovore, koji bi se u dobroj nakani mogli komu nametnuti, što se je prevela ova pjesma, i utoliko obsegu, u kojoj je toliko krvavih prizora, a naročito onaj, gdje Honta ni svoju vlastitu djecu ne poštedi, nego i nju žrtvuje biesnom vjerskom fanatizmu svojih drugova. Prvi je bio 'ruski književni kritik N. Bjelinski, koji je ovu pjesmu odsudio, te pjesniku prigovorio s estetskih razloga i potvrdio ga glede sadržaja, kao da odobrava one grozne čine svojih zemljaka, da njeti medjusobnu narodnu i vjersku mržnju. Za Bjelinskim povelili su se i drugi kritici, te su odsudili ovu doista krvavu, ali ujedno i zanosnu pjesmu maloruskoga patriotskoga pjesnika, dok se nisu u novije vrijeme, kad je nestalo, kako veli Pipin, Bjelinskove *antipatije* proti maloruskoj knizi, i ovoj pjesmi uz neke estetske mane priznale i vanredne pjesničke ljepote. A što se tiče krvavih prizora u «Hajdamacih», to se oni ne mogu zanijekati, ali odgovaraju i povjestnoj istini, i ako se triezno sudi, doprinašaju više medjusobnoj plemenskoj ljubavi i poštovanju, nego da se prošli krvavi događaji izkrite liepim riečmi i da se kojekakvimi pjesničkim nakiti sakrije njihova prava slika.

Ima u «Hajdamacih», vele branitelji ove pjesme, dosta pogrešaka u pojedinosti. Smrt je crkvenjaka, na primjer, događaj, koji se je u istinu dogodio; ali je to bilo drugačije. Opisana nedjelau u «Hajdamacih» traju gotovo čitavu godinu, a u istinu su trajala jedva dva mjeseca. Nu za to su u toj pjesmi vierno shvaćeni i opisani svi doista tragični događaji južnoruskoga kraja u drugoj polovici osamnaestoga vieka. «Narodom, dokopavšim se izvjestnih nazora i ideala, - kaže V. B. Antonović doslovno, - vladala je mala skupina plemića, tuđja mu i po idelih, i po gospodarskih potreboćah. Posredujuća skupina bili su židovi. I tako su u jednom kraju bile tri skupine, koje su sve bile jedna drugoj tuđe. Po obćem historičkom zakonu, ne gledajući na raznoličnost probitka, takove odieljene skupine mogu polučiti uzajamno poštovanje, stanoviti «modus vivendi»;

ali je to moguće samo onda, kad gospodujuća skupina vlada umom, kada znade, da se samom eksploatacijom ne će daleko doći, pa je pripravna dati nekoje ustupke. Poljska šljahta (plemstvo) nije vladala tim načinom; još su manje bili tomu sposobni židovi. A napokon su se polučili žalostni odnošaji, koji su se razriešili tragedijom u drugoj polovici osamnaestoga vieka. Pjesnik je prekrasno shvatio položaj tih skupina u ono vrijeme, i opisao odnošaj kmetova prema židovom i plemstvu, i odnošaj plemstva prema židovom i razkolnikom, i izveo pravi tip židova u njegovom odnošaju prema plemstvu i kozakom. Plemstvo je u pjesmi opisano kano svesilni stališ, koji ne umije ograničiti svoje vlasti, nego je svojevoljno i ne uvažuje nikoga. Mi vidimo rpu konfederata, kako love židova, kako mu se rugaju, pa provaljuju u kuću poštena čovjeka – crkvenjaka, da ga ubiju i okradu. Plemići su opisani kao ljudi, koji ne uvažuju nikoga, koji ne dopuštaju, da se i najmanje odstupi od već jednom poprimita sustava. Drugu skupinu sastavljaju židovi. Oni se klanjaju plemstvu, ali ga preziru s potpunim uvjerenjem, da su oni pametniji. Imamo u pjesmi i kmetski tipa, tipa ljudi, koji nemaju prosvjetljenja, ali čute svoju pravicu, ter ih je dugotrajno ugnjetavanje dovelo do razjarenosti, koja se pokazuje nečovječnom zlobom. Kmetski tip najljepše je opisan, jerbo je on pjesnik bio srodan i jerbo je na njegovoj strani potlačena pravica. Uz tipe Željeznjaka i Honte, koji pokazuje skrajnju požrtvovnost u prizoru, gdje ubija svoje sinove radi obćega dobra, u ostalom krivo shvaćena, sretamo i naravnije ličnosti, na primjer svećenika, koji svjestnim govorom posvećuje narodnu pravicu. Pjesniku su prigovarali, da je očito odobravao one strahote, koje je opisao. Dva puta nalazimo, gdje se prekida pjesma, i usred pripoviesti čitamo ganutljive lirske strofe o tom, kako bi se moglo uživati u onom blagodatnom kraju, kad to po svih odnošajih ne bi bil prava nemogućnost. Dva puta se tako izrazuje pjesnik, i nije moguće, da se s njime ne složimo.»

A što se tiče prigovora, da je Ševčenko u «Hajdamacih» njetio plemensku mržnju izmedju Poljaka i Rusa, to je on tu ničim neopravdanu i neosnovanu tvrdnju opovrgao svojom velikom slavenskom i plemenskom ljubalju, koja mu, da izmedju mnogih primjera samo jedan navedemo, - u njegovoj netom izdanoj ruskoj pripoviesti «Nikica Hajdaj» sliedeće bolne vapaje vabi iz grudi: «Slaveni, nesretni Slaveni! Toliko mnogo i toliko lakoumno prolivena je vaša krv vašim medjusobnim klanji. Je li vam sudjeno, da uvijek budete igralištem tudjinaca? Hoće li nadoći čas odkupljenja? Hoće li se iz vaše sredin javiti mudri vodja, da pogasi plamen razdora, i da ljubavlju i bratstvom ujedini najsilnije pleme!» A opravdao ju je i samom pjesmom «Hajdamaci», kad u predgovoru medju ostalim razlaže i povod ovoj pjesmi, veleći da ju je izpjevao: «neka vide sinci i unuci, kako su im griešili otci, neka se nova bratime. . . neka žitom i pšenicom, kano zlatom prekrivena, nepromjenjena ostane na vieke od mora do mora slavenska zemlja!»

I još jedan prigovor, koji je ovdje vrijedno spomenuti, imala je u obće podnieti poezija Ševčenkova, i napose pjesnička pripoviest «Hajdamaci», te je taj prigovor segao i preko granica Rusije i ticao se i čitave ukrajinske kniževnosti devetaestoga stoljeća, «da je ista naime samo plač za prošlošću Ukrajine», da su «Hajdamaci» puka apoteoza te prošlosti, dotično kozačtva. Mjerodavni Al. Pipin odgovara na to, napose glede Ševčenkove poezije, da mu se to za neke njegove prve pjesme možda i može predbaciti, nu pošto se je pjesnik upoznao s povješću svoga zavičaja, on se se je «razočarao glede hetmanštine» i savjetovao svojim zemljakom, da čim bolje proučavaju povjest, koja će ih uvjeriti, da je pravim uzrokom svih sadanjih političkih nevolja njihovoga kraja bila upravo ta «kozačka starina», koja je išla za osobnima ciljevi, zaboraviv na probitke nevoljnoga puka. Ševčenko je proti plemićkim predanjem hetmanstva postavio ideju oslobodjenja svih nevoljnika, i zahtjevao, da se narod podigne iz neznanja i oslobodi ropstva. Sam rođen u nevoljničtvu, imao je pretoplo srce za sve jade svojih suplemenika; on je shvaćao sve nevolje svoga puka, pak mu je za to i pjesma živ odraz i izraz patnje i biede ukrajinskog naroda. On je kao pjesnik kao nitko drugi znao pogoditi pravu pjesničku žicu svoga naroda; on misli, on ćuti i pjeva upravo kano običan seljak. I u tom je nenadkriljiv, pak za to pravo veli N. I. Kostomarov: «Pjesme Ševčenkove, to su pjesme svega puka, to su pjesme, koje bi puk morao sam pjevati, kad bi neprestance pjevao po uzoru svojih prvih pjesama, ili bolje rekuć: to su pjesme, koje je puk u istunu zapjevao na usta svoga odabranika, svoga pravoga vodje. Pjesnik, kao što je Ševčenko, ne riše samo pučki život, ne pjeva samo djela i čuvstva svoga puka, - on je pučki vodja, uzkristitelj k novom životu, on je pravi prorok!» ...

Taras Grigorović Ševčenko

I.

S nestajanjem «kobzara», onijeh čestitijeh slijepaca što, rapsodi stepa, lutahu od mjesta do mjesta, pjevajući uz laganu «kobzu» najstarije narodne pjesme, Ukrajina gubijaše sve sjajno blago svoje narodne pojesije, one pojesije, što je sad već bila sve, te joj je još ostajalo od prošlijeh vremena, od krvavijeh ratova od ljutijeh pobjeda.

Iznemogli naraštaji, pod prilikom ropstva, zaboravljaju malo po malo najprije stih, pa kiticu, onda cijelu popjevku i napokon čitav ulomak pjesmotvora. Na taj način, izmegj tmina nepamćenja, u dubokoj tmuši zaboravi, iščezavahu one lijepe prikaze hrabrosti i mržnje protiva zakletijem neprijateljima domovine, ona junačka kozačka lica, umrljana u prašini, poštrapana krvlju, ponosita i srdačna i ako svladana.

Oni se pjesmotvori one svete priče, one se pjesme gubijahu a s njima se takogjer gubijaše glas iz srdaca onijeh tužnijeh nevoljnika, jedini glas ufanja, te bi jih uzdržao, te bi jih potaknuo neka se otkupe.

Ševčenko pokupi ono umiruće gradivo, one ulomke razasute, one stihove osamljene; preuredi, prenačini, oživi; udahne u nje neki nov duh snage i života, a da im ne digne onu svježost, onu prostodušnost, onu naravitost, s česa nam se tako mile narodne pjesme; Ševčenko uhiti odjek onog slaba, umirućeg glasa i utisne u nj opet pravašnje pronicuće obilježje. On posta novi «kobzar» sužne braće svoje, ali «kozbar», koji je, ko iz kakva neiscrpljiva majdana, izvijao iz srca svoga neizbrojne pjesme i popjevke.

Šumila je u onijem pjesmama duša cvijelećeg puka, te čezne za slobodom; tragično su u njima blistali ponositi Zaporozci, prvašnjijeh vremena slobodni po neizmjernijem stepama, bogati, čašćeni, služeni; jecao je u njima jauk nemoćnijeh robova, do krvi išibanijeh, i u svima se je čula rika svezanog lava, te podmuklo riče, omahujuć gnjevno grivom, kad se sjeti prošlijeh slavnijeh vremena.



Slijepac, sepija, 1843.

II.

I u mjestu, gdje su uspomene bile mnogobrojnije i sjajnije; u mjestu, gdje je sužanjstvo bilo teže i kukavnije; u okolišu Kijeva, negda gnijezda hrabrih delija bijaše se rodio Taras Grigorović Ševčenko, godine 1814.

Sin siromašna roba, iskopanica opake maćuhe, morao je za ovdovima i kravama po neizmjernijem stepama, suncem oprženijem, kad mu još nije bilo ni pet godina, a po vas božji dan ništa u njegova usta, da dušu srete, van zalogaja suha kruha. – Nego, poslije smrti očine, nije mu već bilo ni toga, nego ga stave kod jednog remete ko učenika, ili bolje ko slugu, jer mu je učitelj plaćao toliko obitelji i držao mladića uza se, koristeći se njime kako bi mu se bolje svidjelo. – Tu u dvie godine nauči bome štiti, pisati, pjevati i mrziti ispod muka, ali bez milosti, svako samosilje. – On je jadan remeti činio sve posle, a ovaj njemu ni desetinu od svoje dobiti: pa tome grubijancu ni to još ne bi bilo dosta, nego ga neprestano prikaraj, psuj i udri po njemu. Mali Taras trpi i muči za njeko vrijeme, ali mu napokon dogori do nokata; uvidje da je veće vrećica puna i, njegova ponostia kozačka čud vrati šilo za ognjilo.

Jedan dan, kad je ono živinče spavalo, pijano ka čep uzme nješto kijače i udri, gdje nijesi udrio dokle ga se god ne namlati do mile volje. – Za tijem, zadovoljan bojeći se onog lopova, uvez sobom jednu knjižicu svoga tobožnjeg učitelja s napenganijem slikama, uputi se u drugo selo, da traži novog nastavnika.

U časima besposlice, bijaše se porodila u njemu strast za risanjem i slikanjem; za to je i bio uzeo remeti onu knjižicu, pa sad stao da traži valjana slikara. Putem ćuteći se napokon slobodnijim, snijevaše ružičastijeh snova za budućnost, umisljajući da je jur slikar na glasu i skakaše od veselja. Ali učitelj obližnjeg sela, prigledavši mu ruke, otsiječe mu da nikad u njemu dobra slikara. Bijedan Taras klone duhom, i sa onijem čemerom šta se oćuti u srcu, videći razvaline svoje kuće, uzdignute ljubazno svojijem rukama, nakon dugih štednja, a uništena iznenada požarom ili potresom, vrati se on u svoje rodno mjesto i stane opet da pase krave i ovdove, rajeći se u kratkijem časovima plandovanja da prevrće listove svoje mile knjižnice. Nego, malo poslije toga, uzeo ga gospodar za gruma, i, može se reći da je to bila za Tarasa najveća sreća. Obađe tako svu Malorusku; bje u Vilni, u Kijevu u Poltavi, imajući na taj način prilike da upozna običaje onog kraja, da se zaljubi u onu zemlju, plodnu i lijepu, da ćuje od najćestitijih «kobzara» svećane pjesme, himne pobjede o bõne leleke, sakupljajući tako i nehotice gradivo svoje buduće slave.

Tri godine kasnije, eto vam ga u Petrograd. Klica pojesije, nije se još bila razvila u njemu, ali je ljubav za slikarstvom sve toveća u njem postojala. Ostao bi zapanjen pred slikama, što bi viđao u mjestima, gdje bi se ustavio na svom putovanju, i kad bi mu pošlo

za rukom, gledao bi da ih se kradimice dočepa, da tako poveća svoju zbirku. – To je bilo njegovo najveće blago, a gledati ga na dugo, najmilija njegova zabava. Dapače, u več, kad bi svi spavali, on užeži, nekoliko, svijećica u svojoj sobici pa izredi jedno za drugim svako djelo svoje zbirke: al, otkako ga gospodar, privabljen svjetlošću, te je izlazila kroz pukotine od vrata u tome zateče, pa ga, bojeći se da mu što ne užeže, čini izmlatiti – odustane i zadovolji se da gleda kradimice samo obdan svoje slike. – U Petrograd, ispred kipova zimskog perivoja, njegova ljubav za slikanjem, postane, razuzdana strast, tako da je stao moliti i kumiti gospodara, neka mu dopusti da pođe u kakva učitelja, da mu što pokaže.

Pogodi mu, pa ko mogao s njime od veselja. Obučen, Boze da ti znaš, zapušten s nekome starom potkuplju, ne imajući do korice hljeba, on se opajao, razgledajući sličice, što bi sam šarao, ne brinući se ni za zimu, ni za glad, ni za kakvu drugu oskudicu.

Proživi tako nekoliko godina; - kade jedan dan, sreća i Bog, gospodar mu ugleda neki akvareo, dopadne mu se, kupi ga i podigne bijednog mladića na čast svoga slikara, te čini da mu naslika sve njegove najljepše jaranice. –

Upravo se je tada upoznao s pjesnikom Dubovskijem, prijateljem Puškina, učiteljem cara Aleksandra II. ondašnjeg velikog vojvode. Taj se zaume za nj pogodi da u onom neobrazovanom čovjeku a tako strastveno, po samom nagnuću, ljubitelju umjetnosti, bijaše genija – i htjede da ga otkupi.

Za tu svrhu stavio na lot jednu svoju sliku, što ju je bio naslikao glasoviti Brulof, i sakupi 2500 rubalja. Ovijem mu novcem pođe za rukom da na 22. Aprila 1838. iskupi našega Tarasa.

III.

Novo, prostrano obzorje, prije ni u snu sniveno pukne ispred Ševčenka. Sad počinje njegov pravi, život, počinje sada njegova borba za otkupljenje svoga naroda, borba koja ne presta nego sa svršetkom njegova života. Oslobođen, pojmi koja je grozota biti rob, razumje potpuno žalosno značenje one riječi – ilijadu bolova, patnja, stradanja. Onda se sjeti razasutih pjesama *Kobzarâ*, sjeti se «ces airs d'Ukra'ne donts les paroles vanten l'amour et la libertè avec une sor'e de mèlancolie qui tient de regret» kako kaže gospođa Staël; sjeti se stare slave, sadašnje nevolje i stane pisati. «Hamalija», slikovita pjesma, smiona, ponosita s nekog divljeg junaštva, bješe mu prva radnja.

Bile su onda jur godine otkako je bio pitomac Akademije Lijepijeh Umjetnosti. Iza «Hamalije» objelodani mnogo opsežnije djelo «Hajdamaci», krvavu pjesan, u kojoj žestoko trepeće prva ljudska žica. Za tijem izade po redu «Marija», «Ivan Hus» i.t.d. dočim neizbrjone «dumke» pjesme pune miline i svježosti, kô one starodavnijeh «Kobzara» letijahu od ustâ do ustâ. On je bio sretan, slavan, čašćen . . . ali onamo

u stepama rodnoga mu mjesta, njegove sestre, njegova braća, jela su hljeb robovanj, pokvasen gorkijem suzama i mučeničkim znojem; ali njegov narod, njegovi mješćani kozaci stenjali su pod bičem gospodarâ i možda koji napjev njegovijeh pjesama, bijaše oštro prekinut na usnama bijedna seljaka od nemila knutova zvižduka. On na ovu turobnu misô, što ga je davila ko mora, što je bacala tmastu sjenu na njegovo žiće, što mu se je neprestance zabijala u glavu, da ga kô crv toči, ćutio je da mu srce puca. Pa tu tugu izrazi u divnijem pjesmama koje se podlikuju žarkom ljubavlju za domovinu, bjesnilom za osvetom i slobodom, koje su hodile od ruke do ruke potajne tješiteljice, ko poslije one Nekrasova i Dostojevskoga, i kao u prvijem dnevima kršćanstva rijeć Isukrstova.

Car Nikola dozna za te pjesme, i progna nesretnog pjesnika u njeko daleko mjesto.

U progonstvu, na obalama Aralskog jezera, u onoj tamnoj tvrđavi, tijesna i jednolična pogleda, samotna i pusta života, jadnom pjesniku, osuđenu na dangubicu, osmjehivala se je, kô lice kakve mile osobe uspomena njegove lijepe Ukrajine, s velikima pogtedima, posutijem Kurganima; s perivojima punijem cvijeća; s djevojčicama s kosom, ružama nakićenom; s bijeliem kućicama s kojih vam se kô da osmjehuju bršljen, cvijeće i mirisne travke.

Snijevao bi tužan u onom ledenom podneblju tihe noći svoga rodnog mjesta, kad s neba zvjezdama osuta, lijevaše njeka slatka, svjetlost ljubavi na seljake uspavane s obitelji pod vedrijem nebom; kad bi s djevičanskijeh obližnijeh stepa dolazio samo slavujev poj, da prekida onu tišinu blagu: ondje, u njegovoj ćeliji, ne odjekivaše sada drugo, nego odmjereni i jednozvučni korak vojnika na straži. – Padala mu je na srce njeka ćudna i neprestana sjeta, kojoj je dao oduška u pjesmama, što je ondje napisao.

One su gotovo sve prekratke, ali lijepe; pune života; sve same slike, savršene, potpune.

Kratke su, jerbo prvijeh godina bilo mu je dopokon zabranjeno i ćitati, i pisati i slikati. Kao kakva nekorisna biljka on je ondje morao samo živariti, usprežući i pamet i srce. Ali je njegov genijo i ondje davao ploda, i on ubere kriomice cvijeća, koje je sjajno i miomirisno, ali na kojemu se vidi od prve da mu nešto manjka; to je kao ezotično bilje, koje raste za nevolju, na silu, u tuđoj zemlji, u podneblju, štono nije za nj.

Poslije smrti Cara Nikole, povrati se u Petrograd, gdje su ga primili ko jednog po jednog. Nego on je uvijek ćeznuo za svojom Ukrajinom; on je snijevao proći svoj život na obalama Dnijeptra, s kakvom lijepom zemljakinjom, koja bi ga razabrala svojom ljubavlju u borbama života.

I dođe u svoj rodni kraj, ali nijedna od onijeh veselijeh djevojčica nije htjela da za nj pođe. I on ne klone duhom i napiše još nekoliko djela ali zloporaba žestokijeh

pića, dovede ga malo po malo do groba mjeseca veljače, 1861.

Nije tome mnogo godina, njegova su djela izašla u potpunom izdanju u Pragu, kod izdavaatelja Grir i Datel, sa sjajnijem i laskavijem studijama Turgenjeva i Polonskoga.

Poslije našega Tarasa, to je pjesma, naravna, samonikla koja ti šiklja jednijem matrom iz nevina ljubezniva srca; to je samonikao plod, djevičanstvena zemljišta rodna a neobrađena.

Kadikad njegove pjesme imadu jadovnijeh nota, ali toliko nježnosti i prijedora, da ti se čine pravi jecaj, i dopiru upravo do živa srca. Slušajte: govori jedna bijedna djevojčica iz puka:

«Što će meni moje crne obrvice, moje oči smeđe, moja mlada ljeta vesele djevojke? Mlada ljeta moja žalosno se gube, moje se oči toče od plača, moje su obrvice naprašene od vjetra, moje srce malaksava, puno tuge, kano tica robinjica».

«Što će meni sva moja ljepota, kad ja ne mogu da imam moj komadić sreće? – Za me sirotu na zemlji krepost je breme. Moji su mi tuđi; ja nema s nikim da se razgovaram, komu da kažem za što su mi oči poplavljene suzama, i za što kao golubica i dan i noć jadikuje moje srce. Plači, plači, srce moje, plačite moje oči, čekajući da ja umrem, plačite jako, bolano, da vjetrovi saslušaju vaše plače, da vjetar vi burni ponesu vaše suze preko modrog mora, do onoga, koji me je ostavio».

Djevojčice prevarene i ostavljene najmiliji su predmet njegova pjevanja i često poljupcima svoje ljubazne vile gladi jagodice crvene od stida onijeh jadnica.

Ali on znade da njegova pjesma nije no mala utjeha za nje, da će ona proći neopažena kao kripica samrtnika u bjesnilu rata, i na jednom mjestu vapi.

«Kao kakva tica zlokobnica, uvijek pjevam bez prestanka, nezgode djevojaka, zavedenijeh i upropšćenijeh od gospodarâ. Ja plačem, pjevajući njihovu huđu sreću, premda znadem da me niko ne sluša drugdje». Drugijeh puta ima strahovitijeh gujevijeh tragičnijeh nota, neotesane, ali prevelike moći. Čujte ovu kiticu iz «Hamalije». Kozaci, zarobljeni od Turaka, plačući mole Boga, da im dade da vide drugove:

«O, Bože! Bože! kad nas i oni ne mogu da oslobode, barem ih čini doći ovdje. Oh! vidjeti još jednom blistati slavu, svetu slavu Kozakâ a onda umrijeti». –

Bosfor protre, jer nikad u svom životu ne bijaše čuo plač jednog Kozaka. Strese svoju obilatuu kosu sijedu, potisne tužeće valove put modroga mora daleko daleko; more odmrmoši polako jauk Bosfora i ponese ga Simanu, koji prenese Dnijeperu bone poruke zarobljenika.

«A Dnijeper, pomaman, crven od srama vikne stepi: «Čuješ ti? . . . » - A stepa odgovori: «Čujem, čujem!»

Koju veličanstvenost, koju epičnu ljepotu dava pripovijedanju ova smiona

personifikacija, neživućijeh stvari. Regbi da se prizor širi na glas onijeh nemirnijeh elemenata.

Ima sada već 30 godina da naš Taras počiva kakono je on želio na vrhuncu jednog «Kurgana» na obalama Dnijeptra, usred svoje Ukrajine mile; i njegova slatka «Kobza», kô ona u priči podrmama od puhanja nemirnijeh stepskih vjetrova podrhtava i dava turobnijeh, tugujućijeh glasova. Ondje, na one jauke skupljaju se kao u kakvom hramu svi stanovnici Male Rusije, i uz «banduru» ponavljaju njegove najbolje «dunke», njegove najnježnije popjevke.

«Njegova slava» kô što pjeva legenda «Samujili Hoški» neće izginuti neće zaći; njegovo će ime ostati glasovito između Kozaka, između braće i prijatelja, između vitezova i dobrih drugova» a na gozbama gdje obiteli bijede raje sada uživaju slasti slobodna života, počasnice njegovu imenu nikad za nikada uzmanjkati neće.

1894.

Taras Grigorijević Ševčenko

Do Petra Velikoga izgledaše Rusija kao more, koje ne dodiraše ni sa koje strane nikakav povjetarac; nijesi mogao vidjeti talasa na njem, koji bi probudio uspavanoga mornara, šibajući o hridine obalske. Zbilja do Petra Velikoga moglo se reći za Ruse: «Pleme moje snom mrtvijem spava!» - Petar Veliki učini preokret: podiže škole, šalje ekspedicije, mjeri ogromnu svoju državu, broji narod, podiže obrt i trgovinu. U Rusiji nastala vrienje: sudariše se različiti elementi; neznanje i patrijarhalna ekskluzivnost sa znanjem i naprednijem idejama, u riječ: Rusija dobivaše svjest o pojmovima, koji joj do tada ne bijahu poznati, te je mnogo i mnogo borbe trebalo, dok je ona to sve mogla da asimiluje i da apercipuje.

Kada u duhu prijevemo sve one momente od Petra Velikog pa do danas, kada vidimo u kakve su konflikte dolazili članovi društva ruskoga sa državnom vlašću, koji su za svoje slobodoumlje, za svoje ideje ispaštali po tamnicama u Rusiji, u Kavkazu, u ledenom dijelu prostrane Sibirije, ne možemo na ino, a da vlasnike ne prikorimo s njihovog djetinjanskog strahovanja, okrutnog postupanja, a one opet da ne požalimo od srca, jer su bili poništavani do životinje, jer su njihove i tjelesne i duševne muke prelazile sve granice.

Ne ću pretjerati, kad ustvrdim, da će Sibirija ostati crnom stranom u kulturnoj historiji Rusije!

Izgleda da je sloboda govora i tvora čedo kulture, ali – ja bar tako shvatam – treba tomu tražiti dubljega i starijeg izvora. Ona je instinktivna snaga, koja se već pokazuje i u najprimitivnije doba čovječanstva baš i kao ljubav; samo je danas modificovana, rafinovana, te kao da je u tom obliku izgubila vezu s pregjašnjijem izvorom.

Ovo za to istakoh, da se vidi, kako teško mora biti ljudima, kad im se zabranjuje, steže i ponižava urogjeno i prvo obilježje ljudsko: sloboda govora, sloboda tvora i mišljenje; a sada da prijedjemo na sam prijedmet, iznesevši ukratko glavne momente i obilježja otadžbine Tarasa Ševčenka.

Ševčenko je Ukrajinac, dakle sin Ukrajine ili Male Rusije. Njezina je hisotrija puna jada i muka, promjenivši dosta gospodara za nekoliko vijekova.

U IX. vijeku u Kijevu počinje državni život južnijeh plemena ruskijeh i to na čelu Poljana, te se prozvaše općenitijem imenom «Русь» ili Rusinima, koje se ime od XI. vijeka proteglo na Voliniju i Galiciju, ali se još ne bješe proteglo na Bjeloruse, na Novogorod, niti prema sjeveroistoku. Sa druge strane opet nekoja plemena zemlje Rostovske i Suzdaljske, zajedno s Radimičima i Vjatičima, nazvaše se imenom «Moskva» od XV. vijeka. Tako se s vremenom stvoriše još druga dva tipa ruska: Bjelorusi i Velikorusi sa središtem u Moskvi.

Već u XII. vijeku bješe Južna Rusija politički odijeljena od Sjevera; no definitivno odijeljenje nastupi invazijom Tatara u XII. vijeku, koji kao bujica poplaviše svu Južnu Rusiju, razoriše i oplijeniše Kijev i rastjeraše narod. Od toga udara nije se oporavila Južna Rusija manje više sve do danas.

U XI. vijeku potpade Južna i Zapadna Rusija pod vlasat Litve, kojijem se imenom nazivaše zapadnoruska oblast ili Bijela Rusija; Južna Rusija zadržala ime «Русь» (Rusija). Maloruski historičari, tvrdeći, da je stara kijevska Rusija («Русь») pripadala njihovom plemenu, drže sadašnje Maloruse za neposredne potomke kijevske Rusije, a sadašnji jezik maloruski za kćer staroruskog jezika, - jezika Nestorova, južnijeh i zapadnijeh analista, «Слова о полку Игоревъ». Velikoruski historičari naprotiv (na čelu im Pogodin) tvrde, da je malo-ruska narodnost nova pojava, da su stanovnici Južne Rusije bili u staro vrijeme isto tako Velikorusi, kojijem pripada staroruska historija i stare kijevske tradicije. Pogodin tumači postanak novije maloruske narodnosti i jezika tako, da su sadašnji Malorusi potomci karpatskih Rusina, koji su se nakon tatarske invazije ovamo naselili. Tako mišljenje vlada manje više još i danas kod Velikorusa.

Na osnovu etnografskijeh, antropološkijeh i filološkijeh istraživanja zbilja je na pošljetku dokazano, da su Malorusi narodnost, da imaju svoj jezik, svoju literaturu. Evo što o tome kaže Miklošić: In dem ich die Sprachen nach der Nähe ihrer Verwandtschaft an einander reihe, behandle ich dann das Kleinrussische, das auf dem Gebiet der Wissenschaft, wie die Untersuchung selbst darhut, als eine *selbstständige Sprache* und nicht als ein Dialect des Grossrussischen anzusehen ist («Vergleichende Lehre der slavischen Sprachen»). Schleicher u tom istom smislu kaže ovako: Das Kleinrussische (Ruthenische, Russinische) ist nicht als russische Mundart, sondern als ein ihm wie den anderen *coordinirter* slavischer Dialect zu betrachten. Russisch und Kleinrussisch sind

bis ins XI. Jahrhundert hinauf zu erkennen. («Die Deutsche Sprache»). Lawrowski piše u svojoj raspravi „Obzor zamečatelnyh osobennostej narečija malorusskago s velikorusskim i drugim slavjanskimi narečijami“ „Žurnal ministerstva narodnago prosveščenija“ 1859) ovako: „Kada prijegjemo u duhu sve navedene crte maloruskoga razriječja, lako ćemo opaziti, da ima megju njima takijeh, koje svakako daju tomu razriječju isto tako pravo na *samostalnost*, kakvu imaju i druga slovjenska razriječja“. – Eto tako piše Velikorus, a još k tomu slavenofil i borac za centralizaciju. Interesantno je ovdje još i to, kako Lawrowskij sve druge slavenske jezike smatra kao razriječja velikoruskoga, no dabome kao slavenofil i ne može drugačije da radi.

Ukrajinci ili Malorusi ne razlikuju se od Rusa, dotično od Velikorusa samo u jeziku, nego i tjelesnijem sastavom, običajima, temperamentom i uopće duševnom darovitošću. Malorusi su vitka stasa, tanka ravna nosa, crnijeh kosa i očiju. Oni vole miran, porodičan život, pjesmu i muziku, te naginju demokratizmu. Glavno im je obilježje elegijsko raspoloženje, a uza to imaju holeričan temperament. Rusi (Moskovci) rasta su više niskoga, tubasta, uzdignuta nosa, imaju bjeličaste kose i smegje ili plave oči, ne vole pjesme ni muzike, te su u opće manje idealni i poetični nego Ukrajinci. Za to vole oni uživanje i one radove, koji donose koristi, zanimaju se trgovinom i idu izvan otadžbine, ne ginući baš mnogo za njom, dok Ukrajinac žarko voli svoju rojenu grudu i teškijem se srcem rastavlja s njome. Razlikuju se još i u domaćem gospodarstvu. Po ukrajinskijem selima stoje lijepe, niske kuće u vrtovima, dok Rusi stanuju u kućarcima, koji nemaju ni čestitijeh krovova. Karakteristična su sela u guberniji kurskoj, gdje su Rusi i Ukrajinci pomiješani, ali su ipak odijeljeni tako, da su jedni na jednoj strani ulice, a drugi na drugoj, a uza to se ne družu niti se ne žene izmegju sebe. Vidi se dakle i kod samoga prostoga naroda neka vrsta separatizma; oni pola svjesno, a pola instinktivno osjećaju, da ih nešto dijeli.

Bilo kako mu drago, svakako se mora računati s neoborivijem činjenicama, koje nam jasno dokazuju, da ima maloruske narodnosti i maloruskoga jezika, pa prema tome i literatura.

Kada se posmotri stvar sa čisto historičkoga gledišta, mora se priznati, da maloruski pokret i po svojem početku i po sadržaju ide sa svijem uporedo sa dogogjajima u životu drugijeh naroda slovenskijeh; pokret taj zove se nacionalna rehabilitacija (Wiederbelebung), te je on dakle historijska i potrebna pojava. (История славянских литератур А. Пыпина и В. Д. Спасовича).

Što se dogodilo imenom «Русь», kojijem se nazivahu Južni Rusi?

Kada su litavski knezovi osvojili južnozapadnu Rusiju, postade im «Litva» atributom zapadne Rusije (Bijela Rusija); Južna pak Rusija zadržu staro, specifično ime «Русь».

U XV. vijeku bjehu na istoku četiri ruske države: Rusija (Русь), Litva, Novgorod i Moskva. Kada je u XVI. vijeku pao Novgorod, ostadoše tri: Rusija, Litva i Moskva. Na istoku bude poprimljeno ime «Русь» kao atribut čitavog slovenko-ruskoga plemena, na jugozapadu zadržalo se dabome staro, lokalno ime. Kada se poslije podiglo carstvo moskovsko, bude nazvano imenom «Русь», koje postade političkijem obilježjem nacionalne države. Tako ostade Južna Rusija, tako da reknem: bez imena. Istina u općem smislu mogli su se nazvati «Русь», ali im je trebalo specijalnoga imena, koje bih ih razlikovalo njihovijeh jednoplemenika, Moskovaca, koji im uzeše njihovo ime, te tako nastadoše različita imena za Jugoruse, kao: Ukrajina, Mala Rusija, Hetmanština, Kozaci, Čerkezi, mada ni jedno to ime ne odgovara potpuno onome, što se tim hoće da označi.

Ime «Ukrajina» spominje se još u XIII vijeku; isto je tako staro ime i «Малорусь». Bizantijski pisac Kodinus označava imenom Mala Rossia galičko-vladimirsko kneževstvo. (1292.). U latinskoj povelji Gjorgja II., kneza galičko-vladimirskoga nalazi se mjesto, gdje on kaže: Nos Georgius, dei gratia natus dux totius Russiae, minoris. (Карамзин, «История государства российскаго» том IV., 276.)

Pipin je za ime «Jugorus», jer ime «Mala Rusija» ne obuhvata ni u geografskom ni u hisotirjskom pogledu čitavo južnorusko pleme, pa čak ni u samoj Rusiji n.pr. ne obuhvata istočnu lubljinsku oblast, a gdje je još Crvena Rusija (Galicija), pa ugarski Rusi.

Kada se uzme na um čitav historijski proces naroda ruskoga uopće, može se ustvrdi, da imaju dva ruska tipa: Velikorusi i Jugorusi. Obadva tipa nikla su iz zajedničkoga korjena, naselivši zemlje različita tla i klimata. U toku historije razviše se u različitijem pravcima, ali ipak nije veza raskinuta. Obadva tipa najtješnje veže stara kijevska perijoda u njihovu historijskom razviću: otuda dovagja Sjever historiju svoje crkve, države, svoje literalne i historijsko-narodne tradicije, a Jug pak našljedio je otuda onu svijest o svojoj nacionalnoj individualnosti, koja je čuvala narod, da ne propadne pod tugijem jarmom, koji ga je tlačio i politički i religijozno i to osobito, dok je bio pod gospodstvom litavkijeh knezova, a poslije pod kraljevima poljskijem.

U drugoj polovini XV. vijeka podižu Kozaci nad Dnjeprom republiku, a god 1648. oslobagja Ukrajince od Poljaka Bogdan Hemeljnickij pomoću krimskijeh Tatara, no već god. 1651. pobijede ga Poljaci. Ugovorom u Perejaslavi, izmegju Bogdana Hemeljnickoga i cara Aleksija Mihajlovića, potpanu Ukrajina pod zaštitu njegovu, ali zadrža političku samostalnost i gragjanska prava. Carica Jekaterina II. ukine god. 1764. Hetmanštinu, g. 1765. slobodnu Kozacinu, a deset godina poslije (1775.) zapovjedi, da se razori Šjec zaporoškijeh kozaka i tada izgubi Ukrajina sasvijem svoju političku samostalnost, te postade pokrajinom ruske carevine. Od g. 1783.-93. bude zavedeno

u kozačkim krajevima nevoljništvo (Leibeigenschaft), kao što je to bješe tada i u drugijem dijelovima ruske imperije.

Od to doba dijele Jugorusi s Velikorusima i dobro i zlo. Jugorusi nijesu bili pri tom pasivni, nego postadoše u veliko učesnici u historiji ruske literature i nauke. Moskva je oživjela učenošću Kijeva u XVIII. vijeku; Petra Velikog potpomažu južnoruski naučenjaci pri njegovijem reformama. Južnoruski elemenat silnom snagom prodire u rusku literaturu (Gogolj), otvara bogate riznice divne poezije ukrajinske. U toj poeziji narodnoj ogledaše se darovitost njegova, ogledahu se njegovi bolovi, ogledaše se uopće čitav duševni život njegov u najtajnijim nijansama. Pisci okretahu se tada tomu narodu, proučavahu ga, borahu se, da se oslobodi, jer taki narod nije zaslužio da robuje, no da žive životom svjesnijem. Tako narodi sami sebe spasavaju bilo od ropstva, bilo od propasti svojijem duhom, svojom čitavom individualnošću!

Pokoljenja stvaraju nešto, što je vrsno, što daje dokaza, da je narod za život, za progres; druga pokoljenja poimaju to, ocjenjuju pravedno, bore se i odnose pobjedu. Tako bijaše i s ruskijem narodom. Manifestom od 19. februara 1861. nestade nevoljništvo u Rusiji. No koliko je trebalo priuogotovljivati zemljište za to, koliko je propovjednika slobode prije toga trunulo po tamnicama, koliko ih je opet bježalo iz Rusije! Ukrajina sama mnogo je tomu pomogla, da se izvojuje pobjeda.

Pipin kaže u ovom smislu ovako: «Samo ovaj udio, koji su imali južnoruski elementi u razviću cjelokupnoga ruskoga života duševnoga i poezije, bio bi dovoljan da se pobudi interes za ispitivanje južnoruske narodnosti, da se zaželi uspjeha narodnoj svijesti, koja se budi.»

Ideja nacionalnosti počinje u Ukrajini od ukrajinofilstva Ivana Kotljarevkoga, a osobito od «Кирило-Методіевскаго брацтва», pod vodstvom Nikole Kostomarova, znamenitoga historičara i zastupnika federativne teorije, kao opreka centralizaciji. (rođ. 1817.-85.)

*

Taras Grigorijević Ševčenko rodio se 25. februara godine 1814. u Morincima, okruga zvenigradskoga i guvernije kijevske. Djed mu bijaše po zanatu čizmar (швець), otuda i naziv njegove porodice «Ševčenko». Roditelji njegovi bijahu kmetovi (кріпаці) vlastelina Vasilija Vasiljevića Engelharta, koji bijaše srodnik kneza Gr. A. Potemkina Tavrickoga i pravi tajni savjetnik. Otac mu Grigorije, rodom iz sela Kerelovke, okruga zvernigradskoga, bješe pismen i razborit čovjek, te se preseli u Morince, kada se oženio. Otac Ševčenka imao je svega petoro djece, dvije kćeri i tri sina, a od sve djece bješe pjesnik najmlagji.

U devetoj godini pogje Taras u školu kod nekog gjakona Sovgira. U to mu umre mati 1823. godine. Nakon smrti majčine nastadoše za Tarasa teški i crni dani.

Maćeha ga proganjala i mučila na svake načine, te ga otac dade u nauku kod nekoga Gubskoga, gdje izučiti bukvar. U to doba slušao mladi Taras različita pričanja očina i djedina, kojemu bijaše tada blizu sto godina. Ovaj posljednji pričaše mu kao očevidac iz onoga doba, kada su Kozaci bili ustali protiv Poljaka. To se tako uvriježilo poslije Tarasu u mlagjanoj duši da je poslije napisao divni spjev svoj „Гайдамаки”.

Dvije godine poslije smrti materine izgubi on i oca (1825. godine). Tu počinju opet nove muke i proganjanja za Tarasa. Ljeti, metnuvši komad hljeba u torbicu, odlazio bi od kuće i čuvao ovce i svinje, a zimi bi opet išao u školu kod nekog gjakona Petra Bukovskoga, gdje izučiti časlovac i psaltir, te je poslije fungirao kod sprovoda kao pjevač, jer je umio, da dobro pjeva, imajući uza to lijepo grlo. Kod toga gjakona vidio je on neku knjigu sa slikama, koja mu se vrlo dopade, te poče i sam da crta što šta. Imajući osobitu volju za crtanje, htio je da otide gdje u nauku kod koga slikara. Tako se uputi jednom iz svojega sela, da potraži gdje u okolini kakoga slikara, kod kojega bi se mogao dalje obrazovati; no niko ga ne htjede primiti, jer on ne bijaše gospodar svojom glavom, što se kaže: on bijaše nevoljnik (Leibeigner), te je pripadao svojem gospodaru. Na pošljetku dogje u službu svojega gospodara, mladog vlastelina Engelharta. To bijaše odsudno za cio život Tarasov, kao što ćemo dalje vidjeti.

Iz početka bude pod nadzorom kuhara, te je prao sugje, nosio drva i druge lakše poslove radio. U dokonijem časovima otišao bi u vrt, te bi krišom crtao.

Poslije postane Taras kao neki lakej svojega gospodara, kojega bi pratio po putu. Tako, kad je bio u Vilni upozna se kao šesnaestogodišnji dječak s nekom Poljakinjom, s kojom je vodio ljubav, te nauči poljski za to vrijeme, tako da je mogao poslije čitati u originalu Adama Mickijevića, Bogdana Zaleskoga i estetiku Karla Libelta.

Megju tijem je Taras neprestano mislio o slikarstvu. Ne jednom molio je on svojeg gospodara da ga dade u nauku kod kakvoga slikara. Na pošljetku mu on usliša molbu, te ga dade jednom što slikaše sobe. Tijem samo ne zadovolji se daroviti Taras moleći Engelharta, da ga dade kod pravog slikara. Uza to i sam Engelhart pomišljaše, da bi mu mogao jednom biti od koristi, te ga dade u nauku pravom slikaru, ali udesi s ovim tako da je kod njega samo za vrijeme obučavanja, a poslije da je u dvoru. To bijaše srećno vrijeme za Tarasa, poslije prepaćenijeh muka i gonjenja, ali bi mu to stanje pomućivala misao, da je on nevoljnik, te bi se češće zapitkivao; «Za što da i ja nijesam slobodan kao i drugi?! Čovjek je čovjek!»

U to se njegovo gospodar Pav. Vas. Engelhart preseli u Petrograd. Na molbu Tarasovu dade ga Engelhart u nauku kod slikara Širjajeva, kod kojega provede četiri godine. U Petrogradu se upozna sa svojijem zemljakom Ivanom Sošenskom, koji bijaše takogje slikar. Ovaj se vrlo zauzme za Tarasa kod Vasilija Grigorovića, sekretara akademije umjetnosti, moleći ga, da se oslobodi daroviti Ukrajinac od zločestoga

postupanja slikara Širjajeva. U to doba slikaše po čitav dan, a noću bi išao u carski «ljetnji vrt», gdje bi po mjesečini precrtavao statute. U tom «ljetnjem vrtu» počeo je Taras da piše svoje prve stihove. Osim toga crtao je svojem gospodaru portrete njegovih ljubavnica, za koje bi mu on davao kad i kad po čitav rubalj.



Autoportret, olovka, 1845.

Sošenko upozna Tarasa sa Žukovskim, kojemu ima da zahvali svoju ličnu slobodu. Žukovski naime zamoli slavnoga petrogradskoga slikara Brilova, da naslika kakvu sliku, pa da je dade da se izigrava, a tijekom novcem da kupe slobodu mladom Ukrajinu. Sama carska porodica učestvovala u lutriji, te dobi portret. Izigravanjem toga portreta dobiše Tarasovi dobročinitelji deset tisuća rubalja i za tu veliku sumu bude otkupljena sloboda Tarasa Ševčenka 22. maja 1838. godine. Tada mu bijaše dvadeset i četiri godine. Za uspomenu za njega tako važnoga i sretnog dana, posveti on svoja dva spjeva dvojici svojih dobročinitelja, poslavši Vasiliju Andrejeviću Žukovskom «Katerinu», a Vasilju Ivanoviću Grigoroviću „Гайдамаке”

Sada nastaje nov život za njega. Bez ikakijeh prepona mogao je ići u akademiju umjetnosti, te postade jedan od najboljih gijaka slavnog slikara Brilova.

Slikajući, nije Taras zaboravio ni stihova. Njegovu stvaralčku snagu dijelili su između sebe slikar i pjesnik, ma da je kod njega ovaj posljednji kud i kamo prelazio onoga prvoga.

Godine 1840. izdade Taras zbornik svojijeh poetičkijeh tvorevina u Petrogradu, pod nazivom «Кобзарь».¹ Pod tim imenom bude on poznat svojijem zemljacima u Ukrajini, koga otada i zvali tako. U tom zborniku štampane su: „Утоплена”, „Причина”, „Тарасова ноць” i „Іван Подкова”. Čim se pojavio „Кобзар” u Petrogradu, stadoše se književnici i kritičari ruski zanimati s maloruskijem jezikom i narodnošću. U Ukrajini dočekaše stihove Tarasove neobičnijem oduševljenjem. Ti stihovi počeh razgoniti apatiju prema narodnjem jeziku, za koji govorahu vlastela ukrajinska, da ga ne mogahu slušati. Poslije ipak vidješe, da taj jezik ima svojijeh ljepota, da je to jezik narodnijeh pjesama ukrajinskijeh, koje su biser među ruskijem pjesmama narodnijem.

Kad je Taras štampao svoje „Гайдамаке” 1842. godine, napadahu ga žestoko ruski kritičari. Oni mu doduše ne odricahu talenta, nego ga napadahu radi toga, što je pisao svoje pjesme ukrajinski, hoteci ga tijekom nagnati, da piše ruski, respekt, velikoruski.

Godine 1843. postade Taras Ševčenko «slobodnijem umjetnikom», te ga već te iste godine vidimo, gdje odlazi iz Petrograda u svoju milu Ukrajinu, te ostade tamo sve do 1847. godine, dokle ga ne zatovoriše. Najviše je boravio u černigovskoj i poltavskoj guberniji kod svojijeh poznanika i prijatelja. Zimu 1844. godine provede Taras kod generalnog gubernatora ukrajinskoga, kneza Nikolaja Vasiljevića Repnina, slikajući njegov portret. Tu je bio žrtvom platonske ljubavi prema kneževnoj kćerci Varvari, posvetivši joj svoju «Тризну», koju napisao (1844.) na ruskom jeziku. Kneginjica Varvara opet zvala je Tarasa, «svojijem dragijem prijateljem i tužnijem pjevačem».

1 Narodni pjevač, bandurist.

1846. pohagja Taras svoje rodno mjesto, svoju braću i sestre, i ostale svoje stare prijatelje i poznanike. Poslije toga putuje po poltavskoj guverneriji. U Iskovci sastaje se s Opanasom Čužbinskim, koji se upravo tada vratio sa svojega puta iz Kavkaza. U to vrijeme pisao je Taras spjev „Иван Гус” i epski spjev «Кавказ», koji će mu zadati golemijeh neprilika, kao što ćemo poslije vidjeti. – Skupa sa Čužbinskim putuje po čeringovskoj guverneriji radi arheoloških studija; poslije toga dolazi u Nježin, gdje ga dočekuju s velikijem slavljem. U Nježinu sastaje se sa svojijem starijem prijateljem Ivanom Sošenkom, koji još uvijek pesimistički gleda na njegovu pjesničku slavu i budućnost, govoreći Tarasu da bi mnogo bolje bilo da je ostao kod kičice, a da se manuo stihova.

U društvu sa Čužbisnkim odlazi Taras 1846. u Kijev u namjeri, da nacрта najvažnije stare spomenike kijevske i okolicu gradsku. Živuču u Kijevu, rijetko je odlazio velikašima. Ljubeći strasno narodne običaje, volio je odlaziti u take kuće, gdje bi ga dočekivali ne sjajno ali iskreno. Tu on biješe u svojem elementu, pripovijedajući šaljivijem tonom različite prigode. Osobito je volio djecu, koja bi se iskupila oko njega na ulici, a on im pričaše pripovječice i pjevaše pjesmice.

U Kijevu se upozna Taras s nekojim mladijem Ukrajinčima i to s Nikom Kostomarovim i Pantelejmonom Kulišem. Sa njima igjaše po okolini kijevskoj, crtajući starodavne crkve i spomenike iz negdašnje prijestonice ruske Ukrajine. Tu je pripremao slike za album «Живописная Украина».

Kada je Nikola Kostomarov osnovaao na prvi dan Božića 1846. godine političko društvo „Товариство св. Кирила і Методія”, postade i Ševčenko član toga društva, iskazavši uzvišene ideje toga društva u divnijem, poetskijem tvorevinam svojijem, i to i u «Посланию землякам» i u роетмі «Иван Гус».

Nastojanjem svojijeh prijatelja postade Taras godine 1847. učitelj «slikarske vještine» u sveučilištu kijevskom. Jedna mlada Ukrajinčica tako se bila oduševila poetskijem djelima Tarasovijem, da mu je dala svoj miraz, da može otići na tri godine u Italiju, da se upozna tamo s klasičnijem svijetom i da se usavršava. On na to ode iz Kijeva, da prikuplja svoje rukopise, koji su ostali u različitijem mjesitma po kućama, gdje bješe gost. Prikupljajući tako svoje spise i spremajući se na put, zadesi ga velika nevolja. Neko naime dojavu vlastima, kako Taras Ševčenko u svojoj pjesmi «Кавказ» ustaje protiv cara, a osim toga da je član nekog tajnoga političkoga društva. On bude zatovren 5. maja 1847. godine. Nikola Kostomarov i ostali članovi društva “Кирило-Методіевскаго” budu takogjer zatvoreni.

Kada začuju prijatelji Tarasovi, što se dogodilo s njime, nastojahu da ga oslobode zatvora. Sama knjeginjica Varvara Repnina moljaše za njega svojega brata od tetke, ministra Uvarova, a osim toga napisa pismo samomu šefu oružnika grofu A. T.

Orlovu, u kojem ga moljaše za Tarasa, ali joj ovaj odgovori da se ona ne miješa u njegov posao i neka se ne dopisuje s vojnikom Ševčenkom, jer će on inače postupati sa njom sa svom oštrinom zakona. Tarasa odvedu naime iz Kijeva u Petrograd, gdje ostane u zatvoru po godine dana, a za tijem ga odvedu u Orenburg, gdje ga uvrste kao redovna vojnika u I. bataljun, koji se nalazio u orskoj tvrgjavi.

U toj svojoj nevolji sjeti se on svojijeh prijatelja, koji su takodje bili zatvoreni, spjevavši kratku pjesmu „Моим союзникам” Treba znati da je Ševčenku tada bilo zabranjeno uopće i pisati i crtati, kao na primjer onijem, koji su bili na robiji.

Prijatelji su ga se rijetko sjećali, da bi ga razveselili pismom da bi mu javili, što radi «мать Украина». Neki prijatelj Lizozub pošalje mu Shakespeara i materijala za crtanje i slikanje, a knjeginjica Varvara Repnina utješi ga prijateljskim pismom.

Tu u Orenburgu napisa pripovijest «Несчастный». Provedavši tu zimu od godine 1847. do 1848., 11. maja 1848. vidimo ga da odlazi kao crtač i slikar u naučnoj ekspediciji, koja je išla, da ispita Aralsko more. Ipak se našlo ljudi, koji su gledali, da koliko toliko ublaže tešku sudbinu ukrajinskoga pjesnika, jer u toj ekspediciji osjećao se slobodnijem, imao je posla s inteligentnijim ljudima, našao je duševnoga zanimanja, te je ipak donekle zaboravio zlu sudbinu svoju. Tu osta do u jesen 1849.

Kada se čulo u Petrogradu, da je Ševčenko učestvovao u ekspediciji, dobi general Obručev ukor, a Tarasa oprave u novopetrovsku tvrgju (oktobra 1850.), gdje bude još pod većom paskom i oštrinom. Možemo misliti, kako mu je bilo kao prostom vojniku književniku bez slobode, bez i čega, što ga može interesovati i davati mu duševne hrane kao obrazovanu čovjeku!

Prijatelji Tarasovi nijesu sasvijem zaboravili na njega; oni su radili megju tijem, da ga oslobode. Inicijativom knjeginice Varvare Repnine zauzme se grofica Anastasija Iv. Tolsta oko toga, da se Taras pusti na slobodu. Prijatelj njegov Mihajilo Lazarevskij piše mu početkom 1857. godine, da će biti naskoro pušten na slobodu. Kada je Taras to doznao piše mu 22. aprila 1857.: «Hristos vaskrese, dragi moj brate! Veseo mi je ovogodišnji veliki praznik! Tako svetog, radosnog praznika ne imadoh od rođenja. Upravo 7. aprila dogje nam pošta i donese tvoju dragu pošiljku i tvoje radosno pismo od 17. februara. I malo, što ne poludjeh, kad ga pročita: pa kad još zapalih tvoju cigaru (deset godina nijesam pušio cigara), kad zapalih tvoju havanu, tako mi je bilo pri duši, jedini moj prijatelju da zaplakah kao dijete.»

Lazarevski prvi javi Ševčenku 2. maja 1857. godine, da mu je car dao slobodu i da mu poručuje grofica Tolsta, da ne ide u Ukrajinu, nego da dogje u Petrograd. 21. juna 1857. bude oficijelno javljeno gubernatoru, da je amnestovan Taras Ševčenko.

Ševčenku bude zatijem dopušteno, da može otići i dadoše mu dokumenat, u kojem stajaše, da može samo direktno ići u Petrograd, no on je htio, da malo obilazi, te

ga policija zadrža u Njižnem Novgorodu. Tu napiše pjesmu «Неофиты» spremajući se uza to, da napiše drugu pjesmu «Дервиш» i «Сатрап» i koju naumi da posveti svoijem zemljacima. Osim toga napisa tu još tri pjesme «Доля», «Муза» i «Слава», prepisavši za štamu druge tri «Ведьма», «Лиляя» i «Русалка».

Megju tijem bude mu dopušteno, da ode iz Nižnjega Novgoroda (8. marta 1858.) i da smije živjeti u Petrogradu. On se krene na put i dogje u Moskvu 11. marta, i stigne u Petrograd 29. marta 1858. U Petrogradu stanu se kupiti oko njega ne samo Ukrajinci, nego i Rusi, a kada se još pogovaraše, da je car nakan, da ukine nevoljništvo, stadoše ga još većma iznositi i uvažavati, gledajući u njemu propovjednika i apostola slobode.

Najviše je odlazio u grofice Anastazije Iv. Tolstoj, koja ga osobito uvažavaše a i njezin muž Fedor Petrovič Tolstoj, potpredsjednik akademijske umjetnosti, koji dopusti Tarasu, da može u samoj akademiji imati svoje mjesto za svoje akademijske i literarne radove. U opće može se kazati, da je tada živio veselo i zadovoljno, dolazeći u društva znatnijeh ljudi i književnika, od kojijeh se tada upoznao i s Turgenjevom.

Ma da mu život biješe u Petrogradu ugodan, opet ga srce vuklo u Ukrajinu, za koju kaže:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу.
За неї душу погублю!

Mjeseca aprila 1859. godine vidimo ga već u Ukrajini, gdje pohagja svoju rodbinu, koja je takogjer postala slobodnom njegovijem zauzimanjem. Tu je opet imao neprilika. Za «катихизицију з зернами» bude zatvoren. On je još uvijek bio pod policijskim nadzorom, jer je bilo policiji zapovjegneno, kad je on odlazio iz Petrograda „строго наблюдати за отставным солдатом Тарасом Шевченком”, te se uvijek nalazio u njegovoj blizini kaki oružnik, koji bi pratio svaki njegov korak i govor. Tako biješe i tada s tom «katihizacijom», koju je on držao pred sakupljenijem mužicima.

Uzeo je oveću kruglicu hljeba, pa kazao, da je to car, za tijem nekoliko manjije, to da je carska porodica, pa još manjijeh nekoliko, a to su generali. Zatijem uze pune pregršti žita, pa zaspe sve to, govoreći: «А ово је народ!»

Najprije ga odvedu u Mošne, a zatijem u Čerkase, a otale u Kijev, gdje opet bude pušten na slobodu. 7. septembra 1859. vrati se u Petrograd, dopisujući se s Vartolomejem Ševčenkom o tom, kako bi da mu je kupiti komad zemlje na Dnjepru i tu da sazida kućicu, za tijem o tom, kako bi se rad oženiti, pa da živi tako u samoći, jer mu je dosadilo velikogradska život.

U svojoj elegiji «Хатина», koju je napisao godine 1850. u novopetrovskoj

tvrgjavi, uzdiže on idilični život i spominje Dnjepar, gdje bi najradije provodio dane.

Kod istoga Bartolomeja Ševčenka biješe u službi neka Harita, koja se tako dopade Ševčenku, da je htio uzeti za ženu, pišući Bartolomeju da je na to nagovori; no ona ne htjede, da pogje za «pana», a osim toga ne biješe ni oslobogjena. Barolomej mu pišaše, da uzme drugu, ali se njemu Harita dopada, uvjeravajući ga, da bi bio sa njom najsrećniji. Još jednom pokušava, da se oženi sa drugom djevojkom, ali opet ne pogje mu za rukom, tužeći se pri tom, kako mu je sugjeno, da ostane samohran i da ostari kao samac. Isto mu tako ne pogje za rukom, da kupi tako zemljište na Dnjepru, gdje bi mogao sazidati kuću.

Sjedeći u akademiji umjetnosti, slikao je i pjevaio, a uza to stade pisati knjige za djecu. Tako napisa „Букваръ южноорускій” koji je štampan godine 1861. u Petrogradu namijenivši prihod za fond nedjeljnih škola. Za tijem htjede da izda aritmetiku, etnografiju, geografiju i historiju rusko-ukrajinsku za nedjeljne i seoske škole u Ukrajini, ali ga u to i smrt zateče.

Godine 1860. izagje drugo izdanje «Кобзаря» koji ne nagje samo odziva kod njegovijeh zemljaka, nego i kod nekijeh uvigjavnijih Rusa, koji počastiše pismima «ukrajinskoga kozaka, banduristu i umjetnika», hvaleći njegove stihove.

Od oktobra godine 1860. stade Taras poboljevati. Silna ganjanja, veliki tjelesni i duševni naponi slomiše njegovu snagu. Bješe on onizak, širokopleć, zdrav kao kremen. U njegovijem očima ogledaše se sušta dobrotu i duševna mirnoća, a glas mu biješe tako mio, da ga se nijesi mogao sit da naslušaš. Ustaknuvši visoku šubaru i obukavši kožun, stajao bi pred vama pravi tip Ukrajinca.

Tužio se, da ga bole grudi, da teško diše i da jako kašlje. 26. februara u pet časova u jutro godine 1861. ne bješe više Tarasa Ševčenka megju živijem. Glas o smrti pjesnikovoj porazio je silno Ukrajinu, koja se tada osjeti sirotankom, izgubivši svojega najboljega pjesnika, propovjednika i apostola slobode.

Na sami dan smrti Ševčenkove sastanu se njegovi prijatelji te riješe ovo:

1. Da prenesu tijelo njegovo u Ukrajinu, kao što je sam pjesnik pred smrt svoju zaželio;
2. da mu podignu spomenik;
3. da osnuju narodnu školu «Tarasovu» ili «Ševčenkovu»;
4. da izdržavaju jednoga ili više stipendista u sveučilištu kijevskom, harkovskom, u odeskom Liceju i u akademiji umjetnosti;
5. da izdadu najbolja djela Kobzara;
6. da raspišu nagradu za biografiju pjesnikovu na ukrajinskom jeziku i za kritičko rasporegjenje njegovijeh djela;
7. da izdaju popularne knjižice za narodnu korist;
8. da pomažu rodbinu Tarasovu;
9. da pohodi svake godine Tarsov grob koji je od prijatelja njegovijeh.

28. februara bude Taras sahranjen u smolenskom groblju, gdje se prijatelji njegovi oprostiše sa njim, izgovorivši krasne govore. Iza toga nastojahu prijatelji Ševčenkovi, da mu prenesu tijelo u Ukrajinu, te svladavši sve prepone dobiju na pošljjetku

dopuštenje. 26. aprila 1861. iskupe se prijatelji Tarasovi na njegovu grobu da otvore grob i da mu tijelo prenesu. Uz silne ovacije i slavlje prenesu Ševčenka iz Petrograda preko Kijeva u Ukrajinu, te ga pokapaju na brijegu Černeči, gdje on namjeravaše za života, da podigne sebi kuću. Taj brijeg uzdiže se nad Dnjeprom tri vrste od Kaneva. Sad se taj brijeg zove «Tarasov brijeg».

Svega je tako dakle doživio 47.godina ali i to mu bijaše dosta da se proslavi, da postane najpopularnija ličnost i najomiljeniji pjesnik Ukrajine.

*

Eto nas da pregjemo njegovijem djelima, odredivši u kratkijem potezima vrstu i sadržaj pojedinog djela. Taras Ševčenko pretežno je lirski pjesnik i ako se opažao u njega iz početka romanticizam, ugledajući se pri tome na Žukovskog i Kozlova; no megu tijekom taj pravac sve se više kod njega gubio, dok ga se nije sa svijem otresao, stavši na realno zemljište.

U periodu romanticizma spadaju njegova «Причина», «Утоплена» i «Тополя», koje se osnivaju na narodnoj tradiciji.

Balada «Причина» osniva se na skasci o Rusaljkam, koje po narodnom vjerovanju žive u Dnjepriu, te pri mjesecini izlaze iz vode, da se poigraju i da popjevaju. Megju tijekom u ovoj Ševčenkovoj baladi izlaze iz Dnjepria tako Rusaljke, koje su matere još kao djecu, nekrštene bacale u Dnjepar. Sadržaj je te balade ovaj: Kozak ostavlja dragu i ide u vojsku. Ona ga čeka, neprestano tužeći za njim. Poslije poludi ta njegova draga od silne tuge, pa ide, te ga čeka kraj puta uz Dnjepar, baš kad izlaze Rusaljke. Ona zaspe pod drvetom, ali se više nigda ne probudi. Megju tijekom dragi joj dolazi, ne nagje je kod kuće, nego mrtvu pod drvetom, pa i sam umire, zaletivši se i lupivši glavom o drvo.

U ovoj je baladi Ševčenko pravi romantičar.

U drugoj baladi «Утоплена» hoće da se što više približi realnosti. U toj baladi crta Ševčenko jednu udovicu, koja rodi nezakonitu kćer. Kći raste, a mati stari, i žali, da je izgubila svoje pregjašnje draži. Hanu zavodi neki ribar, a ova njega; megu tijekom je mati protivna toj ljubavi njihovoj. Poslije uguši mati Hanu pri kupanju, utopivši se i sama. Ribar iznosi mrtvu Hanu na obalu, poljubi je, a za tijekom i sam skače u vodu. Noću mati izlazi iz vode i sjedi na obali, a megu tijekom iznosi talas i Hanu na obalu, koja takogjer sjeda na pijesak. Izlazi i ribar, poljubi Hanu u oči, pa ga opet nestane pod vodom.

Oko 1857. napisao je romantične spjevove «Русалка», «Лилея» i «Калина», u kojima se više ne drži narodnoga metra.

Od najstarijih pjesama, koje je pisao na osnovu narodne skaske, ističe se balada «Тополя», kojoj je sujet metamorfoza djevojke u topolu. Što se tiče forme, balada je simetrički i umjetnički sastavljena.

Oslobodivši se nevoljništva, napisa Ševčenko divni epski spjev «Катерина», u kojoj nam iznosi žalosnu sudbinu seoske djevojke, koja postade žrtvom gospodske raspuštenosti i samovolje. Katarina voli nekoga vojnika, koji odlazi u vojsku. Među njom bude ona zavedena i prevarena; potjeraju je od kuće, a ona sa djetetom ode da traži svojega Ivana, koji ne će ništa da zna za nju. Ona onda skače u vodu, a dijete ostavi u šumi, koje nagju šumari, te ga odnjegovaše.



Svatovi, ofort, 1844.

Poslije nekoliko godina prolazi tuda neki gospodin sa gospogjom i sa djecom. Gospogja baca novac nekom deranu, u kojem gospodin poznaje svojega sina po materi mu Katarini.

Među djelima Ševčenkovim odlikuje se «Катерина» najljepšijem slikama, uzvišenijem refleksijama i divnijem melodičnijem jezikom. Tijem spjevom stjeće sebi slavu ne samo u svojoj domovini Ukrajini, nego i po ostaloj Rusiji. Ova je pjesma kao neka alegorija; u kojoj se iznosi žalosna sudbina Ukrajine, koju joj zadade moćna Moskva.

Realnija mu je «Наймичка», za koju kaže Dragomanov, da je najprostija i najrealnija, između svih spjevova Ševčenkovih. Hana, tako je ime toj najamnici, rodi dijete, koje ona bojeći se sramote odnese krišom u kuću starca Trohima i bake Naste. Oni krste dijete i nadjenu mu ime Marko. Hana poslije dolazi u to dvoje starčadi i uzgaja dijete, ne kazavši nekome, da je ona mati toga djeteta. Tek na smrtnom času kazuje Hana Marku, da mu je ona mati.

Ukrajinaц Šejkovskij predbacuje Ševčenu to, jer da nema take žene u Ukrajini, koja bi drugomu podmetala svoje dijete. N. I. Petrov dokazuje sa druge strane, da se «Наймичка» osniva na Puškinovj romansi (Ševčenko je znao skoro naizust Puškina) «Под вечер осенью ненастной», u kojoj se iznosi mlada prevarena ženskinja, koja meće svoje dijete na prag tugje kuće. Ševčenko među tim da je upotrebio ovaj motiv samo u prologu, dok je u samoj pjesmi razvio divnu, idličnu sliku narodnoga života u Ukrajini.

Sjećajući se kozačke slave i hetmanštine napisao je Ševčenko: «до Основяненка» i «Тарасова ночь».

Tu nam priča o Tarasu Trijasilu 24. hetmanu zaporoških kozaka, koji bijaše vođa ustanka protiv Poljaka 1630. godine. Svoje pričanje meće u usta jednog pjevača narodnoga (kao kod nas što je guslar), kobzara (кобзарь). Poljaci se vesele, i Hetman Taras pita svoje kozake, što će da počnu. Kozaci mu odgovaraju, da će doći noć, a sa njom i pomoć. Zbilja noću, kad se sve umirilo kod Poljaka i niko se ničemu ne nada, napadnu ih Kozaci i pobijede.

Karakterističan i sarkastičan je završetak ove pjesme, u kojem pjevač predbacuje svojijem slušačima, kad poslije njegove priče počеше da igraju. Kaže im naime, da idu sad u zapećak, a on ide u krčmu, da utali tamo svoj jad; tamo će naći svoju ženu, pa će da je časti, a neprijatelju da se podruguje. Drugijem riječima hoće da kaže: Sada se šalite s neprijateljem, ali se ne bi mogli njime tući, kao što su negda vaši stari radili.

Najbolje je iznio slavu kozačku Ševčenko u epskom spjevu «Гамалія». Jezik je vrlo snažan, crtajući nam najdivnije slike historijske i prirodne.

Poslije «kozačine» pojaviše se «hajdamaci»¹ (Seljački ustanak u Ukrajini 1768. godine.) Poljaci naime htjedoše Ukrajincima da nature uniju, te pozatvaraju crkve ukrajinske. Na to se narod pobuni, te stade nemilice da ubija i pali. To bijaše drugo Sicilijansko veće.

Taj ustanak i pokolj šljahte (plemstvo poljsko) ocrtao je Ševčenko u svojem spjevu «Гайдамаки».

U uvodu «Гайдамаков» slika nam pjesnik život staropoljskoga plemstva. U odjelku «Галаида» iznosi ukrajinskoga židova Lajba, koji zlostavi «Јарему», koji nema

1 Гайдамак: војник у степима, бунтовни сељак.

nigdje nikoga, te koji će poslije biti važan faktor u ustanku. U pjesmi «Конфедерати» pripovjeda nam o napadaju Poljaka na gostionicu Lajbovu. Ovaj im kazuje za nekoga čovjeka u selu Bilsani, koji je još bogatiji nego on, te koji ima lijepu kćer Oksanu koja bijaše draga Jareмова.

U to doba bijaše Jarema otišao Oksani, da joj reče zbogom, pa da ide u drugo mjesto, gdje se djljahu posvećeni noževi za borbu, koja će se voditi protiv šljahte. Oksana bude zarobljena od konfederata, oca joj izmuče i ubiju. Poslije toga priča se dalje u odjelku «Тытаре» osveta hajdamaka za smrt Titara, oca Oskanina. U pjesmi «Свято в Чигирині» iznosi nam se posveta noževa za borbu oslobogjenja. Kobzar poziva u patriotskijem pjesmama narod u tu borbu.

„Треті півні” je znak za ustanak; Jarema tuži za svojom draganom, koja je zarobljena. On se pridružuje hajdamacima, da se sveti. U pjesmi „Червоний Банкет” daje nam pjesnik užasnu sliku pokolja, koji se može isporučiti sa sicilijanskom večeri, kao što naprijed spomenusmo. U ovom odjelku pokazuje se Ševčenko pravi slikar, dobar psiholog i plemeniti čovjekoljubac. Ipak je osjećaj, što obuzima čovjeka kod ovoga odjelka, vrlo težak i mučan. Obrist kaže o tom ovako: «Das Talent, welches Szewzenko hier entfaltet hat, lässt sich wohl bewundern, aber Niemand wird den Inhalt der Dichtungen schön zu finden vermögen.» Ovo se uopće odnosi na sve „Гайдамаке”, ali kanda najviše na ovaj odjeljak. Prema njegovu mišljenju gragja čitave poeme bila bi prije za naučnu obradu ili najviše za novelu, kao što je to učinio jedan poljski književnik. Među njima čućemo poslije i druga mišljenja o cijeloj poemi.

U odjeljku „Гупалівщина” crta nam pjesnik sliku Ukrajine. Ona je sva u plamenu, vješala puna leševa, psi jedu lešine, a gavrani im oči piju. Pjesnik se sam ovdje pita, za što umiru toliki ljudi: djeca jednoga oca! Tu uskliče bolno: Ah, djeco, starijih Slovjena, opiste se krvlju svoje braće! Odista najopravdaniji uzdah iz srca slovjenskog pjesnika!

„Банкет у Лисянці” daje nam produženu sliku pokolja i pustošenja. Jarema se sastaje sa svojijem mučiteljem židovom. Taj je opis vrlo drastičan. Ovaj ga pita za Oksanu, no u to dolazi Honta, glavni vogja hajdamaka, zapovjedivši da se židov ubije, ma da ga je Jarema molio, da ga pusti, da može doznati, gdje se nalazi Oksana. Za vrijeme jurišaju na dvor u Lisjanci, osvoje ga, a plemstvo poubijaju. U dvoru nagju Oksanu. Za vrijeme dolazi krasna epizoda „Лебединь”: Oksana leži u vrućici, buncajući o Jaremi, među njima kaže joj kalugjerica, koja je dvori, da je Jarema tu. Oksana ozdravi, te već za nedjelju dana bude njegova žena. On se opet vraća Honti, jer istom sada treba da se radi na oslobogjenju.

U pjesmi „Гонта в Умані” dostiže vrhunac krvožednosti želja za paljenjem i robljenjem kod hajdamaka. Zima je: hajdamaci griju se na garevinama, a šljahta se

smrzava. Noću zapale Uman i stanu sjeći. Honta ubija svoja dva mala sina, koji su bili katolici. Poslije nastaje veselje: igra se i pjeva. Honta kradom odlazi, te prevrće leševe, nagje svoja dva sina, uprti ih na legja i nosi izvan Umana, te ih zakapa, a Uman mu svijetli pri pogrebu.

Završetak čitave poeme je „ЕПИЛОГ”. Tu se pjesnik sjeća svojijeh mladijeh dana, kada je sam go i bos, gladan i žedan lutao po onijem mjestima, gdje je Honta i Maksim vojevao. Sjeća se svojega djeda, koji mu je pričao te strašne i krvave dogogjaje. Iza toga priča nam smrt Hontinu. Kozaci opet izgube slobodu, te jedni otidu u Kuban, a drugi na Dunav. «Otada, završuje pjesnik tužno, i vlada grobna tišina u Ukrajini». Ovo je sadržaj cijele poeme „Гайдамаки”.

Sam predmet spjeva zbilja je užasan, no pjesnik znao je ublažiti užasne scene pokolja i pustošenja divnijem, idiličnijem slikama i refleksijama, koje nam kazuju, da ipak sam pjesnik ne odobrava taj pokolj. Kada se sliju kontrasti svjetlijeh i tamnijeh strana u harmonijsku cjelinu, efekat čitavoga spjeva zbilja je silan.

Šejkovskij kaže za ovaj spjev ovako: «Kada Ševčenko ne bi ništa drugo napisao, do li tu pjesmu i ona sama mogla bi ovjekovječiti njegovo ime. Ona nam prikazuje niz velikoljepnijeh scena iz života punijeh dramatismata. Te scene mogu se slobodno isporediti s najnovijem scenama Shakespearovim.»

Poljska kirtka isto je tako pohvalno izrekla svoj sud («Taras Szewczenko.» *Zycie i pisma jego*. Napisal Gwido baron Battaglia. Lwów 1865.), isto tako i Francuz Emile Durand u svojoj pravi o Ševčenuku: «Le poète national de la petite – Bussie Chevtchenko («Revue de deux mondes» 1876. Tome XV.).

Melju štijem je Ivan Franko u lavovskom «Світі» nazvao „Гайдамаке” slabijim djelom, predbacujući Ševčenuku, da on nije razumio toga ustanka i pokolja, da su hajdamaci izraz borbe socijalne, a ne patriotične, da nije izabrao sa svijem zgodnu temu za epsku obradu i prema svojem karakteru i talentu; osim toga da je iz različitijeh uzroka svu tu temu pogrješno shvatio i slabo obradio. Da je Ševčenko sav taj pokret iznio kao socijalnu borbu, to bi po mišljenju Frankovu učinio besmrtno djelo. Megju tijem ćemo vidjeti poslije, kako je Franko došao u kontradikciju.

Stara hetmanština nije bila dugo njegovijem idealom. U pjesmi „Розрита могила” spominje s prekorom Bogdana Hemljnickoga, koji upropasti slobodu Ukrajine. Svoje simpatije prema slavnijem zaporoškijem kozacima iznio je Ševčenko u pjesmi „Іван Подкова” i „Невольнику” i „Москалевої криници”.

Kada je Nikola Kostomarov osnovao političko društvo sv. Ćirila i Metodija, kao što već naprijed spomenusmo, postade Ševčenko tumačem visokijeh ideja toga društva, napisavši pjesmu „Іван Гус” i “Дружне посланіе мертвих і живих, и ненароджених земляков в Украйне и не в Украйне сущих” te ga posveti 22. oktobra 1854. Pavlu

Josipu Šafariku, ističući njegovu važnost za Slovjentstvo: «prozrijevši dobri oganj, u pepelu smjelijem srcem, smjelijem, orlujskijem okom i zapalivši luč pravice, slobode.» - „Дружнєє посланіє” inače je didaktičnoga smjera, te se smatra kao neko evangjelje u narodnom životu Ukrajinaca, jer tu izlaže Taras, kako treba da porade i seljaci i gospoda, obrazovani i neobrazovani oko boljitka i kulture, da budu braća, pruživši jedni drugijem ruku pomoćnicu.

Iskazavši u tijem pjesmama opće slovjenske ideje društva Ćirilo-metodijeva, zanimaše se Ševčenko opet specijalno s Ukrajinom pitajući se ne jednom; ko je uzeo slobodu Ukrajini!

U pjesmama «Сон» i «Кавказ» ogledaše se njegov pravi patriotizam, ustajući pri tome u pošljednjem protiv samovolje.

U pjesmi „Сон”, ma da ima divnijeh mjesta, ipak nema organske cjeline. Ivan Franko u 10. broju lavovskoga „Світа” od godine 1881. piše kritikujući „Гайдамаке”, da je vrh poetskoga stvaranja Ševčenkova „Кавказ” i „Сон”, no megu tijem već u 11. broju toga istoga lista kaže Franko, da je „Сон” jedan od najslabijih radova što su izišli ispod pera Ševčenkova. Kao što se vidi prilična kontradikcija! No svakako je ipak važan njegov pogled na oba ta spjeva Ševčenkova. Za „Сон” kaže Franko, da je u njemu Ševčenko više na nacionalnom, ukrajinskom zemljištu, proklinjući svijem žarom bolnoga srca svakoga onoga, koji gazi, ili je gazio Ukrajinu. „Кавказ” megu tijem stoji na široj, općoj čovječanskoj osnovi: u „Кавказу” je on najljepše istakao svoje pravo ljudsko osjećanje.

Drugoga je mišljenja F. Svistun koji kaže za Ševčenka, da su njegovi politički nazori zbrkani, da se udaljuje od nazora svojega naroda, ustajući protiv monarhističke vlasti. Osim toga vidi F. Svistun u ta dva spjeva i nihilizam, jer da Ševčenko ne bješe naklonjen ni državi, ni svećeništvu, ni činovništvu, ni vojsci, a isto tako ni monarhiji, ni republici.

Svoje neraspoloženje prema državnom obliku iznio je Ševčenko u svojem spjevu „Неофиты” koje je napisao godine 1857. U ovom epskom spjevu iznosi nam pjesnik, kako narod ukrajinski propada, nemajući slobode, baš kao što su neofiti u prva hrišćanska vremena bili mučeni od rimskih imperatora.

Omeljan Ogonoviski drži «Неофиты» prije za političku alegoriju nego za poemu, dok M. Irsin («Очерки из психологии славянскаго племени. Славянофилы. 1887.) drži da se u toj poemi pojavljuje mesijanizam, kao što to bješe u nekim djelima kod Mickijevića, Slovackoga i Krasinjskoga.

Ševčenko, neprestano gledajući u zlu sudbinu svoje Ukrajine, pišaše pjesme i revolucionarnoga sadržaja, ma da on sam ne bješe ni revolucionarac, ni socijalista, kao što nas o tom uvjerava Mihailo Dragomanov. Prije bi ga mogli držati za demokratu, koji žestoko napada razvratni život i navike gospode ukrajinske, što je osobito iznio u svojijem spjevovima kao što je «Марина» i «Ведьма», osim onijeh, koje naprijed

spomenusmo; no ja držim da baš nije praktično pjesnika, kao što bijaše Ševčenko, stavljati u ovu ili onu kategoriju političku. Pravi pjesnik je samo pjesnik, a nikako partizan.

Većina pjesama Ševčenkovijeh silno su provijane pobožnošću. Pobožnijeh refleksija naći ćemo u pjesmi «Перебендя», pa je i u samoj poemi «Кавказ» i «Сон»; uopće on je do same smrti bio pobožan.

Fedor K. Volkov meĝu tim drži, da je Ševčenko, bio teoretički racionalista.

Iz Biblije uzeo je Ševčenko suĝet, za svoje «Psalme», koji su parafraza Davidovijeh psalama, no koje je on provijao svojim mislima o slobodi.

Odlično mjesto meĝu njegovijem pjesmama zauzimaju njegove «Думке», koje su biser u umjetnoj poeziji ukrajinskoj, te nam vjerno iznosi pred oči duševni život Ševčenkov, a osim toga nam pokazuje divne slike prirodne i duševnog stanja u Ukrajini.

Najljepše izmeĝu njegovijeh „Думки“, kao i nekoje druge pjesme Ševčenkove divno je komponovao Nikola Lisenko, postavši tijekom čuven po svoj Jevropi.

Ševčenko je okušao svoju snagu i na dramskom polju, napisavši dramu u tri čina pod nazivom „Назар Стодоля“ koja je prvi put štampana u „Основи“ godine 1862. Po nekojim bilješkama na rukopisu te drame može se uzeti, da je Taras napisao tu dramu za šesnaest dana, prevedevši je takogje i na ruski. U ovoj drami pokazuje se takogje znatan dramski talenat pjesnikov.

Sve što je Ševčenko dosad pisao, pisao je maloruski, no uza to pisao je i velkoruski i to: svoje dnevnik od 12. juni 1857. do 13. juliya 1858, za vrijeme avtobiografiju i pisma Branislavu Zaleskom. Osim toga napisao je još dva epska spjeva, odlomak dramskoga djela i deset pripovjedaka. Te pripovijetke pisao je u prozi. Neke od tih djela štampaо je sam Ševčenko i to odlomak iz drame „Никола Гайдай“ godine 1842. i pjesmu „Безталанний“ ili «Тризна» godine 1844. u žurnalu «Маяк». Poslije njegove smrti štampана je pripovijetka «Несчастный» u «Историческом Вестнику», godine 1881. i pripovijetka «Музикант» u kijevskom listu «Труд» godine 1882.; za vrijeme je štampана pripovijest «Княгиня» u «Киевской Старине» 1883., a godine 1886. – 87. štampане su ovom žurnalu dvije pjesme «Слепая» i «Безталанний», odlomak iz drame «Николай Гайдай» i pripovijetke: «Варнак», «Наймичка», «Близнецы», «Художник», «Капитанша», «Прогулка с удовольствием и не без морали» i «Музикант». Još do sada nije štampана pripovijest «О безродном Петрусе».

U epskoj pjesmi «Слепая» opaža se romaticizam tridestijeh godina, a osim toga i organska veza s pjesmom «Марина», a nekoji motivi iz nje ušli su poslije u pjesme «Ведьма» i «Княгиня». Slabija mu je pjesma «Безталанний» ili «Тризна», koja je takogjer romantičkoga pravca, te nam iznosi pjesnika, koji se bori sa stvarnošću, te podliježe u toj borbi.

U dramskom odlomku «Никола Гайдай» iznosi nam kozačkoga kapetana istoga imena, koji ide na sabor u Poljsku, da kaže otvoreno tešku sudbinu Ukrajine, Osim toga iznosi nam pjesnik onu ljubav i požrtvovanje, koje treba da vlada među Slovjenima.

«Художник» je dio njegove avtobiografije od onoga dana, kada je živio u nauci kod slikara Širjajeva, a za tijem, kad se oslobodio kod slikara Brilova.

Приповјест «Близнецы» ороминје нас на «Наимичку». Оvdje takogjer ostavlja zavedena djevojka svoje dvoje blizanaca na prag dvoje starijih ljudi, koji nijesu imali djece, te ih uzeše pod svoje. U njoj nam izlazi takogjer pred oči biografija samoga pjesnika kad je bio u orskoj tvrgjavi, u Orenburgu i ekspediciji na aralskom jezeru.

Приповјест «Музикант» napisao je Ševčenko u novopetrovskoj tvrgjavi, te nam crta jednoga nevoljnika, koji se odlikovaše muzikalnijem talentom, te se oslobagja pomoću čestitoga Nijemca, Antona Karlovića. Ovo se može isporučiti sa njegovijem oslobogjenjem pomoću Žukovskoga i Brilova.

Kada se Ševčenko vratio iz zatočenja u Petrograd, napisao je (1858.) pripovijest «Прогулка с удовольствием и не без морали». U početku pripovijesti vidimo samoga pjesnika po Ukrajini, a za tijem nam izlazi pred oči čitav niz slika iz društvenoga stanja u Ukrajini prije nego što će nastupiti oslobogjenje mužika (1861.). Kao kontrast tijem sumornijem slikama dovagja nam pred oči doktora Prehtela, Nijemca, koji se ženi s Ukrajinkom, te uživa zemaljski raj, a napošljjetku postaje bolijem Ukrajincom nego li Nijemcem.

U pripovijesti «Капитанша» crta nam pjesnik nesrećnu žrtvu zločestoga kapetana, dok se sa druge strane prosti bubnjar, mužik, javlja kao neobičan primjer dobrote i samopožrtvovanja, uzimajući pod svoju zaštitu nesrećnu ženu.

Kada u duhu prijegjemo sva djela Tarasa Grigorijeviča Ševčenka, onda nam izlazi pred oči u njegovoj ličnosti personifikacija čitavoga naroda ukrajinskoga. On bješe izabranik njegov, koji je mjesto njega sve osjećaje, sve bolove njegove svojijem genijem iznosio, te tako obezbijedio sebi prvo mjesto kao narodni pjesnik u potpunom smislu u literaturi ukrajinskoj.

Evo što kaže o njemu njegov zemljak Kuliš: - «Njegova životvorna riječ postade sjemenom nove snage, za koju nijesu znali, ni slutili za vremena Kotljarevskoga ni najrazumniji naši zemljaci, a ta nova snaga bješe *narodnost*. Ona nas je zbratimila, sjedinila u bratsku porodicu, te za navijek utvrdila naš ukrajinski život.»

Nije onda ni čudo, što Kuliš stavlja Ševčenka više Puškina, dokle ga A. Pipin malo što ne stavlja iznad svijeh pjesnika slovjeniskijeh.

«U ličnosti Ševčenkovoј mogla je maloruska literatura da stvori u četrdesetijem godinama vrlo darovitoga pjesnika, tako originalnoga i silnoga u svojem elementu, da bi mu teško mogli naći para u svoј literaturi slovjenској. А. Ріріп. Вестник Европы, том

II, 1888. u članku «Русскія сочиненія Шевченка».

Zbilja za Ševčenka može se kazati da je zadojen narodnom historijom, narodnom poezijom, a njegova poezija da je kćerka divne ukrajinske poezije, za koju kaže Bodenstedt ovako: - In keinem Lande hat der Baum der Volkspoesie so herrliche Früchte getragen, nirgends hat sich der Geist des Voslkes so lebendig und wahr in seinen Liedern ausgeprägt, wie bei den Kleinrussen. Welch eine Zartheit ergreifender Geist der Wehmuth, welch tiefe, echte menschliche Gefühle sprechen sich in der Liedern aus, welche der Kosak in der Fremde singt! Welch eine Zartheit mit männlicher Kraft gepaart, durchweht seine Gesänge der Liebe! Noch ist der Takt und die Züchtigkeit des Gefühles, das in allen vorherrscht, besonders hervorzuheben. Unter allen kleinrussischen Voslksliedern – und es gibt ihrer tausende» - ist keines, vor welchem die jungfräuliche Wange zu erröthen brauchte. (T. Bodenstedt, die poetische Volkslieder. Stuttgart, Cotta, 1845.)

Djela Ševčenkova prevagjali su Nijemci, Francuzi, Englezi, Rusi, Poljaci, Česi. Najljepši su ruski i poljski prijevodi. Nekoje pjesme prevedene su takogjer i u naš jezik u «Vili» Stojana Novakovića od 1868., a u kolu knjiga «Maticе Hrvatske» god. 1887. izigjoše mu pjesničke pripovijesti u prevodu A. Harambašića. Potpuno izdanje djela Ševčenkovijeh izdano je u Pragu god. 1876. u štampariji dr. Ed. Gregra. U prvom dijelu štampana su djela koja su dopuštena i u Rusiji, da se štampaju, a u drugom su dijelu djela, koja je ruska cenzura zabranila. U prvom dijelu štampane su takogjer uspomene Turgenjeva i Polonskoga o Tarasu Ševčenku, za tijem avtobiografija njegova; u drugom su dijelu uspomene koje su pisali o Ševčenku Kostomarov i Mikješin. Ovo praško izdanje nije baš sasvijem kritično jer je sami tekst gdje gdje pogriješan, te ima tu i stihova, koje sam Ševčenko nije napisao, nego drugi pjesnici. Kada je naime Ševčenko bio u zatočenju kao vojnik, nije imao drugoga papira, nego sašije od poštarskoga papira knjižicu, u koju bi upisivao svoje stihove, a i stihove drugih pjesnika, koji bi mu se dopadali, osobito pak Puškina. Izdavači su slabo pazili, da odvoje one stihove, koje nije Ševčenko napisao, te otuda se nalaze tugiji stihovi u pjesmama Ševčenkovijem.

Pišući ovu radnju o Ševčenku poslužio sam se najviše ovijem djelima: Тарас Григоріевичъ Шевченко „Кобзарь” у Прази, 1876.; Историја литератури руской, написав Омелян Огоновскій. Львов, 1887.-1889; Историја славянских литератур А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича; Историческія монографіи и изследованія. Спб. 1872. том II.; Две рускія народности Никола Костомаров; Taras Grigorowicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. Von I. Georg Obrist (VI. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. 1870.); Allgemeine Geschichte der Literatur, von Dr. Johannes Scherr.

U Beču 1895.

Spomenica Tarasa Ševčenka¹

(Prigodom stogodišnjice njegova rođenja izdali dr. Vladimir Kušnir i Aleksandar Popović.)

Val oduševljenja razlijevao se početkom ove godine po svim ukrajinskim krajevima. Ukrajinski se narod spremao, da svečano proslavi stogodišnjicu rođenja svojega najvećega pjesnika Tarasa Ševčenka. Pripreme su bile veličajne. Gradska su zastupstva votirala oveće svote za samo slavlje; rodoljubne, prosvjetne, pa i ekonomske korporacije najaviše, da će 9. ožujka održati čitav niz predavanja i akademija; mnoge su ulice, čitaonice, muzeji, knjižare, trgovci i perivoji nazvani Ševčenkovim imenom; na uspomenu je pjesnikovu utemeljeno više stipendija za školsku mladež; od spomenika i poprsja Ševčenkovih najznatniji bi bio spomenik u Kijevu, koji bi stajao 300.000 kruna, a izradio bi ga jedan talijanski vajar. Snažnim poklikom radosti klicalo je činovništvo, građanstvo, seljaštvo, radništvo, a osobito mladi naraštaj. To nije bilo po volji službenoj Rusiji. "Državno je jedinstvo u pogibli, Mazepinci hoće da održe smotru svojih revolucionarnih pristaša!" – tako je zaintačila službena i ekskluzivna nacionalistička štampa. A ministar je javnih poslova, Maklakov, jedva dočekao tu graju, pa je zabranio javnu proslavu jubileja. Ogorčenje je Ukrajinaca bilo veliko – to veće, što je ruska vlada i godine 1911. spriječila proslavu

1 T a r a s S c h e w t s c h e n k o, der grösste Dichter der Ukraine. Zur Jahrhundertfeier seiner Geburt herausgegeben von dr. Wladimir Kuschnir u. Alexander Popowicz. Wien 1914. Verlag „Ukrainische Rundschau“, 118 strana, 4 ilustracije.

pedesetgodišnjice Ševčenkove smrti. Protestirao je složno čitav narod. A pritekao mu je u pomoć i jedan dio same ruske javnosti.

Kadetska radna i socijalno demokratska stranka iznijele su već 24. veljače u dumi prešnu interpelaciju radi te šikanacije. U debati, koja se pri tom razvila, morala je vlada da proguta mnogu gorku, i napokon je dobila tek 115 protiv 160 (147) glasova. Isti su dan protestirali protiv zabrane ruske vlade u lavovskom saboru i galicijski Ukrajinci. Rusko je ministarstvo htjelo da uzmakne na taj način, što je izjavilo, da je proslava Ševčenkova dopuštena, tek da ne smije u njoj biti nikakve političke natruhe. Ali Ukrajinci nijesu dopustili svojem neprijatelju ovako jevtina izlaza. Njegova je intolerancija bila žigosana pred čitavom Evropom, a uz to je upravo tom zabranom ime Ševčenkovo bilo u narodu još više populizirano. Stoga su svi odbori otkazali javne svečanosti. Na sam dan Ševčenkova rođenja 9. ožujka, iznenadile su ipak policiju i kozake po ukrajinskim gradovima velike skupine demonstiranih. Đaci na visokim školama u Kijevu, Harkovu, Jekaterinoslavu i Odesi, pa dapače i u Petrogradu prirediše tom prigodom štrajk. Osobito je burno bilo u Kijevu. Devetoga i desetoga ožujka došlo je tamo do pravih bitaka između policije, kozaka i svjetine.

Rusija je prvi put nakon revolucije od godine 1905. morala da sluša poklike: "Živjela samostalna Ukrajina! Dolje Rusija, živjela Austrija!" Epilog se svemu tomu odigrao u ruskim tamnicama.

Nesmetano i mirno protekla je Ševčenkova proslava tek u Austriji i Americi. Galicijski su i bukovinski Ukrajinci proglasili čitavu ovu godinu jubilejskom godinom Ševčenkovom. Neki su se njihovi rodoljubi pobrinuli, da i evropsku javnost upoznaju s osobom svojega najvećeg pjesnika. Ukrajinska je inteligencija bila uopće u posljednje vrijeme vrlo požrtvovna radeći oko toga, da o svojem nacionalnom pitanju informira Evropu. To joj nije bilo ni odviše teško, jer ukrajinski književnici govore najmanje tri jezika, naime ukrajinski, poljski i ruski, a uz to neki od njih pišu francuski, njemački ili engleski. Njihovi sveučilišni i gimnazijski profesori, njihovi zastupnici, nijesu ostali samo za katedrama ili advokatskim kancelarijama, nego su našli gostoprimstvo i u mnogim svjetskim revijama. Posve je drugačije u Hrvatskoj, gdje naši "besmrtnici" misle, da bi tim znanost postala tendencijozna, kad bi je prenijeli na polje nacionalizma i patriotizma. Zato nakon Eugena Kvaternika i Imbre Tkalca nemamo publicista, koji bi nastojali da nam pribave evropsku legitimaciju. Mi očekujemo uvijek Scotuse Viatore ili kakve Kolumbe, da nas istom oni otkriju.

Dr. Vladimir Kušnir i Aleksandar Popović mogu biti zadovoljni svojom spomenicom, koju su u njemačkom jeziku izdali u počast Terasu Ševčenku. Spomenica je uspjela i kao rodoljubno i kao književno djelo. U njoj su otisnute i četiri ilustracije i nekoliko glazbenih fragmenata. Na prvom je mjestu fotografija pjesnikova iz godine

1860. Zatim dolazi Kiryliwka, rodno mjesto Tarasovo. Od vlastitih je Ševčenkovih slika reproduciran lijep akvarel "Na Aralskom jezeru" i autoportrait pjesnikova iz mlađih godina. Na koncu je odštampana jezgrovita kronika Ševčenkove proslave. Književni je dio spomenice uređen vrlo sistematski. Kratku posvetu napisao je najugledniji današnji ukrajinski književnik u Galiciji Ivan Franko. Općenito o Ševčenku kao ukrajinskom rapsodu raspravlja bukovinski zastupnik dr. Teodot Halip, o Ševčenkovoj lirici piše iscrpljivo dr. Aleksandar Popović, o političkim motivima u Ševčenkovoj poeziji M. Danko; sa samim Ševčenkovim političkim djelovanjem upoznaje nas dr. Vladimir Kušnir; slikarske radnje pjesnikove ocjenjuje Ivan Truš i K. Šyrokyj, dok dr. Mihajlo Vološyn prikazuje Ševčenkovu poeziju kao podlogu ukrajinske glazbe. Život je pjesnikova ocrtan u njegovoj autobiografiji, a donekle i u odlomcima njegova "Dnevnika". Šta su savremenici držali o Ševčenku, razabiremo iz ode ukrajinskog pjesnika Pantelimona Kuliša, iz posmrtna elegije Rusa Nekrasova, a osobito iz uspomena Ivana Turgenjeva i Mih. Mikješina. Mnogobrojni citati, dvadeset prevedenih pjesama i pjesničkih ulomaka upotpunjuju sliku pjesnikovu i daju knjizi interesantan beletristički kolorit

Pogledajte u dušu darovita umjetnika. Čitav se svemir skupio u toj radionici. Eno, u užasnoj mješavini miču se tamo konture nežive prirode, slike zvjezdanog neba i biljnog carstva, pojave životinja i ljudi. A iz toga kaotičnoga kretanja, ključanja i vrijenja iskrsavaju za čas plastične grupacije prostora, vremena i individua, prolazeći kroz najraznoličnije faze razvoja, od rađanja pa do umiranja. Sve se to miče, sve to juri i leti kroz atmosferu radosti i bola, humora i ogorčenja, sarkazma i sažaljenja. Prema pjesničkim likovima nijesmo nikada hladni i ravnodušni, oni nas potresaju udivljenjem ili grozom, veseljem ili sjetom, mame nam na usne smijeh ili na oči suzu, bude nam u srcu prezir ili poštovanje, mržnju ili ljubav. Sve nijanse sklonosti i odvratnosti evocira pjesnik u nama prema tomu, kakvu je čuvstvenu vrijednost ulio u pojedine oblike svojega stvaranja. On može svoje osobe uresiti aureolom svetosti, a može ih zaviti i u crninu pakla. Time postaje on sudija, i to sudija svoje vrste. Životne oblike ocjenjuje on tako, da ih prenosi u svijet čuvstava i raspoloženja. Pjesniku ne može biti dosta, da njegovi čitatelji vrijednost pojedinih životnih oblika samo znadu, on mora učiniti, da oni tu vrijednost osjete. Pjesničke tvorevine valja prosuđivati prema kvantiteti umjetničke sugestije, ali i prema kvaliteti čuvstvenog ocjenjivanja pojedinih životnih oblika. I umjetničko naime sudovanje mora da bude pravedno.

Ševčenkova je poezija uvijek sugestivna, čuvstvena i plastična. Iskrenosti u njega nema, on je govorio samo ono, što je duboko osjećao. A to svoje osjećanje znao je on da prenese i u dušu drugih. Njegovo životno iskustvo nije poteklo iz proučavanja, nego iz proživljavanja i trpljenja.

Rodio se u malom selu g. 1814. kao sin kmetskih roditelja; u djetinjstvu je izgubio i oca i majku; učio je školu i početke slikarstva kod raznih seoskih đakona; bio je neko vrijeme općinski pastir i gospodski lakaj, dok ga nijesu godine 1838. kao 24-godišnjeg mladića otkupili od kmetstva ruski slikar Brülöw i pjesnik Žukovski. Platili su za nj gospodaru Engelhardt 2500 rubalja. Engelhardt se dakle nije mogao potužiti na loš "pazar".

Na slikarskoj akademiji u Petrogradu učio je Ševčenko slikarstvo kod Brülöwa. Nuzgredno je pisao i pjesme. 1840. izdao je svoju zbirku pod naslovom "Kobzar", a g. 1841. osvanuše i krvavi "Hajdamaci". (Imamo ih u hrvatskom prijevodu od Augusta Harambašića). Ševčenko je bio nakon oslobođenja samo 9 godina na slobodi, jer ga g. 1847. utamničiše kao člana potajnoga "Bratstva Ćirila i Metoda". Optužiše ga, da je zajedno s historikom Kostomarovom, s Hulakom, Biloserskim i nekim drugim prijateljima spremao revoluciju, kojoj bi bila svrha: "uspostavljanje ukrajinske samostalnosti i ukrajinskog hetmanata". Ševčenku nijesu mogli dokazati nikakve krivnje, ali su ga ipak radi nekih pjesama, koje su bile uperene proti ruskom caru, osudili na prisilno vojništvo, u kojem je kuburio punih 10 godina. Amnestiju mu je isposlovao grof Tolstoj. Nakon amnestije poživio je još samo 4 godine. 10. ožujka. 1861. snašla ga je smrt u Petrogradu. Već 6. svibnja iste godine prenesoše mu tijelo u Kaniv, gdje ga sahraniše na jednoj uzvisini kraj Dnjepra. Na njegov grob dolaze neprestano čitave procesije štovalaca sa svih strana i iz svih staleža ukrajinskih.

Kakav je Ševčenkov život, onakva mu je i poezija. Tri osobite značajke nalazimo u njegovoj epici i lirici. To je borba proti kmetstvu, borba proti ruskom carizmu i slavljenje ukrajinske samostalnosti.

Za oslobođenje seljaštva mogao se Ševčenko jače zagrijavati nego na priliku aristokrat Turgenjev, jer je on patnje kmetstva sam preturio preko glave, a uz to je sve do svoje smrti morao gledati, kako mu braća i sestre žive u neslobodi.

S ogorčenjem se sjeća pjesnik više puta jadne sudbine u očinskom domu. "Gledao sam ga u gaju u očinskoj kući mjesto raja samu grozu pakla, samu rabotu, ropstvo i bol, ni za molitvu nam nijesu ostavljali vremena". Tako jaduje u jednoj pjesmi, gdje prekoraiva naivne idiličare koji slikaju seoski život kao uzor sreće. A najjačom je snagom provalila Ševčenkova težnja za oslobođenjem seljaštva u "Hajdamacima". Tu je zanos za slobodu prešao katkada u okrutnost i surovost.

Bičem satire šibao je Ševčenko osobito rado ruske careve. U vizionarnom snu dozvaao je na ročište Petra I. Velikoga, Katarinu II. i Nikolaja I., nabrajajući im grijehe, što su počinili proti njegovoj Ukrajini. Opisujući, kako su pobijedjeni Kozaci sušili nevske močvare, da Petar I. Veliki uzmogne sagraditi sebi novu prijestolnicu, prelazi pjesnik u drastične psovke: "Care, Bogom osuđeni, - govori, nezasićna sotonu, - reci, prokletniče, - što se zbilo s Kozacima? Da izravnaš močvare, - uzeo si njihove kosti, - i

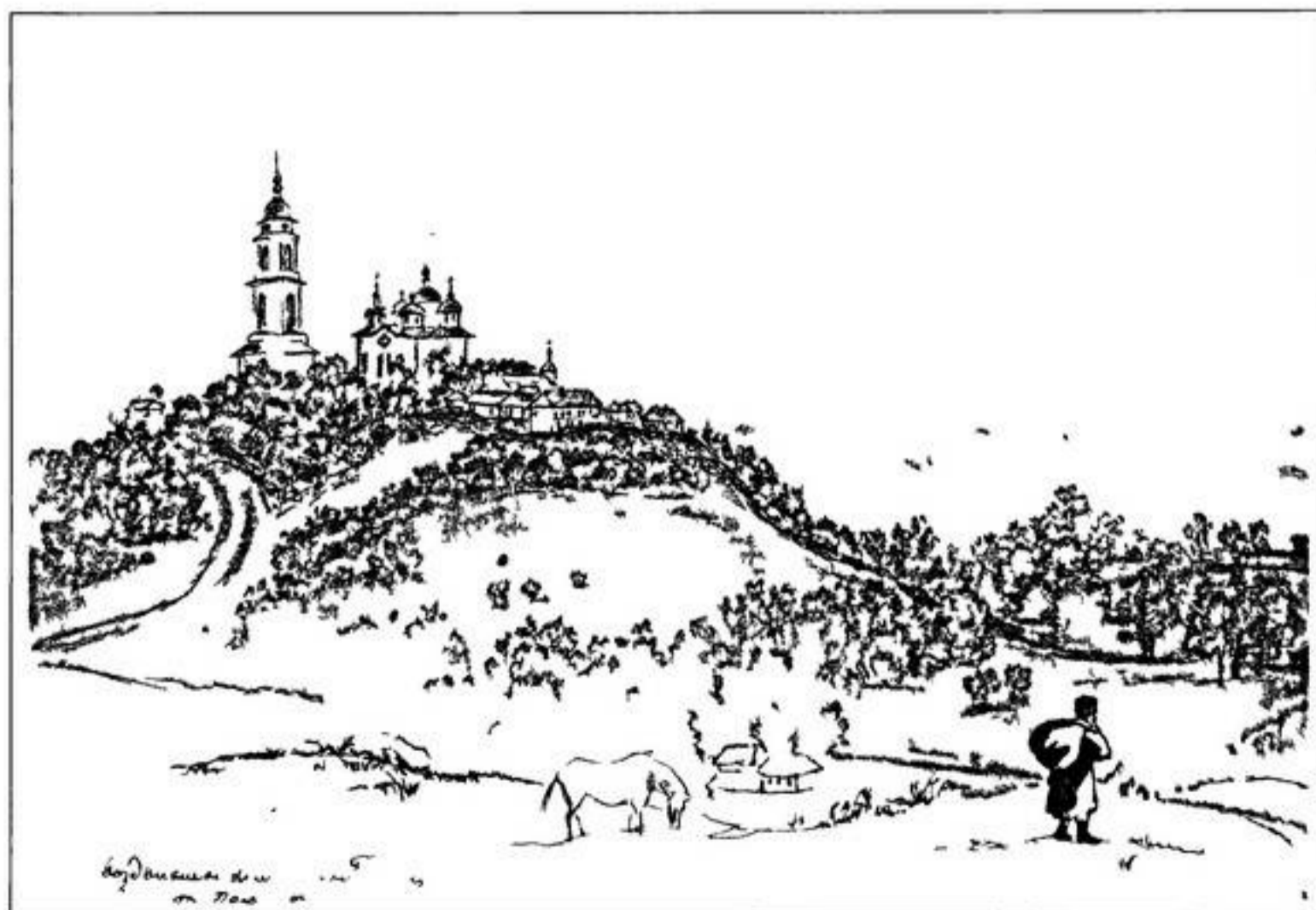
sagradio si na njihovim lešinama – svoju rezidenciju...” Ševčenko ne može oprostiti ni Katarini II., koja je uništila posljednje ostatke ukrajinske slobode, razorivši slobodnu republiku zaporoških Kozaka, tako zvanu “Sič”.



Autoportret, olovka, 1847.

Rusko je gospodstvo donijelo Ukrajini feudalizam i zabranu ukrajinskog jezika. Carevi su oružanom silom podržavali svoj sistem, sprječavajući nesmiljenom kandžijom svaki pokret sputanoga roba. Tu je kandžiju morao i Ševčenko da na sebi osjeti. Njegova je desetogodišnja kazna, koju je car Nikolaj potvrdio, bila upravo okrutna. U svom "Dnevniku" zabilježio je pjesnik 19. lipnja. 1857. i ovo: sve kad bih ja bio i krvni ubojica, nebi mogao nitko za moju osobu izmisliti oštriju kaznu, nego li je ova, što su me uvrstili u orenburški kor kao vojnika. A da čaša bude puna, zabraniše mi slikarstvo i uzeše mi tako najplemenitiji dio mojega životnoga djelovanja... Poganin je August prognao onoga Nazona k divljim Gotima, ali mu nije zabranio ni pisanje ni slikanje; meni je kršćanski vladar Nikolaj zabranio oboje. Drugi od tih dvaju krvnika jest kršćanin 19. stoljeća... Razumije se samo po sebi, da su ovako invektive Ševčenkove u Rusiji na indeksu. One su i danas najveće strašilo za službenu Rusiju. Zato je ove godine i zaplijenjeno u Kijevu potpuno izdanje Ševčenkovih djela, koje je bilo štampano u 10.000 primjeraka.

U savezu s ljubavlju prema Ukrajini otkrio je Ševčenko jednu veliku ranu Rusije, a to je imperijalistička politika i nasilno rusificiranje. Tu je ranu žigosao najjače u "Kavkazu", uzevši temu za taj poem iz čerkeskoga života. Da osjetimo jakost pjesnikova sarkazma, dosta je da pročitam samo ono mjesto, gdje Rusi poučavaju Čerkeze: "Mi nijesmo pogani, ta mi smo kršćani, koji se rado zadovoljavamo najmanjim. Pustite, da



Vozdvizhens'kyj samostan u Poltavi, sepija, akvarela, tuš, 1845.

vas u prijateljstvo sputamo, potražite dobre nauke u nas; vasioni svijet pripada nama! Sibirija je već sama dovoljna, da služi bezbrojnomu narodu – tamnica. Od Moldavinih obala pa do Finske u svim se jezerima neprestano šuti...” Ova je propovijed aktualna osobito u sadašnje vrijeme. U njoj istupa Ševčenko pred nas kao branitelj svih ruskih narodnosti, tražeći za sve pravo nacionalne prosvjete.

Pjesniku je lebdjela pred očima uvijek slika samostalne Ukrajine s neovisnom vladom i slobodnim seljaštvom. Njegovo mu doba nije davalo mnogo pozitivnih slika, ta u njegovoj je domovini tada istom počeo da tinja naravski život. Zato je on potisnuo svoj ideal u prošlost. Balada “Ivan Pidkova” počinje ovakom glorifikacijom starih vremena:

“Bulo kolys na Vkraini
 Revily harmaty,
 Bulo kolys, Zaporozci
 Vmily panuvaty.
 Panuvaly, dobuvaly,
 I slavy i voli.
 Mynulo sia ostaly sia
 Mohuly po poli.
 Vysokiji ti mohyly,
 De lahlo spočyty
 Kozačkeje bile tjilo,
 V kytajku spovyte,
 Vysokiji ti mohyly
 Čornijutj jak hory,
 Ta pro volu nyškom v poru
 Z vitramy hovoriatj.
 Svidok slavy djidivščyny
 Z vitrom rozmovlaje
 A vnuk kosu nese v rosu
 Za nymy spivaje.”

“Bilo nekad, na Ukrajini su grmjeli topovi, bilo nekad, Zaporošci su znali gospodovati. Gospodovali su, sticali su i slavu i slobodu; to je prošlo, ostale su mogile (grobovi) po polju. Visoke te mogile, gdje lako počivaju kozačka bijela tjelesa, povijena u kitajku. Visoke te mogile crne se kao brda i o slobodi u polju tiho s vjetrovima govore. Kao svjedoci pobjedonosne slave s vjetrom se razgovaraju, a unuk koseći rosnu travu

pjeva za njima.” To je osnovni ton svih Ševčenkovih pjesničkih pripovijesti. On je zagrabio iz vrela narodne tradicije, portretirao je ukrajinske hetmane i kozake prema potezima, što ih je našao u dumama, opjevao je njihove borbe na kopnu i na moru, njihovo slavlje u slobodi i potišenost u ropstvu.

Ševčenkovo poeziji podaju osobiti čar krasni pejzaži Ukrajine. Ali ga je ta umjetnost naučila, da oštrim okom promatra prirodu, koja se u njegovoj domovini vrlo mnogo razlikuje od prirode sjeverne Rusije. Ševčenko je bio odviše dojmljiv, a da ne bi tu razliku osjetio. On sam piše: “Veliko rusko selo, kao što veli Gogoli, jest rpa svih balvana sa crnim rupama umjesto prozora, vječna prljavost, vječna zima; jedva opažaš tamo po koji zeleni stručak. Iza sela zelene se beskrajne šume, a samo selo, čini se, kao da je s marom ispuzlo iz sjene toga neprohodnoga vrta sve do velike ceste, da se utabori u dva reda uz nju... Kako li je drukčije u Ukrajini; tamo su po svakom selu, šta više i po gradu rasute bijele, prijazne kuće, koje leže u sjeni višnjika i trešnjika... O moja siromašna, moja čarobna, moja draga zemljo! Hoću li naskoro udisati tvoj životvorni slatki zrak?” (“Dnevnik”, 14. srpnja. 1857.) Ševčenko je u svojoj poeziji proslavio ukrajinsku stepu, ukrajinske visočine i šume, uskrisivši grobove (mohyly) pradjedova i pokazavši ujedno, kako njihovi unuci u ovoj lijepoj zemlji moraju da žive u ropstvu i nekulturi. Osobito često opisuje on Dnjepar, tu svetu historičnu rijeku ukrajinsku. A od Dnjepra i njegovih pragova (porohy) dolazi more po kojem su hetmani s Kozacima poduzimali krvave šetnje sve do Sinopa, Trapezunta i Carigrada.

Svi veliki pjesnici, koji trpe, skloni su religioznosti. Za njih je potreba, da osjećaju blizinu Boga, koje će konačno izravnati sve ove nepravde zemaljskoga života. I Ševčenko je bio iskren vjernik. Što svojega vjerovanja nije dublje usavršio, kriva je mnogo i ortodoksna crkva, u kojoj i danas mnogi ruski podanici traže istinu, ali kako im je ona ne može otkriti, primorani su na dugotrajna lutanja i raskolnički prkos. Na jednom mjestu govori Ševčenko o svojoj pobožnosti u djetinjstvu: “Bilo mi je upravo trinaest godina, kad sam čuvao ovce iza sela. Sad, je li bilo sunčano svjetlo ili kakav drugi sjaj, ja ne znam, šta me je tako obajalo, pa mi je bilo sveto i toplo pri srcu, kao jednomu, koji se k nebu uspeo. Poziv na večeru već je davno odzvonio, ali ja sam, klećući u grmu, uznesen u razgovoru s Bogom, taj poziv prečuo; tako sveto i lako tekla mi je iz srca usrdna molitva...” Najznatniji je Ševčenkov religiozni pjesmotvor “Marija”. Ali taj je pjesmotvor ruska crkva osudila, a još nemilosrdniju osudu mora izreći nad njim katolička crkva. Dobra volja pjesnikova nije ga ipak mogla očuvati od osjetljivih zabluda.

Čitavo je Ševčenkovo pjesnikovanje osnovano na narodnoj poeziji. On je narodnu poeziju podigao do savršenstva, a ipak se nije otuđio prostomu puku. Ševčenko je valjda najbolje riješio problem između popularnosti i najistančanije umjetnosti. Čitajte samo ovu kratku nježnu jadovanku nesretne ukrajinske djevojke:

“Na ščo meni čorni brovy,
 Na ščo kari oči,
 Na ščo lita molodiji
 Veseli, djivoči?”

Lita moji molodiji
 Marno propadajuti;
 Oči plačutj, čorny brovy
 Od vitru lyniajutj;

Serce vjane nudytyj svitom
 Jak plaška bez voli:
 Naščoz meni krasa moja,
 Koly nema doli?”

Zar ne osjećate ovdje dah slavenske pučke popijevke? A samo genijalni pjesnici mogu biti ovako prirodni.

Ševčenko je pjevao stilom svakomu razumljivim i zato ga je odmah čitav ukrajinski narod zavolio. A ta je ljubav danas veća nego ikada prije. Njegova se slika nalazi u svakom ukrajinskom selu, mnoge njegove pjesme znadu na izust i oni, koji znadu čitati, i oni, koji su ostali analfabeti. Samo do jedne vrline nije se ni Ševčenko uspeo. Narodna je pjesma katkada okrutno krvava, njezini su junaci katkada odviše zadojeni mržnjom i neobuzdanom senzualnošću. Takove elemente treba purificirati, treba ih pravedno osuditi. Ševčenko nije toga svagdje proveo, i to je sjena u nekim njegovim baladama.

*

Ovakva je u glavnom životna slika Ukrajinca Tarasa Ševčenka, a ta se slika vjerno zrcali i u spomenici dra Vladimira Kušnira i Aleksandra Popovića. Osoba pjesnikova izlazi pred nas u potpunom svjetlu, sa svim karakterističnim crtama, puna života i snage. A oko nje se usredotočila čitava ideologija mlade Ukrajine, te lijepe i melankolične zemlje, koja zajedno sa Hrvatskom nije našla mjesta za obilnim stolom “slavenskoga bratstva”. No ipak se Ukrajinci nadaju boljoj budućnosti. Njihova je nada posve opravdana, jer narod, koji imade ovakvih radnika i patnika, kakav je Taras Ševčenko, mora na koncu doći do svojih prava i do željkovane slobode.

P.G.

Taras Grigorovič Ševčenko

Ukrajina se već dugo spremala da dostojno proslavi stogodišnjicu rođenja svoga najvećega sina. I po centralnoj Rusiji našlo se tu i tamo po gdje koje društvo ili nekoliko pojedinaca, koji su htjeli da proslave jubilej velikoga patnika. Taj se jubilej imao obaviti onako, kako su običavali u Rusiji slaviti i druge literarne jubileje. Na dan rođenja Tarasa Grigoroviča odslužit će se za pokojne molitve, na večer će se prirediti literarne večeri posvećen Ševčenku, održat će se koncerti, dat će se kazališne predstave. Neka gradska vijeća htjedoše njegovim imenom nazvati po gdje koju ulicu, neka su opet doznačila stipendijalni fond, koji će nositi Ševčenkovo ime. Sve se ove priprave nisu svidjele državnoj vlasti i ona se potrudila da omete taj jubilej. Policija je zabranila malo ne u svim maloruskim gradovima svaki javni istup prigodom Ševčenkove slave. Literarni klubovi spremali su večeri i u čast Ševčenku, a od tih klubova zatražila je policija potanki program i sve govore napisane i te je govore nemilosrdno cenzurirala. Pače išla je vlast u toj svojoj revnosti tako daleko, te je cenzurirala i ona mjesta iz Ševčenkovih djela, na kojima se govori o patnjama maloruskog naroda. U ometanju Ševčenkove slave pridružila se političkoj vlasti i crkvena. Sveti sinod zabranio je čitanje panihida za Ševčenkom. Svećenstvu nekoliko maloruskih eparhija zabranjeno je čitati pomene, u nekim su gradskim vijećima naprosto skinuti s dnevnoga reda prijedlozi gradskih zastupnika o potrebi Ševčenkova jubileja, drugdje opet policija zabranila svako javno izvješivanje Ševčenkova portreta. Poradi ovih zapreka neka su društva, koja su se spremala u većem opsegu proslaviti taj jubilej, sve

Preuzeto iz:
Suvremenik, Zagreb,
(9) 1914, br. 4, str.
232.

svečanosti odložila na povoljnije vrijeme. Upravo iz tih zaprega, što se stavljaju proslavi Ševčenkova jubileja najjasnije se vidi od kolikoga je značenja Ševčenkov literarni rad. Mi smo već odavno privikli tome, da kod Rusa najviše cijenimo ono, protiv čega se službena Rusija najviše diže, jer je u najviše slučajeva upravo ono najbolje. Pogotovu ćemo ovako suditi o literarnom radu. Poznato nam je iz ruske književnosti da su najbolji ruski književnici provodili život u progonstvu, u tamnici. I Ševčenka su gonili za života, a progone ga i pedeset godina nakon njegove smrti. Život mu je jedna velika patnja, a osvećuju mu se i mrtvu.

Taras Grigorović Ševčenko rodio se 25. februara (po starom) 1814. u Mokricama, u kijevskoj guberniji. Rano je izgubio roditelje te ga dadoše u nauk. Tu su s njim tako loše postupali, da je od nekoliko gospodara morao uteći. Napokon ga uze neki boljar za osobnoga slugu, te je tako s njime dospio i do Petrograda. Tu je provodio jednako patnički život, kao i u nauku. Kad se namjerio na kakovu lijepu sliku, uzeo bi je da je preslika, no gospodar je njegov premalo cijenio njegovo umjetničko nastojanje, nego ga je često izbio poradi kradje. Oslobodio se konačno i toga surovoga gospodara, a godine 1838. iskupiše ga njegovi prijatelji iz kmetstva. Sada se odao sav literarnom i slikarskom radu. Pjevao je o patnjama maloruskoga naroda, pjevao je o bijedi nevoljnog seljaštva. Plakao je što nema slobode. Ali ni u ono vrijeme nije se smjelo u Rusiji govoriti o slobodi i Tarasa Grigorovića uapsiše 1847. Nemila sudba bacala ga iz tamnice u tamnicu, iz progonstva u progonstvo. Nisu ga okrivljivali, nisu ga zvali na sud: bio je čovjek nepouzdan, pače državno poretku opasan i trebalo je strogo paziti na njega. U progonstvu se osobita pažnja priklanjala tome da Taras Grigorović ne bi pjevao ili slikao. Završio se Ševčenkov patnički život god. 1861. Prije nego li je izišao edikt Aleksandra II., kojim se dokida u Rusiji kmetstvo. Ni smrt mu nije bila sklona: nije mu dala, da otare suze, što su mu navirale na vječno zaplakane oči poradi nevolje ruskoga naroda.

«Matica Hrvatska» izdala je god. 1887. zbirku njegovih pjesama.

MP.



29. listopada 1849. G. Vukobran

Autoportret, sepija, 1849.

Ukrajinski heroj

Naš dobar prijatelj dr. Alfred Jensen ne prestaje i u ovo teško ratno doba da radi i dalje na polju slavistike. Sada baš, kad je problem slavenstva vrlo važan za čitavu Europu, Jensen putuje po slavenskim zemljama od sjevera do juga, nastojeći, da svoje zemljake a i ostali književni svijet što bolje uputi u slavenske prilike. Ovaj put prikazao je Jensen u lijepoj monografiji životopisne prilike, rad i djela ukrajinskog prvaka i narodnog pjesnika T a r a s a Š e v č e n k a.¹

Jensen je već otprije poznao i svojim zemljacima na švedskom jeziku prikazao rad i djela Ševčenka, no poslije stogodišnjice njegova rođenja (1814.), koji su jubilej Ukrajinci uprkos svjetskom ratu, iako skromno no ipak časno, proslavili, dao se Jensen na potanje istraživanje ovog maloruskog pjesničkog prvaka. Krenuo je u Beč i Lavov, koji je tada već bio od Rusa napušten, i imao je dosta prilike da na mjestu upozna doba, poeziju i umjetničko djelovanje Ševčenka. Sva najnovija istraživanja o Ševčenku nalaze se u spomenutoj Jensenovoj literarnoj studiji, koja sadrži nekoliko poglavlja o njegovim pjesničkim umotvorima, te nekoliko životopisnih poglavlja o samom pjesniku.

U posebnom uvodu prikazuje nam Jensen razvoj maloruske književnosti, da se uzmogne što bolje shvatiti rad i djelovanje Ševčenka i njegovog doba u ukrajinskom narodu. Ne upuštajući se u detaljno prikazivanje Ševčenkovih djela, koja su literarnim historicima i onima,

Preuzeto iz:
Suvremenik, Zagreb,
(12) 1917, str. 88-90.

¹ Taras Ševčenko, ein ukrainisches Dichterleben, litererische Studie von Alfred Jensen. Wien, 1916. kod Adolfa Holzhausena, s ilustracijama. Str. 157.

koji se zanimaju za slavenske literature dovoljno poznata, istaknut ćemo uglavnom tadanje prilike, u kojima je Ševčenko živio i stradao.

Ševčenko se rodio od oca seljaka-kmeta, te je i sam još u muževnoj dobi bio nevoljnikom ili «dušom». Slučajno dodje u svom selu u pučku školu, gdje je naučio ubrzo čitati, pisati i računati, te gdje se je u njemu doskora razvila prirodna želja i dar za risanjem i slikanjem. Nakon nekoliko bezuspješnih pokušaja, da dodje kojemu majstoru u zanat, da izučiti slikanje, uze ga njegov gospodar Poljak kao inteligentnijeg momka k sebi na dvor, gdje je služio kao dečko ili «kozaček», a imao je i dovoljno prilike, da se pomalo bavi crtanjem i slikanjem. Sa svojim gospodarom dodje mladi Ševčenko u Vilno, Varšavu i Petrograd. U Petrogradu upozna svog zemljaka slikara Šošenska, koji ga upozna s glasovitim ruskim slikarom Brjulovom i dvorskim carskim pjesnikom Žukovskim. Ševčenko se međjutim počeo razvijati kao dobar slikar i još bolji ukrajinski pjesnik, te ga novi petrogradski pjesnici tako zavolješe, te odlučiše, da ga oslobode od nevoljništva. Brjulov naslika portret Žukovskoga, koji je bio prodan za 2.500 rubalja. Toliko je baš tražio gospodar Ševčenkov, da ga oslobodi.

U svojoj 24. godini tek oslobođen, počeo je Ševčenko da živi novim životom. Tek se sada počeo slobodno kretati u stranome svijetu. Nevoljništvo je zasjeklo u njemu toliko tužnih uspomena, da ih se nije mogao riješiti kroz cijeli život, tim više, što je gorko osjećao, da cijela njegova Ukrajina čami u tužnom i teškom nevoljništvu. Ševčenko je kao pravi Slaven i Ukrajinac, bio osobito ljubitelj svih Slavena, a u njegovo se doba započela slavofilska propaganda u Rusiji. Ova se ideja zarodila u Rusiji početkom XIX. stoljeća, a glavni joj je propagator bio Nikolaj I. Kostomarov ((1817.-1885.)), koji je god.1846. utemeljio u Kijevu tajno «Društvo sv. Čirila i Metoda» sa nekih 100 članova. Ideja društva bila je panslavistička: politički i duševni spoj svih Slavena. Svako slavensko pleme, dapače i H r v a t i, morali bi imati svoju vlastitu autonomnu državu s vlastitim saborom, svi pak slavenski narodi imali bi zajednički parlamenat, koji bi se sastajao svake četvrte godine. Vjeroispovijest bi imala biti slobodna, a nevoljništvo bi se moralo ukinuti. Rusiju bi trebalo razdijeliti u 14 zasebnih država, u kojima su svi građani braća. Sjedištem nove države imao je biti Kijev, gdje bi bilo i sjedište vojne uprave zajedničke vojske za zaštitu zajedničkih interesa, dok bi svaka zemlja imala svoje vlastito domobranstvo. Međjutim se našao izdajica, koji je odao svoje društvo i drugove, medju koje je spadao i Ševčenko. Tako pade i Ševčenko u istražni zatvor u Petrogradu, baš kad se vraćao iz Ukrajine, te bude zajedno s mnogim svojim drugovima osuđen. Ruskoj je vlasti smetala velika popularnost Ševčenkova u Ukrajini, jer se već istakao s prekrasnom i patriotskom pjesničkom žicom. To je pospješilo njegovu osudu, ma da se nije bio isticao kao osobiti član u Društvu sv. Čirila i Metoda. No zbog svojih pjesama, u kojima nije ni carskoga dvora štedio, bio je u ruskim dvorskim krugovima

smatran revolucionarnim pjesnikom. To je bila posljedica, da je sam car Nikolaj vlastoručno pripisao na njegovoj osudi, da imade biti pod strogim nadzorom, i da mu se zabrani i pisanje i slikanje! Ševčenko bude uvršten kao prosti vojnik na Kavkazu u neku regimentu, gdje su s njime kao s političkim sumnjivcem vrlo zlo postupali. Uistinu mu je bilo zabranjeno i pisanje i slikanje, te ga prema tome veća kazna nije mogla ni zadesiti. Ravno deset godina proboravio je Ševčenko u svom teškom zatočenju. Poglavitito je duševno silno stradao, jer je tek potajice mogao pisati, pjevati i slikati. A i predjel u kojem je boravio, bio je monoton, te ga je s tim više vukla želja za Ukrajinom. Duševno nije doduše smalaksao, ali je doživio dosta momenata, te je gotovo očajao. U progonstvu je pretrpio i različite bolesti, te je nakon desetogodišnje robije u 43. godini izgledao kao starac.

Kad se godine 1858. povratio u Petrograd – amnestija prigodom promjene na prijestolju vratila mu je slobodu – nastavio je opet s pjesničkim i slikarskim radom, ali duh mu je već počeo malaksati. Slijedeće je godine pošao u svoju Ukrajinu, u svoj rodni kraj, da pohodi svoj rod i sestru. Najviše ga bolilo, što još cijeli njegov rod i cijela Ukrajina stenje u nevoljništvu. U Ukrajini se namjeravao smjestiti, oženiti se i osnovati svoj vlastiti dom. No to mu nije bilo sudjeno. Bio je ponovo osumnjičen kod ruskih oblasti, te kao nekim ostracizmom osudjen, da ostavi vlastitu domaju. Duskora oboli na plućima i umre u Petrogradu god. 1861. u 47. godini. Njegova posljednja želja bila mu je ispunjena, te mu bude tijelo zauzimanjem njegovih političkih i pjesničkih prijatelja preneseno u Ukrajinu i pokopano blizu mjesta Kanjova na Dnjepru, gdje je bio naumio, da podigne svoj dom.

Ševčenka stavljaju literarni historici i kritici na prvo mjesto uz najveće slavenske pjesnike, a da mu je sudbina bila sklonija, bio bi još mnogo toga napisao i naslikao, jer se njegov glavni rad svršava s kavkaskim progonstvom. Što je poslije stvarao, ne može se više staviti uz bok njegovim pjesničkim tvorevinama Kobzarima i Hajdamacima, u kojima se zrcali sva narodna poezija slavenske ukrajinske Ševčenkove duše. Ševčenkove su pjesme prevedene na mnogo jezika, napose na sve slavenske, te imademo i na hrvatski prevedene nekoje pjesme od Augusta Harambašića (Zagreb, 1887.).

Dr. B.

Ševčenkovo doba i Južni Slaveni

Mojemu ukrajinskom drugu Aleksandru Gladiševskomu

U istorijskom razvoju Slavenstva jedva se nalazi svjetliji i zanimljiviji period od onoga posljednjih decenija prve polovine prošloga stoljeća: to su slavne tridesete i četrdesete godine, kada se budi nacionalna svijest pojedinih slavenskih naroda i automatski povlači za sobom i istorijsko buđenje r a s n e slavenske svijesti. Proljeće evropskih naroda dobiva kod Slavena baš u ovim danima svoje naročite forme i značenje. Vrijeme i rad Kollara, Šafarzika, Mickiewicza, Ševčenka, Gaja i dr. istorijskih pobornika slavenskoga rasnoga osviještavanja veličajno karakterišu ove presudne dane za poznije izgrađivanje slavenske rasne svijesti. No kraj svega golemoga interesa, što nam ga pružaju veliki dani mladoga Slavenstva – nije ovo slavno doba nedaleke slavenske prošlosti našlo ni do dana današnjega svoga dostojnoga kulturnog historika. Jer sve poznavanje ovoga razdoblja dade se svesti na manje ili više fragmentarno poznavanje rada i međusobnih odnosa samo među najistaknutijim pojedincima, koji su uzimali učešća u ovom pokretu za sveslavensko osviještavanje. Sustavnog rada, koji bi nam sintetički prikazao ideologiju ovih dana u svoj njezinoj idejnoj intenzivnosti i političkoj ekstenzivnosti – mi do danas nemamo. Razumije se samo sobom, da takav rad može da nikne samo na brižno pripravljenu tlu, koje se sastoji u prvom redu u iscrpivom i svestranom osvjetljenju pojedinačkih idejnih i političkih vejanja ove dobe, pa da se istom onda iz ovih jasno omeđenih graditnih kubova podigne cjelovita i završena ideološka izgradnja slavenske svijesti.

Preuzeto iz:
Velikome Slavenu.
Spomen knjiga
prigodom 60-
godišnjice smrti
T. Ševčenka. U
Zagrebu, 1922, str.
10-12.

Ovih nekoliko redaka preduzelo je sebi za zadaću da nabaci pitanje odnosa i idejnih veza između jednoga od ponajvećih Slavena pomenutoga razdoblja – najvećega ukrajinskoga pjesnika Tarasa Ševčenka i sveslavenskom ideologijom nekih tadašnjih istaknutijih misaonih predvoditelje Južnih Slavena.

Prije svega hoćemo da istaknemo činjenicu, da o kakvom izravnom utjecaju samoga Tarasa Ševčenka na svoje savremene suborice među Južnim Slavenima jedva može biti i govora. Razlozi su tome dvojaki: literarno-politički utjecaj Tarasa Ševčenka na svoje savremenike bio je u ekstenzivnom pogledu dovoljno ograničen zbog naročitoga sklada tadašnjih prilika u Rusiji. Dokaz je tome njegovo izgnaništvo u Orenbrugski kraj. S druge pak strane, kad bi utjecaj Ševčenka kojim slučajem i prešao hermetički zatvorene političke granice tadašnje Rusije, on bi se na putu do tadašnjih jugoslavenskih centara sukobio s nepremostivim zaprekama. Slobodna kneževina Srbija, koja je bila vazalom carske Rusije, morala bi najodlučnije da zatvori vrata pred "separatističkim" tendencama Ševčenkove pjesničke i političke Muze. Ostali pak dio južnih Slavena, koji je bio u nekoliko provincija rasparčan u austro-ugarskoj monarhiji, bio je brižno nadziran, da ne bude zaražen nikakvim pogubnim izvanjskim tendencama koje bi mogle postati ugroženjem nedjelivoj monarhiji. Tako se u glavnom i može da objasni i ta činjenica, da sve tečevine ruske kulture i literature dolaze s velikim zakašnjenjem i u filtriranoj formi do nas Jugoslavena, već prema specijalnim političkim potrebama rusko-srpskih i rusko-austro-ugarskih vrhovnih vlasti.

Kraj ovakvih prilika, razumljivo je, da je kulturno-politička koncepcija Tarasa Ševčenka mogla da izazove neku naročitu podvojenost stanovišta kod pomenutih vlasti. Jer dok je Ševčenkov politički iredentizam mogao konvenirati političkoj Austro-Ugarskoj, koja je već u to doba prijekim okom gledala na ekspanzivnost sjevernoga Slavenskoga kolosa, nije joj on mogao prijati kao nacionalno-oslobodilački pokret uopće, jer je mogao bez obzira na ukrajinstvo istočne Galicije kao sastavnoga dijela Austrougarske - podliti ulja u neprijatni ogranj nacionalnoga osvještavanja, koje je u to doba počelo da zauzimalje zazorne dimenzije u granicama same monarhije. I tako se moglo dogoditi to, da Ševčenko prodire na Slavenski Jug u društvu velikih pobornika sveslavenskoga osvještavanja Kollara, Šafaržika, Mickiewicza i dr., izgubivši pri tom svu oštrinu nacionalnoga ukrajinskoga barda.

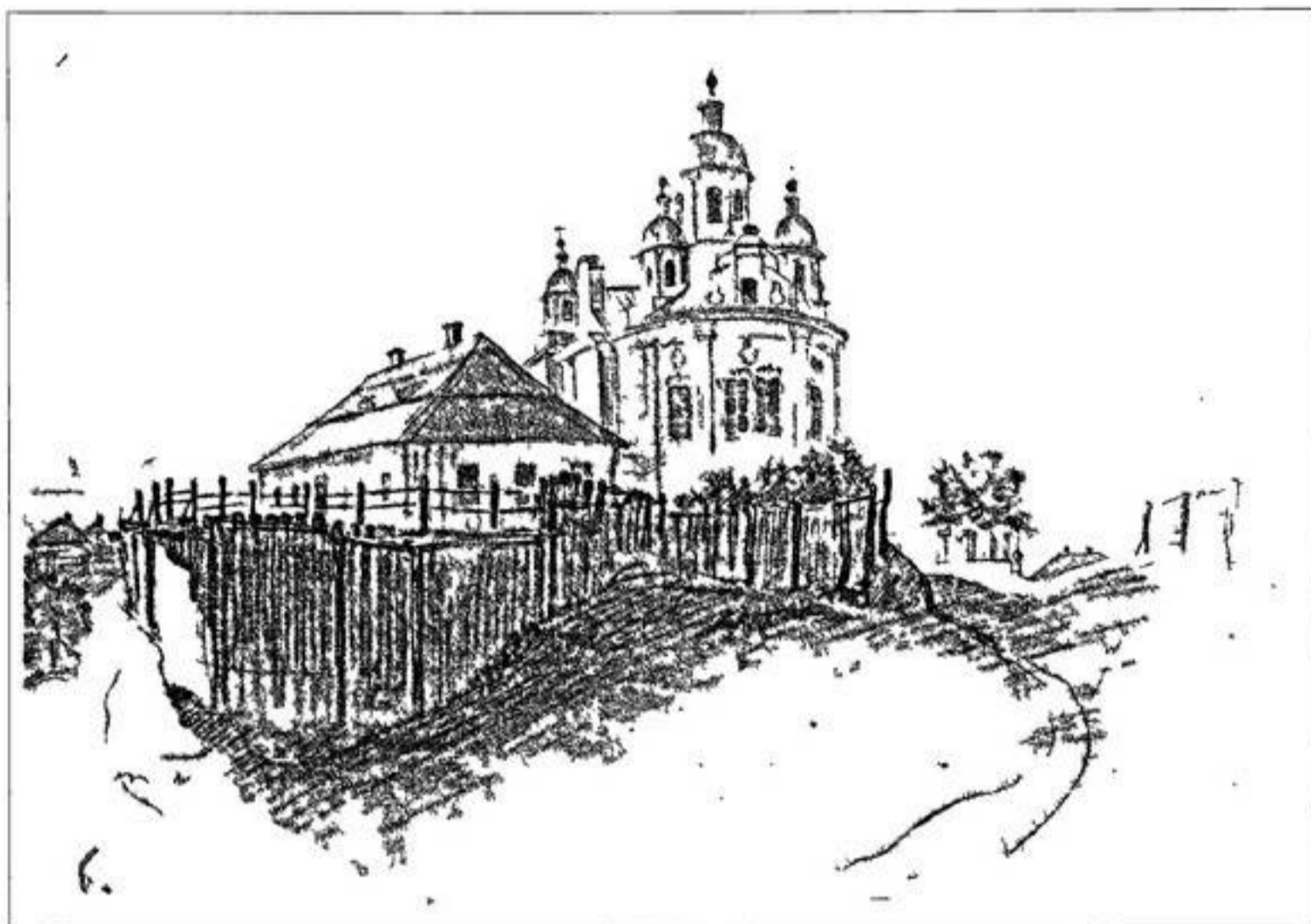
Sam pak sveslavenski pokret nosi već u to doba dvojaki karakter: nacionalno-rasni i rasno-univerzalistički. Prvi smjer, kojemu stoji na čelu jarki nacionalista i centralista Šafaržik, naoko je samo realan kao praktični politik, jer u svojoj blagorodnoj zaslijepjenosti za jedan daleki rasni ideal, gubi s vida neke principijelne etničke faktore kod pojedinih slavenskih plemena kao i čitav njihov istorijski razvoj. Drugi je pak smjer, rasno-univerzalistički, kojega je ideologija čisto idealističkoga i dovoljno

neopredijeljenoga karaktera, uočuje ipak, da faktična heterogenost pojedinih slavenskih plemena isključuje barem u doglednoj budućnosti svaku prirodnu formaciju homogene slavenske nacionalnosti.

Taras Ševčenko, nazirući u ukrajinstvu punopravnu slavensku nacionalnost i boreći se tijelom i dušom protiv ruskoga centralizma, morao se prirodno i silom prilika naći u ovom posljednjem taboru, u taboru slavenskih federalista. To se dokumentarno vidi po tome, što je Taras Ševčenko bio jednim od najgorljivijih članova kijevskoga političkoga društva "Sv. Ćirila i Metoda", društva, kojemu je jedna od osnovnih programatičnih tačaka glasila: slavenski se narodi imadu da organizuju u samosvojne političke cjeline, koje bi bile međusobno federativno vezane. No ističemo odmah, da se ovdje ne može govoriti ni o kakvim jasno izrađenim i principijelnim, a najmanje partijski opredijeljenim diferencama. Jer odviše je bilo idealizma i diletantizma s obje strane, a da bi moglo doći do ekskluzivističkih ili strogo omedjenih programa. Tome je dokazom i to, da federalista Ševčenko ne zazire da upregne svoju Muzu sa svom svojom pjesničkom iskrenošću u slavu centralistički nastrojenom Šafaržiku i veliča ideju "slijevanja svih slavenskih rijeka u jedno more".

A kako je u tom pogledu na savremenom Slavenskom Jugu? Hrvatski je preporod u punom jeku. Grozničavo stanje nacionalnih duhova, opojeno božanskim napitkom prvih pobjeda i svjetle perspektive, samo je pojačavalo narodnu budnost i osjetljivost prema svemu, što je dolazilo izvana. I kao na mikrofONU, tako su se i na narodnoj hrvatskoj duši u to doba osjećali svi, pa i najmanji podražaji izvana - kao gromoglasni pozivi. Zato je i razumljivo, što Kollarovi i Šafaržikovi pozivi odjekuju stokratnim jekama na Slavenskom Jugu. A najjača je ta jeka u onom dijelu Južnoga Slavenstva, koji stenje pod tuđinskim igom u austro-ugarskoj monarhiji kod Hrvata. Ljudevit Gaj, veliki hrvatski preporoditelj, javlja se na Slavenskom Jugu i prvim velikim slavenskim preporoditeljem te dobe. Uza nj prianjaju, razumije se i svi njegovi suborioci iz hrvatskoga preporoda. No i tu se vrlo brzo zapaža jednaki proces u shvatanju i primjeni sveslavenske ideje kao i na sjeveru. Gaj kao isključivi nacionalista odgovara svojim shvaćanjem Šafaržiku: on je centralista, dok znatan dio njegovih suborioca iz hrvatskog preporoda prianja uz Kollarovu rasno-univerzalističku doktrinu. Spominjemo tu u prvom redu Stanka Vraza, koji je i javno ustao protiv "gotovo fanatičnog patriotizma" svojih savremenika, predvođenih po Gaju. Kao i Ševčenko i Kollar tako je i Vraz nesamo protivnik svakoga nacionalističkog sveslavenskoga centralizma, nego on smatra zajedno s Kollarom pogrješnim i zahtjev, da se imade ići za jednom i jedinstvenom slavenskom književnošću. Svi ovi federaliste - i u tom si vrlo brzo stoje i Ševčenko i Vraz - naziru pače u čistom nacionalizmu izrazitu zapreku napretku svečovječe ideje, koja in ultima linea imade da bude krunom nastojanja kod svih naroda. I tako mi vidimo, da se u ovoj poziciji protiv

krajnjega nacionalizma javlja sve izrazitije jedna nova, blaga ideja svečovječnosti in pomirljivosti. Kollar daje tome osjećanju i naročiti vanjski izraz, nazivljući rodoljublje Šafaržikova kova "slijepim prirodnim nagonom i jednostranim patrijotizmom starih naroda". Kad kažeš "Slavjanin" uvijek mora odjeknuti na tu riječ: "čovjek".



Kuća I.P. Kotljarevs'kog u Poltavi, akvarela, 1845.

Humanizam ovoga smjera ideologije slavenskih preporoditelja našao je sebi odraz u izvjesnom smislu i u programu Kijevskoga "Ćirilo-metodskoga" društva. Ako je druga tačka toga programa imala da fiksira principijelne poglede članova "Ćirilo-metodskoga društva" na ustavno pitanje, rješavajući ga u smislu slavenske federativnosti, već je naredna tačka toga istoga programa nastojala da riješi i socijalno pitanje unutar svoga djelokruga: ukinuće svih nesloboda i staleških privilegija - bila je osnovna socijalno-politička zasada društva. Ševčenko je dao dovoljno dokaza svoga prianjanja uz ovaj socijalni program i mimo svoga pripadanja "Ćirilo-Methodskom" društvu: kao bard najširih seljačkih masa i njihovih čežnja, da se oslobode od kmetskog iga.

Na slavenskom jugu tu ljevičarsku opoziciju krajnjem nacijonalizmu vrši, kako je već napomenuto, pjesnik Stanko Vraz. Oponent je on nacijonalističkom centralisti Gaju već kao potomak Slovenije, koja se boji majoriziranja i hegemonije sa strane Hrvata, ma da je on već bio čak do suptilne krvi svoje Muze pohrvaćen. No još je on

veći protivnik buržuaznom liberalu Gaju kao demokrat čiste vode i kao dalekovidni humanista, čiji se pogled nije zatvarao horizontima etničko-političkih granica svoga naroda. Humanistički romantizam Herdera, Schlegela, prekaljen slavenskim Kollarovim predosjećanjem jedne daleke svečovjeđe zajednice, koja će definitivno razbiti uski okvir šovinističkih nacijonalizama - podavao je Vrazu moćno duševno oruđe u borbi protiv svojih šovinističkih protivnika. I kad bismo se htjeli poslužiti socijalno-političkom terminologijom i htjeli približno obuhvatiti jednim izrazom Vrazovo socijalno-političko nastrojenje, morali bismo ga u opreci prema buržuaznom literatu Gaju nazvati socijalnim demokratom.

Ovaj socijalni demokratizam veže Vraza u izvjesnoj mjeri i s Tarasom Ševčenkom, demokratom par excellence. I jedina, možda, distinkcija između njih bila bi u atributu njihova demokratizma. Ševčenku se socijalno pitanje iscrpljivalo u pitanju oslobođenja ukrajinskoga seljaštva od feudalnoga stroja, dok je Vraz svojim tako reći defetičkim nastojanjima (prema nacijonalizmu Šafaržika i Gaja) i svojim prijanjanjem k jednoj svečovjeđoj i anacijonalnoj koncepciji bio bliže socijalnom demokratizmu. Inače se bez prevelike smionosti može reći, da osjećanja i Ševčenka i Vraza u svojoj slavenskoj pomirljivosti i širini nose u sebi tragove onoga velikoga slavenskoga podviga, koji danas vodi kroz neprispodobive muke najveći slavenski narod k najudaljenijim sveljudskim ciljevima.

Spomena je vrijedno pri kraju, da Ševčenko dolazi na Slavenski jug k a o p j e s n i k dosta kasno. Gjura Jakšić (kod Srba), August Harambašić (kod Hrvata) i Jos. Abram prevode ga ili na izmaku devetnaestog stoljeća ili pače već u dvadesetom stoljeću. Najveći uspjeh postiže njegova poezija kao poezija čežnje za slobodom. Razumljivo je to naročito kod Hrvata i Slovenaca, koji su u to doba bili prožeti jednakim osjećajem kao i pjesnik: čežnjom za oslobođenjem od tuđinskoga jarma (austrougarskoga). I zato nije slučaj, da Ševčenko nalazi među Hrvatima svoga prevodioca i propagatora u najvećem hrvatskom pjesniku patrijotskih slobodarki - u Augustu Harambašiću. Jer i hrvatski je narod u to doba snatrio o svome oslobođenju jednakom intenzivnošću kao i besmrtni Ukrajinac, - jer im u jednakosti njihove krvi ležaše i dalje leži jednako silan i neslomiv poriv za slobodom.

Život i djela T. Ševčenka - pjesnik slobode

Sva Saborna Ukrajina veličanstveno je proslavila dan 10. ožujka ove godine, kao svoj najveći narodni blagdan – 60-godišnjicu smrti T. Ševčenka.

Da se shvati sva veličina Ševčenkova genija, te njegovo osobito značenje za Ukrajinski narod i Slavenstvo, valja odmah spomenuti, da je Ševčenko bio pionir ukrajinskoga narodnog pokreta, začetnik ukrajinskog preporoda i korifej ukrajinske književnosti. Možemo smjelo odmah reći, razmatrajući djelovanje i stvaranje pjesnikovo, da je Ševčenko bio za ukrajinski narod s v e, a uloga, što ju je on odigrao u kulturno-nacionalnom pokretu, ne da se usporediti sa djelovanjem nijednoga od najuglednijih ljudi našega naroda. U času najvećeg socijalnog i materijalnog ropstva, “u noći i tišini žalosnoj”, da kažemo pjesnikovim riječima, kada se činilo, da je nezasitni carski despotizam dosegao svoj apogej, razliježe se ispod siromašnog seljačkog krova tučan i gnjevan Ševčenkov pjev, prožet vatrenim protestom protiv seljačkog kmetstva i političkog robovanja pod carskim centralizmom postaje pravac svega Ševčenkova djelovanja i pisanja. Jednom riječi danas je T. Ševčenko u našim očima pravi “apoštol istine” našega naroda, prorok velike pravde i dobra svih slavenskih naroda. A to moramo naglasiti ovdje zato, jer je Ševčenko bio prvonarodni pjesnik, čija je pjesma sinteza narodnih osjećaja i težnja, bučni odjek velike junačke prošlosti ukrajinskoga naroda, prethodnica njegova budućeg oslobođenja.

Djelovanje i veličina Ševčenkova osobito se jasno razbira iz njegove autobiografije, pune tužnih slika iz

Preuzeto iz:
Velikome Slavenu.
Spomen knjiga
prigodom 60-
godišnjice smrti
T. Ševčenka. U
Zagrebu, 1922, str.
12-17.

života bespravnog kmeta, njegove težnje za slobodom i prosvjetom, za oslobođenjem svoje braće, svoga naroda i Slavenstva.

“Izgubivši oca i majku”, pripovijeda sam Ševčenko u svojem životopisu, “živio sam u školi parokijalnog učitelja, kao učenik i poslužitelj. Samo za dvije godine teškog života u toj školi prošao sam početnicu, časoslov i napokon psaltir. Pod konac moga školskoga tečaja pošiljao me je učitelj da mjesto njega čitam psaltir nad pokojnim kmetima, pa mi je zato u ime nagrade plaćao po 10 kopejaka. Moja pomoć pružala je staromu učitelju mogućnost, da se je još bolje mogao podavati svojoj najmilijoj zabavi, da sam ga našao skoro uvijek pijanog do mrtvila, kad sam se povratio s obavljenog posla. Taj prvi despot, što sam ga sreo u svom životu, ulio je u me duboku mržnju za svako nasilje jednog čovjeka nad drugim. Moje djetinje srce bilo je tim despotskim čovjekom ogorčeno milijun puta, i ja sam svršio tako, kako obično svršavaju daljnje strpljivosti i svake obrane lišeni ljudi osvetom i bijegom u mjestance Lisjanku. Tamo sam našao novoga učitelja u osobi slikara dijakona Jefrema, koji se je, kako sam se skoro osvjedočio, jako malo razlikovao od moga prvoga učitelja. Tri sam dana strpljivo nosio vodu iz rječice Tikića i na željeznoj ploči rastirao mjedenu boju. Četvrti dan me je strpljivost napustila, pa sam utekao u selo Tarosivku do učitelja-slikara, koji je bio slavjen u svoj okolini, što je naslikao velikog mučenika Nikolu i Ivana Vojnika. Ja sam strastveno želio, da si prisvojim tu veliku umjetnost, ma i u najmanjoj mjeri. Izgubivši nadu, da ću ikada postati makar samo srednji slikar, ja sam se žalosnim srcem vratio u svoje rodno selo. Namjeravao sam postići skromnu sreću, kojoj je moja mašta pridavala ipak neki nevini čar: htio sam, kako kaže Homer, da budem p a s t i r bezbrižnih stada, samo da mogu, makar i sa općinskim blagom, čitati svoju dragu knjižnicu sa sličicama. Ali ni to mi nije pošlo za rukom. Moj vlastelin, koji je netom bio nasljedio očev imetak, trebao je okretna dječaka, i poderana učenika-skitalicu strpaše naprosto u iznošenu livreju, u široke hlače i napokon - u kozačke lakaje. Moj je gospodin bio čovjek vrlo radin: on je neprestano išao ili u Kijev, ili u Vilnu, ili u Petrograd, pa me je uvijek uzimao sa sobom, da sjedim u predsoblju, da mu podajem lulu i da radim tome slične poslove. No mogu kazati, koliko sam mrskim smatrao svoj tadanji život: on mi još i sada zadaje strah, te mi se čini kao kakav divlji i nejasni san. Putujući sa svojim gospodarom od jedne gostione do druge, ja sam se okoristio svakom prigodom, da sa zida ukradem kakvu sličicu, pa sam si na taj način složio dragocjenu zbirku. Ali me nije savladala samo žudnja za posjedom tih slika, nego i neodoljiva želja, da ih čim tačnije prerisavam.

God. 1832. navršilo mi se 18 godina, i jer se nade moga vlastelina u moju lakejnu sposobnost nijesu ispunile, to me je on, uslišavši moju neprestanu molbu, na četiri godine poslao u nauku nekomu slikaru Širjajevu u Petrograd. U Širjajeva bile su vlastitosti učitelja Spartanca, dijakona slikara i drugoga učitelja vrača; no ja sam mimo

sav upliv njegova trostrukoga genija, po jasnoj ljetnoj noći bjegao u Ljetni perivoj, da rišem kipove, koji ukrašuju tu zasebnu građevinu cara Petra. Na jednoj od tih "seansa" upoznao sam se s umjetnikom (svojim zemljakom) Ivanom Sošenkom. Na savjet Sošenkov počeo sam po naravi akvarelno slikati portrete. Jednom je vlastelin vidio moju slikariju, i ona mu se je tako svidjela, te me je stao upotrebljavati, da slikam portrete najmilijih mu milosnica, za koje me nagrađivao kadikad cijelim srebrenim rubljem.

Godine 1837. predstavio me je Sošenko tajniku akademije za lijepe umjetnosti, V. Grigoroviću, s molbom, da me oslobodi od moje nužne sudbine - od kmetstva. Grigorović je njegovu molbu predao pjesniku V. Žukovskom. Taj se je najprije pogodio s mojim vlastelinom - gospodarom Engengardtom za svotu, koja bi mu se imala isplatiti, da postanem slobodan, i zamolio glasovitog kipara K. Brjulova, da naslika njegovu, Žukovskoga, sliku, pa da je izigraju u privatnoj lutriji. Veliki Brjulov odmah je pristao i skoro naslikao željenu sliku. Tako je bila kupljena moja sloboda, 22. svibnja. 1838.

Od toga dana počeo sam polaziti tečajeve akademije za lijepe umjetnosti, pa sam doskora postao jednim od najmilijih učenika Brjulovljevih.

Kratka povijest moga života, - zaključuje pjesnik ovaj svoj životopis, - da istinu priznam, stajala me je i više, nego što sam mislio. Koliko je godina izgubljenih! I što sam od sudbine kupio svojom borbom, da ne poginem? Samo strašno spoznanje svoje prošlosti!»

Taras Grigorović Ševčenko rodio se 9. ožujka. 1814. godine u selu Kirilivci, zvenigordoskoga kotara, kijevske županije. Otac mu je bio Grigorij, kmet-nevoljnik na dobru nekoga Nijemca Engelgardta. Taras je bio u prvim godinama svoga života, kao sva nevoljnička djeca, sasvim prepušten samome sebi, te je po čitave dane lutao po gori i po polju, i već za rana stala se njegova ćutljiva duša odzivati glasu prirode. Divne slike ukrajinskih predjela probudile su u njemu čuvstvo ljepote i bujnu fantaziju. Jednom, kako sam pripovijeda, u svojoj petoj godini ode daleko u stepu nekoliko kilometara iza svoga sela, i pošto je dugo lutao, nađoše ga na cesti putujući Čumaci. On je izašao tražiti "konac svijeta, gdje se nebo opire o zemlju". Pa ti Čumaci doveli su ga kući, gdje su ga već braća i sestre tražile. Drugom zgodom ne htjede nitko unići u neku pećinu nedaleko od sela; Taras uniđe i ta mu pećina kasnije mnogo poslužila da izbjegne kućnim nevoljama. U osmoj godini umre mu majka i Taras dobije nasmiljenu maćehu, koja je bila u vjekovitoj svađi s ocem radi djece, i napose radi živahne naravi Tarasove, te je Taras od nevolje mnogo izbivao od kuće i većinom polazio bližnji samostan Lebedin, koji je bio u velikoj časti među narodom radi hajdamačkoga ustanka od g. 1768. te je mali Ševčenko ovdje često čuo pripovijedati o tom ustanku starca kaluđera, koji je bio očevidac onih krvavih zgoda: kako su se hajdamacima dijelili "posvećeni noževi" i kako su se osvetili svojim tlačiteljima. Živahnu fantaziju Ševčenkovu ovo je monahovo pripovijedanje vanredno

potreslo, te je ovdje bila prva pobuda njegovoj glasovitoj pjesmi "Hajdamaci", u kojoj je toli lijepo, ako i groznim bojama, opijevao bijedu i nevolju svoga naroda.

Polazeći od ovoga izvora Ševčenkovog pjesničkog stvaranja, pređimo sada na dane njegovog oslobođenja, kad se je posvetio slikarstvu i pjesništvu u akademiji za lijepu umjetnost. Ševčenko obljubi doskora više pjesništvo, nego slikarstvo, te u svojem, već spomenutom životopisu, o tome piše ovako: O manjim prvim književnim pokusima reći ću samo to, da su započeti u onom Ljetnom perivoju, za tihe i jasne noći. Ukrajinska stroga muza dugo se je uklanjala od mog ukusa, pokvarena životom u školi, u gospodarskom predsoblju i u gradskim stanovima; ali kad je uzdah slobode mojim čuvstvom povratio čistoću prvih godina mojega djetinstva, provedena pod ubogim očinskim krovom, onda me je, hvala joj, zagrlila i zavoljela i u tuđem kraju. Od mojih prvih slabih pokusa, koje napisah u Ljetnom perivoju, tiskana je samo "Začarano".

Polazeći Ševčenko još akademiju umjetnosti, god. 1840. izdaje prvu zbirku svojih pjesama pod naslovom: "Kabzar" (Guslar), i od toga vremena bilo je njegovo ime u ukrajinskoj knjizi ovjekovječeno. Ukrajinci primiše ga u svoje kolo, te ga podupirahu, da si pribavi potrebitu naobrazbu, koje mu je kao pjesniku još manjkalo. God. 1842. izda svoju veću pjesmu "Hajdamaci", te je posveti već spomenutom tajniku akademije umjetnosti V. Grigoroviću u znak osobite zahvalnosti, što mu je prvi pripomogao da se oslobodi nevoljništva. Ukrajina primi tu pjesmu s velikim oduševljenjem.

Dobivši god. 1843. naslov slobodnog umjetnika, svršivši akademiju, putuje T. Ševčenko u svoju domovinu i posvećuje sve svoje sile njezinom preporodu i oslobođenju. Tamo su ga već nestrpljivo očekivali njegovi zemljaci, a on se nadao, da će tamo naći gradiva i za svoje slike i za svoje pjesme. Tu počinje najljepše doba njegova djelovanja. On je otputovao u svoj zavičaj u drugoj polovici 1843. god., gdje je s malim iznimkom ostao sve do svog zatvora g. 1847., ali kmetski jaram, koji je silno tištio siromašni narod, užasno nevoljništvo jadnog puka, ogorčavalo mu je najljepše časove njegova života.

Koncem godine 1844. nalazimo Ševčenka kratak čas u Petrogradu, a godine 1845. on je opet u Kijevu. Zajedno s drugim ukrajinskim radnicima osniva Ševčenko ove godine u Kijevu glasovito "Ćirilometodsko bratstvo" sa svrhom da radi za oslobođenje i ujedinjenje slavenskih naroda putem ojačanja i raširivanja prosvjete i kulture. Najglavniji je bio rad na prosvjetnom polju. "Taj posao - po Ševčenkovim riječima - mora se obaviti ovako: svaki od drugova neka prema svojim silama odredi svotu, koju može davati u opću blagajnu. Blagajnom upravlja izabrani odbor; blagajna se umnožava i prinosima i kamatama; a kad dovoljno naraste, onda će se iz nje davati potpora siromašnim mladićima, koji su svršili gimnaziju, a nemaju sredstva, da pođu na sveučilište. Svaki, koji je dobivao potporu, mora se obvezati, da će poslije svršenih sveučilišnih nauka šest godina služiti kao seoski učitelj, i tada narod podučavati i

pridizati, da uz trijezan život stekne sredstva, da se oslobodi nevoljništva". Tako je nastalo spomenuto "Ćirilometodsko bratstvo", koje je radilo na kulturnom podignuću ukrajinskog naroda putem pučke prosvjete, te na duševnom ujedinjenju svih Slavena, na temelju potpune jednakosti i slobode.

God. 1845. proveo je Ševčenko putujući po Ukrajini, te je u to vrijeme i ispjevao svoje prekrasne pjesme "Nevoljnika" i "Ivana Husa", koju je posebnom veoma značajnom poslanicom popratio, "u znak slavenske uzajamnosti i ljubavi" posvetio glasovitom P. I. Šafaržiku u Pragu. God. 1846. putovao je pjesnik širom cijele Ukrajine sa svojim prijateljem arheologom Čužbinskim i risao sve, što je našao znamenita, isto tako prisustvovao je svadbi svoga prijatelja po knjizi P. Kuljiša. O toj svadbi pripovijeda sam pjesnik Kuljiš u svojim memoarima: "T. Ševčenko je svadbu štovateljice svoga genija prometnuo u pravu narodnu operu: novi talenat pjesnikov proslavio se ove večeri: on je bio možda najbolji pjevač narodnih pjesama u Ukrajini".

T. Ševčenko nije nikada zaboravio svoga podrijetla, pak je zato bio pun ljubavi prema nevoljnom puku, te ga je zagovarao napose kod onih, koji su se i na njemu u njegovoj mladosti sa toliko zla i nepravde ogriješili. Radeći i djelujući u Ukrajini, činom, govorom, kistom i pjesmom žigošuci svaku nepravdu, pribavio si je Ševčenko veoma mnogo protivnika, koji su samo vrebali, da ga mogu iz Ukrajine ukloniti. On je bio već imenovan profesorom risanja na Kijevskom sveučilištu, htjede u Kijev, ali ga ubrzo uapse carski agenti i otpreme u Petrograd, u šliselburšku tvrđavu. Iza osude za pjevanje revolucionarnih pjesama izvedoše odanle Ševčenka u progonstvo u Srednju Aziju, kao prostog vojnika, sa zabranom da riše i piše ukrajinskim jezikom. Ova strašna sudbina snašla je i drugove Ševčenkove, koji su radili u "Ćirilometodskom bratstvu". Po carskom ukazu izvedoše ih sve iz Ukrajine i zatvoriše u rusku Bastilu - petrogradsku tvrđavu. U progonstvu boravi T. Ševčenko dugih deset godina. Deset godina najljepšeg vijeka pjesnikova izgubljeno je za ukrajinsku književnost radi mahnitog carskog despotizma. U jednoj svojoj pjesmi iz ovog doba Ševčenko piše: "Još nedavno sam za Uralom tumario i Boga molio, da naše pravo ne propadne, da naša riječ ne umire... Očivjet ću i slobodnu ću pjesmu za slobodu iz groba izazvati!"

Propao i bolestan vraća se Ševčenko iz progonstva, ali još žešće nastavi borbu za ljepšu budućnost svoga naroda; njemu prinosi svoje posljednje sile, raspaljujući vatrenim riječima široke narodne vrste na rad, boreći se protiv seljačkog kmetstva, militarizma i despocije careve. Od toga doba radi Ševčenko što u Petrogradu, što u Kijevu na društvenom i književnom polju, skupljajući oko sebe ukrajinske kulturne sile i uspaljujući ih ljubavlju k svom prezrenom seljačkom puku. Ako nije bilo pjesniku suđeno, da vidi sjajne dane oslobođenja svoga naroda od kmetstva, za koji je on, sam po krvi seljak, položio i svoj život. Radi bolesti, posljedicom teške robije, umrije naglo

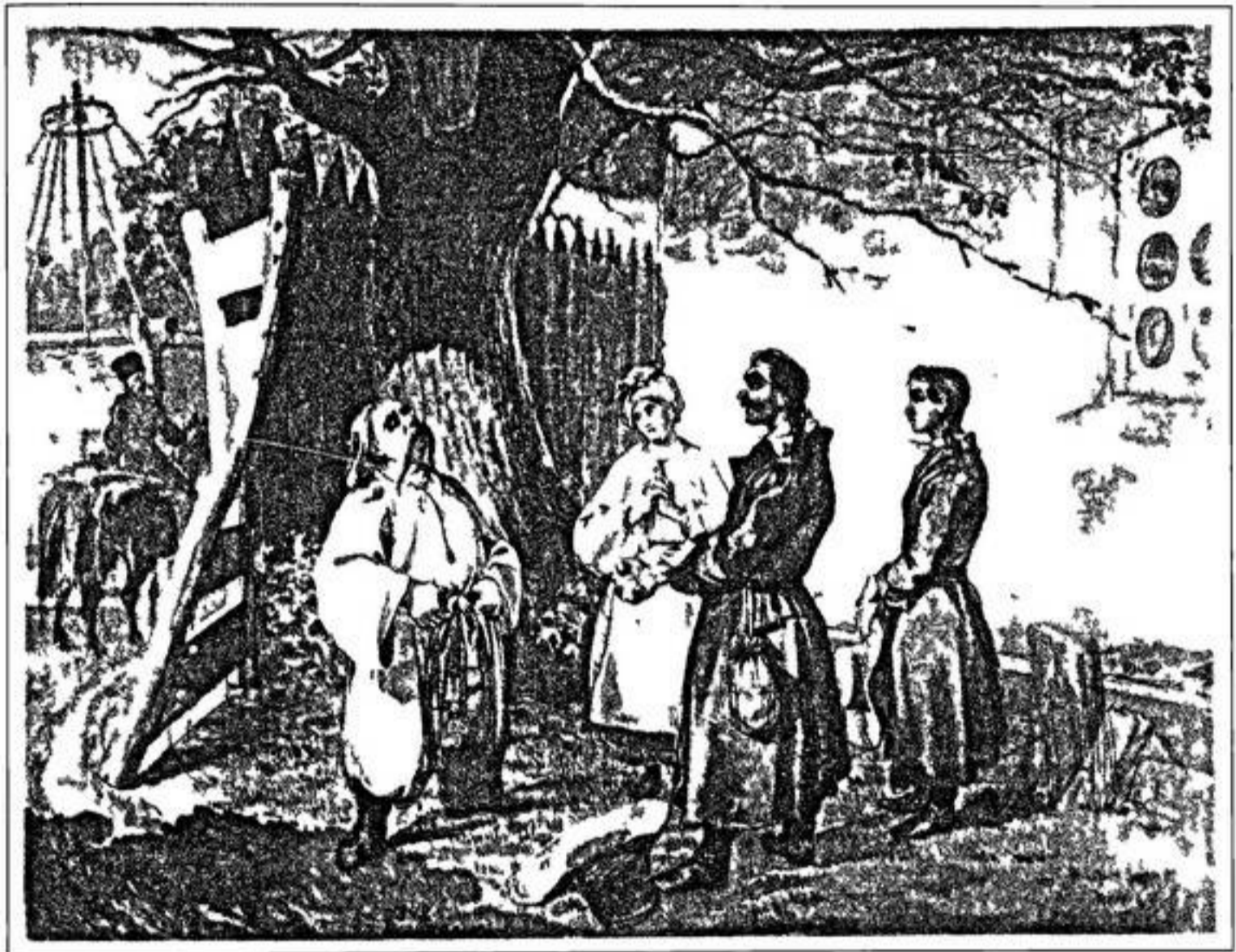
10. ožujka 1861. god., ne sačekavši nekoliko dana do proglašenja carskog ukaza o ukinuću kmetstva. Ševčenkovi smrtni ostanci bijahu prevezeni iz Petrograda u Ukrajinu i sahranjeni kraj "oca" Dnjepra na visokoj "mohyli" (grobu), kako je to sam pjesnik u svome "Zapovitu" želio. U tome "Zapovitu", koji doduše potiče iz predjašnjih vremena, ostavlja Ševčenko svojim sunarodnjacima oporuku, da nastave borbu za konačno oslobođenje, za postignuće svoje "domovine i slobode".

Pređimo sada na književna djela Ševčenkova. Unatoč kratkoj periodu stvaranja radi progonstva i rane smrti bio je Ševčenko osobito plodan pisac, ostavivši iza sebe nekoliko svezaka prozaičkih i pjesničkih djela. Kao pjesnik proslavio se svojim vatrenim stihovima, koji su oda sna budili njegove zemljake, a bili su oštri pamflet protiv gospodujućeg režima ruskih careva te protiv narodnog robovanja. Eto, zašto je polovica Ševčenkovih pjesama bila u Rusiji pod zabranom i nije se puštala u štampu, premda se je širila u mnogo tisuća rukopisa među njegove sunarodnjake. Istom 1907. god. izašlo je u Rusiji (u Petrogradu) potpuno izdanje Ševčenkovih djela, koja su se do tada izdavala u Pragu, Ženevi, Lavovu...

Po sadržaju i formi jako se približuju Ševčenkove pjesme narodnom stvaranju, te kao da su harmonizacija ukr. narodne pjesme. Zato i samo ime prvih Ševčenkovih pjesmotvora "Kobzar", pod kojim su one i dosad širokoj javnosti poznate, odgovara sasvim narodnom stvaranju pjesnikovu. Razumije se, sve ovo može se reći osim političkih pjesama Ševčenkovih.

U prvim Ševčenkovim proizvodima, kamo spadaju njegove balade "Začarana", "Utopljen", "Rusalka" pa krasna idila "Topola" ne opaža se još samostalnost pjesnikova, ne nalazimo još one ideje, kojoj je on sav svoj kasniji rad žrtvovao. One su tek proizvodi, u kojima se odzivlje romantizam njegova doba. Uz one se već nižu slike, u kojim nam riše teške posljedice žalosnih socijalnih prilika; to su njegove pjesme "Katarina", "Služavka". Zakleti neprijatelj svakoga nasilja, on je zato uzeo toliko često za predmete svojim pjesmama nemoćne i slabe ženske, koje su uslijed kmetovskih odnošaja naprama svojim gospodarima bili igračke njihovih strasti. No videći u takvim pojavama tek posljedice teških onih prilika, koje su se sastojale u pomanjkanju prava i slobode, on se obraća kozačkoj periodu svojega naroda, nalazeći u njoj jednaku pravdu za sve. Među te proizvode, koji su puni uzveličavanja kozačke slave i slobode, spadaju "Hajdamaci" (Hajduci), najbolje njegovo djelo, nadalje "Hamalija" i više drugih manjih rapsodija iz kozačkog života. U kozačtvu on vidi slobodu ukrajinskog naroda, stoga mu je i toliko omiljeno, stoga toliko i tuguje za njim. On je doduše uvjeren, da se ono neće vratiti, ali ipak ne vjeruje, da je s njim i sloboda Ukrajine propala u nepovrat. U njeno uskrsnuće on tvrdo vjeruje, on vjeruje u nj onom nadom, kojom kršćanin očekuje svoje uskrsnuće.

Divna priroda Ukrajine, u kojoj se na svakom koraku ponavljaju čarobne bajke, što ih je isplela bujna narodna mašta, zanosne njezine pjesme, što ih je pjevao pjesnik narodni, - sve to je djelovalo, da se iz usta narodna pjevača razlježu divne pjesme milozvučnom melodijom širom cijele Ukrajine. Ali njegove pjesme nijesu vesele; one su tužne, žalosne. "Ti se smiješ, a ja plačem, moj veliki družo" - pisao je T. Ševčenko N. V. Gogolju, Ukrajincu podrijetlom.



Susret Tarasa Buljbe sa sinovima, sepija, 1842.

Ljuto kara on pradjedove svoje, koji su na propast naroda svoga podigli vlast i silu tuđinaca, a boreći se za tuđu slobodu izvojštili ropstvo narodu svome, kao uzdarje za žrtve njegove. Za tu službu što su je učinili predstavnici ukrajinskog naroda "Moskvi", izgubila je Ukrajina slobodu i sva prava svoja. Na ruskog cara-samodršca on upravlja oštricu svoga pera, na nj izljeva on jade svoje u pjesmama: "San", koji bijaše najbližim povodom njegova prognanstva, za tim u onom mementu svojim zemljacima "Poslanija", u kojem se imadu zrcaliti ideje, koje vladahu u spomenutom već "Ćirilometodskom bratstvu", nadalje u pjesmama "Ivan Hus" i "Kaukaz" i u drugim nekim manjim svojim pjesmotvorima. U svojim "Neofilima", što ih je spjevao za vrijeme svog prognanstva tamo

na obali Kaspijskoga mora, on nam riše prilike prvih kršćana za vrijeme rimskih careva, hoteći nam tim predočiti nevolju onih svojih zemljaka, koji su za ljubav svoga uvjerenja stradali od ruskih careva. Pjesnik gleda kroz prozor svoga zatvora, gdje je ispjevao tu pjesmu svoju. U dalekoj daljini on vidi krst na groblju. To groblje je grob njegove drage Ukrajine, a na krstu razapeti narod njegov. Zašto? pita pjesnik, zašto tolike muke na narod njegov? Tako propada Ukrajina, propada narod njezin. No nedostaje njemu samo jadikovanja, on bi se i na djelo dao, on bi se i mača latio za Ukrajinu svoju. Ševčenko i u svoje najcrnije dane nije izgubio nade u životnu snagu svoga naroda, još je ona dosta jaka, da odoli svim navalama.

Ševčenko, kao romantik, pušta krila svojem Tigasu, podaje svojim mislima slobodni lijet, ne zaustavljajući ih puke forme radi, ne sapinje ih u okove poetike. Ideja, za koju se on bori, radi koje on pjeva, sreća je njegova naroda. Ta ideja naroda ovladava i prepliće se cijelim njegovim radom, toj ideji on podvrgava interese države ruske, interes dinastije, za nju nema zakona, kao što se ni pjesma njegova ne skućuje pod zakone zvanične, careslavne poezije njegovog doba. Njegove su pjesme prava apoteoza domovine i domovinske ljubavi, koja je za nj najvećom snagom, strogim zakonom, kojemu se mora samo pokoriti.

T. Ševčenko je lirik, ali se okušao i u epiki, u čemu ipak nije uspio, jer se u njegovoj ognjenoj duši ne mogaše razviti spokojna refleksija, koja objektivno na svijet gleda. Kod njega u svemu prevladava čuvstvo preuzvišene ljubavi za narod svoj i otadžbinu.

Sin prostoga naroda, niknuvši u kmetskoj obitelji, Ševčenko bijaše i preveć iskusio onaj jaram, koji je pritiskao nemoćnog seljaka i cjelokupni njegov narod, te je stoga i mogao postati vjernim tumačem osjećaja i čuvstva svojega naroda. Svaka ona suza, što je kanula podjarmljenom ukrajinskom seljaku iz oka, prometnula se po njemu u pjesmu žalovanku, svaki onaj uzdah, koji se izvinuo narodu iz zakrvarenih grudi, prometnu se u pjesmu-poletnicu, ne bi li se na njezinim krilima dignuo onamo, odakle se spas očekivao. Te pjesme bijahu jekom prošlosti i prošle slave, one bijahu navjesnicom bolje budućnosti izlivom narodnih želja i sanja. Te pjesme su zrcalom, u kojem se odsijevaju sve želje i tegobe Ukrajinaca onoga doba, one su vjernim izrazom narodnih čuvstva i osjećaja.

To bijahu ideje, koje u četrdesetim godinama prošlog vijeka, u doba preporoda, zavladaše ukrajinskim društvom, a koje si i u književnost put utrše. Ta književnost je vjernim odsjevom tih ideja, ona je vjernom slikom ondašnjih prilika ukrajinskih, te se je u to doba izbila na vrhunac svoj. Iz Ševčenkovog rada, iz njegovih djela, moći je razabrati struju, koja se zarodila u krugu narodne inteligencije i koja je u ono doba Ukrajinom zavladała, kako pjeva T. Ševčenko u jednom svojem pjesmotvoru:

U svojoj kući svoja pravda,
I snaga i volja.

Što se može ponoviti i za danas, nadajući se ljepšoj budućnosti za ukrajinsku književnost.

* * *

... Ustajte.
Lance kidajte! ...

klicao je rob-buntovnik dušama širokih, zarobljenih masa ukrajinskog naroda.
Skidajte silom jaram ropstva i živite slobodno u svojoj vlastitoj kući!

Narod izmučen trpio je teško zlo postupanje razbješnjene gospode; od vesele, lijepe Ukrajine - toga prirodnoga raja - učinili su kleti izrodi čovječanstva krvavi pakao. Ljudi su ljude poput marve upregnuli u jaram.

Da obuku gospodu, s bogalja pokrpano odijelo zajedno s kožom skidaju; otekla djeca pod tuđim plotom od glada umiru, a majka-udovica na gospodskom polju pšenicu žanje" ... Činilo se, da nema Boga na nebu, da neće nikad biti suda nad tom gospodom. U rijekama krvavoga znoja ukrajinskoga naroda kupala su se gospoda vampiri; narod obećaćen šuteći je vukao svoj ropski jaram ...

.... "Ali ne okovati duha slobode nikome, nikada ..."

Ukrajinski narod u svojem neograničenom zlu - nevolji pokazao je div-duh, pjesnika svojih muka i svoga stradanja, koji svojom moćnom, ognjenom riječju upaljuje rastočenu dušu roba-naroda i višim glasom pozivlje njega na ljepšu sudbinu, na ljepši život.

To je veliki sin svoga naroda, sin Ukrajine... Taras Ševčenko, prorok-buntovnik.

On budi u prignjetavanom kmetu svoju vlastitu silu, svoja čuvstva.

Na narodnoj boli i gospodskom otresivanju izrastao je veliki pjesnik nepravda, učinjenih narodu bez slobode. Prošla su vremena ...

Zadrhtao je rob-titan, probudio se iz ropskoga sna; stresao je sa sebe ropske lance i želi živjeti svojim slobodnim životom na lijepoj Ukrajini.

Provalila se revolucija robova; skotrljale se carske krune.

Kmet tjera iz svoje kuće nepozvane najezdнике-gospodare.

Robovi uređuju svoj sud, svoju istinu, svoj život.

Danas gori oslobodilačka borba robova-ustaša; danas gori plamen, koji je svojom ognjenom riječju upalio pjesnik revolucije.

Ševčenko je duša svoga naroda. Njemu je predao kmetski narod svoju

neomeđenu, upravo do boli mističnu tugu, želju, postati slobodnim. Njemu su pripovijedale tužne široke stepe i visoke mogile o slavnoj prošlosti, o nekadašnjim, herojskim, ponosnim težnjama ukrajinskog naroda.

Prošlo je... ostala je nepravda - ropstvo i on slika gorku sudbinu okovanoga i pridušenoga kmeta, kojega do nedavna gospoda nečasna ismjevuju; opijeva teško ljudsko zlo, koje je podnosio narod ukrajinski i u kojemu se i sam pjesnik rodio i izrastao.

Pjesnik je iz socijalno najniže klase, pogrdivane ropske klase; židovski najmljenik, oguljeni bogalj, oteklo gladno dijete pod plotom, majka udovica na tuđemu polju, mladi sin jedina nada stare majke daleko u vojništvu u tuđini, kćerka sirotica u gospodskim odajama, krvave orgije izrođene, nezasićne gospode - eto to su tipovi pjesničkoga stvaranja roba-pjesnika.

Teško ga je boljela nesreća izmučenoga naroda.

Velika duša borila se protiv takvoga društvenog poretka na tome svijetu. Ukrajina tako lijepa, koju jedino toliko ljubi i pravednoga Boga hvali. Zlo, nepravda - to su djela bezdušnoga zlog čovjeka; u prirodi nema zla, nema zlobe.

Pjesnik odma moli blago gospodu, da se sjete, da pogledaju na suze - muke neslobodnoga naroda; neka prestanu piti krvcu pravednu svoga brata-čovjeka. Doživlje im u pamet raj, muke Krista, Boga... ali uzalud, nije dočekaao, nijesu čuli, oglušili su, zanijemili su i nadalje s pravdom trgovali, narod mučili.

I Ševčenko dolazi do zaključka, da se ne dolazi do slobode lijepom riječju, ne ropskom, poniznom molbom. Gospoda - ugnjetavači neće nikada dobrovoljno dati slobode svojemu robu. Slobodu treba steći - oteti. Treba uništiti svoju bojažljivu ropsku dušu i sa svojim vlastitim rukama kovati svoju slobodu - sudbinu. - Oslobođenje robova je djelo njihovih ruku.

I Ševčenko postaje velikim revolucionarom ropskih masa. Ševčenko - sin Ukrajine, postaje prorokom oslobođenja čovjekova iz ropstva.

On zove kidati lance i svoju slobodu neprijateljskom zlom krvlju oškropiti.

I to je zakon života na tome svijetu, dok su ljudi neljudi. Ne molbe, već borba daje slobodu - to je dosadanji zakon u ljudskom bivstvovanju.

Ševčenko u svojem velikom djelu "Hajdamaci" idealizuje na smijeh čitavome tadanjem kulturnom svijetu upravo tako probuđivanje roba. On izvodi na pozornicu široku masu s njezinim tipičnim predstavnikom Jaremom; junakom pjesme nije plemić iz gospodskih, zlatnih kula, već prosti muž, židovski najmljenik, bezimni Halajda.

Ševčenko je pokazao, da široke mase naroda nijesu samo gnoj za pravljenje gospodskih, raskošnih orgija; rob isto ima svoju dušu, svoje životne težnje, svoje razumjevanje života.

Pjesnik je jarkim slikama slobodne prošlosti upaljivao srca robova svetim ognjem ljubavi prema slobodi; u ukočenim ropским dušama razbuđivao je čuvstva sile za borbu s ljudskom nepravdom, s ugnjetavačima prignetenoga naroda. On je zvao na pobunu protiv ugnjetavanja. A sam ipak nije dočekaao te provale revolucije robova - blagdana slobode.

Tamnice, ropstvo, zla' sudbina, krvavi smjehovi gospode, čitav život velikoga borca za slobodu robova.

I viši glas proroka našao je odjek u duši narodne mase.

Narod je kušao i razumio ga. S pojavom Ševčenka počinje revolucionarstvo u ideologiji ukrajinskih masa; žetva Ševčenkovog duha je savremena borba ukrajinskog seljaka za svoju slobodu.

Tamničarske prilike predjašne Rusije nijesu dale nadati se provali narodnog gnijeva već u vrijeme pjesnikovo, ali "nije za navjeka mučiteljima gospodariti". Narodna revolta doći će, i pjesnik svoga naroda, videći tadašnji san Ukrajine, boji se samo, da taj svjetski, sveti oganj općenite oslobodilačke borbe ne nađe ukrajinskoga roba pospanim, nespremljenim.

Guslar kliče za to svojoj braći, neka misle, neka uče, da taj veliki čas Ukrajina dočeka već gotova, svijesna, prosvijećena.

S teškim ukorom obraća se on u prvom redu gospodi ukrajinskoga naroda, koja su vukla jaram nacionalne nevolje zajedno s tamnim seljakom-kmetom, ili onima, koji su radi "nesretnoga lakomstva" postali izdajicama svoga naroda i koji su "s majke siromašne pokrpanu košulju skidali, svoju Ukrajinu gore od Leha raspinjali".

S velikim prezirom obraća se on svojoj starijoj učenoj braći, koji

... "u Ukrajinu donesoše
Velikih riječi veliku silu" ...

i protiv "nepravednoga" Boga vikali i krišom se zapravo nepravdi klanjali, radi komadića kruha pred gospodskom ugnjetavačkom vladom i nadalje se savijali. Vikali su za čovještvo, pravednošću, jednakošću, pa ipak im to nije smetalo da ne deru kožu sa svojega manjeg slijepog brata.

Pjesnik zove k pameti te zabludjele sinove ukrajinskoga naroda i moli ih:

... "ne varajte djecu vašu,
Da su na svijetu samo za to,
Da gospoda budu..."

jer će doći čas i raskovat će se ljudi, i prorok u svetom gnjevu kliče:

... "nastat će sud, progovorit će
I Dnjepar i brda
I poteći će u sto rijeka
Krv u sinje more" ...

slika revolucije, narodne osvete u budućnosti, koja je imala nastupiti za teški prezir radnoga naroda.

I revolucija je došla ... i mi u njoj živimo. Nijedan od tadašnjih narodnih radnika nije sebi tako jasno predstavio strašnu provalu gnjeva od neslobodnoga naroda, kao što nam je to dao Ševčenko u svojim besmrtnim djelima.

Veliki Ševčenkov duh unapred je sve to vidio, što se danas događa na Ukrajini.

Svjetska oslobodilačka borba robova razbila je lance ukrajinskog naroda: narod je postao slobodnim.

Po čitavoj velikoj Ukrajini pjevao je oslobođeni rob pjesmu slobode, pjesmu života.

Narod je bio sretnim ... ali ne dugo. Opametila se protjerana gospoda - kinitelji: žao im je bilo napustiti gizdavu, bogatu Ukrajinu, sakupili se i nanovo crne i "crvene" vrane posjedale na nju.

I oslabljeni ustaš razumije, da ga čeka nova tamnica, i zato se junački bori u krvavim borbama s najezdnicima.

Teška, nejednaka borba, jer stari pradjedovski grijeh još i dosad teško progoni ukrajinski narod: ... "Robovi, puzavci, smeće Moskve, varšavski smet naša gospoda" - još danas je to krvava rana na tijelu nesretnoga naroda.

Ukrajina je radni narod; on hoće slobodno da živi, da slobodno radi. On hoće da ispuni zavjet Ševčenkov, hoće slobodnu Ukrajinu bez kmeta i gospodara.

Pravedni veliki prorok gorke suze prolivao je nad sudbinom žene-majke. To je njegova opće čovječanska, besmrtna strana. Prognana od otaca, ismijana mati od javnosti nalazi u njemu svoga brižnoga tješitelja.

Ševčenko je pjesnik gorke sudbine ženine. On silno mrzi tu građansku uredbu, koja daje ženu na milost i nemilost čovjeku.

"Da li može biti što ljepše od mlade majke s djetetom?" - pita pjesnik bezdušne zvjeri u ljudskoj spodobi.

On proklinje te neljude, koji dobro, čisto djevojačko srce bacaju u pakao--- uništavaju mlada ljeta, progone, a poslije još i osuđuju.

Ševčenko nije samo prorok oslobođenja, pjesnik narodne osvete, već je i

veliki učitelj ljudske ljubavi, čovječanskog oslobođenja, propovjednik pravde. On ne propovijeda vječnu revoluciju, nego samo da se skine jaram svakoga ropstva, ugnjetavanje ljudi i da se načini nova obitelj ljudi. Gdje ne bi bilo ni gospode ni slugana, već samo slobodni ljudi. Obnoviti, sačiniti novo, pravedno, čovječansko življenje.

Ševčenkov prorok - mesija ukrajinskoga naroda.

Ševčenkov mesijanizam ne javlja se u pijetetskom opijevanju izabranosti svoje rase, svoga naroda, kako to susrećemo u ruskoga proroka Dostojevskoga i u većine poljskih pjesnika. Ne, Ševčenko samo budi u svojem narodu čuvstva ljubavi, pravednosti, čovječanskoga bratimljenja – jednakosti. Ševčenko uči ljubiti posao i narod sa žuljevima; uči biti silnim za obranu svoje slobode; uči svoju sudbinu svojim vlastitim rukama rukovati.

Ševčenkov mesijanizam nije farizejski, od čijega bratskoga poljupca poteče krv ---- od kojega nastaju nove tamnice, novo ropstvo. On uči boriti se sa svakom nepravdom - ropstvom.

Podimo za njegovom naukom! - Kako dugo bude ljudi, bit će i sjećanja na Ševčenka, pjesnika narodnog oslobođenja, proroka narodnih masa, mesiju Ukrajine, borca za slobodu, jednakost, pravednost.

I oslobođeni rob-čovjek pjevat će velikome sinu zabrinutoga čovječanstva vječnu pjesmu slave.

Ševčenko i narodno-kulturni preporod

Još i sada ponekad različita slavenska udruženja, koja stavljaju sebi za zadaću grupiranje svih slavenskih plemena u jednu zajedničku obitelj, ne razumiju, da će se ta ideja panslavizma ispuniti samo tada, kada bude isključena hegemonija, kada se zapadni, istočni i južni Slaveni riješe misli o svomu gospodstvu nad drugom slavenskom braćom. Ta ideja slavenskoga oslobođenja i ujedinjenja sa svojim pozitivnim i negativnim stranama rodila se i niknula je u prošlom stoljeću na slavenskom istoku - u Rusiji i Ukrajini.

Već početkom XIX. stoljeća oživljuju i cvjetaju ideje slavenofilstva i panslavizma u Kijevu i Moskvi. Hrvat Juraj Križanić, koji je u XVII. vijeku radio u Moskvi na kulturnom polju, šireći ideje bratskog zbliženja i ujedinjenja, bio je duhovnim inicijatorom tog pokreta i u Ukrajini, u vrijeme svog boravka u Nježinu. Moskovski slavenofilski krugovi išli su za tim, da stvore od svih slavenskih plemena jedno tijelo s jednom dušom, - jedan centralistički skup, gdje ne bi bilo razlike između pojedinih plemena. "Slavenski potočići slivat će se u ruskom moru" - kako je kasnije formulirao ovu ideologiju pjesnik A. Puškin. Protivna ovome centralističkom panslavizmu javlja se u Kijevu federalistička struja, koja u tom budućem slavenskom ujedinjenju traži očuvanje individualiteta svakog naroda i to ne samo etničkoga nego i političkoga. Ova druga struja bila je posljedicom tradicija stare kijevske države i ukrajinskog narodnog preporoda, koji je u to vrijeme buknuo plamenom narodnog oslobođenja. Ove ideje sveslavenskog federalizma, koje dobivaju u Ukrajini

Preuzeto iz:
Velikome Slavenu.
Spomen knjiga
prigodom 60-
godišnjice smrti
T. Ševčenka. U
Zagrebu, 1922, str.
19-25.

u prvoj polovici XIX. vijeka osobitu važnost i značenje poradi borbe ukrajinskog naroda protiv velikoruske hegemonije, prožimlju sad ukrajinsko društvo, koje se počelo buditi od dvjestogodišnjeg sna, i odrazuje se u cijeloj savremenoj ukrajinskoj književnosti.

To je doba renesanse u književnosti slavenskih plemena, doba, što se javlja sad ovdje sad ondje, ranije ili kasnije. Ideje, začete još koncem XVIII. vijeka, ideje, što su prožele čovječanstvo na pragu XIX. stoljeća, što su iz perioda feudalnog anahronizma, privilegija i robovanja dovele u novo doba osobne i društvene jednakosti, izazivlju u Ukrajini period narodnog, novog života i provlače se cijelom ukrajinskom literaturom. Isto tako, kako kod Srba, Hrvata i Slovenaca ideja obnove i narodnoga preporoda nalazi svoj izraz u Vuku Karadžiću, Gaju i Vodniku, javljaju se u Ukrajini duhovnim vođama i apoštolima ovih ideja Ševčenko, Kostomarov i Kuljiš. Idući u svom oslobodilačkom pokretu zatim, da preporode svoj narod i da ga postave u red drugih slavenskih naroda, odgajali su se spomenuti ukrajinski vode u ideji buduće slavenske federacije.

Baš kao i kod ostalih slavenskih naroda i kod Ukrajinaca glavni je faktor preporoda bila upotreba živoga narodnog jezika. Do toga vremena služili su se ukrajinski književnici staro-slavenskim jezikom s velikim dometkom narodnih riječi. Ali već od polovice XVIII. stoljeća zapaža se znatan utjecaj narodnih dijalekata, koji koncem stoljeća konačno prevladavaju. Dogodilo se to ne u Galiciji, potonjem ognjištu ukrajinskog preporoda, nego u etničkom sjedištu ukr. naroda, u koljevci njegove istorije - na obalama starog Dnjepra. Bilo je, istina, među pokretačima ukrajinskoga preporoda pristaša jedinstva književnoga jezika i kulture s Velikorusima, ali u daljnjem tijeku narodnoga života, tradicije, kultura i pučka riječ naglo izlaze na površinu i zavladaju cjelokupnim nacionalnim životom (nešto slično se opaža kod Slovaka i Slovenaca - Kollar, S. Vraz i dr.)

Za mnoge slavenofile, kod kojih se, pravo rekavši, slavenofilstvo vrlo često izmiruje s plemenskom hegemonijom, još i sada je nerazumljiva ova ukrajinska težnja za narodnom i književnom samostalnošću, koja slijedi iz samoga fakta postojanja ukrajinske narodnosti i jezika. U to vrijeme, kada je veliki Gaj u svom ilirskom pokretu maštao o ujedinjenju jugoslavenskih plemena, "od Adrije tamo do hladna Timoka, od Balkana, sve do Triglava visoka", u Ukrajini se počela borba za nezavisnost svoje književnosti i narodnosti. Ovaj su pokret smatrali čak neki antislavenskim u vrijeme identificiranja carističke Rusije sa Slavenstvom i panslavizmom. Jasno je, da je moskovskim slavenofilima, koji su vidjeli ujedinjenje Slavenstva u centralističkoj cjelini pod tutorstvom ruskoga cara, bilo bezuvjetno neumjesno ovo ukrajinsko samostalno kulturno gibanje.

S njime su oni povelili borbu putem kritike (Bjelinski) i dali kasnije povoda strašnim represalijama ruske birokracije na svaku ukrajinsku riječ, koja je nosila

oznake nacionalne i socijalne revolte. Ukrajinski slavenofili, koji su upravo predvodili nacionalno-kulturni književni pokret, dokazivali su, da kulturna i nacionalna samostalnost ukrajinskog naroda ne samo da ne škodi slavenskoj ideji i budućem slavenskom ujedinjenju, u koje će ukr. narod ući kao jednak i ravnopravan član slavenske obitelji, nego će naprotiv ojačati to ujedinjenje i bratstvo, koje se imade osnivati ne međusobnom sporazumu i slobodi. Te ideje ističe T. Ševčenko u glasovitoj pjesmi "Jan Hus", posvećenoj Šafaržiku, kojom on, kao najmlađi brat-Ukrajinac stupa u obitelj slavenstva, moleći se bogu "da postanu svi Slaveni slobodna braća i sinovi sunca Istine". Tim idejama slavenofilstva, ojačana zahtjevima potpune slobode i tolerancije prema svakom slavenskom plemenu, prožeta su djela i rad Ševčenu savremenih ukrajinskih pisaca, tvoraca ukrajinske renesanse. U Ukrajini bile su drukčije prilike nacionalnog života i to su morali razumjeti slavenski patrioti, posmatrajući ukrajinsko pitanje objektivnim očima, ne preko naočara zvanične Rusije. U to vrijeme, kada su jugoslavenski slavenofili, prvaci ilirskog pokreta, vodili borbu za nacionalno i kulturno bivstvovanje svoga vijekovima rastrganoga naroda braneci se od vječnih navala Nijemaca, Mađžara i Turaka, ujedinjujući se i konsolidirajući se u jednoj ilirskoj književnosti, ukrajinski se je narod isto tako nalazio u procesu organiziranja, skupljajući svoje sile, zbacujući politički i socijalni jaram svoje susjedne slavenske braće. Eto s čega je ukrajinski panslavizam, i ako je na prvi pogled, činilo bi se, išao za "separacijom", bio uistinu srodan jugoslavenskom ilirizmu, ispovjedajući jedne te iste ideje sveslavenskog oslobođenja i ujedinjenja. Dakle, ukrajinski "separatizam", koji se javlja u književnosti na početku XIX. vijeka upravo poradi panslavističke struje, koja dolazi u to vrijeme do velike važnosti i značenja, bio je posljedicom narodnog preporoda.

Ovdje treba naglasiti, da u slavenskom svijetu dugo nije bilo razumijevanja ove, činilo bi se, diferencijacije između istočnih (ruskih) Slavena. Baš u to vrijeme, kada je Slovak Štur odijelio slovačku književnost od češke samo za to, da označi njene međe prema narodnim potrebama, proglašena je u Ukrajini glasno i jasno razdioba. Zlilo se je to onda kao zakonom svršen fakat. Diferencijacija je počela gore razbivši zauvijek pitanje književnosti jedinstva, dok dole u narodu ono jedinstvo nije postojalo od davnih davnina. Uzmemo li za kriterij znanost, to na osnovi tvrdnja najistaknutijih filologa i lingvista, kao što su na primjer Maksimović, Lavrovskij, Potebnja, Miklošić, Schleidrer, a isto tako na osnovi Rada Petrogradske Akademije znanosti od g. 1905.: "U pitanju opoziva zabrane maloruske štampane riječi", počinje jezična i rodna samostalnost ukrajinska u redu drugih slavenskih plemena mnogo prije XII. vijeka, t. j. od vremena crkvenoslavenskog književnog jezika na slavenskom Istoku, iz perioda slavenskog sinkretizma.

Prvi pokušaji ukrajinske narodne književnosti, kako smo prije rekli, javljaju se na prelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće. Prva knjiga u narodnom jeziku pojavila se u Poltavi 1798. g.: traverzovana "Enejida" Ivana Kotljarevskoga. No djelovanje ovog pisca ne smatra se još kao doba ukrajinskog preporoda radi toga, što u to vrijeme još nije bilo dobroga razumijevanja narodnoga osjećaja, pa su njegova djela samo odjekom bogate ukrajinske prošlosti. U njegovim djelima još nema traga vatrenom i gnjevnom protestu protiv socijalnoga i političkoga jarma, koji mi jasno opažamo u književnosti 30-tih godina. Ipak, usporedivši sa slovačkom renesansom treba reći, da se ukrajinski književni preporod, kojega je izrazom živi narodni jezik, što dolazi na književni stupanj za vrijeme Kotljarevskoga kod Ukrajinaca, mnogo ranije zamjećuje nego u Slovačkoj, gdje u to vrijeme još nije bilo ni govora o odcjepljenju od književnoga jezika češkoga i organiziranju slovačkog naroda u posebno nacionalno tijelo. Djela I. Kotljarevskoga, koji u većini predstavljaju satiru na ukrajinsko kozačtvo i plemstvo, još prije nego što su izašla tiskom, bila su širena u rukopisima među ukrajinskom inteligencijom i postala su neobično popularna.

Živi narodni jezik, koji se stoljećima čuvao u nizinama zemlje, obnovio je prekinute veze medju inteligencijom i prostim pukom, i približio više slojeve naroda. Otuda pravac karakterističan za novu ukrajinsku književnost, od njenih prvih početaka - realizam i demokratizam - u doba procvjetavanja evropskog romantizma. Stoga ta prva književna djela poradi svoje narodne podloge predstavljaju čitavu epoku u povijesti ukrajinskoga naroda. Taj mladi pokret crpio je svoju moralnu snagu iz naroda, a nalazio sankciju u tadanjim zapadno-evropskim težnjama za narodnom emancipacijom (Herder), u dovršenom preporodu i oslobodjenju pojedinih slavenskih plemena.

Veliku ulogu u razvitku ukrajinske književnosti i ukrajinskog preporoda uopće igralo je Harkovsko sveučilište (osnovano 1805. g.), čijim su posredstvom počele u Ukrajinu dolaziti zapadnoevropske ideje, a naporedno s njima i misli o sveslavenskom ujedinjenju. Iz samog sveučilišta izašla je velika grupa naučnjaka i književnika, odanih ideji preporoda ukrajinskoga naroda (prof. Kostomarov, Sreznjevski, Metlinski, Kvitka-Osnovjanenko, Hulak-Artimovski i dr.). Ova grupa ukrajinskih književnika i učenjaka značila je početak ukrajinskog slavenofilstva, čijim najuglednijim predstavnikom valja smatrati profesora Sreznjevskoga (1832. g., "Zaporška starina", put u južnoslavenske zemlje). U Harkovu su odmah nakon osnutka sveučilišta pokrenuti ukrajinski časopisi i revije u ruskom i ukrajinskom jeziku ("Harkovski vjesnik", "Ukrajinska revija", "Harkovski demokrat", zatim "Ukrajinski almanah", "Zornica", "Zbornik" itd.).

Ali već nabrzo bude sjediše ukrajinske djelatnosti preneseno u Kijev, gdje je godine 1834. otvoreno rusko sveučilište na mjesto ranije ukinutog poljskog sveučilišta u Vilni i kremenečkoga liceja, nakon ugušenja poljskog oslobodilačkog ustanka (1831).

Kijevsko je sveučilište osnovano iz političkog razloga, kao posljedica borbe ruskog carizma s poljskom kulturom. Ali pored toga radi svog pogodnog položaja - u srcu Ukrajine - kijevsko je sveučilište stalo brzo na čelo ukrajinskog preporodnog pokreta.



Autoportret sa svijećom, akvarela, akvatinta, 1860.

S toga se gledišta čini osobito zanimljivim djelovanje prvog rektora kijevskog sveučilišta Maksimovića, koji je prvi počeo izdavati u Kijevu na ukrajinskom i ruskom jeziku periodičke publikacije ("Kijevljanin", kasnije "Ukrajina"). Prof. Maksimović mnogo je radio i kod skupljanja ukrajinskih narodnih pjesama te dobio u istom smjeru slavu Vuka Karadžića u Ukrajini. S imenom Kijevskoga sveučilišta vezana je pojava glasovitog "Ćirilometodskog društva" (1846. g.), čijim programom postade oslobođenje ukrajinskoga naroda te njegovo uvršćenje u veliku slavensku federaciju; u njemu nalazimo prvi pokušaj teoretskog utemeljenja ukrajinske narodne ideologije na širokim sveslavenskim, humanističkim osnovima. Buduću organizaciju Slavenstva zamišljali su osnivači "bratstva" u formi slobodne federacije svih slavenskih naroda, tražeći prije svega što šire proširenje znanja, pismenosti i prosvjete. Svoje su misli i namjere željeli članovi "Ćirilometodskog društva" širiti putem mirne propagande i kulture. Glavnom zadaćom ovog društva je bilo: "mirno raditi kako za unutarnji razvitak ukrajinskog naroda, tako i za raširenje ideje slavenskog ujedinjenja".

Ali za carsku vladu bilo je to udruženje "revolucionarno", te denuncirano i rastureno (1847. g.). Osnivače "Bratstva", među njima i glasovitog pjesnika T. Ševčenka i historičara M. Kostomarova carska je vlada zatvorila i kaznila na strogi način. Pri svemu tom, misli "Bratstva", kojima su prožeta sva najbolja djela Ševčenkova, bila su od odsudnog utjecaja za sudbinu ukrajinstva. Književni radovi T. Ševčenka, poimence njegov slavni "Kobzar" (1840. g.) riješili su pozitivno sudbinu ukrajinske književnosti i preporoda. "Njegova djela, veli jedan historičar, to su djela samog naroda, koji je naglo, tako reći bez ikakvoga prelaza, dosegao visoki književni stupanj te individualnu svijest, i koji je ujedinio u svojim tvorevinama intuicije narodne poezije sa samosviješću umjetničkoga književnog rada". Ovim prelazimo na pregled djelatnosti triju prvaka ukrajinskog preporoda: Ševčenka, Kostomarova i Kuliša.

Cvjetanje ukrajinske književnosti u doba preporoda dosiže svoj vrhunac za Ševčenkovih vremena. Kad je zamrla narodna pjesma, izlazi ispod seoske strehe pjesnik, koji se rodio kmetom; smjelom rukom pograbi on razbitu narodnu liru, navije na nju nove žice, zaigra i zapjeva tako divno i krasno, da je sirota Ukrajina oživjela u kolibici svojoj bez krova. Prelazeći preko njegovih zasluga kao književnika, razmotrit ćemo ga samo kao ukrajinskog rodoljuba i slavenofila. Ševčenkovo slavenofilstvo nije sastojalo samo iz narodnog obrađivanja jezika i literature nego je bilo odrazom one struje, koja je smatrala Ukrajince narodom, ravnopravnim drugim slavenskim narodima; ono je bilo gnjevnim protestom protiv vjekovnog velikorusko-poljskog ropstva ukrajinskog naroda. Oduševljavajući svoje sunarodnjake u domovinskoj ljubavi prema Ukrajini, daje on na taj način njihovom patriotizmu novi pravac te izazivlje napokon pitanje o narodnoj individualnosti, što je i u znanosti kasnije svoje zastupnike našlo.

Ševčenko bijaše pjesnikom čuvstva i ljubavi, uzvišenje ljubavi za narod svoj i otačbinu. Njegove su pjesme prava apoteoza domovine i domovinske ljubavi, ona je za nj strogim zakonom, kojemu se mora svatko pokoriti. Patriotizam njemu je neustrašiva požrtvovna borba za istinu i pravdu, za sreću i slobodu svoga naroda. U svemu T. Ševčenko bijaše vjernim tumačem čuvstva i želja svoga naroda. Ideja emancipacije kmetova kao misao o jednakosti i bratstvu čovječjem, našla je u njemu najvatrenijega panegirika. Ideja posebne narodnosti ukrajinske nalazi u njemu najodanijega pristašu i najokorjelijega protivnika moskovske supremacije i hegemonije. Ševčenko nije izgubio nade u životnu snagu svoga naroda, da je ona dosta jaka, da odoli svim navalama. Isto tako svjetlo gleda on u budućnost Ukrajine. Njegove su pjesme vjerni izraz svih onih misli i čuvstva, koja vladahu u godinama 1830. do 1860. Ukrajinom, koja raspališe srca i umove njenih sinova. On je veliki prorok buduće ukrajinske nezavisnosti i slobode.

“U glavnom, Ševčenko je bio i ostaje najveći i najdarovitiji pjesnik ukrajinskoga plemena, piše čuveni slavista A. Pipin, toliko originalan, da bi mu u ogledu njegova rada jedva mogli naći premca, da opetujemo u svoj slavenskoj književnosti; uzrok je u tom, da je Ševčenko začudo znao spojiti čisto narodne osjećaje s uzvišenim idealizmom, koji je obično rijetko spojen s ovim svojstvima, jer uopće gotovo uvijek prevršuje narodna čuvstva, a po tomu i narodne pjesme. Sjediti se, sliti se sa narodno-pjesničkim duhom mogli su samo genijalni, ili vrlo nadareni duhovi. Kod Ševčenka je sve to njegovo najobičnije svojstvo”. Isti A. Pipin ustao je protiv nepovoljne kritike Bjelinskoga Ševčenkovih proizvoda, koji je rekao prigodom pjesničke pripovijesti “Hajdamaci”, da je čitava ukrajinska književnost devetnaestoga stoljeća “naime samo plač za prošlošću Ukrajine, da su “Hajdamaci” apoteoza te prošlosti, dotično kozačtva”. Po mnijenju Pipinovu “Ševčenko je proti plemićkim predanjima hetmanštine postavio ideju oslobodjenja svih nevoljnika, i zahtijevao, da se narod podigne iz neznanja i oslobodi ropstva. Sam rođen u nevoljništvu, imao je pretoplo srce za sve jade svojih suplemenika; on je shvaćao sve nevolje svoga puka, pak mu je zato i pjesma živ odjek i odraz patnja i bijede ukr. naroda; on misli, on čuti i pjeva kao običan seljak”. I u tom je nenatkriljiv, pak zato pravo veli prof. N. Kostomarov: “Pjesme Ševčenkove, to su pjesme svega puka, to su pjesme, koje bi puk morao sam pjevati, ili bolje reći: to su pjesme, koje je puk uistinu sapjevao na usta svoga odabranika, svoga pravoga vodje. Pjesnik, kao što je Ševčenko, ne riše samo pučki život, ne pjeva samo djela i čuvstva svoga puka, - on je pučki vodja, uskrsitelj k novome životu, on je pravi prorok!” ... Vjerujući u oslobodjenje slavenske braće i njihovo ujedinjenje u veliku federaciju, ovako veli pjesnik u predgovoru “Hajdamacima”: “neka vide oci i unuci, da su njihovi djedovi griješili, neka se opet brate sa svojim neprijateljima, neka žitom i pšenicom kao zlatom okićena, nerazgraničena od vijeka, od mora i do mora prostire se slavenska zemlja” ...

Prof. N. Kostomarov bijaše jednim od najuglednijih osoba ukrajinskoga društva u 40. godinama, u doba preporoda; on je bio jedan od najglavnijih pokretača narodne svijesti kod Ukrajinaca. Kao što Ševčenko tako ide i on za strujom, koja je tražila građe svojim djelima u povijesnim tradicijama ukrajinske prošlosti, no imade i takvih, koja se bave savremenim položajem Ukrajine u slavenskom svijetu. To su u većini lirski pjesmotvori, u kojima nagovara Slavene, da se međusobno upoznaju. Njegove nam tragedije "Sava Čalij" te "Perejaslivska noć" rišu tragički svršetak borbe Poljaka i Kozaka, dočim nam opet njegova "Černigorka" riše odnošaje Ukrajinaca naprama Velikorusima u XVII. stoljeću. Kostomarov bio je jedan od prvaka već spomenutog "Čirilometodskog bratstva", te ga nađe ista sudbina, kao i Ševčenka – tamnica i progonstvo. On je osobito igrao veliku ulogu u povijesti ukrajinskog preporoda poradi svoje "Knjige bitija ukrajinskoga naroda", koja je postala Novim zavjetom. Na svršetku te knjige Kostomarov piše: "Ukrajina je umrla, ali to se samo tako činilo. Ona nije umrla, nego samo nije htjela da ništa znade o caru ili uopće o vladaru. U istinu je nad njom gospodario car, ali on je bio tuđinac; bilo je takodjer plemića, i premda su oni bili neka vrst ukraj. krvi, njesu ipak svojim zlim ustima onečistili ukrajinskog jezika, nijesu se nazvali Ukrajincima. Jer pravi Ukrajinac ne može ljubiti gospodara tuđinca, nego on štuje i ljubi samo Boga, Isusa Hrista, kralja i vladara neba i zemlje. Tako je bilo prije tog i tako bit će uvijek. Premda je Slavenstvo patilo u ropstvu i podnosilo ga, nije ga zato ono stvorilo, jer car i plemstvo nije pronalazak slavenskog duha, nego njemačkog i tatarskog. Pravi Slaven ne ljubi nijednoga vladara, osim Boga, Isusa Hrista". A još dalje veli: "Ukrajina leži u grobu, ali ona nije umrla. Njezin glas, koji je zvao sve Slavenstvo k slobodi i bratstvu, odjeknuo je cijelim svijetom. Taj je glas odjeknuo i onda, kada su Poljaci 3. svibnja. 1791. godine izjavili, da među njima ne smije biti nikakve gospode i da u republici moraju svi biti jednaki. To isto htjela je Ukrajina već pred 120 god. Međutim ni Poljacima nijesu toga dozvolili – Poljsku su razdijelili, kao što prije Ukrajinu. To je bio za Poljsku pravedan zaključak, jer ona nije onda poslušala Ukrajine, pa je tako svoju sestru gurnula u propast. No Poljska neće uginuti, nju će opet probuditi Ukrajina, koja neće, da se sjeća zla i voli svoju sestru tako, kao da ih nikad ništa nije dijelilo". "Ukrajina će jednoć ustati iz groba: odazvat će se opet svojoj slavenskoj braći. A onda neće biti nikakva kneza, nikakve ekselencije, nikakva milostivog gospodina boljara ili kmeta, - bile to u Moskovskoj ili u Poljskoj, u Ukrajini, Češkoj, Hrvatskoj, Srbiji ili Bugarskoj. Ukrajina bit će nezavisna republika u savezu slavenskom. Onda će narodi pokazivati mjesto, gdje je na karti označena Ukrajina: Kamen, kojega su graditelji odbacivali, postao je temeljnim kamenom".

U šezdesetim godinama, u doba tzv. "velikih reforama" u Rusiji, osnovao je Kostomarov u Petrogradu vrijednu reviju "Osnova", ali, kako se moglo i očekivati,

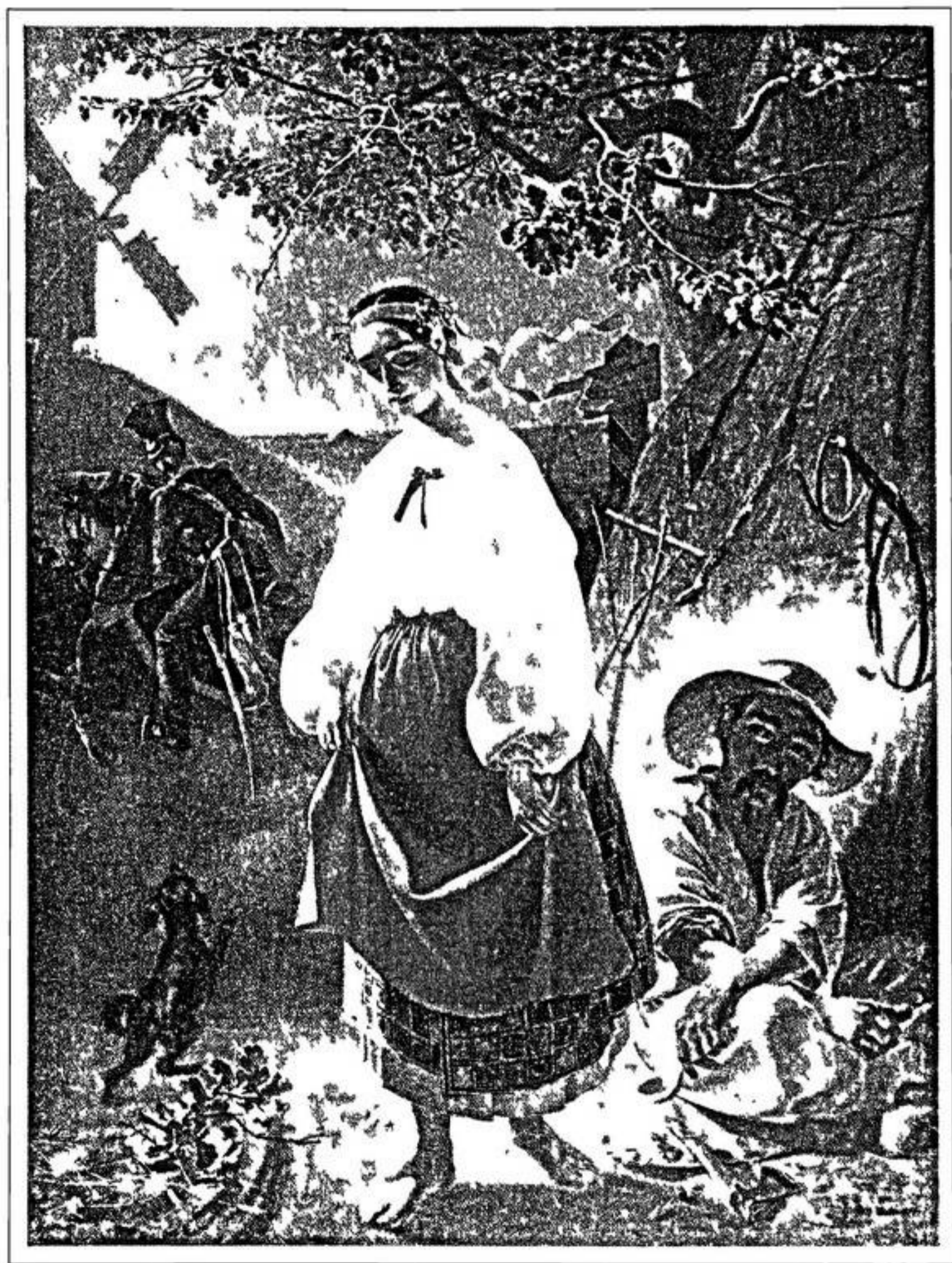
kulturni rad "bratčika" u Petrogradu ne bijaše predugo dozvoljen. Na osvitku poljskog ustanka u borbi za svoju pogaženu slobodu (1863.), "Osnova" je zabranjena. Kostomarov i Kuliš bješe prognani. Ovdje se prekida rad nad ukrajinskim preporodom. Međutim je spomenuta "Knjiga bitija ukraj. naroda" postala pravim evanđeljem svakog Ukrajinca, prikazujući konačne puteve ukr. oslobodilačkog pokreta. One burne Ševčenkove stihove zamijenjuju ovdje mirna učenjačka razglabanja. Što Ševčenko izriče u maglovitim nagađanjima, nađe kod Kostomarova točnu normu, koja je postala novim zakonom svih Ukrajinaca.

Pjesnik i publicista Kuliš bude zatvoren i prognan još prije one poznate katastrofe 1847. g., što je stigla članove "Ćirilometodskog društva". Kada je dobio dozvolu, da piše ukrajinski, radio je zajedno sa Kostomarovom u listu "Osnovi". Njegov rad, kao publiciste i pionira prosvjete bijaše u to vrijeme oko historijskog, etnografskog i ekonomskog istraživanja ukr. narodnog života, te izdavanja knjiga i otvaranja pučkih škola. Sva su njegova bezbrojna djela prožeta plamenom ljubavlju prema otadžbini. Kada je nakon Ševčenkove smrti došla prva dulja zabrana ukrajinske riječi u Rusiji, nalazimo ga kao pobornika narodnog pokreta u Galiciji.

Sa spomenutom trojicom pisaca spojeno je najsajnije doba ukr. preporodne književnosti. Bilo bi pogreškom, da ne spomenemo još ovdje Marka Vorčka (Vovčka – Jevg. P.), koji je, opisujući posve vjerno nevoljni život ukrajinskih kmetova, vrlo povoljno djelovao na konačno rješenje kmetskog pitanja. "I zato, veli M. Dragomanov, nije ni jedna ukrajinska knjiga imala takvoga uspjeha, kao što Vorčkove "Pučke pripovijesti". Tomu je bio glavni uzrok, što su se te pripovijesti pojavile u najzgodnije vrijeme, kad su siromašni kmetovi-seljaci svima bili na misli, pa povrh toga još i to, što ni prije ni poslije nije bilo ukrajinske knjige - ne isključujući ni Ševčenkovih pjesmotvora, koji su dublji po idejama i krasniji po talentu - koja bi bila tako mogla djelovati na ukrajinski preporod". No kakva i kolika je književna vrijednost tih pripovijesti, vidi se najbolje iz toga, što ih je odmah na velikoruski jezik preveo sam proslavljeni borac protiv kmetstva I. S. Turgenjev, te ih god. 1859. izdao u Petrogradu pod naslovom "Ukrajinskije narodnyje razskazy". I tako je ime Marko Vorčak (Vovčok – Jevg. P.) gotovo u jedan mah postalo slavno i u ukrajinskoj i u ruskoj literaturi, i njegove pripovijesti pobudile su istu senzaciju, kao i "Koliba ujaka Tome" gdje. Becher Stove (Stone- Jevg. P.).

Bez obzira na teške prilike nacionalno-kulturni rad oko preporoda tekao je neumorno sve do g. 1876. Represije sa strane vlasti prešle su onda u Rusiji u proganjanja cijeloga ukrajinskoga narodnog pokreta, što se prije svega iskazalo u zabranama tiskane riječi. Zloglasni "Lex Juzefovicija", carski ukaz, kojim se u Rusiji zabranjivala ukrajinska riječ i sav književni rad u njoj, ostaje trajnim spomenikom carističkog divljaštva. On je sapinjao svaki daljnji razvitak književnosti i uopće ukrajinske pisane riječi sve do godine

1905. (prve ruske revolucije). Razumije se, da je ovaj tridesetgodišnji san ukrajinskog naroda prouzročio strašnu nacionalnu tamu i neprosvijetljenost narodnih masa.



Kateryna, ulje, 1842.

Početak sedamdesetih godina za vrijeme privremenog ukinuća zabrane rada na ukrajinskoj prosvjeti osnovano je u Kijevu takozvano "Jugozapadno geografsko društvo" (1873.), oko kojeg su se skupili najglasovitiji tadašnji ukrajinski prvaci i učenjaci (Čubinski, Antonović i dr.) tako, da je skromno "geografsko društvo" imalo dalekosežnu važnost u pitanju preporoda. U njemu se porodila i ukrajinska narodna glazba (N. Lisenko). I ono je zatvoreno godine 1876. Usred tih dugotrajnih zabrana bila je revija "Kijevska starina" jedini organ dozvoljen vlašću, posvećen ukrajinskoj stvari (1882.-1905.). Istom 1905. godine, kada je došlo u Rusiji do revolucionarnoga pokreta, radi poznate "spomenice carske akademije znanosti u Petrogradu o ukinuću zabrane tiskane ukrajinske riječi", koja je bila predložena vladi, dokinuta je napokon "Lex Jusefovicija", koja je trideset godina uništavala kulturu i sprečavala preporod ukraj. naroda. U doba, kada su drugi Slaveni, počevši svoj preporod zajedno s Ukrajincima, već svršili bili sa svojom nacionalnom konsolidacijom i podigli svoj narod na viši kulturni niveau, na divljem despotskom istoku prilike za razvitak narodne kulture i prosvjete bile su posve nepovoljne.

U vrijeme, kada je narodna riječ u ruskoj Ukrajini bila osuđena na izgon i smrt, narodni se pokret prenaša u Ukrajinu austrijsku (Galaciju i Bukovinu). Ovamo se iseli spasavajući se od moskovskog terora mnogo najuglednijih prvaka, književnika i učenjaka iz Kijeva, među njima Kuliš i prof. M. Dragomanov. Preporod zapadne ili galičke Ukrajine počeo je bio (barem sa prvim svojim pojavima) neovisno od narodnog pokreta u ruskoj Ukrajini, i mnogo kasnije nego ovaj uslijed političkih granica, koje su dijelile ukrajinske zemlje kao kineski zid. Tek u tridesetim godinama XIX. vijeka osjeća se i u Galaciji narodni preporod, ali on dosiže pravu snagu i međunarodno značenje tek u vrijeme snažnih utjecaja književnika i vođa ukrajinskog nacionalnog pokreta iz ruske Ukrajine. Ovdje je u inteligenciji i omladini sve do konca 50-tih godina prošloga stoljeća vladao poljski duh i govor, kao u ruskoj Ukrajini - velikoruski. Tek kada je u 60-tim godinama doprla ovamo ukrajinska knjiga sa vatrenim Ševčenkovim stihovima, opaža se silan preokret u cijelom ukrajinskom društvu Galacije i Bukovine. Upravo je Ševčenkova zasluga, da je srce galičke omladine odvratio od šljahetsko-poljskih tradicija, te ga obratio svome narodnom elementu i demokratskome kozaštvu, toj najsajnijoj periodu njegove prošlosti, koja je budila i jačala pospanu svijest. Prvim odsjekom u preporodu galičke Ukrajine valja smatrati djelovanje tzv. "ruske trojice": Šaškevića, Holovackoga i Vorobkevića, koji su bili vođe renesanse u Galaciji i Bukovini. Oni su stvorili književno udruženje, kojemu je bio cilj spojiti i obnoviti prekinute veze između inteligencije i puka pomoću bogatoga živog materinskog jezika, prezrenog od odnarođenoga plemstva. Tako je 1834. g. uređen i izdan prvi ukrajinski almanah "Zorja"; ali je nabrzo taj rad zabranjen od lavovskih i bečkih cenzora, a njegovi nosioci

podvrgnuti teškim progonima. Ista je sudbina snašla i drugi ukrajinski almanah "Rusalku Dnjestrovu" (1837.), čiji su izdavači kažnjeni pod optužbom radi socijalne revolte.

Godine 1848. primorana je austrijska vlada, da dade nekakva olakšanja Slavenima zajedno s priznanjem nacionalno-kulturnih prava. Ukrajinski je narodni jezik uveden u škole u krajevima s pretežnom ukrajinskom većinom, dok nijesu napokon stvorene i ukr. katedre na lavovskom sveučilištu. U to se vrijeme osniva prva politička organizacija u Galiciji – "Glavno rusko vijeće". Za izradu programa kulturno-prosvjetnog rada sazvalo je ovo "vijeće" g. 1848. sastanak ukrajinskih naučnjaka i prijatelja narodne prosvjete te osnovalo "Galičko-rusku maticu". No brzo je izašao prvi ukrajinski časopis "Zora galička", organ "Glavnog vijeća". Zajedno s ovim počela je i socijalno-politička diferencijacija među galičkim Ukrajincima; tako već spomenute godine javlja se konzervativna klerikalna "rutenska" stranka, a pod utjecajem označene "ruske trojice" osnovana je stranka "narodnjaka", koja je imala na programu socijalno-političko oslobođenje svoga naroda, i igrala vrlo veliku ulogu na početku ukrajinskoga preporoda. Osim toga, pod uticajem zvanične Rusije, osniva se još i "staroruska" ili "moskofilska" stranka, različita svojom orijentacijom od austrofilske "rutenske", te ukrajnofilske "narodne" stranke. Iz početka neznatna i nejaka brojem "narodna" stranka, radi svoje neposredne veze s pukom, dobija skoro u narodnim masama snažan utjecaj postavši ubrzo jednim vođom cjelokupnoga narodnog preporoda u Galiciji. Ševčenkove pjesme munjevitom su brzinom prožele i udružile srca galičkih patriota, formirajući konačno njihov nacionalni ideal.

Prvi korak "narodnjaka" bilo je osnivanje prosvjetnog društva "Bjesjeda" u Lavovu te narodnog pozorišta (1861.). Na književnom polju istupali su listom "Večernjice". Zatim se javilo više dnevnika: "Njiva", "Meta", "Ruslan", i najpoznatiji je organ "narodnjaka" "Pravda" (1866.-80.), oko kojega su se dugo kupile sve najbolje ukrajinske sile. Politička ideologija ove stranke sastojala se u ovome: "Prije svega mi Rusini (Ukrajinci), koji ljubimo svoj narod i živimo za nj, odbacujemo službeni "rutenizam", odbacujemo sve, što je povelu naš narod uništenju i nacionalnom poniženju, te sprečavanju razvitka Slavenstva... Mi stojimo na načelima federalizma i najšire slobode riječi, i to federacije svih slobodnih austrijskih naroda, a ne federacije zemalja austro-ugarske krune..."

Dolazak ukrajinskih vodja iz Rusije uslijed progona vlasti, o kojima smo naprijed govorili – i udruživanje ukrajinskih sila na galičkoj zemlji, otvara novu fazu u preporodu Galicije. Osnovano je od emigranata iz ruske Ukrajine u Lavovu "Ševčenkovo naučno društvo" (1873.), koje sve do danas igra ulogu akademije znanosti, što je bilo najvećim korakom progresa, kulminacijom ukrajinskog preporoda Istočne Galicije. Da se javni život galičkih Ukrajinaca izvede na široki evropski put nacionalnog socialnog rada,

doprinio je naročito prof. M. Dragomanov, koje je godine 1876. prisiljen bio da ostavi Rusiju. U tudjini je on razvio živu publicističku djelatnost i izdavao u Ženevi ukrajinsku reviju "Hromada" (1879.-80.), u kojoj je izlagao svoje narodne, socijalne i političke nazore. Iste godine uspostavio je Dragomanov veze sa Galicijom.

Narodni preporod galičke Ukrajine, koncem prošlog stoljeća, dobiva svenacionalno značenje, odakle su vodje preporoda davali uputstva i Naddnjeparju i Bukovini i Podkarpatju. Mala Istočna Galicija postala je za čitavu Veliku Ukrajinu nacionalni "Pjemont", gdje je neugasivo plamtio oganj preporoda. Pomoću kulturno-prosvjetnih društava "Prosvjeta", što su ih osnivali "narodnjaci" već 1868. god., a koja su se do konca XIX. vijeka proširila na čitavu zemlju, razbudili su galički Ukrajinci potpuno nacionalnu svijest u narodnim nizinama i podigli ih na znatan kulturni stupanj u času, kada je u ruskoj Ukrajini vladala "noć i žalosna tišina".

Veliki rad na nacionalno-kulturnom polju, koji se nastavljao u Istočnoj Galiciji sve do početka svjetskog rata bez prestanka, imao je za posljedicu golem porast ukrajinske oslobodilačke misli i doprinio je konačnoj formi preporoda. Uslijed teških uslova političkog života u Rusiji i ukrajinstva napose, narodni preporod u samoj ruskoj Ukrajini nije mogao biti priveden koncu sve do početka velike ruske revolucije 1917. godine. Ali je tada iza proglašenja autonomne Ukrajine po ruskoj provizornoj vladi, a kasnije Ukrajinske Narodne republike, odjedared kao iz zemlje, niklo na tisuće pučkih škola, na stotine srednjih škola pored dva nacionalna sveučilišta (u Kijevu i Kamencu Podoljskomu), dok se cijela zemlja odjenula mrežom prosvjetnih društava, i sam narod diže se da živi punim nacionalnim životom... Taj preporod stare Kijevske Rusije bukti i sada jasnim plamenom i sveti oganj neće više utrnuti.

Ševčenkova proročanstva sada se ostvaraju: "naša pravda i naš jezik umrijet neće nikad"... "Ustat će Ukrajina i rastjerat će se magla ropstva, svijetlo istine zasvijetliti će, i pomolit će se u slobodi djeca robova!...

Ukrajinski narod, narod stare Kijevske kneževine Vladimira Svetoga i Jaroslava Mudroga tijekom vijekova uzgojio je, učvrstio i iskristalizovao svoj individualitet, svoju nacionalnu kulturu. Ako ga na Zapadu još i sada ignoriraju, to je stoga, što tamo žive pod uplivom neke hipnoze bivšeg ruskog imperija. Evropsko mišljenje naučilo je i nesvjesno pokoravati se oficijelnim tradicijama i tendencijama Moskve i Petrograda. A Ukrajinci imaju ipak posve zakonite pretenzije, da prikažu stvari onakovima, kako one doista jesu.

Ukrajina-Rusj stupa u XX. vijek s tisućljetnim kulturnim dobrom. Bez sumnje, u posljednja dva stoljeća pomaknuo se proces opće civilizacije mnogo jače u Rusiji nego u Ukrajini, zahvaljujući većma povoljnim prilikama. Ali također, bez svake sumnje, organska civilizacija samog naroda, njegova etnografska kultura mnogo je dalje pošla u Ukrajini nego u Rusiji. U staro vrijeme, dok je Moskovija živjela tijekom stoljeća izvan utjecaja civilizacije dulje vremena otvorena jedino utjecajima Istoka, Ukrajina-Rusi podržavala je odnošaje s civilizovanim svijetom: ona ih je podržavala i s Bizantom, a kasnije uspostavila je neposredne veze (preko Poljske) i sa zapadnom prosvjetnom kulturom.

U XVII. vijeku, kada je bio sklopljen od hetmana Hmeljnickoga savez s Velikorusijom, Ukrajina je imala mnogo manje analfabeta, nego što ih imade danas, nakon dva i pol stoljeća gospodstva Moskve. Od XVIII. stoljeća Velikorusi uvećavaju i razvijaju svoj duševni život zahvaljujući Ukrajincima, učenjacima glasovite Mogiljanske Akademije u Kijevu, koji im nose svijetlost zapadne civilizacije (Prokoponić / *Prokopovyč* – *Jevg. P.* /, Javorski, Pletenicki / *Pletenec'kyj* – *Jevg. P.* / i dr.).

Vijekovi ugnjetavanja bili su zapreka napretku visoke kulture u Ukrajini. Ali taj jaram nije mogao nikada uništiti rascvat književnosti i znanosti, nego je samo zaustavio njihov razvoj. Kada u XV., XVI. i XVII. vijeku pišu posvuda u Ukrajini više ili manje arhajičkom slavenštinom, već pri koncu XVII. stoljeća mi vidimo književnost u živom narodnom jeziku, fiksiranom u lirskim pjesmama, legendarnim baladama i klasičnom epu ("dume"), koji se može usporediti samo sa jugoslavenskim junačkim epom.

Otac moderne ukrajinske književnosti bio je poltavski građanin, po imenu Ivan Kotljarevski. Njegova dramatska igra "Natalka-Poltavka" glumi se još i danas na svim ukrajinskim pozornicama. Njegovo drugo humorističko-satiričko djelo "Enejida" u koje su mjesto Trojanaca prikazani zaporški kozaci, jeste i sada najraširenija knjiga u narodnim slojevima.

Iza Kotljarevskoga slijedila je cijela plejada pjesnika i prozajika, među kojima se ističe pravi svjetski genij – T. Ševčenko.

On je konačno probudio usnulu nacionalnu svijest, njegov upliv na strane književnosti bio je ogroman.

U današnje vrijeme može se ukrajinska književnost pohvaliti velikim brojem pjesnika, romansijera, novelista i dramatičara. Među predstavnicima savremene ukrajinske književnosti ističu se osobito velika osoba Ivana Franka, pjesnika, učenjaka i publiciste, novelist Koćubinski, pjesnici Olesj i Čuprinka, i jedan od najoriginalnijih i najplodnijih književnika V. Viničenko. Ukrajinska literatura zaprema u ovaj čas među ostalim slavenskim literaturama odlično mjesto.

Ukrajinsko kazalište, koje je tijekom stoljeća čuvalo dobro narodne kulture

i bilo pod seljačkom strehom ("vertepi") ili pod zaštitom same Kijevske akademije ("misterije") u početku preporoda, evolucionirajući se i razvijajući kulturno, pod konac XIX. stoljeća učinilo je ogroman upliv na cijeli nacionalni razvitak. Carska cenzura dugo je vremena stavljala ukrajinskom kazalištu (kao i književnosti) strašne zapreke, dozvoljavala je predstave igrokaza samo poučnog sadržaja, i koji puta historijske drame. Te represalije stvorile su posve originalno, narodno ukrajinsko pozorište.

Grupa umjetnika visokog talenta dala se u službu tome pozorištu, otkrivajući prošlost, prikazivajući život i stradanja naroda, interpretirajući melankoličke ukrajinske pjesme; ta je grupa stajala na braniku nacionalne svijesti, davši ukrajinskoj književnosti velik broj dramskih i drugih kazališnih djela. (Marko Kropivnicki, Mihajlo Staricki, Ivan Tobiljević i dr.)

Danas je ukrajinsko kazalište doživjelo izvjesnu promjenu. U njegov repertoire, pored ogromnog broja narodnih igrokaza, pripojen je Chefs-d'oeuvre evropske dramske literature, a isto tako nacionalne drame više ideje, čije su predstave bile nemoguće pod starim režimom. Jedan je od korifeja ukrajinske drame, po imenu Nikola Tobiljević (Sadovski) začetnik ukrajinskog kazališta, navršio ove godine 40-godišnjicu svoje djelatnosti (Užgorod).

Ukrajinska glazba i pjesma dobro je poznata među slavenskim narodima. Ako se Ukrajinci imadu čime dičiti, to svakako svojom pjesmom. Između odličnijih ukrajinskih kompozitora treba spomenuti Lisenka i Sterenka (*Stecenka – Jevg. P.*), koji su pribilježili i harmonizirali velik broj starih pjesama i stvorili mnogo originalnih glazbenih djela. Različite zapreke stajale su na putu razvitku glazbenog genija ukrajinskog naroda. Ali sada je teško zaustaviti njegov razvoj. Ukrajinska republikanska kapela, koja je priredila oko 200 koncerata po centrima Evrope, navršavajući treću godinu svoga opstanka - jasno svjedoči o tome.

Historijski radovi, naučne rasprave, što izlaze iz pera ukrajinskih naučnjaka, imadu za zadaću upoznavanje i shvaćanje nekadašnje likovne umjetnosti i graditeljstva, na kojima su se očito odrazili izvjesni utjecaji Bizanta i Zapada, no koji predstavljaju pravo nacionalno umjeće, zadržavajući bezbroj narodnih motiva i originalnu ornamentiku. Između najznamenitijih slikara-umjetnika ukrajinskih (u početku XIX. stoljeća) treba spomenuti portretistu Borovikovskog i pjesnika Ševčenska. God. 1917. otvara se u Kijevu Ukrajinska Akademija umjetnosti (Prof. Narbut), čija se je važnost već pokazala.

Ukrajinska znanost, naročito što se tiče proučavanja same zemlje, razvija se neprestano. Godine 1870. postojalo je u Kijevu ukrajinsko znanstveno društvo i "Jugozapadno geografsko društvo", koje je publikovalo znamenite radove iz historije ukrajinske kulture i glazbe (Čubinski, Lisenko). Svoje znanstvene radove ukrajinski

su naučnjaci štampali u glasovitom mjesečniku "Kijevska Starina", posvećenom istraživanjima domovine (1882.-1905.). God. 1892. Lavovsko Ševčenkovo društvo preobrazilo se u naučno društvo i počelo s publikacijama svojih radova. Ono danas posvema odgovara akademijama znanosti na Zapadu. To društvo imade nacionalni muzeum, lijepu knjižnicu, tiskaru i knjižaru. Ono je dosada izdalo na stotine svezaka originalnih znanstvenih radova iz svih grana znanosti. Godine 1906. iza prve ruske revolucije, kada je za neko vrijeme pala zabrana ukrajinske nauke u Rusiji, osniva se također i u Kijevu znanstveno društvo s mnogim odsjecima, koje je počelo s izdavanjem na ukrajinskom jeziku "Zapisaka znanstvenoga društva u Kijevu"

Što se tiče znanstvenog rada na univerzi, to još pri koncu XIX. stoljeća bilo je desetak ukrajinskih katedra na Lavovskom i Černovečkom sveučilištu. God. 1905. otvoreno je na Kijevskom, Harkovskom i Odeskom sveučilištu nekoliko katedri znanstvenih disciplina na ukrajinskom jeziku. Ali one su dokinute kada je 1907. god. zavladao reakcija. Iza revolucije 1917. godine osnovano je u Kijevu nacionalno sveučilište, koje imade djelovati uz staro rusko sveučilište. Drugo ukrajinsko sveučilište osnovano je u Kamencu-Podolskom, filološki fakultet u Poltavi. Na svim ruskim sveučilištima Ukrajine bile su osnovane katedre ukrajinoznanstva. K tome je u Kijevu g. 1918. otvorena Ukrajinska Akademija znanosti (predsjednik joj je prof. A. Krimski), koja je imala biti nasljednicom starog kijevskog naučnog društva.

Što se osobito odrazilo na kulturnom porastu i razvitku ruske Ukrajine, to bijaše dugogodišnja zabrana ukrajinskih pučkih škola s narodnim jezikom. Eto zašto u Galiciji i Bukovini, po prirodnom položaju mnogo siromašnijim od nadnjeparske Ukrajine, ali gdje su već dugo vrijeme postojale početne i dvorazredne nacionalne škole, zamjećuje se veći razvitak nacionalne kulture i narodne svijesti, nego li među ukrajinskim pučanstvom stare Rusije.

Ali dvije god. iza revolucije 1917. g. pružile su mogućnost reorganizacije opće prosvjete u cijeloj Istočnoj Ukrajini (Podnjeparju). Marno djelovanje ministarstva narodne prosvjete u Kijevu i cjelokupne inteligencije proširilo je po cijeloj Ukrajini osnovne škole. Posvuda se je digla kultura ukr. jezika književnosti i umjetnosti. Uporedo s time se osnivalo stotine ukrajinskih srednjih škola – gimnazija i realki – s ukrajinskim nastavnim jezikom.

God. 1905. osnovano je pod imenom "Prosvjeta" društvo za širenje prosvjete među narodom. Ali policija ga je progonila neprestano i konačno ukinula: carskoj vladi, koja se je držala narodnom neprosvjetljenošću, bila je narodna prosvjeta najveće zlo. Ovih principa se drže u Ukrajini i sadanji crveni carevi, koji vide u svijesnosti seljaka opasnost za svoje gospodstvo, te progone i zatvaraju ukrajinske učitelje. Usprkos tomu imade Ukrajina na stotine prosvjetnih društava, osnovanih većinom od samih seljaka.

To imade također mnogo pridonijeti posvemašnjoj prosvjeti naroda u Ukrajini.

Ukrajinska štampa, koja je bila kroz decenije posvema zabranjena, u ovo vrijeme, bez obzira na boljševički teror, vrlo je brojna. Osim dnevnika, imade raznih periodičkih revija, svake vrsti stručnih publikacija. Ne obazirujući se na strašne materijalne zapreke, izdavanje je knjiga početkom revolucije 1917. god. poprimilo takvu važnost i značenje, kakvoga nije nijednom dosada imalo. Ali taj velik broj ukrajinskih knjiga, štampanih u zadnjim godinama, još ne može udovoljiti narodnim potrebama. Vladajući boljševizam s negacijom svake nacionalne kulture i s destrukcijom ekonomskog života zemlje, prouzročio je sada, uz glad radi nestašica životnih namirnica, i književni glad.

Ukrajinska inteligencija, uzimljući učešća u političkoj borbi za slobodu svoje domovine, pokazuje ujedno neobično nastojanje oko razvitka narodne kulture i prosvjete, koju ona smatra najglavnijim ciljem. S velikim pouzdanjem u svoju kulturnu misiju ukrajinska inteligencija želi "u vijenac bratske slave uplesti i svoje darove", - pripomoći razvitku opće čovječanske kulture.

Zvonimir Vukelić

Prigodom 63-godišnjice Taras Ševčenka

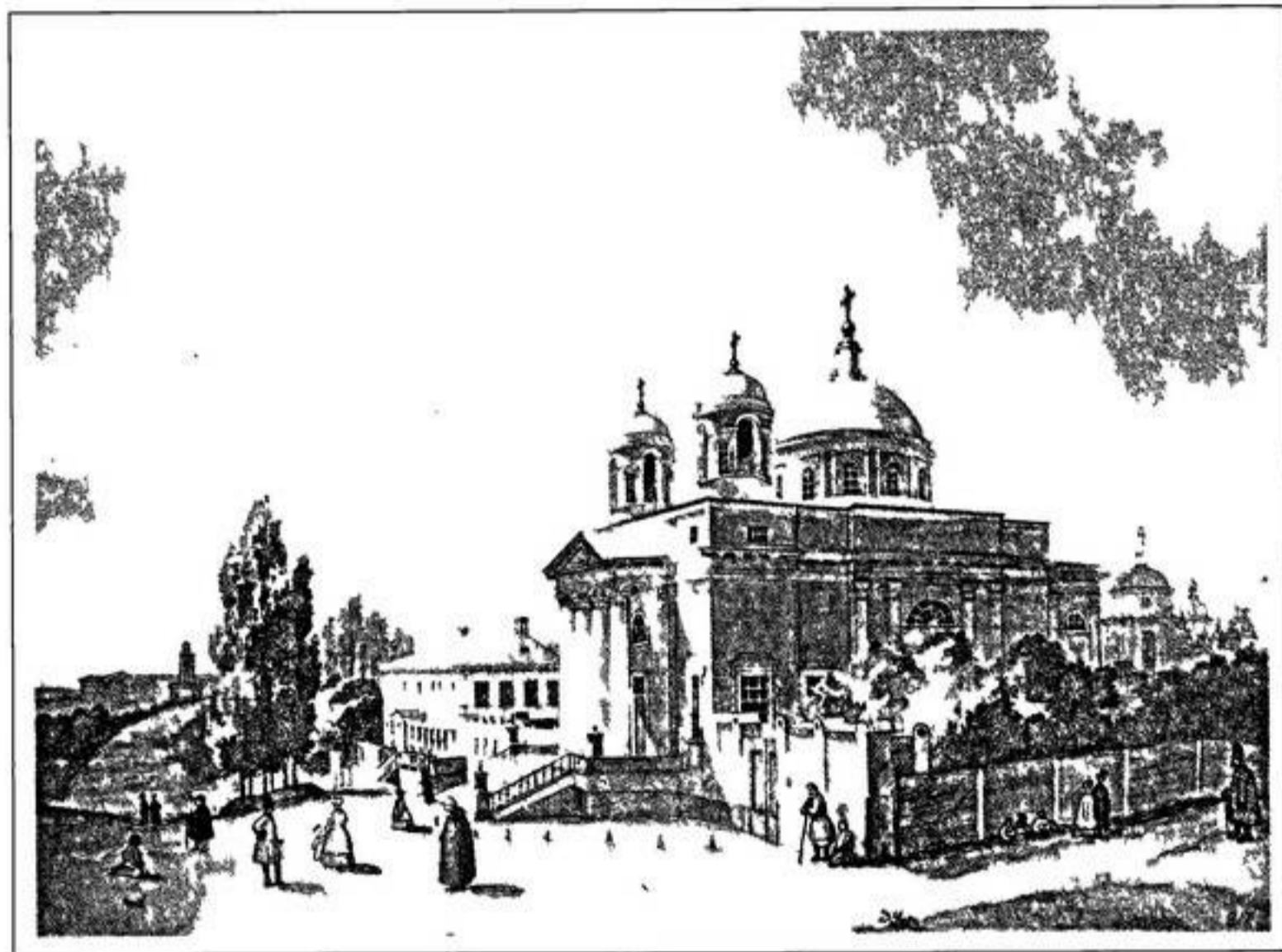
Hrvatska Narodna Omladina osim zadaća, koje si je preuzela da izvrši unutar hrvatskog narodnog organizma, zasnovala je također veoma široki program rada izvan granica istoga. Isti bi se imao u prvom redu sastojati u međusobnom upoznavanju kulturnih tekovina hrvatskog naroda sa onima ostalih naroda. Na taj način, međusobnim upoznavanjem i međusobnom izmjenom ideja, bit će omogućen što svestraniji i što intenzivniji rad na bilo kojem kulturnom području.

Smatrajući hrvatski narod granom slavenskog debla, jasno je, da je taj vanjski rad morao ići u prvom redu za što jačim zbliženjem svih slavenskih naroda u njihovim kulturnim nastojanjima. Držeći pako, da se do što boljeg najamnog rada među slavenskim narodima ili do t. zv. «sveslavenske uzajamnosti» može doći jedino preko pojedinih izradjenih nacionalnih kultura, jasno je, da se u hrvatskom narodu ideja sveslavenske uzajamnosti može jedino ispravno shvatiti i rad u tom smjeru svrsishodno i sa uspjehom voditi samo u jednom hrvatskom narodnom društvu, koje će poznavajući i ljubeći kulturne tekovine svog naroda, znati ispravno prosuditi i uračunati one drugih naroda. Jer navedeni rad ne bi smio osporavati kulturni razvitak nijednog naroda, nego bi imao naprotiv davati što više poticaja i volje za rad. A konačno je to u daljnjoj konzekvenciji ispravno jer jedino putem izgradnji kultura pojedinih naroda može se doći do svečovječanke ideje. Jer ona sama, kako joj ime kaže, ima da spaja ili drugim riječima upravo je dužnost svakog pojedinog naroda, da doprinose svoj vlastiti obol stvaranju te svečovječanke ideje.

Preuzeto iz: Nova
Hrvatska, Zagreb,
(1), 1924, br. 4, str.
190-191.

Radi toga i osnovana je prošle godine u krugu «Hrv. Nar. Oml.» Sveslavenska uzajamnost».

S tim u savezu i priredilo je «Hrv. Nar. Om!» u zajednici sa «Ukrajinskim klubom» u Zagrebu, dne 22. III. ove godine u društvenim prostorijama za svoje članove i prijatelje akademiju u počast 63.god. smrti Taras Ševčenka, duhovnog vodje ukrajinskog naroda u borbi za slobodu. U malim prostorijama sakupio se je ovelik broj članova i prijatelja ukrajinskog naroda. Predavanje je održao g. Vojtianovski.



Katedrala u Kijevu, akvarela, 1846.

Predavač je prešao preko pjesničkog značenja Ševčenka, te ga je osvijetlio u smjeru «njegove revolucionarne ideologije u pjesmama». Ševčenko se pojavljuje u Ukrajini u doba najtežeg ropstva i najvećeg ugnjetavanja ukrajinskog naroda; s jedne strane po tudjinima (vlastodržcima), a s druge strane po vlastitoj gospodi, a službi tudjina. Jasno je, da se Ševčenko obraća najnižim slojevima naroda, te su i junaci njegovih pjesama – ljudi iz naroda, iz potlačenih slojeva. Pjesnik u početku moli gospodu i vlastodršce, da se poprave, ali u kasnijem svom razvitku dolazeći do uvjerenja, da se do slobode dolazi jedino borbom. I baš tu počinje njegov rad, koji ga je učinio narodnim genijem, narodnim Mesijom. Boji se, da ne dodje čas oslobodjenja, a da nadje njegov narod

nepripravan. I stoga svim mogućim sredstvima podiže duh i svijest u svom narodu, pozivajući ga na borbu za slobodu i pjevajući mu o nekadanjoj sili i moći ukrajinskog naroda. Vlasti ga zatvaraju i proganjaju, ali ga to ništa ne smeta u njegovom radu; što više to mu samo pribavlja ugled i vjerovanje u njegove riječi, jer se je vidilo, da i on sam u njih vjeruje. Samo nažalost nije mogao dočekati oslobodjenje, da vidi plod svoga rada; smrt ga je prije pokosila. Ali ako i nije živ taj čas dočekao, ukrajinski ga se narod svake godine živo sjeća slaveći njegovu uspomenu i vjerujući da će, i ako ni ovo oslobodjenje nije potpuno (Boljševici, Poljaci), doći vrijeme, kada će se ispuniti riječi velikog Taras Ševčenka, da čitav ukrajinski narod bude slobodan i samostalan.

Nakon predavanja održana je dulja diskusija, u kojoj je utvrđena želja sa što življom i svestranijom saradnjom ukrajinskog i hrvatskog naroda.

Antin Ivachnjuk

Taras Ševčenko (* 9. III. 1814. - † 10. III. 1861.)

U ožujku ove godine navršit će se 122 godine od dana, kad se je u Ukrajini u jednoj siromašnoj kući seljaka-kripaka¹ rodio genij Ukrajine, pjesnik njezine samostalnosti i vodeći politički borac. Sudbina mu je bila od najranijih godina kroz cijeli život neobično teška i jadna.

Već u najmlađim godinama bio je Taras kao dijete mnogobrojne porodice prepušten samom sebi. Lutajući okolicom prepuštao se je prirodi, koja obuzimlje i očarava njegovu dječaćku dušu. Već u petoj godini svog života ide tražiti, gdje su stupovi, koji podupiru nebo. Brzo mu umire majka i on dobiva nemilosrdnu maćehu, koja baš njega, radi njegove živahnosti, najviše ne podnaša. Mali Taras bježi pred maćuhinskim batinama, te ide k djedu, kod kojega sluša čarobne pripovijesti o slavnim vremenima Ukrajine: o kozacima, o hetmanima, Zaporoškoj Siči, o ustanku hajdamaka² (1768.) protiv tlačitelja, što je kasnije dalo obilje tema njegovim pjesmama.

Još je gora sudbina snašla malog Tarasa, kad mu je doskora umro otac, jer je otada bio prepušten parokijalnom učitelju-despotu. Od njega bježi jednom, pa onda drugome slikaru, jer je njegova želja da upozna ovu umjetnost. Ni to mu nije uspjelo, jer ga njegov vlastelin uzima k sebi za kozačkog lakaja. S vlastelinom putuje

Preuzeto iz:
Omladina, Zagreb,
(19) 1935-1936, br.
7, str. 238-240.

1 Kripak; kripatstvo = rob, kmet; robstvo, koje je konačno uvela carica Katarina II. g. 1783; uništivši «Zaporošku Sič», čuvara ukrajinske slobode.

2 hajdamak = hajduk

često u Kyjev, Vilnu ili Petrograd, gdje u predsoblju mora «mali kozačok» čekati svog gospodara, da posluži. Na putu Ševčenko iskorištava svaku priliku, da riše «Putujući sa svojim gospodarom» - priča pjesnik u svojoj autobiografiji – «od jedne do druge gostione, ja sam se okoristio svakom prigodom da sa zida ukradem kakvu sličicu, pa sam složio na taj način dragocijenu zbirku. No nije me savladavala samo težnja za posjedom tih slika, nego i neodoljiva želja, da ih čim točnije prerisavam».

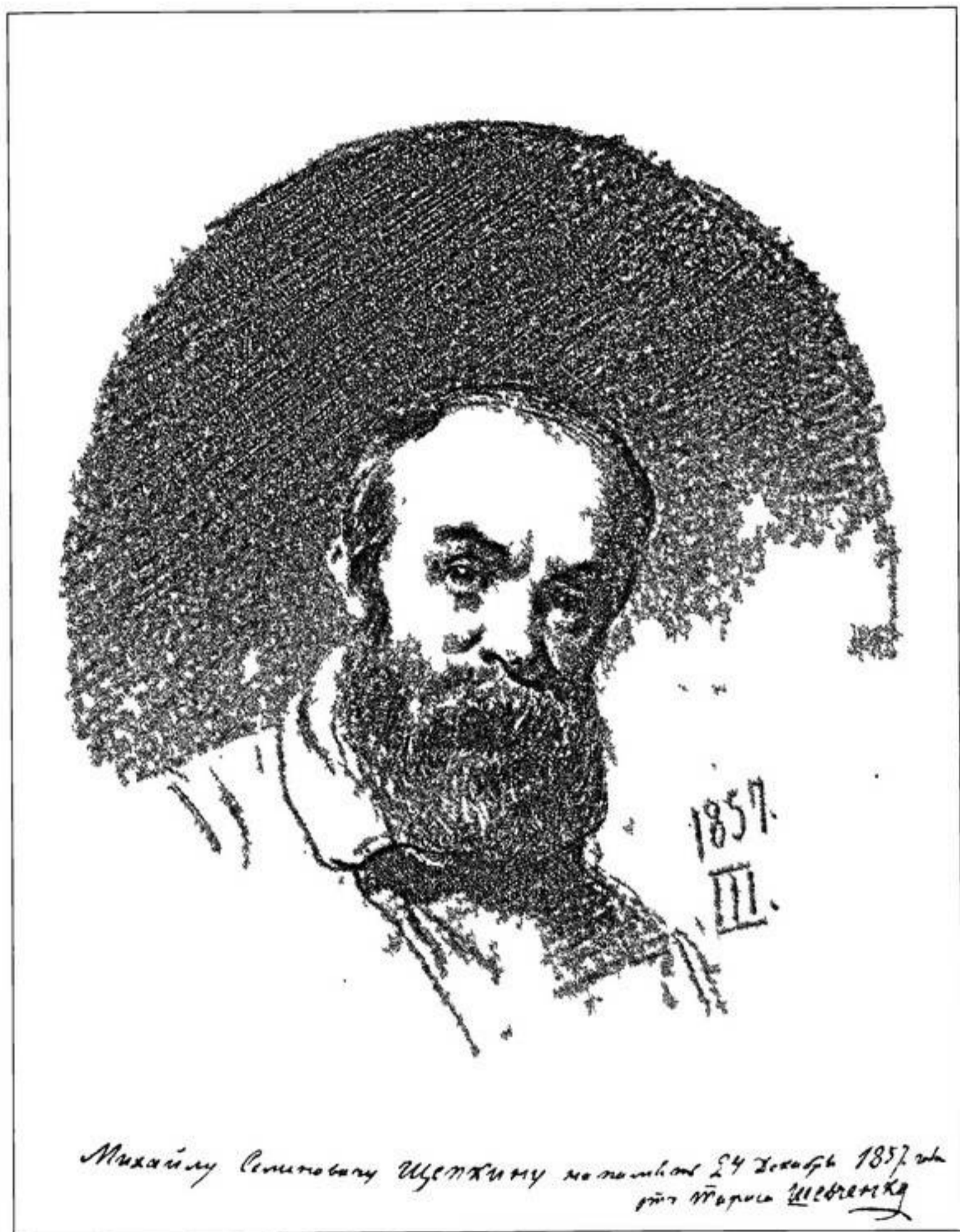
Tek kad je navršio 18 godina, uspijeva mu otići u Petrograd na studij slikarstva, kud ga šalje na neprestane Tarasove molbe, njegov gospodar Engelhardt. Po danu bojadiše sobe, ograde i slično, a «po jasnoj ljetnoj noći» - piše pjesnik – «bježao samu u Ljetni perivoj risati kipove...» Tamo se jedne noći upoznaje sa zemljakom, umjetnikom I. Sošenkom. Ovo je poznanstvo imalo velikog utjecaja na dalju sudbinu mladog Ševčenka, jer ga Sošenko predstavlja u petrogradskoj akademiji umjetnosti s molbom da se Ševčenko oslobodi od kripatstva. Glasoviti ruski slikar K. Brjulov slika portret Žukovskog, koji prodaju na lutriji, a za novac, koji su tako dobili, kupuju Ševčenkovu slobodu (22.V. 1838.). Od toga dana polazi Ševčenko kao slobodan čovjek u umjetničku akademiju, gdje postaje jednim od najboljih đaka Brjulova i za svoje radnje dobiva odlikovanje zlatnom kolajnom.

Studirajući slikarstvo, Ševčenko istovremeno piše pjesme, jer sa slobodom je došla ukrajinska muza, koja «me zagrlila i zavoljela u tuđem kraju» (autobiografija). Još u akademiji umjetnosti izdaje prvu svoju zbirku pod naslovom «Kobzar»¹ (1840), koja ga je uvijekvječila u ukrajinskoj književnosti. Videći veliki upliv i značaj svojih pjesama, Ševčenko napušta skoro sasvim slikarstvo i predaje se cijelom dušom pisanju, te postaje najvećim pjesnikom Ukrajine, buditeljem narodne ukrajinske svijesti u najširim slojevima i najžešćim borcem proti kripatstva. Svršivši akademiju, Ševčenko, se vraća u Ukrajinu, te u Kyjevu s nekim svojim drugovima osniva tajno «Čirilometodsko bratstvo». Za svoje vatrene riječi i za učestvovanje u spomenutom društvu Ševčenko je uhapšen i kažnjen robijom sa zabranom slikanja i pisanja. Kao obični vojnik trpi taj ukrajinski velikan 10 godina u progonstvu i Srednjoj Aziji. Ta je strašna sudbina zatekla i njegove drugove (Kuliš, Kostomarov i drugi). Na izgonu Ševčenko krišom piše svoje pjesme i tajno ih šalje zemljacima u Ukrajinu.

Zahvaljujući nastojanjima prijatelja, Ševčenko je oslobođen, te se god. 1857. vraća iz progonstva s uništenim zdravljem, no ipak nastavlja još žešće započetu borbu protiv nasilja nad ukrajinskim narodom. Njemu je zabranjen povratak u Ukrajinu, za kojom je vječito tugovao, i na koju neprestano misli. Otada radi u Petrogradu, gdje ga zateče prerana smrt god. 1861. Na žalost nije Ševčenko doživio oslobođenja ukrajinskog

1 Kobzar – ukrajinski narodni guslar

naroda od kripatstva, proti kojemu se je borio kroz čitav svoj život, jer je ono ukinuto nekoliko dana iza njegove smrti.



Autoportret, olovka, 1857.

«Ševčenko je velik i prvi među svim slavenskim pjesnicima» - napisao je o njemu Hrvat A. Harambašić.¹ Zaista! Kad si predočimo sav pjesnikov rad i njegove patnje za ukrajinski narod, jedva bismo mogli naći njemu ravna među slavenskim pjesnicima. On je svojim pjesmama odgojio ukrajinski narod, probudio ukrajinsku svijest, razplamtio čežnju ukrajinskog naroda za slobodom.

... Ustajte.

Lance kidajte! ...

pozivao je buditelj ukrajinskog naroda.

Borite se, i pobjedit ćete! ...

jer -

U svojoj kući svoja pravda,

I snaga i volja. . .

Ševčenko je nadahnuo Ukrajinski narod vjerom: Ustat će Ukrajina i raztjerat će se magla ropstva, svijetlo istine zasvijetlit će i pomoliti će se u slobodi djeca robova, jer ne može okovati duha slobode nitko, nikada! . . .

On iz progonstva zove Ukrajince k ljubavi prema otadžbini – Ukrajini:

Ljubite svoju Ukrajinu, ljubite nju u vrijeme ljuto . . .

Jer ko majku zaboravlja,

Toga Bog kažnjava,

Tuđi ljudi se odriču

Ne puštaju kući . . .

One Ukrajince, koji su protiv «nepravednoga» Boga vikali i krišom se nepravdi klanjali, radi komadića kruha savijali se i dalje pred gospodskom ugnjetavačkom vladom; koji su vikali za čovječanstvom, pravednošću, jednakošću, a sa svojega manjeg, slijepog brata kožu derali, s majke siromašne pokrpanu košulju skidali, svoju Ukrajinu gore od Ljaha² raspinjali - on opominje:

Okaniti se! Budite ljudi,

Jer jao vama . . .

1 A. Harambašić: «Ševčenkovi pjesmotvori» 1887.

2 Poljaka

Doći će vrijeme i ljudi će se dići i genij – prorok u svetom gnjevu proriče:

... nastat će sud, progovorit će
I Dni pró i gore
I poteći će u sto rijeka
Krv u sinje more! ...

Ševčenko, prorok Ukrajine danas živi u srcima svih Ukrajinaca u najširim slojevima. Njegov «Kobzar» postao je evanđeljem ukrajinskog naroda i on se nalazi u kući svakog svijesnog Ukrajinca, bio to seljak ili radnik ili intelektualac. Ukrajinski narod osobito poštuje i veliča najvećeg sina Ukrajine. Već se je uveo običaj, da se svake godine u ožujku na dan pjesnikova rođenja i smrti priređuju širom Ukrajine po selima i gradovima u domovini, i u emigraciji, gdje god žive Ukrajinci, svečane akademije i koncerti.

Ševčenkove pjesme su prevedene skoro na sve evropske jezike. Na hrvatski prevodio je Ševčenka August Harambašić.

Zynovij Patola

Tarasu Ševčenko velikom sinu i geniju Ukrajine; u 123-godišnjici rođenja

«Taras Ševčenko je veliki i prvi među svim slavenskim narodnim pjesnicima i usporediti ga se može samo sa škotskim pjesnikom K. Burnsom».

A.Harambašić: «Ševčenkovi
pjesmotvori» 1887.

Velik je blagdan u povijesti Ukrajine 9. ožujak, jer se toga dana prije 123 godine rodio genij Ukrajine, pjesnik njezine samostalnosti i vodeći politički borac – Taras Ševčenko.

Otada je prošlo više od jednog stoljeća, dakle dovoljno vremena, da se pokrije prašinom zaborava ime nekog čovjeka, njegovi nazori i njegova djela.

No Ševčenko stoji kao plameni putokaz na svijetlom putu ukrajinske nacije, do ostvarenja najvećeg njenog ideala – Samostalnosti Ukrajine.

Druga polovica XVIII. stoljeća je najtmurnije doba u ukrajinskoj povijesti. To je doba, kada centralistički militarizam carističke Rusije dosiže svoj vrhunac, prelazeći u azijski (finsko-tatarski) despotizam. U to je vrijeme carica Katarina II., uništivši god. 1775. «Zaporošku Sič», slavno sijelo Kozaka, čuvara ukrajinske slobode, uvela konačno 1783. godine kmetstvo – «kripatstvo», moralno, socijalno i materijalno ropstvo za ukrajinski narod.

Nije ni čudo, jer se «ukrajinski narod, tijekom gotovo puna dva zadnja stoljeća, boreći se hrabro i junački

Preuzeto iz: Hrvatska
smotra, Zagreb, (5)
1937, br. 4, str. 222-
224.

za svoju državu i samostalnost, konačno fizički iscrpio»¹.

Ali ruski centralizam nije imao dosta snage da svoj program izvrši. On nije mogao ubiti narodne samosvijesti, ali je uspio, da drakonskim policijskim naredbama zaustavi na kratko vrijeme prirodni razvoj ukrajinskog nacionalnog života.

Jer «pod pepelom prošlosti, pod pljesni suvremenosti, utajila su se zdrava, snažna zrna narodnog života. Ona su proklijala i zazelenila veličanstvenim runom nacionalnog preporoda, od čega se odmah rastalio prvi led, čim je samo dunuo po ukrajinskim njivama proljetni lahor». (B. Kravciv, suvremeni ukrajinski nacionalistički pjesnik.)

U času ovog najvećeg socijalnog i materijalnog ropstva «u noći i tišini žalosnoj»² kada se činilo, da je nezasitni ruski despotizam dosegao svoj vrhunac, razliježe se ispod siromašnog seljačkog krova gromovit i gnjevan Ševčenkov pjev, prožet vatrenim protestom protiv ugnjetavanju ukrajinskog naroda, a za borbu protiv političkog robovanja pod ruskim centralizmom i protiv kmetstva, za borbu na život i smrt za oslobođenje naroda. To je eto pravac svega Ševčenkovog djelovanja i pisanja. Njegova pjesma je gromak odjek velike junačke prošlosti ukrajinskog naroda, prethodnica je njegovog budućeg oslobođenja. Ona je sinteza narodnih osjećaja i težnja. To je ideal postavljen do krajnjih granica, jer je uzet iz srca milijuna, kojima je nedostajalo ovog moćnog izražaja, a koji se našao u duši pjesnika.

Siže za svoje pjesme uzima Ševčenko iz slavne ukrajinske historije. On je vjerovao, da ukrajinski narod, imajući takvu slavnu povijest, koju je on tako zanosno ocrtao u pjesmi «Do Osnovjanenka»: «naša slava, slava Ukrajine, iako bez zlata i dragog kamenja, bez lukavih riječi, ali glasovita i istinita, kao riječ Gospoda» - ne smije biti potišten, on mora imati potpunu slobodu, izraženu u svojoj vlastitoj državi.

Ovu vjeru predao je Ševčenko pomoću svoje pjesme ukrajinskom narodu, a on ju je primio i živio je čitav u njenom svetom plamenu.

Ovome svome idealu ostao je Ševčenko vjeran do zadnjeg daha. Niti desetogodišnja robija (1847.-1857.) u ruskim tvrđavama, sa zabranom pisanja i slikanja, nije ga mogla promijeniti. Iz progonstva se vratio istom takvim pjesnikom i borcem, kakvim su ga prognali.

Pod utjecajem Ševčenkovog stvaralaštva odgojena je suvremena ukrajinska nacija, s jasno opredijeljenim kulturnim i političkim licem. Nacija, koja nastoji ostvariti i izživiti se u najširim i najpotpunijim nacionalnim i državnim formama.

1 Tako se izrazio njemački pjesnik i prvi prevodilac ukrajinskih narodnih pjesama F. B o d e n š e d t u predgovoru svoje zbirke pod naslovom «Pjesnička Ukrajina».

2 Ševčenkove riječi.

Utjecaj Ševčenkovog stvaralaštva i uloga, koju je on odigrao u formiranju tipa suvremenog Ukrajinca i njegovog mentaliteta, teško je sa jednom rječju opisati. Jer Ševčenko je cijela ukrajinska nacija: to su «mrtvi, živi i nenarođeni» još njeni sinovi¹.

To su oni koji su davali za ostvarenje Ševčenkovih ideala trud svoga života, krv svoga srca i snagu svojega duha. To su oni, koji se bore za pobjedu njegove vjere, to su napokon oni koji će ponijeti u budućnosti veličanstven stijeg ukrajinske borbe i elana.

U svakoj duši ukrajinskoj živi Ševčenko. On je neodjeljivi dio naroda i mentaliteta Ukrajinaca. U svojim pjesmama ispisao je pjesnik njihovu volju za životom, rastom i jačanjem.

Čitav ukrajinski narod, bilo to u Ukrajini, ili u emigraciji, slavi danas svečano 123-godišnjicu rođenja svoga genija. Ali sve te slave, to su samo etape, koje označuju prevaljeni put do konačnog cilja. A put taj, to je oporuka Ševčenka, koja je ostala za svakoga sina ukrajinske nacije vječito živa, vječito aktivna. Ona je najdublji sadržaj ukrajinskog života, ukrajinskih nastojanja: ona je slobodna Ukrajina!

1 T. Š e v č e n k o : «Do mertvyh i žyvyh i nenarodjennyh zemljakiv mojih v Ukrajini i ne Ukrajini suščyh, moje družneje Poslanije».

Utjecaj Ševčenka na Harambašića

Povodom 25-godišnjice smrti ili 75-godišnjice rođenja hrvatskog pjesnika dra. Augusta Harambašića uz kraće novinske prigodne članciće osvrnuo se sintetičnije gotovo jedini dr. Branimir Livadić u «Hrvatskoj Reviji» (1935.) esejom s karakterističnim naslovom «Tragom Augusta Harambašića». Čini se, da i naše pokoljenje nepravедno prosuđuje njegovo književno stvaranje i odbacuje njegov literarni rad, kad je gotovo mučke prošlo preko te obljetnice. Dr. Livadić sigurno nije slučajno postavio takav naslov svome eseju, jer osjećamo, da poslije svih perturbacija i modernih kataklizama književnost treba da podržava historijski kontinuitet i da se razvija u općenito naglašavanoj relaciji neotuđivanja od rodne grude, ali opet u vidu zahtjeva modernističkog i umjetničkog razvoja. Dakle, vraćamo se opet nacionaliziranju hrvatske književne produkcije, čemu se u svoje vrijeme protivio dr. Livadić kao jedan od ideologa i kritika Mladih i kao desetogodišnji urednik «Savremenika» (1907. – 1917.). Književni historik dr. Antun Barac za njega kaže: «Prve svoje borbe za slobodu stvaranja Livadić je vodio protiv ljudi, koji su držali, da književnost ima da se podredi obzirima morala, vjere, tradicije, politike. Ali su i među «Mladima» već oko god. 1905. postajale sve jačima neke razlike u nazorima. Deset godina poslije velikih borba između njih i Starih jedan je dio Mladih stao sve više isticati zahtjev za jačom nacionalnom notom u tadanjoj hrvatskoj literaturi. Livadić je ustao i protiv onih težnja, opet u ime slobode stvaranja. Tu svoju novu borbu za slobodu stvaranja vodio je on od

g. 1912. do 1914., u vrijeme kada se u hrvatskim krajevima bio razmahao nacionalistički pokret revolucionarnih tendencija, pa su i neki kritici i ideolozi (Marjanović, Matoš, Marko Car) zahtijevali, da se i književnost prožme duhom toga revolucionarnog nacionalizma.»¹ Zbog toga je značajno, da je baš dr. Livadić sintetizirao pritajene misli i naglašavane težnje živeće književne generacije u svome naslovu «Tragom Augusta Harambašića», dohvativši tu dominantnu ideju svojih suvremenika, koja je samo produženje onih nastojanja i pokušaja književne generacije, u koju je ušao dr. Livadić kao kritik, a koju nije ili htio ili mogao dohvatiti. Na trag Harambašića, a pogotovo omiljenog i popularnog borca i patnika A. G. Matoša kao da se upućuje i svodi hrvatski kulturni i književni razvoj, koji će korisnije i bogatije uroditi plodom u budućnosti. Na ovaj način i mnogi drugi oduševljeni poštivači Matoša (kao Jučić i dr.) nesvjesno skreću hrvatsku književnost na njenu tradicionalnu kolotečinu. Skretanja, oduševljenja i sva borba oko neke umjetno nakalamljene i fiktivne literarne socijalnosti (Barac je dokazao u Predgovoru Harambašićeve antologije, da je Harambašić bio socijalniji od mnogih onih, kojima je socijalnost bila samo fraza) nijesu bili ništa drugo nego neka zastranjenja i poziranja mladenačke prepotencije. Momentalno zastranjivanje s tako zvanom socijalno-proleterskom literaturom bio je ponovni pokušaj prekida hrvatske nacionalne misli u njezinu historijskom i vitalnom razvoju.

August Harambašić je umro 1911. godine doživjevši u svojoj pjesničkoj dispoziciji veliki lom i proživjevši težak moralni slom, pa postavivši s Barcem pitanje: «... je li svome moralnom slomu kriv više Harambašić sam, ili zemlja, koja oduvijek hrani mnoštvo sasvim prosječnih i nevrijednih ljudi, a škrto daje kruh onima, koji ipak nijesu prosječni?»² ne ćemo ispitivati, na kome je krivica. Odbačen i popljuvan od onih, kojima je služio predano, s punim srcem i nesebično, umire napušten i osamljen. Ustaju na njegovu obranu Matoš i Nehajev, a nakon nepunih dvadeset godina poslije Šarićeva napadaja na Harambašića (Hrvatska misao 1897.), u odlučnu zaštitu uzimlje Harambašića dr. Antun Barac. Premda se godine 1926. prof.

Barac nalazio na antipodnom stajalištu prema raširenoj Harambašićevoj političkoj koncepciji, ipak je pristupio proučavanju njegove poezije s razumijevanjem, predano, s punom objektivnosti i kritičkom staloženosti. Uz razjašnjavanje Harambašićeve poezije morao se dodirnuti i suvremenih ideologija, koje nastoje obuhvatiti s općenitim karakteristikama. Brani Harambašićev zanos i ističe njegovo revolucionarno hrvatstvo ne kao frazu, verbalizam, pjesničku retoriku i romantiku, nego kao istinski i iskreni zanos, pun samoodricanja i osobitih žrtava, jer: «U svako doba, koje se sprema na

1 Dr. A. Barac: Hrvatska književna kritika. Zagreb 1938., str. 206.

2 Dr. A. Barac: Predgovor Harambašićevoj antologiji. Zagreb 1926., str. 68-9.

velika kolektivna djela, mora da se individualni osjećaj podredi interesu cjeline.»¹ Barac rezimira svoje misli. Tako je Harambašić u svojoj poeziji izvršio dvostruku ulogu: svojim je patetičnim, radikalnim i buntovnim patriotskim pjesmama davao jake impulse nacionalnim aspiracijama svoga vremena, a svojom je ljubavnom lirikom dao najljupkiju lektiru prosječnom čovjeku svoga doba, ispunjajući tako i njegove najkolektivnije snove.»² Ostali kao da su zaboravili na Harambašića i priklanjaju se mislima, koje je lakše usvojiti, nego razumjeti i shvatiti.

II

Kako je Harambašić mnogo prevodio sa stranih jezika, često je puta i stajao pod direktnim utjecajem. Za njegovu pjesmu na pr. «Hrvatskoj» osjeća se, da je nastala pod utjecajem Leopardijeve pjesme «All' Italia» itd. Osim Leopardija navode mnogi kritici i druge uzore i utjecaje, kao Radičevića, Zmaja, Hugoa i Stecchettija, pa «Odrediti autorstvo Harambašićevih pjesama bio bi veoma težak i kompliciran posao, jer se često dešava, da se u spontano nastaloj pjesmi nađu najednom tuđi stihovi.»³ To nije tako strašno, jer i Vaclav Borów spominje u svom djelu i različitim pjesničkim utjecajima i imitacijama, da su i veliki pjesnici rado priznavali, što su naučili od svojih prethodnika i suvremenika. Istina, Harambašić to ne spominje, ali se može odrediti gotovo točno komparativnom metodom. Takvi strani utjecaji ispoljuju se kod Harambašića i u onome, što A. Barac obilježuje ovako: »Tek Harambašić nije nikada jedan isti metrički princip provodio do kraja, već su pojedini momenti dolazili sami od sebe spontano, pa pojedine njegove pjesme pokazuju različitu metričku građu, u vezi s čuvstvenim svojim karakterom.»⁴ Interesantno je, da nam nijedan hrvatski kritik ne spominje, od koga je to preuzeo. Mi znamo, da je među ostalima Harambašić prevodio i s ukrajinskoga, i to pogotovo pjesnika Tarasa Ševčenka, i da je čak i Matica Hrvatska izdala godine 1887. Ševčenkove Pjesničke pripovijesti u Harambašićevu prijevodu. To je moglo poslužiti kao putokaz za traženje Harambašićeva uzora, u odstupanju od jedinstvenog metričkog principa. (Ševčenko to provodi na pr. u pj. Začarana, Nevoljniku, Hajdamacima itd.) Prema Talijanu Leopardiju i Ukrajincu Ševčenku bila je osobito sklona Harambašićeva pjesnička natura. Iste misli, želje, nastojanja i nacionalna ostvarenja približavala su Harambašića k njima. Stoga je trebalo odrediti, kako i na koji se način vršio njihov uticaj na Harambašića. Taj je zadatak riješio – u pogledu Ševčenka – ukrajinski književni i

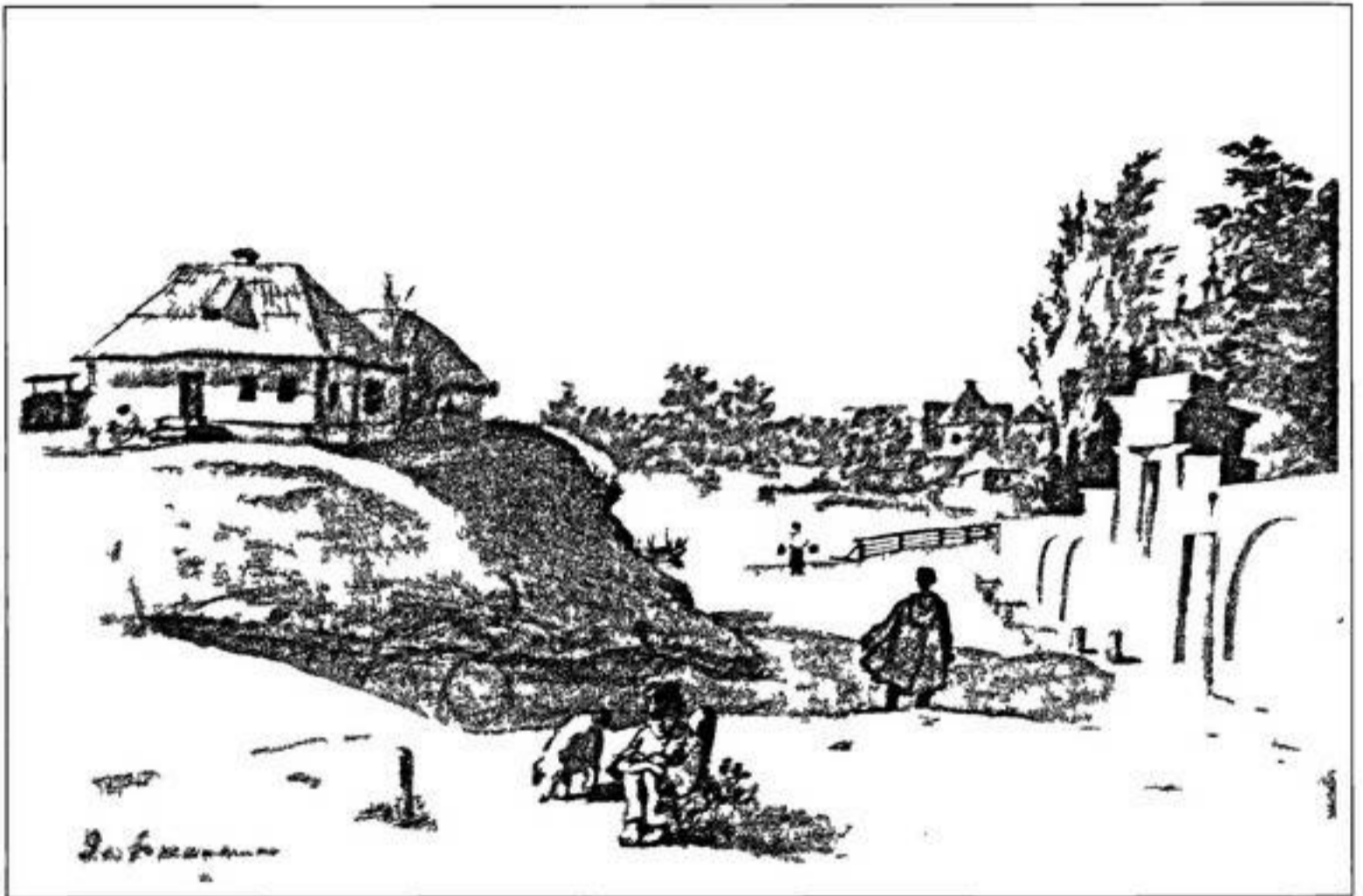
1 Ib., str. 34-5.

2 Ib., str. 40.

3 Ib., str. 50.

4 b., str. 66.

kulturni historik Luka Luciv u svojoj studiji «August Harambašić i Taras Ševčenko», što je tiskana u «Zapiscima naučnog društva im. Ševčenko», Tom 155, Lavov 1937. Luka Luciv vrlo dobro poznaje pjesnički rad Ševčenka, jer je u nekoliko navrata i pisao o tome ukrajinskom pjesniku-vizionaru. Na tu studiju, iako opsegom malenu (20 strana), potrebno je osvrnuti se, jer će hrvatski literarni historici morati da dadu važnost i tome problemu, što ga je Luciv postavio kao jedan od znatnih faktora u Harambašićevoj poeziji, a preko nje u našem kulturnom i političkom životu.



U Rešetylvici, tuš, sepija, akvarela, 1845.

Literarna studija Ukrajinca Luke Luciva pregledna je i interesantna. Razdijeljena je na tri poglavlja. (O Harambašiću uopće, Harambašićevi prijevodi Ševčenka i Utjecaj Ševčenka na Harambašićeve pjesme.) Iako se Harambašić rodio u godini smrti slavnog ukrajinskog Kobzara (1861.) i umro kad se navršila 50-godišnjica smrti Ševčenka (1911.), ipak je Harambašić razmjerno dosta kasno saznao za njega. Dr. Livadić navodi u svome eseju (Hrvatska revija, 1935., br. 3.), da je Harambašić pošao u mjesecu kolovozu 1884.god. na put u Beč, Prag i Krakov i da je već u listopadu iste godine nastupio dobrovoljačku službu u Osijeku. Prema tome otpada mišljenje Luciva, da je Harambašić saznao za Ševčenka za vrijeme svojih univerzitetskih studija u Beču. On je u Beču, a vjerovatno i u Krakovu čuo za Ševčenka, oduševio se njime i odlučio prevoditi ga, jer već nakon tri godine izdaje Matica Hrvatska njegove Pjesničke pripovijesti

s oduljim uvodom o životu i radu pjesnika Ševčenka, za koji se poslužio radovima literarnih kritika Petrova i Pipina.

O značenju Harambašićeve poezije Luciv je preuzeo sud od Matoša, jer Barčevu literarnu studiju o Harambašiću nije uopće ni poznao, pa stoga i tvrdi Luciv, da najveće značenje ima Harambašićeva lirska poezija, na što se kritika nije osobito ni osvrnula, a o čemu je Barac govorio kritički i detaljnije. (Od str. 32-40.) Kao neku interesantnost navodi Luciv, da je Harambašić romantik, kad se 1880. godine javlja pozitivizam u filozofiji i realizam u književnosti. Njemu je Harambašićeva ljubavna poezija spjevana u duhu narodne poezije, na što nas podsjeća i formalna strana njegove lirike (narodni ritam). Temperamentni je autor zapadao često u hiperbolizam i patriotsku retoriku, a nagomilavanjem slika, slabio osnovni ton pjesme. (U pjesmi «Rob» pjesnik se služi predugim paralelizmom.) Njegova patriotska retorika igrala je vidnu ulogu u hrvatskoj literaturi, i iznosi mišljenje Matoša, koji je u njemu vidio pjesnika narodne energije, buditelja rodoljubnih misli i borca za prava naroda (nacije) kao suvremenika Barresa i Kiplinga. Oduševljenje za narodnu poeziju i spajanje čistih narodnih osjećaja s idealizmom, da bi se mogla izraziti narodna čuvstva, prisvojio je mnogo i od Ševčenka, za koga Harambašić oduševljeno kaže u predgovoru, da je «... svoje najljepše i najnježnije pjesme crpao iz izvora narodne maloruske pjesme, te je mnogo njihovih pjesama teško i raspoznati, da su to umjetne pjesme; one su pune iskre srdačnosti, one naivnosti i zdravog naturalizma, koje diže cijenu i osobiti čar podaje narodnoj pjesmi. Pjesnici, koji umiju svojoj pjesmi podati naglasak i kolorit narodne pjesme, bili su uvijek rijetki. ...»¹ Iz ovoga možemo razabrati, da je lakoću, izražajnu jednostavnost i pjesničku slobodu usvojio od pjesnika Ševčenka, s kojim se zapravo i javlja ukrajinski utjecaj u hrvatskoj literaturi. Da se ukrajinski utjecaj nije prije javio u našoj književnosti, Luciv navodi za to više razloga. Usvaja mišljenje dra. J. Badalića (Ševčenkovo doba i Južni Slaveni. Spomen knjiga. Zagreb 1922.) i krivi bečke političare. (Ševčenko je bio najprije poznat kod Srba među južnim Slavenima, i prvi prijevodi se javljaju 1868. god. U Novakovićevoj «Vili», a 1877. god. prevodi ga i Glišić u novosadskom «Javoru».) Harambašić stavlja Ševčenka uz najbolje slavenske pjesnike Mickievića i Puškina, a svojim nacionalizmom ih po Harambašiću i nadvisuje, jer svaki se «... Rus upravo diči Tarasom Ševčenkom kao svojim «pučkim» pjesnikom, koji je znao i umio narodnu pjesmu podići do umjetne pjesme, nu koja nije zaboravila na svoj izvor, na prosti narod, odakle je potekla. I upravo tim je Taras Ševčenko velik i prvi među svim slavenskim pjesnicima ... »² Harambašić je htio s pomoću nekih njegovih pjesama (Hajduci, Neofiti) pokazati Hrvatima, kako ukrajinski narodni pjesnik vjerno crta tragično stanje svoga, ukrajinskoga naroda.

1 Uvod u Ševčenkove Pjesničke pripoviesti. Zagreb 1887., str. VI.

2 Ib.

Osim Pjesničkih pripovijesti Harambašić je preveo deset godina kasnije još i 12 sitnijih Ševčenkovih pjesama, a odštampane su 1899. god. u sarajevskoj «Nadi».

Pri ocjenjivanju prijevoda uopće, Luciv se obazire na princip umjetničkog prijevoda, koje treba pretpostaviti točnim prijevodima, a to su na pr. broj redaka, razmjer, karakter rime, karakter rječnika, jezik itd. Napominje, da se dobri prevodioci ne moraju pokoravati tim normama, već mogu i slobodnije postupati u čemu se zapravo i odražuje njihov značaj. Tako se na pr. Harambašić u Ševčenkovoj pjesmi «Začarana» ne osvrće na asonantnu shemu (abab), ni na broj slova u stihu, već postupa slobodnije. Kod Harambašića su gotovo sve osmerci, jer se povodi za svojim pjesničkim osjećajem i opaža se utjecaj narodne pjesme. U njegovim se prijevodima ne ističe dovoljno plastičnost slika kao u Ševčenka. Da dokaže svoje navode, Luka Luciv provodi analizu nekih pjesama (Katarina, Nevoljnik, Topola itd.) i s pohvalom ističe, da su Harambašićevi prijevodi ponekad kraći. S Pjesničkim pripovijestima Harambašić je Ševčenka predstavio hrvatskoj kulturnoj javnosti, pobudio interes za ukrajinskoga guslara pjesnika i tako ga popularizirao među Hrvatima.

U trećem poglavlju svoje studije Luka Luciv navodi interesantne konstatacije. Harambašićeve pjesme nose tipove romantičara, koji se kao umirući heroji tuže na nevolje i nestajanje života na ovom svijetu. (Nevoljnik, Ivica, Braća, Sirota, Guslar itd.) I Ševčenkove pjesme imaju isto tako tragičnu notu, koja je veoma odlučna u Harambašićevim i Ševčenkovim pjesmama. Iste motive, kojima se služi Ševčenko, kao ispreplitanje epskog mira i uzbuđenosti za junaka, susrećemo i kod Harambašića. Taj Ševčenkov utjecaj opaža se kod Harambašića baš u vremenu, kad je prevodio njegova djela. Prigodom prevođenja bio je Harambašić prisiljen, da temeljito prouči Ševčenkove pjesme, njihovu građu, slike i uopće sve karakteristike njegove poezije, pa ako je što nehotice prešlo i u Harambašićevu poeziju, ne treba se tome toliko čuditi. Pamćenje Ševčenkovih stihova zanosilo mu je fantaziju, pa je na temelju toga Harambašić kombinirao svoje različite motive. Da dokaže Luciv te svoje navode, analizira nekoje pjesme, u kojima je Harambašić nasljedovao Ševčenka. Na pr. u pjesmi «Rob» Harambašić je proveo originalno cijeli motiv. U pjesmi «Ivica» nalazimo mjesta prevedena iz Ševčenkove pjesme «Najmički», a opis ljubavi iz «Topole». Harambašićeva «Sirota» napisana je pod utjecajem Ševčenkove «Katarine». Sujet cijele pjesme «Rob» dao je zgodu Harambašiću, da se mogao raspripovjedati o političkom položaju svoje domovine, jer su Hrvati Bošnjaci stajali pod tuđim gospodstvom, kao i Ukrajina za Ševčenkova života. Osim patriotskih refleksija, što može biti paralelizam u hrvatskog i ukrajinskog pjesnika, Luciv je u «Robu» našao jedno mjesto gdje je Harambašić kopirao Ševčenkovu «Utoplenu». Harambašićeva slijepčeva ljubav slična je «Slipome», samo s tom razlikom, što se kod Ševčenka slijepac oženio. U

Harambašićevim se pjesmama osjeća i motiv eidetizma i ideološke sličnosti. Ševčenko je volio Ukrajinu, Harambašić Hrvatsku. I Ševčenko vidi naokolo nepravdu i nevolju kao i Harambašić, i kliče, da će Bog pomoći onima, koji se bore. («Ropska sudba ne da se zasladiti suzicama, nego krvlju žarkom.» Harambašić: Izabrane pjesme, str. 8.)

Sve te utjecaje Ševčenka na Harambašićevu poeziju, zajedničke crte i paralelizam Luka Luciv dokazuje mnogim komparativnim citatima i svoje rezultate pregledno iznosi u završnoj rekapitulaciji. Prema ovome, studija će Ukrajinca Luke Luciva ispraviti gdje koji pogrešni sud o Harambašićevoj poeziji, pa je ona vrijedan prilog hrvatsko-ukrajinskoj komparativnoj literaturi. Studija je pisana na temelju nepotpunog poznavanja hrvatske literature o Harambašiću. Da je Luciv poznao Barčevu studiju o Harambašiću, kritičnije bi se osvrtao na Matoševe navode, pa bi u njegovoj komparativnoj studiji sigurno došli do izražaja i drugi elementi. Luka Luciv nam je u svojoj studiji iznio Ševčenkov utjecaj na Harambašićevu poeziju i time upozorio na problem na koji će se morati obazirati tko bude pisao monografiju o Harambašićevom književnom i pjesničkom radu. Stoga je i važnost Lucijeva istraživanja znatna za hrvatsku književnost.

Ivo Kozarčanin

Djelo Tarasa Ševčenka Povodom stodvadesetpete godišnjice rođenja

Nemirno i puno opasnosti doba, kojemu smo suvremenici, zasjenjuje i potiskuje u pozadinu velike kulturne datume iz prošlosti, koji se ne odražavaju neposredno u aktuelnim dnevnim političkim događajima. Čovječanstvo brzo i rado zaboravlja, što je bilo, ako od toga nema neke naročite koristi; pa se toga i ne stidi mnogo. U biti okrutno i sebično, jer ga život sili na to, ono je bezdušno prema svemu, što se ne odnosi na njegov komoditet i probitak, nalik sumnjivu skorojeviću, koji se odriče svojih seljačkih ili obrtničkih predja, od kojih ga dijele dvije ili tri stube na ljestvici društvene hijerarhije. Preko noći nestaju države i narodi, mijenjaju se granice i zakoni, padaju tisuće i deseci tisuća muževa, žena i djece od bratske i nebratske ruke. Tko može u tom strašnom, pa ipak krasnom vremenu, tražiti od dobrog prosječnog gradjanina, koji i onako drži, da je umjetnost nepotreban luksus i nerad, da misli na rođenje ili smrt nekog pjesnika ili slikara, koji se rodio pred pedeset, sto ili više godina u drugoj zemlji i u drugim političkim i socijalnim prilikama? Vrijeme je ozbiljno i osvetljivo; ne dopušta romantične digresije u prošlosti; ne trpi sentimentalnosti i čovjekoljublje; a o demokraciji ima svoje naročito, ne novo mišljenje. Od Puškinova do Ševčenkova jubileja nisu prošle ni pune dvije godine, a koliko se događaja zbilo u tom za historiju neznatnom vremenskom odsjeku. Ne shvaćajući i ne primjećujući kraj sebe suvremene pjesnike, koji žive i rade pod gotovo istim teškim uvjetima

Preuzeto iz: Hrvatski dnevnik, Zagreb, (4) 1939, br. 1041, str. 19.

kao njihovi veliki i mali predji, zar može građanin, koji nije i ne mora biti zao, shvatiti i zavoljeti pjesnika iz prošlog stoljeća, koji osim toga i ne pripada njegovu narodu? Nema mu spomenika na gradskom trgu ili uličnom raskršću, ni imena u udžbenicima za komparativnu književnost, da sjeti polaznika na sebe i svoj zao pjesnički udes u zaostaloj, despotskoj zemlji i nekulturnom, feudalnom društvu koje mu nije moglo oprostiti kmetsko podrijetlo i ukrajinski nacionalni osjećaj. Među velikanima, koji stekoše slavu uništenjem neprijateljskih armija i gradova ili nogometnom vještinom, što znači slava bivšeg vlastelinskog lakaja i maloruskog sebra, koji je napisao nekoliko tisuća rodoljubnih romantičnih stihova o slavnoj i hrabroj prošlosti svoga naroda ili o nesretnim ukrajinskim kmetskim djevojkama, koje je zaveo i ubio nevjerni Rus? Pune su bezdomne ceste prezrene, odbačene nezakonite djece, koja uzalud traže roditelje: tko mari u tom moru za Ševčenkovu Katarinu i njezina Ivasa s krasnim crnim majčinim obrvama i očima, koji prosi sa slijepim guslarom na prašnoj cesti prema Kijevu? ("Ima, kažu lijepe oči, ali sreće nema..."). Mrtvo je doba "Hajdamaka", koji su dva mjeseca harali Ukrajinom koljući posvećenim noževima Poljake i Židove i ubijajući vlastitu djecu za opće dobro; nad uznemirenim se građaninom čuje ocjelni šum elisa tromotornih bombardera, oko njega štekću strojne puške i blješte na suncu vrhovi bajuneta, koji pune dušu tjeskobom i užasom. Dnevne su brige važnije od nečije tragedije pred stotinu ili dvije stotine godina, makar se tu radilo o zaista velikom čovjeku ili cijelom narodu. Zbog toga riječi o Ševčenku i njegovu pjesničkom djelu, koje se može komparirati sa Puškinovim ili Ljermontovljevim djelom, imaju u našim prilikama naročito značenje i vrijednost. Nacionalni bard Ukrajine i njezine borbe za socijalnu i narodnu slobodu, koji je preveden na Hrvatski još pred više od pedeset godina, glorificira u svom romantičnom opusu probleme i događaje, koju su i danas (naročito za nas) suvremeni i čovječanski bliski. Kroz njegove iskrene i krasne pjesme progovara poniženi, porobljeni ukrajinski narod govorom strašnim i teškim; krv, koja puni Ševčenkove tužne i plastične "Hajdamake", ili tragedija siromašne djevojke u jednoj od najljepših njegovih balada, "Katarini" u kojoj intimna individualna tragedija baca krvavu sjenu na tragediju naroda (srodnog hrvatskom), ne gubi ništa na svojoj živosti i ljudskoj toplini poslije cijelog stoljeća. To je potrebno istaknuti usprkos ravnodušnu vremenu, koje nije ništa manje nesklono umjetnosti od vremena prije njega, a možda i poslije njega.

Taras Grigorević Ševčenko rodio se 9. ožujka 1814. godine u Kirilivci u kijevskoj guberniji kao kmetski sin na dobru njemačkog vlastelina Engelhardta. Rano je izgubio majku i oca, pa ga je vlastelin uzeo k sebi na dvor i učinio ga svojim lakajem vodeći ga uvijek sa sobom na svojim brojnim putovanjima u Kijev, Vilno ili u Petrograd. Ljubav prema slikanju probudila se vrlo rano u mladom Ševčenku, koji je krao knjižice i slike, gdje god mu se pružila prilika. Mladost mu je bila gorka i čemerna, puna učiteljskih i

vlastelinskih batina, no on se kroz nju probijao s odvažnošću i snagom mlade zvijeri težeći za slikarskim obrazovanjem i slobodnim životom. Na njegove uporne molbe poslao ga je vlastelin konačno, kad se uvjerio u njegovu lakajsku nesposobnost, na četiri godine u nauku nekom slikaru Širjaevu u Petrograd. Tamo se s vremenom upoznao s mnogim ruskim i ukrajinskim slikarima, pjesnicima i javnim radnicima (među njima sa Žukovskim i Brjulovom), koji su sabrali dvije tisuće pet stotina rubalja i otkupili ga od vlastelina (za Brjulovljev portret Žukovskoga, koji je za tu cijenu prodan na dražbi). Otada počinje pravi Ševčenkov život, pun intenzivna rada, pustolovina, borbi, progona, zatvora, osuda, dugova i uspjeha. Svršio je umjetničku školu, stekao široki krug prijatelja i neprijatelja u Petrogradu i izvan njega, našao veza s najvišim ruskim aristokratskim porodicama, odrekao se slikarstva za ljubav poezije i izdao svoje prve pjesničke knjige "Kobzar" (Guslar) i "Hajdamaci" (Hajduci). Od prvih mu je pjesama štampana samo balada "Začarana", koja počinje ovim toplim i jednostavnim starinskim ugođajem:

Šumom šumi Dnjepar silni,
Srdit vjetar granje kosi.
Stare vrbe k zemlji svija,
Gorom žuto lišće nosi.
Blijedi mjesec u taj časak
Za oblaci gdje god sine,
Kano čun na sinjem moru,
Sad se javi, sad umine.
Jošter nisu treći pjetli
Zapjevali zorom ranom;
Samo ćuk je kadkad ćukn'o,
Samo jasen škripn'o granom.

Knjige mu opjevaju u elegičnom tonu ukrajinsku prošlost i život na selu u Ukrajini, koju je Ševčenko bezumno volio ljubavlju romantika i poznijeg prognanika. Njegovom je inicijativom osnovano društvo "Ćirilo – Metodski kružok", kome je bila svrha, da s pomoću prosvjete oslobodi ukrajinski narod feudalnog ropstva. Iz te periode njegova života potječe pjesma "Jan Hus", posvećena Šafaržiku, od koje su se sačuvala samo dva mala fragmenta. Povodom progona na Kavkaz njegova dobrog prijatelja grofa Jakova Balmena, koji je osuđen zbog svog slobodoumlja, ispjevao je protestnu pjesmu "Kavkaz", u kojoj oštro žigoše samovolju i nasilje (kao uostalom u čitavom svom životu i radu). Sve je to prospješilo njegovu kob i olakšalo posao neprijateljima, koji su ga proglasili buntovnikom i ukrajinskim separatistom; više ga nije moglo spasiti ni

zauzimanje i zaštita najuglednijih članova petrogradskog društva. Početkom 1847. god. bi uhapšen na parobrodu na putu u Kijev, gdje je trebao primiti mjesto učitelja slikanja na sveučilištu. Osuđen je da bude otpraćen kao prosti vojnik u progonstvo na Ural s izričitom zabranom, da ne smije slikati ni pisati.



Autoportret u šubari i kožuhu, ofort, 1860.

Druga perioda Ševčenkova života počinje s njegovim progonstvom, u kome je izdržao u boljim i gorim prilikama skoro devet godina. Kad se 1858. god. konačno vratio u Petrograd, bio je drugi čovjek, iscrpljen i skršen. Prema riječima Turgenjeva, koji se tada upoznao s njim, davao je dojam "razjadjena, izmučena i satrvana čovjeka, s obiljem gorčine na dnu duše, teško pristupne tuđem oku. Sada su se u njemu češće počela pojavljivati nagnuća k čudaštvu i piću". Pohodio je rodjake u dragoj Ukrajini našavši ih u velikoj bijedi, a ne mogavši im pomoći; odležao je opet dva mjeseca u kijevskom zatvoru na denuncijaciju nekih Poljaka, koji su ga optužili zbog velikog slobodoumlja; tražio je bez uspjeha među plemkinjama i djevojkama iz puka ženu za sebe. Konačno mu je uspjelo s pomoću nekih svojih prijatelja sabrati novac, da otkupi braću i sestre iz kmetstva, za čim je cijelog života težio. Našao je krasno mjesto za stan na strmu brijegu nad Dnjeprom, iza koga se sterala beskrajna i plodna ukrajinska stepa, koja je inspirirala njegove najtoplije i najljepše lirske evokacije. No bilo je već kasno. Koncem 1860. god. obolio je Ševčenko od vodene bolesti. Umro je u veljači 1861. god. rano ujutro. Nije mu bilo sudjeno, da provede mirnu starost u rodnu kraju; ali mrtvo mu je tijelo pet godina kasnije prevezeno iz Petrograda i sahranjeno u Ukrajini na visokoj obali Dnjepra blizu Kanjeva (prema njegovoj želji u pjesmi "Zapovit"). Taj je grob zavjetno mjesto ukrajinskih i ruskih poštovalaca Ševčenkove poezije, koji svake godine dolaze u vrlo velikom broju da se poklone njegovoj sjeni.

O Tarasu Ševčenku kao čovjeku i umjetniku pisano je dosada jako mnogo. Bio je pravi, iskreni pjesnik, koji je proživio bučan i uzbudljiv život žrtvujući se za svoju umjetnost i ideju. Nije samo najveći ukrajinski pjesnik, koji je proslavio svoj narod u cijeloj Europi, nego i jedan od najboljih pjesnika romantične epohe, koji je spojio narodni duh i melodiju narodnog govora sa svojim originalnim i snažnim talentom. Ispunile su se riječi njegova oca, koji je na smrtnoj postelji izjavio, da Tarasu ne ostavlja ništa od svog imetka, jer "on ne će biti kakav god čovjek; od njega će biti ili nešto vanredno dobro ili veliki nitkov". Umjetnički potencijal i snaga Ukrajine utjelovljena je u njegovim baladama, koje imaju trajnu vrijednost. Sve su njegove pjesničke vizije i evokacije skoncentrirane na udes domovine, u kojoj u glasovitim "Hajdamacima" u predvečerje ustanka pjeva ove profetske i buntovne stihove:

O moj Dnjepre, Dnjepre, široki i dugi,
U more li mnogo odnio si već
Kožačke nam krvi; još ćeš odniet, družo!
U more će dosta još je tobom teć, -
Pa još ove noći. Osveta paklenska
Po svoj Ukrajini zlotvore će stić;

Proteći će mnogo, mnogo, mnogo, mnogo
Plemenite krvi. Kozak će se dić;
Hetmani će ustati, zlatnih u županijah,
Minuti će žalost, minuti će plač;
A na stepah naše Ukrajine drage
Blisnut, ako Bog da, atamanov mač!

Nedostajalo mu je opće književno obrazovanje, ali on je taj nedostatak nadoknadio samorodnim dragocjenim pjesničkim talentom i čudesnom invencijom. Postoji vrlo mnogo izdanja njegova "Kobzara", što je najbolji dokaz, koliko je djelovao kao pjesnik na svoju suvremenu i buduće književne generacije. U Ukrajini kult Ševčenka ne zaostaje za kultom Puškina. Poslije njegove smrti izašla je u Kijevu zbirka od preko sedam stotina strana Ševčenkovih pjesama na ruskom jeziku, po čemu je Ševčenko ušao i u rusku književnost, u kojoj ga dotada poznavahu samo po prijevodima s ukrajinskog. Književna je rijetkost zbirka Ševčenkovih pjesama, zabranjenih u Rusiji, koja je štampana 1891. god. u Ženevi. Stodvadesetpeti godišnjica njegova rođenja bit će u Rusiji vrlo svečano proslavljena i dosegnut će dimenzije nedavne Puškinove proslave. Da se njegovo umjetničko značenje ne ograničuje samo na Ukrajinu, odnosno na Rusiju, dokaz je nedavna izložba Ševčenkovih djela i slika u praškom Narodnom muzeju, koja zbog sudbonosnih događaja u Češkoj i Slovačkoj nije mogla doseći onaj opseg, koji bi dosegla u drugo vrijeme i u drugim prilikama. Upoređivahu ga s Byronom i Bernsom, manje ili više točno. Jedan od najboljih poznavalaca njegove poezije, Al. Pipin, ugledni ruski književni kritik na kraju prošlog stoljeća, na ovaj način određuje Ševčenkovo mjesto u ruskoj književnosti, pa tome ne treba ništa dodati ni oduzeti:

"Ševčenko je znao spojiti čisto narodne osjećaje i slobodni narodni govor s uzvišenim idealizmom, koji je obično rijetko spojen s ovim svojstvima, jer uopće gotovo uvijek prevršuju narodna čuvstva, a po tome i narodne pjesme. Tako zvani narodni pjesnici ili pjesnici koji su slični narodnim, obično ili oponašaju narodni predmet u bolje obrađenoj književnoj formi (kao što su na primjer pripovijesti i balade Žukovskoga ili Puškina), ili u formi narodnoga govora unose subjektivne misli, koje već nisu pristupačne narodnom shvaćanju (kao u pjesmama Kolcova), ili se koriste narodnim predmetima slobodno, za novije književne ciljeve, koji su narodu potpuno nepoznati (kao u pripovijestima grofa Tolstoja), ili govore o narodu i pišu nacрте njegova života ne za samoga njega nego za obično književno općinstvo, pa se koriste samo materijalom narodnoga jezika i života (kao u pjesmama Nekrasova); samo u rijetkim slučajevima, kao na primjer u nekojim Puškinovim pjesmama, u "Pjesmi o kupcu Kalašnikovu" od Ljermontova i u drugim pjesmama, pjesniku većega dara pošlo je za rukom da shvati

čisto narodno mišljenje i da mu dade čisto narodni oblik. Jednom riječju: sjediniti se, sliti se s narodno-pjesničkim duhom mogli su samo genijalni ili vrlo nadareni duhovi. A kod Ševčenka je sve to njegovo n a j o b i č n i j e s v o j s t v o.“

Kod nas je objavljena prva zbirka Ševčenkovi^h balada još 1887. godine pod naslovom “Pjesničke pripovijesti” u izdanju “Matice Hrvatske”, u prijevodu i s iscrpnim predgovorom Augusta Harambašića iz koje su izvađeni gotovo svi citati u ovom članku, kao i veći dio biografskih podataka. Knjiga sadrži pored predgovora i tumača “Hajdamacima” osam odabranih Ševčenkovi^h balada: “Začarana”, “Topola”, “Katarina”, “Služavka”, “Nevoljnik”, “Petrica”, “Neofiti” i “Hajdamaci”. Ševčenkovo književno i kulturno značenje i jubilarna godina, u kojoj se nalazimo, pokreće pitanje novog izbora i prijevoda njegovih balada, jer je stara zbirka već davno rasprodana, a i ne odgovara današnjim umjetničkim zahtjevima i potrebama. Ali to je već drugo, mnogo teže i bolnije pitanje pokretanja reprezentativne biblioteke prijevoda klasika svjetske književnosti, koje se mora prije ili kasnije riješiti. Ševčenko i Puškin nalaze se zasada na prvom mjestu.

I.K.

Taras Ševčenko (1814. - 1861.) najveći pjesnik Ukrajine

Pojedinci nisu samo atomi povijesti, oni su i snaga povijesti i kulture, pa iz njih izvire nove ideje i tendencije. Već nas povijest jasno uči, kako se kaže u mnogim esejima, da su se u mijeni vjekova mogli održati u najnepovoljnijim najpresudnijim političkim prilikama, samo oni narodi, koji su uz materijalno stvaranje u prostoru, znali urezati tragove svoga bića baš u duhovnom stvaranju u vremenu. Pitanje ukrajinskih dobara, koje je u posljednje vrijeme poprimilo značajku, pravu i punu određenost, još uvijek nije toliko poznato i općenito, a da bi se pored svih gorućih problema, koje sa sobom uključuje Ukrajina, moglo bez upoznavanja samo tako prijeći.

Ukrajina, smještena između Azije i Europe, predstavljala je uvijek u stoljećima stražu postavljenu na našem kontinentu, prvu obrambenu liniju etničkog nasljedstva kulture duhovnosti bijele rase sa strane nastupa Azijata. Smještena na sjever od toga gdje je kolijevka europske civilizacije, Ukrajina je živa i djelujuća strana europskog svijeta. Ako je istina da okolina utječe na psihološko formiranje jednog plemena, to se pokazuje potkrijepljeno kod naroda i zemlje Ukrajine. Njihove goleme i bezgranične ravnice, izbrazdane velikim rijekama, dale su ukrajinskom narodu čuvstvo i osjećaj beskonačnosti i sjete, ali brda koja zatvaraju ova polja, more kojem silaze vode živo tekući, plodnost zemlje, cvjetanje u proljeće, bujanje u ljetu, rodnost u jeseni, ukočena i kruta veličanstvenost zime, dale su ukrajinskom narodu osjećaj realnosti, učinile su od njezine melankolije poeziju, a od osjećaja beskonačnosti ne boležljivi i bolesni

misticizam, nego djelujuću velikodušnost, koja je dala tom puku svijest sebe, svijest nacionalnu, patriotsku i junačku.

Tu i takovu dušu ukrajinskog naroda nalazimo u književnosti i umjetnosti. Narodi, kao i mladići, prije razmišljanja, umovanja i rasuđivanja, pjevaju pred čudom stvorenog, pred tugom i nadom, pjevaju kada zagriža bol i podrhtava ljubav, pjevaju narodi njihova duša se otkriva, objavljuje, prosipa i razlijeva. Božanska poezija, koja ushićuje, oduševljava, krijepi i ohrabruje rađa se prvim riječima i prvim glasom. I baš su zato pjesnici jedino i pravo lice i naličje, kao glas čitavog naroda, koji je jasno izišao iz njihovih grudiju i oni ga uzdižu i reprezentiraju. Što je njihovo lice sjajnije, to je i njihov glas moćniji.

Samo manifestacije umjetnosti dokazuju i pokazuju vitalnost i personalnost jednog plemena. Ukrajinski narod od najdavnijih vremena od dana bolova i robovanja, borbe i pobjede, dao je svijetu bezbroj umjetnika i pjesnika, filozofa i književnika, naučenjaka i glazbenika, u čijoj vrijednosti i čijim glasom su potrajali i postali sveopći, koji cijene i štiju iznad svega svoju domovinu i svijet, tvoreći jednu veličanstvenu elitu, uzvišeno i divno cvjetanje inteligencije i genija, koji su stajali stoljećima čvrsto uz misao, da predoče svima, da Ukrajina ima veliku i najčišću dušu, potpuno svoju fizionomiju, neusporedivu personalnost, jer se tu radi zaista o velikom narodu, koji ne može tokom stoljeća biti ugušen i koji ne će izginuti.

Čitav jedan takav narod, pokoljenja i naraštaji predstavljaju jednu aktivnost, koja je sinteza prošlosti i sadašnjosti. Svaki naraštaj, kako se obično veli, imade svoju Janusovu glavu sa dva lica, od kojih je jedno okrenuto prema budućnosti, koja kao vizija ili problem pred njim stoji, a druga je okrenuta prema prošlosti, koja u sadašnjosti vječno živi. Oba ova lica idu zajedno i nikako se ne dađu kidati. Svijet ide svojim tokom, a narodi slijede zakone od vjekova u njihovoj duši usađene, dok su pojedinci samo kaplje u rijeci, koje se u tom razvojnom procesu izmjenjuju. Pjesnici pak, jer to je njihov pravi zadatak, uziru nekom proročanskom divinacijom u tajne težnje narodne duše i prislušuju njezinim titrajima, pa ih formiraju u slike i simbole, te narodu u umjetničkom obliku pred oči stavljaju, da po njima sebe vidi i u danima omaglice upozna. U takovim pjesnicima, ne samo što se narod usavršava, već po njima živi. A ukrajinski narod ima jednog takvog pjesnika, ima jednog jedinog proroka, Tarasa Ševčenka, koga s punim pravom možemo nazvati genijem Ukrajine.

Svake se godine sastajemo u svečanom raspoloženju na blagdan najslavnijeg Ukrajinca, kaže Krušinskij. Svake godine mjesto cvijeća na njegov visoki grob nad Dnjeprom, skupljamo se u tuđini i prinosimo njegovoj uspomeni – kao ono mirisno cvijeće – naše iskrene misli, naše najdublje priznanje i odanost, a onim idejama kojima je služio naš prorok odajemo šutljivu prisegu.

Taras Ševčenko – nije samo ukrajinski nadahnuti pjesnik, nije samo besmrtni guslar, ne samo da je ukrajinski prorok, koji je došao kao dar providnosti, kao vijesnik oslobođenja, on nije samo pjesnik prošlosti ili grozni sudac suvremenosti, Taras Ševčenko – to je najodvažniji vojnik Ukrajine za njezinu budućnost. To je ukrajinski najsigurniji spas i zaštita. To je onaj nevidljivi vođa, genijalni strateg, koji nije izgubio niti jednu bitku s neprijateljem i koji stalno i dalje upravlja borbom, onaj koji je ukrajinski narod poveo u odlučan i konačan boj pobjede.

I o tom najnacionalnijem Ukrajinu, najherojskijem čovjeku i geniju jednog naroda, hrvatska javnost ne samo da ne zna pravu i punu istinu, nego je tokom vremena gotovo sasvim mučke prošla pokraj njega. To se najbolje daje zaključiti već po tome, što u hrvatskoj literaturi nalazimo samo dva velika članka, koja govore o pjesničkoj ličnosti Tarasa Ševčenka i to Vladimira Kovačevića «Književni preporod Malorusa», tiskan u «Zvonimiru», almanahu hrvatske omladine za godinu 1886. i predgovor Augusta Harambašića Ševčenkovih prijevoda «Pjesničke pripovijesti», koje je izdala godinu dana kasnije, t. j. 1887. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Oba ta članka pisana su sa dosta točnih biografskih podataka, toplo i lijepo, ali ni u kojem slučaju ne mogu zadovoljiti naše suvremeno mišljenje i kritičko stajalište. Zbog toga imade objavljivanje ove studije danas svoje puno i potpuno opravdanje.

Ako danas pređemo preko već davno završenog djela Tarasa Ševčenka i pažljivo ispitamo njegove veze s nastojanjima ukrajinskog naroda u sadašnjosti, ostajemo zapanjeni onim proročkim nadahnućem, što se nalazi u njegovom stvaralačkom biću. Dapače u tom smislu ne bi imali krivo, kada bi rekli da nema mnogo pjesnika u svjetskoj književnosti, čije bi pjesme pokazivale tako uske veze sa cjelokupnim bićem svoje domovine, kao što je to bio slučaj sa Ševčenkom, najvećim pjesnikom Ukrajine. I ne samo tako da se razjašnjuje čudesna živost Ševčenkovih djela i danas, kao i njihov još uvijek znatan utjecaj na današnju ukrajinsku literaturu, nego i značajan, u pravom smislu riječi epohalan učinak, koji su njegova djela ponajprije izvršila na suvremenike. Moglo bi se zato s punim pravom reći: Ševčenko živi u Ukrajinskoj vječnosti.

Sjetimo se pri tom, kako kaže Hrycaj, barem nekih glasova onih Ševčenkovih suvremenika, koji su pokušali pod svježim utiskom njegovih tek izašlih pjesama riječima iskazati onaj učinak, koji su one na njih proizvele. Tako nas izvješćuje znameniti povjesničar Kostomariv, pošto je pročitao Ševčenkovu političku pjesmu «Son» (1884.) i «Kavkaz» (1845.): «Ševčenkova muza raskidala je zastor koji je pokrивao ukrajinski narodni život i bilo je u isto vrijeme strašno i slatko, a i bolno pogledati iza njega. Naravno, značajka je pjesnikova da ono uvijek vodi, da se ono usuđuje na smjele pothvate, da ono prisiljava čak i povijest, znanost i praktični rad da ide njegovim tragom. Ali Ševčenkova je muza više učinila. Činilo se kao da je ona otvorila podzemnu tamnicu

punu tajanstvenosti, koja je bila zatvorena mnogim bravama i zapečaćena mnogim pečatima, pa da je nedavno grunulo unutra blještavo sunce i svježi vjetar». Slično se izražava i osnivač ukrajinske pripovijetke Kvitka-Osnovjanenko, koji govori o takvom učinku Ševčenkova pjesništva, koje je prodrmalo čitavo njegovo biće. A kada je Panjko Kuljiš, mnogostruki duh tadašnje ukrajinske književnosti htio okarakterizirati učinak Ševčenkova na ukrajinsku akademsku mladež u Kijevu, napisao je: «Pjesme tog pjesnika djelovale su zaista kao andeoska trublja uskrsnuća. I ako je ikada bila istina da su se ljudska srca raspalila, da su oči sijevale i da su se plameni jezici pojavili iznad čela, bilo je to tada u Kijevu, kada su se prvi put čule Ševčenkove riječi.

Ali štogod mi iz bezbroja takvih izreka o učinku Ševčenkova pjesništva na njegove suvremenike izvukli, svagdje nam se pokazuje da je njegovo pjesništvo svojim proročkim duhom zahvatilo srca naroda kao objava i da je ono kao objava sve do danas u Ukrajini poštovano. Tako se sada za nas postavlja načelno pitanje, u čemu postoji to nešto proročko, to što naslućuje unaprijed, to što se uzvisuje iznad prostora i vremena kod Ševčenka. I kakove je duhovne vrijednosti proizvelo ono u cjelokupnom stvaranju pjesnika tako, da one još i danas u Ukrajini, a sigurno da će i u budućnosti, dizati i podizati svoj glas za uvažavanjem. Na ovo pitanje odgovara Hrycaj, da se ono proročko kod Ševčenka što se pruža sve do našeg vremena, sastoji u sveobuhvatnoj sintezi bića i sudbine ukrajinskog naroda i to u takvom razmaku, da ono obuhvaća jednako cijelu prošlost kao i svu sadašnjost i svaku budućnost Ukrajine. Stoga smo baš mi danas u vremenu, veli se dalje, kada težimo za sintezom cjelokupnog ukrajinskog narodnog života tjesnije povezani s duhom Ševčenkova pjesništva nego ikada prije. I upravo danas osjećamo cjelokupnu simboličku dubinu onog značajnog naslova, kojeg je on dao jednoj od svojih najslavnijih pjesama «Poslanije» (1845.), koju je popratio riječima «mojim mrtvim i živim i još ne rođenim zemljacima u domovini i izvan nje». Jer kao da je njegov proročki duh, koji je težio prema stvaralačkoj sintezi i stvaralačkom jedinstvu obuhvaćao svoju zemlju i svoj narod u svim njegovim prostorima i vremenskim dimenzijama. Kad je nekoć francuski kralj tvrdio da je država on sam, mogao bi Ševčenko s mnogo više prava reći «Ukrajina sam ja!», jer se već sam njegov život prikazuje i pokazuje kao utjelovljenje povijesne sudbine naroda, pa je potrebno ukratko izložiti najvažnije događaje tog života, u koliko je to potrebno za potpuno razumijevanje pjesnika i njegovog pjesničkog izražaja.

U tom pogledu poznate su riječi samog pjesnika, kojima je god. 1860. u pismu na urednika «Narodnije Štijenja» označio povijest svog života kao dio povijesti svoje domovine.

Čuli smo da je Taras Ševčenko devet godina i to od 1838. pa do travnja 1847. godine živio slobodnim životom umjetnika i pjesnika, i to sve dok nije došlo do njegova

uhapšenja, zbog pripadnosti političke organizacije t. zv. «Čirilo-metodskog bratstva», što je kako smo vidjeli imalo za posljedicu progonstvo u Sibir sa najstrožom zabranom pisanja i slikanja. Baš je ta kazna ona, koja je cijeli život, čitavu sudbinu pjesnika zatvorila u uzvišenu, ali i užasnu tragediju. Jer je i poslije svoga oslobođenja, godine 1857. živio, makar neslomljena duha ali sasvim oronula tijela još samo četiri godine – umro je usred strašnih boli 10. ožujka 1861. godine u Petrogradu – to se može s punim pravom reći, da su mu od njegovih 47 godine života samo spomenutih 9 značile podnosljivi opstanak, dok su mu ostalih 38 bile različite vrste zemaljskog pakla. U slobodi je dakle proživio veoma kratko vrijeme, a i ta sloboda je bila ružičasta, pa je ipak za to vrijeme stvorio tako mnogo i tako snažnih umjetničkih djela.

Pa zatim dolazi do izražaja još jedan momenat iz njegova života koji treba posebno naglasiti i spomenuti. Nedavni kmet i neuk čovjek ulazi u društvo slobodnih visoko obrazovanih ljudi, pretežno tudjinaca, Rusa i Poljaka, i ne gubi narodnog osjećaja. Oko sebe gleda tuđu kulturu, a ne gubi ljubav za svoju rođenu. Upoznaju tuđe književnosti i ne podpada pod njihov utjecaj, nego svoju umjetnost postavlja na nov, širok put. Sluša naokolo tuđi jezik a svoj uzdiže na visinu savršenog književnog jezika. Živi desetak godina medju pobjednicima i ne predaje se, nego započinje borbu Davida sa Golijatom. Ne treba na koncu niti spominjati, da onih trideset i osam godina Ševčenkovi bolova i mučeništva tvore dio povijesti ukrajinske domovine, jer se u njim odražuje pola stoljeća podjarmljivanja Ukrajine carističkim kmetstvom i sibirskim tamnicama.

Premda Ševčenkov život prikazuje upravo užasno mučeništvo, mogao je usprkos toga i ipak je ispunio svoje proročko poslanje pjesničkim vidom svojih djela. Pošto je on baš kao čovjek i pjesnik bio junak, vrijedno je da ga se postavi pored Dantea i Shakespearea, kao junački pjesnički lik. A upravo je to junačko u njemu moglo ne samo održati njegov čovječanski individualitet posred najužasnijih bolova, nego mu je to pomoglo da i kao pjesnik izvrši ono što možemo nazvati kao prvi dio njegovog pjesničkog poslanja. On – junak i prorok ima moćno oružje – riječ, najsigurniju mjeru djelatnosti – savjest i najveći božji dar – nadahnuće, pa je svojom genijalnom intuicijom osjetio kakovi su lijekovi potrebni za liječenje svoga naroda.

To je prva karika u lancu, koji ga tako čvrsto veže za našu sadašnjost i nas za njegovo cjelokupno djelo. Ovo se ne može nikada dovoljno naglasiti. U tome leži i prvo čudo proročkog pogleda pjesnika koji je, pošto je otkrio junačku prošlost svoga naroda, otvorio našem pogledu upravo ono tajnovito narodno blago, koje je Kostomarova, Kvitku i Kuljiša, kao i ostale milijune ukrajinskog naroda uzbudilo do dna duše, te ih obnovilo duševno i duhovno. Ta prošlost, makar je i gorka, ali time nam nije manje draga i nije manje naša, kako veli Krušinskij. Ona razotkriva pred nama ne samo djela

tamnih duhova, već i nemir traženja, žedju želja i žarki osjećaj ukrajinske vjekovne istine sa strane boljih sinova naroda. Možda nisu svi naši pradjedovi, djedovi i očevi jednako tražili tu istinu, možda su gorko lutali putovima i cestama. Ali mnogi između njih su tu istinu ljubili, zato i mi sada ne možemo a da ju ne ljubimo istom mjerom.

Ljubite ju, dušu istine
Kozačku slavu.
(Hajdamaki)

Svoju Ukrajinu ljubite,
ljubite ju! U vrijeme ljuto,
u zadnji težak časak
i dušu za nju dajte.

Jer je moralni kapital, koji je utonuo u junačku prošlost svakog naroda neizmjeran, trebalo je samo da se to blago podigne. Kod Ukrajinaca je bilo baš određeno Tarasu Ševčenku da podigne to skupocjeno blago iz skrivenih dubina, iz tamnice stoljeća i da ga oživi na novi život. Ševčenko je ukrajinsku nacionalnu njivu preoraio novim plugom stvaralačke savjesti. Za nju je stenjao u progonstvu, podnosio kmetstvo, za Ukrajinu je proklinjao «sujetni rod» očekujući apostola istine i nauke, on, koji je to sam bio. I svijet ne može postojati, ako se ukrajinska istina, ona Ševčenkova istina bude i dalje pijana valjala. Svijet će izgorjeti ako Ukrajina bude u jarmu. Ljudska prezanja ne mogu, a da ne završe pobjedom te istine.

U svojoj kući – svoja istina,
i snaga i sloboda.

(Poslanje)

Iz aktivne odanosti proroka Ukrajine Ševčenka izvio se i slavni njegov poklik, i zapovijed djelatnosti patriotizma borbe i pobjede:

Borite se – pobijedit ćete.
Vama Bog pomaže.
Iza vas je sila,
iza vas je sloboda i sveta istina.
(Kavkaz)

Ševčenkovom pojavom zagrmio je Ukrajinom novi glas. I po širokim prostorima Ukrajine i po njezinim vodama: po Dnjepru – sve do smaragdnih valova Inhulca – sve do strmog dna prozirnog Čeremoša, do Sjana i do Crnog mora, razliježe se njegova čarobna pjesma duboke tuge, stradalničkog gnjeva i proročkog nadahnuća, a nepobjedivom ljepotom te pjesme postala je neobična snaga veličanstvene slike prošlosti, koja je živa i danas stoji pred nama – istina tmurna ali i privlačiva.

Mi znamo, iz riječi samog pjesnika, da su ga još kad je bio maleno dijete do suza dirale priče njegova djeda, koji je sam bio svjedok krvavih borba u Ukrajini. Znademo da su povijesne uspomene davale već njegovim prvim pjesmama, izašlim pod naslovom «Kobzar», onu njemu svojstvenu, sjetnu draž, koja je jedna od njegovih najznačajnijih oznaka. Na taj način dovabljuje nam pred oči cijeli niz herojskih prikaza iz ukrajinske povijesti, Ivana Pidkova i Tarasa Trijasila, Hamalija i Vodju Hajdamaka Zaliznjaka, zaporoške Kozake i velike hetmane kao Bogdana Hmeljnickog, Pavla Polubotka, Petra Dorošenka, pa i sjenu Mazepe i Karla XII. u sjećanju na sudbonosnu bitku kod Poltave godine 1709. Nije mu kod toga toliko stalo do povijesne točnosti, a ne radi se niti o potpunoj povijesnoj vjernosti, nego o samoj povijesti. Stvar je naime u tome, da Ukrajinci imaju stoljeća i stoljeća velike povijesti iza sebe, da su se stoljećima borili za svoj opstanak, za svoje ime i za svoju slavu i da je sada protiv svakog čovječjeg i božjeg prava, podjarmljivati unuke tih junaka, kao što su to radili ruski carevi.

Usnula je Ukrajina,
korovom i plijesni se prekrila,
u kaljužu, u blatu je srce uronila,
i u hladno duplje je napustila zmije,
a djeci ostavila nadu u stepu.

(Čyhyryn)

I povuče bolom zbog strašnog podjarmljivanja svoje domovine, protiv ovog ili onog nosioca ukrajinske prošlosti, kao na pr. protiv Hmeljnickog, kome nije nikada mogao zaboraviti nesretni ugovor sa carem u Perejaslavu godine 1654. pjeva

Ja ridam kad se sjetim
nezaboravnih djela naših djedova:
teških djela!
Kad bi ih zaboraviti mogao,
dao bi polovinu svog veselog života.

(Poslanije)

Strašno je pasti u okove,
umirati u nevolji,
a još je gore spavati, spavati i spavati na slobodi.
(Minajut dnji)

Ili ide opet predaleko u svom oduševljenju za borce, kao na pr. u veličanstvenom povijesnom epu «Hajdamaki» (1841.), gdje opisuje užase ukrajinskog seljačkog rata u 18. stoljeću s nemilosrdnom iskrenošću, a ipak s potresnom realistikom. Ali sve te jednostranosti i nepravednosti proizlaze kod njega iz prevelike skale njegovih osjećaja, koja poznaje samo krajnosti i koja se izražava samo u krajnostima. Ili velika ljubav ili velika mržnja. Trećega nema. «Tako duboko, tako ludo ljubim svoju Ukrajinu, uzviknuo je jednom, da bih zbog nje mogao prodati svoju dušu». Ševčenkov žar, bjesnilo, jasni plamen osjećanja ljubavi, mržnje, očajanja, boli, radosti i nadzemaljskog oduševljenja, sve je to jedino zbog njegove domovine, njegove žarke voljene, jedine, ničim na svijetu usporedive Ukrajine. Tako je došlo do toga, da su njegove povijesne pjesme uzbudile milijunski narod iz njegove duge obamrlosti i probudile u njemu povijesnu svijest, koja je danas temeljni stup našeg narodnog kulta heroja, naše povezanosti sa cjelokupnom prošlosti Ukrajine. Jer nas je u prvom redu naučio Ševčenko upoznati i voljeti našu povijest, primjećuje Hrycaj, i da je po koji ukrajinski vođa više mislio na njegove opomene, tko zna ne bi li bili pošteđeni od našeg posljednjeg poraza.

Prolaze dani, prolazi ljeto,
a Ukrajina, znaj, gori,
po selima plaču gola djeca.

S probudjenjem povijesne tradicije povezuje se druga karika u lancu, koja Ševčenka tako čvrsto veže za našu sadašnjost. Dok nam je Ševčenko, veli isti pisac, dovodio pred oči našu prošlost, nije nas htio učiti povijesnom kvietizmu, nije htio da utonemo u prošlost junaka i da se time zadovoljimo, kako bi na taj način odbjegli iz gorke sadašnjosti i života. Ne, - uzvikuje Ševčenko na mnogim mjestima u svojim pjesmama, naročito u «Kobzaru», treba da si zapišemo duboko u srce svaku riječ domaće povijesti, kako bi postali svjesni svoje narodne snage i kako bi se mogli njome koristiti u daljoj borbi. Jer dok Ševčenko pun ljubavi prema domovini i pun mržnje prema neprijatelju, gori on isto tako iz želje za stvaralačkim aktivnim životom. Tako na jednom mjestu u svojoj već spomenutoj pjesmi «Poslanije», opominje nas on da s najvećom marljivošću učimo, čitamo i razmišljamo o naslijedjenom duhovnom dobru, kako bi na taj način učvrstili i podigli obrazovno stanje naroda. Ali kolikogod Ševčenko

vrlo cijeni kulturno stvaralačku djelatnost, osobito obzirom na neobrazovane mase, toliko mu na prvom mjestu pred očima lebdi borbena djelatnost boraca za slobodu, čiji je jedini cilj sa oružjem u ruci otjerati neprijatelja iz zemlje za sva vremena. Kao da je imao uvijek i svagdje pred očima ne samo zarobljenu sadašnjost, nego i zarobljenu bližu budućnost naroda, poziva svakom zgodom svoj narod na borbu, pri čemu njegov proročki duh stalno imade u vidu blizi pad carizma. Dakle sjekire i bradve otkriti, i krvlju neprijatelja natopljavati mjesta slobode, to je stalni «*ceterum censeo*» tog proroka Ukrajine, što nam upravo u posljednje vrijeme, vrijedi kao najdublji i najsvjetliji nalog pjesnika i što nas povezuje tijesno s njim još za stoljeća. Jer sve te nepravde, svi ti užasi koje je Ševčenko obuhvatio u svojim revolucionarnim pjesmama, u svojoj lirici, u svojim epskim pjesmama i baladama, sve to zadobiva upravo danas, užasnu, živu aktuelnost, te nam postaje vječnom opomenom od moskovskog nasljednog neprijatelja i vječnim bojnim pozivom protiv njega. U tome postizava proročnost kod Ševčenka svoju najveću dubinu, odnosno svoju najdalju vidovitost.

Kod Ševčenka uvijek prevladava vjera u svoj narod, na njegovo povijesno posalnje i njegovu budućnost. Uvijek, čak i u najužasnije doba progona u Sibir, nalazi on u mislima na Ukrajinu i u njejoj stvaralačkoj djelatnosti utjehu i unutarnju potporu, koja ga nikad ne dovodi do potpunog očajanja. Prometejski duh u njemu je uvijek dovoljno jak, da bi svoja božanska prava ponosno izjavljivao, kako se to vidi osobito snažno iz veličanstvenog uvoda u pjesmi «Kavkaz». I s tom čvrstom vjerom na pravo opstanka svoje domovine, spaja se kao treća karika u lancu, koja nas danas povezuje sa Ševčenkoma.

Ševčenko je pisao uglavnom samo pjesme na ukrajinskom jeziku i u njima je njegov genij došao do potpunog izražaja. On je, prema mišljenju svih njegovih kritičara, a tih imade vrlo mnogo, narodni guslar Ukrajine, prorok i budilac narodne svijesti, reformator i začetnik nove epohe. Opjevao je staru slavu Ukrajine, suvremenu bijedu i pad, kritički se u svojim pjesmama osvrnuo na ukrajinsku prošlost, tražio uzroke pada, dao jasan i nedvojben program za budućnost i najsmjelije ustao protiv silnika i ugnjetavača Ukrajine. Rijetko nalazimo u povijesti književnosti pjesnika ili pisca, koji je tako usko i nedjeljivo povezan sa svojom nacijom. Ukrajina i Ševčenko, to su dva pojma, koji jedan bez drugog ne mogu opstojati. Ševčenko je pjesnik Ukrajine, njene slave, njene nevolje i jarma, on je prorok i duhovni vođa ukrajinske nacionalne revolucije, a njegove su pjesme novovjeko evandjelje ukrajinskog naroda. On je podigao svoj moćni glas poput starozavjetnih proroka upravo u času, kad je narod zapavši u letargiju očekivao svoj svršetak. U osobi Ševčenka se u taj sudbonosni čas probudio besmrtni genij ukrajinskog naroda, razbuktio novu vatru u njegovom srcu i progovorio na njegova usta. Genij i prorok progovorio je naciji u času, kada je ona izgubila vjeru u svoju budućnost i tako je ukrajinska nacija bila spašena.

U cijeloj europskoj književnosti ne nalazimo ni prije ni poslije Ševčenka pjesnika, kod kojeg bi domovina i njena sudbina na takav način bila jedini i sveobuhvatni motiv cijelog života i djelovanja, kako je to bilo kod Ševčenka. U vezi s time nije bez interesa zabilježiti činjenicu, kako piše Hrycaj, da je Ševčenko dijete doba oslobodilačkih ratova, razdoblja, koje je u njemačkoj književnosti označeno imenima Kleista, Körnera, Eichendorffa, Uhlanda, Görresa i Arndta. Ali ako prijedemo preko toga skupa pjesnika, nije nam lako naći u novijoj europskoj književnosti pjesničkih ličnosti, koje bi se dale usporediti u pogledu ljubavi i obožavanja domovine sa Ševčenkom. O velikim ruskim pjesnicima onoga vremena znademo da su bili sasvim pod utjecajem bajronizma, koji je nijekao život i kojemu je bila domovina strana, pa su tako i oni bili daleko od kakvog obožavanja svoje carističke domovine. Između poljskih pjesnika, ako čak uzmemo u obzir i Mickiewicza, Slowackog i Krasinskog ne nalazimo nijednog, čiji bi život i stvaranje bilo određeno potpuno i bezuslovno jednim, svemoćnim načelom, koje se na tragični način veže sa svojom domovinom tako, da se može govoriti skoro o ropskoj odanosti domovini, kao što je to slučaj kod Ševčenka. Jedina i gotovo osamljena je pojava Tarasa Ševčenka u tom smislu u cjelokupnoj književnosti svih naroda.

Ševčenko nije stvorio samo patriotske revolucionarne pjesme, ode ili drame, dakle ne samo književna djela, kao malo prije navedeni pjesnici, nego on je stvorio čitav jedan narod. Da, Ševčenkov je duh nanovo rodio i nanovo stvorio Ukrajince, on je udahnuo novu besmrtnu dušu u umrtvljeno tijelo podložnog naroda, i gle, slabo se je tijelo pomaklo, ustalo i počelo kretati, i bilo je svjetlije u užasnoj tami i ustali narod ugledao je uzvišeni put slobodi, koji mu je proročki pokazao usplamtjeli duh pjesnika. Tako je Ševčenko pravi začetnik i prvi ideolog ukrajinskog idealizma i nacionalizma. Štoga poslije njegove smrti poduzeli Ukrajinci za dobro ili za konačno oslobodjenje svoga naroda, bilo u društvenom, kulturnom, gospodarskom, političkom i državnom smislu, sve se je to desilo i još uvijek se događa i dalje u njegovo ime i u duhu njegove ideologije sveobuhvatne sinteze svih snaga naroda. Prema idealu sinteza svih snaga naroda, napisali smo, veli Hrycaj za Ukrajince, na naš stijeg ideju udruženja svih slojeva, svih dijelova naroda ukrajinskog bez obzira na prostorne granice, te su to Ukrajinci svečano proglasili poslije osnutka Ukrajinske Revolucionarne Države u Kijevu na Sofijskom Majdanu 22. siječnja 1919. godine. Ukrajinsku borbu za slobodu i za vlastitu nezavisnu državu vodili su Ukrajinci od 1917. do 1921. godine oružjem u ruci, dokle je to bilo moguće, i to uvijek u ime pjesnika i proroka Ševčenka. Svakom Ukrajinu uvijek odjekuje u srcu njegova zavještajna riječ, trebamo se podići i raskinuti ropske lance. I štoga se u Ukrajini poduzima u ime narodnog oslobodjenja, svaki revolucionarni pokušaj i svako revolucionarno djelo, to stoji još uvijek u vezi s besmrtnom pjesničkom poslanicom «Zavještaj» i Ševčenkovom pjesničkom veličinom.

Sve glasnije i glasnije zrakom se pronose poklici sa visoke mogile nad Dnjeprom. Već se čuje sveopća jeka za duhom proroka, koji ispravlja put prošlosti, već

Ide sunce
i za sobom vodi dan.

I ako vas, dodaje Krušinski, tjera vruća želja za putovanjima, a sramota ropstva pali stidom, ako vam se u duši ukrada malodušnost, a srce stišće od boli razočaranja, ako vas okuplja gnjevna tuga današnje nepravde a žedja za budućim djelovanjem tišti nepodnošljivim nemirod – on, Taras Ševčenko će vas ukrijepi duhom, osvježiti će vas i pokazati vam pravi put slobodi i sreći Ukrajine, i konačno

..... ustanite,
okove raskinite
i zlom krvlju neprijatelja
slobodu poškropite.

A ukrajinski narod imade svijest o toj slobodi, i toj istini, imade vjeru o tome u budućnosti, imade izdržljivosti i postojanosti u toj ideji, spreman na borbu, žrtve, na smrt za Ukrajinu, za svoju zemlju i domovinu. A život Tarasa Ševčenka, njegovo djelo, njegova lirika, koja je postala i bila pjesma vjere i nade, ustanka i slobode, sve je to sintetizirano točno i jasno, pa nije niti čudo, da je taj pjesnik, prorok i genij Ukrajine postao pravi i jedini tumač svojeg naroda.

Taras Ševčenko - borac i revolucionar

Za biografe velikog ukrajinskog pisca Tarasa Ševčenka postojali su izvjesni sporni momenti u njegovom neobično teškom i patničkom životu. Mi ćemo ovdje istaći dva takva pitanja. Jedno od njih je pitanje njegovog članstva ili suradnje u kijevskom «Društvu Ćirila i Metoda», drugo je pitanje njegova odnosa prema krugu i učenju N. G. Černiševskog. Na potcrtavanju veza Černiševski-Ševčenko insistira danas sovjetska nauka, da bi time istakla vezu Ševčenka sa ruskim revolucionarnim demokratima, a time označila i pomoć koju je ruski narod dao ukrajinskoj demokratskoj misli. S druge strane neki su biografi poricali (izvodeći to iz Ševčenkova saslušanja u Petrogradu) njegovu pripadnost (tj. formalno članstvo) kijevskom federalističkom, dobrotvorno-humanom, velikim dijelom na mističnim, mesijanističkim temeljima zasnovanom (premda ne bez revolucionarnih misli) «Društvu sv. Ćirila i Metoda».

Kad govorimo o odnosu Ševčenka prema spomenutim političkim grupacijama (prema jednoj prije zatvora 1847. g., a prema drugoj poslije tamnovanja i vojničke kasarne), treba da shvatimo gdje je nikao i kako je rastao taj divovski lik pjesnika i slikara koji je izišao iz sredine jednog velikog, ali zapostavljenog i izrabljivanog naroda, koji u literaturi i slikarstvu sve do njega nije značio ništa, iako je mnogo doprinio razvoju ruske kulture. Na sudu, kuda je doveden radi saradnje s ćirilometodijevcima, i gdje su pored njega odgovarali (a kasnije i kažnjeni blaže od njega) Kostomarov, Bilozerski i Kuliš, a još više radi pjesama «koje mogu da podižu umove Malorusa protiv

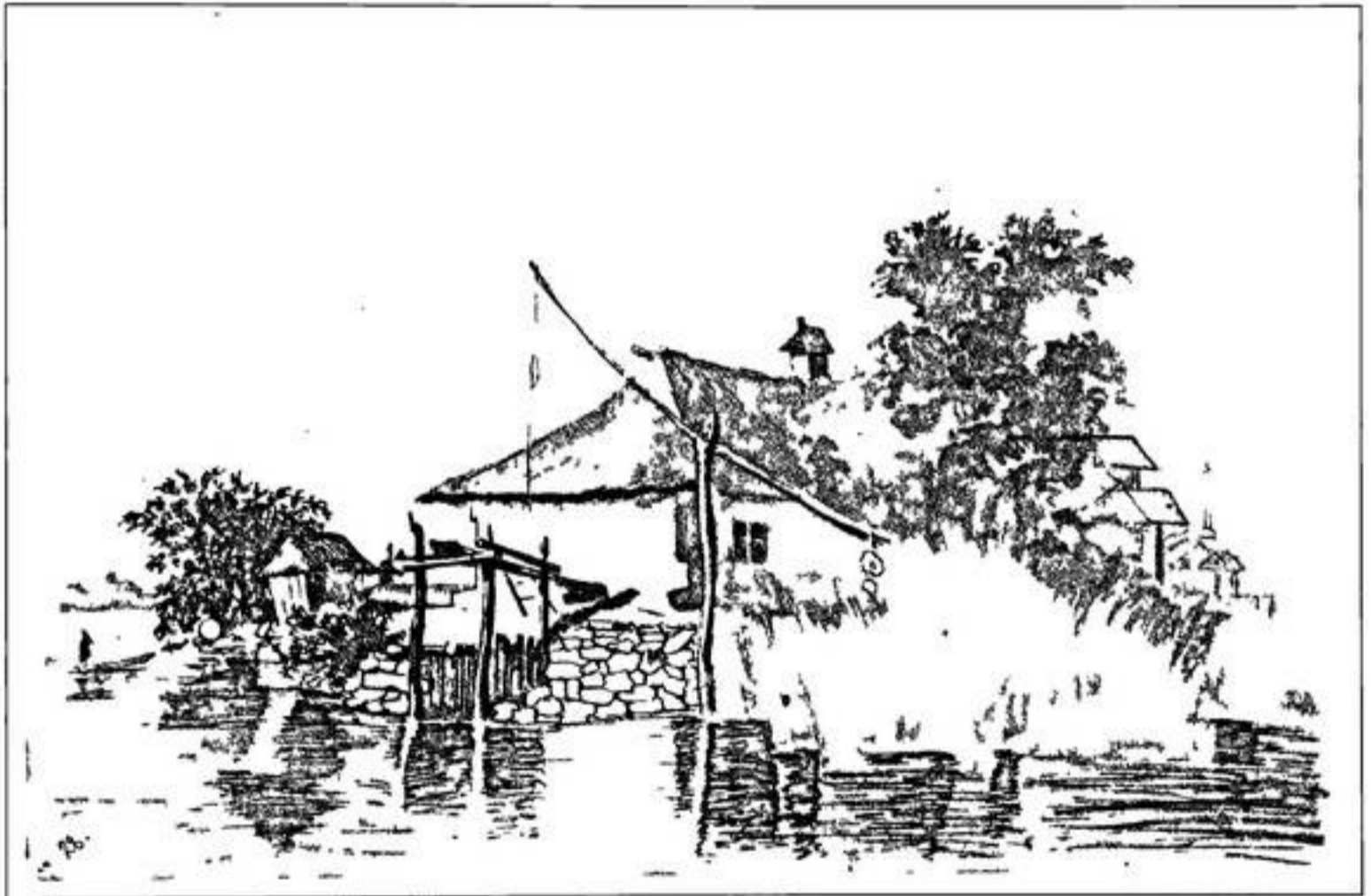
najviše vlade» (vjerojatno radi njegova «Sna»), Ševčenko je nekoliko puta poricao svoje članstvo u «Društvu sv. Ćirila i Metoda», a na postavljeno pitanje zašto je pisao pjesme čija je oštrica bila uperena protiv same carske osobe optuženi je dao sljedeći odgovor:

«Dok sam bio još u Petrogradu, čuo sam na sve strane drske riječi i poruge upućene caru i vladi. Vrativši se u Malorusiju, ja sam čuo još i više, i još gore među mladima i među poštovanim ljudima; ja sam vidio bijedu i užasno tlačenje seljaka od plemića, posjednika i šljahtića-ekonoma, a sve se to događalo i događa se u ime cara i vlade.»

«Čuo sam», «vidio sam», a tome bi se još moglo dodati «osjetio sam» to je osnova Ševčenkova stvaranja. Njegova poezija nije građena na teoretskim postavkama i po propisima ove ili one škole, ove ili one političke grupacije. Njegov pogled na svijet izgrađivao se tokom njegova života: i on je izravni, neposredni odraz prilika koje su vladale na ukrajinskom selu, a zatim u ruskoj imperiji uopće. Njegova poezija je nikla iz stvarnosti i sama je dio te stvarnosti. Ševčenko nije trebao poput Puškina da radi prikazivanja narodnog života odlazi među cigane, ili da se preobučeni miješa u vrevi sajma, te da sluša o narodu iz ustiju svoje dadilje. On je odrastao usred svog naroda, proživljavao njegove muke i transponirao u pjesničke oblike. Kako je to uočljivo iz njegovih autobiografija, Ševčenko se ponosio svojim kmetskim porijeklom i svojom teškom mladošću. I on kao da je znao da mu upravo taj život, duboko poznavanje narodne bijede i narodnih nevolja pruža mogućnost da postane u pravom smislu te riječi – narodni pjesnik. Pitanje da li je pripadao ovom ili onom društvu nema za njega i njegovo stvaranje bitno značenje. Više od teorija i programa revolucionarnih kružoka značio je za njegovu poeziju, njegov život, duboko i proživljeno saznanje o životu Ukrajine i cijele ruske imperije. On, samonikli pjesnik, prema mišljenju Turgenjeva i drugih čak i nedovoljno obrazovan, i sam je u svom dnevniku u nekoliko navrata isticao da ne voli teorije. Tako je 5. VII. 1857. zapisao u svoju knjižicu: «Ja, bez obzira na moju najiskreniju ljubav prema lijepoj umjetnosti i prirodi, osjećam nepremostivu antipatiju prema filozofima i estetičarima». Na drugome opet kaže:

«Teoretičari su svi po jednom kalupu krojeni. Grof de Kensi napisao je odličan traktat o 'Jupitru Olimpijskom' (Fidijinom kipu), izdao ga in folio za svoje vrijeme (početkom ovog stoljeća) prekrasno, i da svom raskošnom izdanju nije dodao slike, umjetnici bi pomislili, da duša velikog Fidije govori ustima nadahnutog grofa. Ali neprestani crteži pokvarili su sve. I kako da se poslije toga vjeruje tim oduševljenim teoretičarima».

Premda ne možemo prihvatiti u potpunosti gledište visoko kulturnog u zapadnom evropskom smislu Turgenjeva i drugih o tobožnjoj slaboj obrazovanosti Ševčenka (taj u svojoj 24 godini otkupljeni kmet i vlastelinski sluga poznao je dobro djela Puškina i Žukovskog, Mickiewicza i «crvenog historičara» Lelewela, W. Scotta i Shakespearea, Goethea i Schillera – učio je dakle kod najboljih) ipak moramo pocrtati u prvom redu značaj seljačke stihije za sadržaj njegova djela, za revolucionarni polet njegovih misli, za snagu njegovog socijalnog gnjeva, za njegovo radikalno poricanje političkog i socijalnog poretka samodržavne Rusije.



Poplava, akvarela, 1845.

Premda su odraz istog stanja u Rusiji, odraz iste epohe, slični po nekim svojim pogledima, Černiševski i Ševčenko su vrlo različiti po načinu svog djelovanja. Ako je prvi «raznočinac», inteligentan u prvom redu, koji dolazi do saznanja zahvaljujući teoriji, filozofiji, ekonomiji i literaturi i koji stvara «roman» s tezom na osnovu svojih teoretskih konstrukcija (koje su odgovarale razvitku i konstelaciji društvenih snaga), dotle je drugi – kmet, koji zahvaljujući svojim sposobnostima prodire sve do petrogradskih plemićkih salona, ali ostaje vjeran do kraja svojoj zemlji i svom društvenom sloju (a ta vjernost znači i revolucionarnu pobunu) te svoju stihijsku mržnju protiv nečovještva feudalizma prenosi u duboko intimne neposredne stihove. Ne, Ševčenko nije provodio svoje vrijeme u dokolici jednog njemačkog ljetovališta ili francuske vile i u čitanju savremene

evrposke literarne robe, te odatle gledao na talentiranog i idealnog ljudskog ruskog seljaka. On nije iz londonske magle propovijedao rusku «obščinu» kao cilj prema kome treba da pođe rusko društvo, niti u zadimljenoj sobi po cijelu noć diskutirao o moralnom liku ruskog čovjeka. Ako se već govori o vezama Ševčenka sa ćirilo-metodijevcima ili Černiševskim, onda treba govoriti o tome u kolikoj su mjeri njihove teorije bile katalizator njegove misli u pravcu izgradnje određenog pogleda na svijet. Bez sumnje ruski napredni pokreti XIX. stoljeća nailazili su na odjeke kod Ševčenka. Dekabrističke tradicije, koje su postojale i u Ukrajini (Pesteljevo društvo «Ujedinjenih Slavena» smatraju neki pretečom «Ćirilometodskog društva») odrazili su se i kod njega. Likovi dekabrista – mučenika slobode javljaju se ponekad i u njegovoj poeziji («San»), a kad mu 1857. dolazi u ruke primjerak Hercenove «Polarne zvijezde» on ga uzima među svoje vojnički grube prste i pri pogledu na sliku dekabrista mašta o medaljonu: «S jedne strane – portreti ovih velikomučenika sa natpisom 'Prvi ruski vjesnici slobode' a s druge strane medalje – portret teško zaboravnog toroza¹ sa natpisom 'Ne prvi ruski okrunjeni krvnik'».

Duboke simpatije imao je Ševčenko i prema Hercenu, koga je zvao «našim apostolom, našim samotnim prognanikom», ali prema kome nije imao odnos đaka prema učitelju, već čovjeka koji odobrava stav borca na jednom drugom sektoru fronta. U svojoj revolucionarnosti, baš zato što je nicala iz same stvarnosti Ševčenko je u godinama pred t. zv. «reformom» pošao i dalje od Hercena.

Ako su vulgarni sociolozi u SSSR-u (na koje se današnja nauka obara) imali ponekad i krivo izvodeći mehanički djelo Puškinovo ili, recimo Tolstojevo, iz njihovog socijalnog porijekla, ne posmatrajući njihovo djelo kao odraz sveukupnosti društvene situacije, to za Ševčenka možemo sa sigurnošću reći, da se njegovo djelo može izvoditi neposredno iz njegovog kmetskog porijekla, iz njegove biografije. Ševčenko poznaje Hercenovu misao, on je vjerojatno u ovom ili onom dodiru s Černiševskim, on se služi i njihovim terminima («Tormoz» za Nikolu I. «bizantijstvo» za samodržavni feudalni poredak), ali ono bitno što određuje njegov pogled na svijet jesu težnje i misli masa ukrajinskog socijalno i nacionalno ugnjetavanog seljaštva. Polonski je isticao da je Ševčenko u svojim pogledima bio prirodni demokrata, a ne na osnovu teorije. I to gledište možemo smatrati prihvatljivim.

U jednoj svojoj pjesmi Ševčenko kaže:

*Kad bi vi znali, gospodičići
Da ljudi plaču živeći,*

1 Tako je Hercen zvao Nikolu I.

*Vi ne bi stvarali idile
I ne biste hvalili boga
Našim se suzama smijući.*

Njega uznemiravaju idilični prikazi seljačkog života, gdje se seljački dom naziva «tihim rajem», zato što je on sam taj «tihi raj», i suviše dobro osjetio. U tom domu se prolila prva njegova suza, mati je tamo pretakala u njega svoju tugu, sestra se kidala u teškom jarmu kmetskog života. «Tamo je briga, ropstva teški rad – i ne daju čovjeku ni da moli.» I pri sjećanju na takav život, ne takav «tihi raj» Ševčenko dolazi do misli o tome da se i bog na nebu ruga ljudima, te da se «dogovara s gospodom, kako vladati svijetom.» Eto odakle njegov protest protiv cara a ponekad i protiv boga, eto odakle njegovi pozivi da se uzme sjekira i sruši društveni poredak.

Od najranijeg djetinjstva Ševčenko je osjećao težinu ropskog rada. Siroče koje tuku različiti učitelji – poslodavci, popovski pastiri, sluga «kozačić» kod poloniziranog njemačkog vlastelina Engelhardta, još u svojoj mladosti napušta Ukrajinu, kreće sa svojim gospodarom u Vilno, zatim u Petrograd gdje ga «blagonakloni» plemić predaje na školovanje slikaru Širjajevu. To je – do 24.-te godine života put nadarenog kmetskog siročeta. A zatim dolazi otkupljenje pomoću lutrije, zahvaljujući slikaru Brülouwu i pjesniku Žukovskom. Od kmeta ostaje slobodan čovjek, kome će kroz čitav život, njegovo ropstvo biti ne samo teška uspomena, već i podstrek za rad, stalan momenat njegovog djelovanja. Literarne uspjehe zahvaljuje svojoj dubokoj povezanosti s Ukrajinom, ali nju dolazi da posjeti tek 1834. na sasvim kratko vrijeme, koje je međutim bilo dovoljno da još jednom uoči njen teški položaj. 1844. Ševčenko dolazi u Ukrajinu ponovo s diplomom o svršetku Akademije umjetnosti. Putuje u Kijev, Perejaslav, Jagotin, Mirgorod, u svoje rodno selo, slika ukrajinske starine, ali uskoro (1847.) već je zatvoren, jer su mu pronađene njegove političke pjesme. I njegove se patnje nastavljaju. Preslušavanje u III. odjelu u Petrogradu, ispitivanje, tamnica, a zatim progonstvo s izričitom zabranom pisanja i crtanja . . . Kao običan vojnik Ševčenko je najprije u Orenburškom bataljonu, pod oružjem, na vježbama stalan predmet izrugivanja tupih i tvrdoglavih starješina. Ukrajina je u to vrijeme za njega samo daleka mašta. Odvojen od domovine, usred surovih pustih stepa na obalama Aralskog mora, u tvrđavi Kos-Aral, u još surovijoj, praznijoj od prirode ljudskoj okolini Ševčenko sanjari, ali u njemu sve jače dolazi do izražaja pobuna čovjeka protiv nasilja i nečovječnosti. A zatim slijedi Novopetrovska tvrđava na sjeveroistočnoj obali Kaspijskog mora, odakle Ševčenko tek 1857. poslije pomilovanja sa strane novog vladara i mukotrpnog čekanja na konačno sprovođenje odluke o amnestiji putuje na slobodu preko Astrahana u Nižnji Novogorod i zatim u Petrograd gdje mu je konačno dozvoljeno da živi. 1859.

dolazi Ševčenko ponovo (po posljednji put) u Ukrajinu, gdje je radi nekih razgovora sa zemljacima ponovo uhapšen. Ponovo zabrana – ovaj put odlaska u domovinu, zatim neprestana pratnja špijuna, progoni sa strane cenzure i konačno smrt 10. III. 1861. Ropstvo u djetinjstvu, zatvori i progonstva kroz čitav život to je «curriculum vitae» najvećeg pjesnika Ukrajine.

Ideal Ševčenka bila je malena kuća na obali Dnjeptra, ljubljena seljačka djevojka i život usred prirode koju je toliko volio. Taj ideal prožima mnoge njegove pjesme: odražava se u pojedinim slikama i likovima iz njegovog djela, koje u svojem velikom dijelu nosi autobiografski karakter. Ali njegov je život bio daleko od tog idiličnog, seoskog ideala. Od sanjara je nužno postajao borac protiv feudalizma i carskog poretka, a njegovo djelo odraz raspoloženja koje je vladalo u seljačkim ukrajinskim masama. Čovjek koji je toliko puta naglašavao svoju ljubav prema «tihoj, toploj riječi» morao je da gromko progovori o «krvniku okrunjenom», morao je da u svojoj mašti dočarava sebi viziju budućnosti s carem na stratištu, i s pobunjenim narodom kao glavnim akterom. Poezija Tarasa Ševčenka nije nastala traženjem tonova na skali dotadašnjeg pjesničkog blaga kao kod licealca Puškina. Ona je buknila odjednom u snažnim akordima «Pričinka»

*Široki Dnjepar urla, plače
A ljuti vjetar zavija,
Ko planine podiže vale
Visoke vrbe savija.*

Ukoliko je i bilo u njegovim prvim petrogradskim pjesmama sentimentalističko-romantičkih elemenata naučenih kod Bürgera i Žukovskog ili kod Mickiewicza, ti elementi, različite rusalke, tugaljivi lik djevojke koja tuži za svojim momkom i mjesečine nad rijekom – ti romantični rekviziti nisu za njega bitni, ili bolje rečeno oni su tako asimilirani, da gube svoju izvještačenost. Ono što se probija kroz romantičke okvire: poetske zahvate romantične škole, to je bio taj široki Dnjepar što plače i stenje, to je ukrajinska stepa, to je konačno seljačka kmetska Ukrajina sa svojim životom punim i s t i n s k e tuge, to su realni likovi Katarina, koje stradaju radi ljubavi s «moskalima», ili historijsko realni likovi kozaka i slijepih staraca koji pjevaju o njihovim pohodima. Pjesma slijepih pjevača prodire kroz stihove u kojima živi Ukrajina svojim životom bijede i nevolje, Ukrajina koja je ginula, u bunama i živjela u njima.

Upravo toj se Ukrajini, koja se odvažila, da po prvi put progovori nesputanim, narodnim jezikom «kobzara» - Ševčenka, toliko se rugala velikoruska kritika, kritika vladajuće nacije, koja se i u licu svojih demokratskih predstavnika u odnosu na Ševčenka nije mogla otresti svojih predrasuda. Čak i sam Bjelinski pisao je povodom

Ševčenkovi pjesama: «krasne li književnosti, koja diše samo prostotom seljačkog jezika i neotesanošću seljačkog uma».¹

Ševčenka nije smetala takva kritika. Još 1841. on se doduše bojao da za njegovu dramu «Moskali ne kažu mauvais suget, jer je ona, vidite iz ukrajinskog narodnog života», a već 1843. g. u pismu istom svom prijatelju Tarnovskom piše povodom «Hajdamaka»:

«Možda se i tamo (na Ukrajini, op. A. F.) njima smiju ovako kao ovdje Moskali. Zovu me entuzijastom, ili budalom. Neka ih; neka sam i seljački pjesnik, ali pjesnik, i meni više ništa nije potrebno.»

Neprijateljski stav jednog dijela moskovskog društva, progoni vlasti i rusifikatorska politika na Ukrajini nisu međutim nikada kod Ševčenka izazivali šovinistička, moskvofobska raspoloženja. U njemu se, sasvim prirodno slijeva nacionalno i socijalno pitanje u jednu jedinstvenu cjelinu. Borba sa velikoruskim šovinizmom (tu treba istaći njegovo tvrdoglavo insistiranje na tome da sva svoja pisma piše ukrajinski) za nacionalno oslobođenje za njega je ujedno i borba za oslobođenje kmetstva, a s druge strane borba za slobodu od feudalnog jarma jest ujedno borba za svrgavanje poljskih planova, ruskog birokratskog aparata, a Ševčenko ne zaboravlja ni svoje rođene ukrajinske klasne neprijatelje, što je naročito cijenio Černiševski, koji je u polemici s lavovskim «Sovom» koristio autoritet Ševčenka pišući:

«Ako ono (tj. «Slovo» op. A. F.) hoće biti predstavnikom interesa rusinskog naroda neka ono pita Rusine, da li su manje od poljskih panova uzimali daća ovi rusinski panovi da li su više od poljskih panova oni učinili ustupaka rusinskom narodu, kraće rečeno da li bi bolje bilo rusinskom seljaku kod rusinskog pana nego kod poljskog. Čuli smo svjedočanstvo o tome od čovjeka, čije je ime drago svakom Malorusu od pokojnog Ševčenka».

Ševčenko je opisujući borbe kozaka s poljskim plemstvom postavljao ukrajinsko pitanje, kao što ga je postavljao i žigošući djelo Petra I. sagrađeno na kostima Ukrajinca bez nacionalne mržnje i netrpeljivosti, bez srozavanja svojeg talenta u nacionalističke vode. Odgojen na pričama i legendama iz herojske, slobodarske prošlosti kozaka i hajdamaka, na pripovijestima svog djeda i na pjesmama narodnih

1 Uzgred treba napomenuti: da je Bjelinski i u vrijeme zatvaranja Ševčenka stajao na strani njegovih krvnika. Po njemu «zdrav razum treba da u Ševčenku vidi magarca» radi toga što je napisao pamflete protiv carske osobe. Bjelinski izjavljuje da mu je žao Ševčenka, ali kad bi on bio sudac «učinio bi isto» što je učinio i car.

pjevača, on u svojim baladama i pjesmama postavlja u prvi plan borbu protiv poljskih panova i jezuitskih svećenika, i ako njegov stav nije do kraja klasno određen treba to pripisati mjestimičnom shvaćanju te borbe kao vjerskog sukoba.

Ševčenkovi pjesnički radovi iz prvog razdoblja stvaranja (petrogradskog) tematikom se dotiču historijske prošlosti Ukrajine ili ličnih tragedija ukrajinskih djevojaka i momaka, dani su u formi manje-više sličnoj formama evropske romantike, ali su već napunjeni dubokim, borbenim, iako ne do kraja dosljedno provedenim sadržajem protesta protiv nasilja. U «Ivanu Pidkovi», «Tarasovoj noći» i drugim njegovim prvim historijskim, patriotskim pjesmama već se javlja snažan protest protiv zločina, duboka mržnja prema neprijateljima njegova naroda. Tuga za prošlošću, stavljena u usta narodnog pjevača, i intonirana u duhu narodne pjesme, morala je u uslovima kmetskih odnosa i obespravljenosti značiti ujedno i poziv na rušenje takvih odnosa, ulijevati vjeru u povratak nekadašnje slobode. Ševčenko tada još luta po historiji, baca svoj pogled unazad, njegovi nazori nisu još određeni, on ne ide dalje od stanovišta slijepog pjevača, koji čuva tradiciju i vjeru naroda, ali ukrajinsko pitanje je već tada postavljeno. Slike iz herojske prošlosti obnavljaju uspomenu na doba, kad se o kozačkoj slavi čulo od Varšave do Carigrada – i to je njihov glavni zadatak. Još Ševčenko ne pokazuje glavnog neprijatelja Ukrajine, iako govori već i u svojoj «Katarini» o moskovskoj soldateski kao o krivcu ličnih, porodičnih tragedija.

U «Hajdamacima», njegovoj većoj poemi posvećenoj ustanku od 1768. g., koji Ševčenko idealizira i diže ga na razinu Francuske revolucije daje Ševčenko veliko platno nacionalno-oslobodilačke borbe. Djelo ima niz slabosti u kompoziciji i prikazivanju pojedinih likova, ali ono je diglo Ševčenka do slikara velikog platna narodnog ustanka, surovog, punog krvi i gnjeva narodnih masa. Uprkos surovih po mišljenju nekih kritičara «krvožednih» momenata ono je duboko čovječno. Nedaće koje donosi rat Ševčenko smatra strašnim zlom i naročito su snažne njegove slike Ukrajine u vatri, kad u selima plaču gola djeca a otaca nema, kad i samo sunce spava i nigdje se ne čuje čovječji glas i tek po koja zvijer zavija osjetivši zadah ljudske lešine. Te slike, suprotstavljene lirskim ugođajima pojedinih poglavlja, spadaju među najjače, najpotresnije akorde poeme. Težnja za čovječjim, pravednijim životom izbija iz nje dovoljno snažno. Uprkos snažnim, možda čak i surovim scenama narodne osvete nad poljskom gospodom, djelo nema u sebi nacionalističkih tendencija. O tome govori i sam pisac u predgovoru:

«Srce boli, ali pričati treba; neka vide sinovi i unuci, da su očevi njihovi grijeshili, nek se bratime opet sa svojim neprijateljima. Neka žitom-pšenicom, kao zlatom pokriva, bez međa ostane na vijeke od mora i do mora – slavenska zemlja.»

Ta mašta o jedinstvu slavenski zemalja traje kod Ševčenka kroz čitav njegov život. I ta mašta se duboko razlikuje od slavenofilsko-panslavističkih programa, koje Ševčenko nekad i osuđuje («Poslanica i živim i mrtvim . . .»). Nju ne mogu pokolebati surovi zločini poljske i ruske gospode u Ukrajini. Jedino mržnja Ševčenkova jača iz godine u godinu i dobiva sve više i više oblike mržnje prema klasnom, socijalnom ugnjetaču, dobiva sve određeniji karakter. Oštrica njegovih pjesama, kojom je žigosao zločine poljskih panova i jezuita u ukrajinskoj prošlosti sve više se okreće prema samodržavlju i feudalizmu. Od romantike, koju bi neki htjeli da učine nacionalističkom Ševčenko, naročito poslije svog boravka u Ukrajini 1843. g., kad je još jednom proplakao nad njenom teškom sudbinom prelazi na borbu s društvenim poretom.

*«Ne, zapjevat ćemo mi pjesmu slave
Na kobnom zgarištu
Pokidat ćemo lance ropstva,
Vatru i krv unijet ćemo na obračun
U neprijateljske stanove»*

(«Nikita Gajdaj»)

U «Snu» je mržnja prema apsolutizmu posve jasno i određeno postavljena. On još doduše kako kaže Franko, osuđuje carizam s ukrajinskog stanovišta, ali ta osuda je sasvim prihvatljiva. Ševčenko se ovdje približava Mickiewiczovim stihovima posvećenim Rusiji. Stvarnost se u «Snu» javlja u prvom planu, idealizacija i sentimentalni romantički odnos prema ukrajinskom problemu iščezava. Stvarnost je ovdje, istina, pretočena u «San», ali ona usprkos tome ostaje stvarnost, teška realnost nasilja nad Ukrajinom, nad Rusijom u kojoj usred snjegova, blata i šume teško zvuče okovi. Pjesnik nas ovdje vodi u prijestolnicu, u samu jazbinu samodržavlja, gdje opisuje besmisleni militarizam, čankolize pri carskom dvoru i konačno karikira i sam carski bračni par. On staje pred spomenikom Petru I. što ga je podigla Katarina II., kao što je već prije njega stao Mickiewicz i osuđuje Petrovu ličnost za pogibiju hiljade ukrajinskih života:

*«To je taj prvi, što je razapeo
Našu Ukrajinu,
A druga je dokončala
Udovu siroticu»*

A zatim – opis petrogradskog jutra, magljenog i sumornog, kad radnici idu na posao, vojnici na vježbu, pospane djevojke vraćaju se s noćnih nečasnih zarada, a u urede žure činovnici, «da potiskuju i odiru kože i s oca i s brata». U centru poeme je car – izvor svih zala i carske prišipetlje, koje izvršavaju i najbesmislenija naređenja.

Po mišljenju nekih autora bolje je komponirana od «Sna» njegova «misterija», «Velikyj Ljoh» (Veliki podrum), koja premda mjestimično nejasna i zavijena u simbole (i tu se možda osjeća Mickiewicz), također pokazuje Ševčenkovu misao o jedinstvu u protunarodnoj raboti triju sila – triju vrana, koje hoće da unište ukrajinski narod: birokratske Moskve, šljahetske Poljske i ukrajinskog plemstva.

U «Kavkazu» Ševčenko već izlazi u otvorenu bitku s carizmom kao s i s t e m o m, s jasnim simpatijama prema borcima za oslobođenje nalazili se oni u Ukrajini ili na Kavkazu. On se podiže iznad okvira ukrajinskog pitanja i postavlja pitanje svih nacionalno porobljenih naroda ruske imperije. Samodržavlje nije više predstavljeno samo u carskoj osobi. To je krvavi poredak koji se sastoji od cara i njegovih pasa, od kršćanske ideologije, koja ima i hramove i škole ali kojoj smeta jedino koliba kavkaskog brđanina. To je sistem zatvora i sibirskih progona u «kojemu od Moldavca do Finca – na svim jezicima svi ćute», koji uči uz bibliju krađi i zločinu. Snagom ironije i munjevitih usporedbi Ševčenko obračunava i s plemstvom koje napada na Francuze, a svoje kmetove gubi na kartama, i s licemjerjem vladajuće klase i s crkvama u kojima se neprestano klanjanju a istovremeno krađu, ratuju, prolivaju bratsku krv potocima. Tom pjesmom Ševčenko postaje dosljedan patriot svoje zemlje, koji taj patriotizam veže sa slobodarskom borbom drugih zemalja. Njegov patriotizam nije bučni patriotizam riječi, fraze, već patriotizam skromnog borca, kome je svejedno kakva će njega lično sudbina zadesiti, ali kome nije svejedno kakva će biti sudbina njegove domovine.

Nema tu herojske geste, patosa, već duboko humano proživljavanje ljubavi prema svom ugnjetenom narodu, prema svojoj braći i sestrama. Ta ljubav ga ne ostavlja ni u najtežim časovima, u časovima kad se javlja čak i poneki znak smirenja. I tada, u petrogradskoj citadeli Ševčenko bez nade na publiciranje, duboko iskreno i intimno piše.

*Svejedno mi je, da l' ću živjet
U Ukrajini ili ne,
Da l' će se mene tkogod sjetit
Il će me dalek zamest snijeg –
Meni je nevažno to sve!*

*Al' nije mi svejedno, ne,
Što Ukrajinu zli će ljudi
Uspavat, gadovi, i tek
U vatri orobljenu budit
Oh, nije mi svejedno, sve!*

Usprkos tolike ljubavi za Ukrajinu, njene ljude i prirodu Ševčenkova lirika nalazi ljubavi i za podjarmljena plemena Kavkaza, za jadne Kirgize, gole i bose, koje upoznaje za vrijeme svog boravka u Orskoj tvrđavi i za Poljake među kojima je stekao mnoga prijateljstva za vrijeme izdržavanja kazne (Sierakowski, Bronislaw Zaleski, Antoni Sowa). Jedinstvo poljskog i ukrajinskog naroda njegov je ideal, a sve zlo što se ispriječilo na tom putu došlo je i od popova i vlastele:

*Tako je, Poljače, moj brate,
Popovi gladni i magnati
Nas zavadili, rastavili,
A mi bi uvijek složni bili*

kaže u pjesmi posvećenoj Bronislawu Zaleskom. Ševčenko istovremeno nije mogao trpjeti nikakve šovinističke težnje Velikorusa, a naročito klanjanje Ukrajinaca tim šovinističkim ispadima. On je kritički prilazio ruskoj historiji (u tom smislu su njegovi napadi na Petra I. i njegovo djelo čak i predaleko išli), a kritički je ocjenjivao i svoju ukrajinsku historiju (naročito Bogdana Hmeljnickog i Perejaslavski dogovor s Moskvom). Osobito on nije mogao da trpi klanjanje pred veličinom ruskog oružja i historije, prekomjerno slavljenje prošlih historijskih epoha. O tome neka svjedoči ovaj citat iz dnevnika (2. VII. 1857.):

«Prošle zime u feljtonu 'Ruskog invalida' vidim na beskrajnim stupcima beskrajnu malorusku pjesmu, prigodom, ne sjećam se, prigodom čega ono bješe, sjećam se samo, da je to odvratni i podli hvalospjev ruskom oružju, pa – mislim - nije li se to moj prijatelj tako odlikovao. Gledam – zaista on: A. Čužbinjski. Tako dakle, mili moj, živ si i zdrav, a uz to si se i podlostima naučio.»

U svojim pjesmama, kako je već rečeno, Ševčenko je išao dalje od Hercena, a prije svega dalje od svojih nekadašnjih drugova iz ćirilo-metodskog društva. Kad je Hercen u predvečerje 1861. g. pokazivao izvjesno kolebanje, znakove vjere u dobronamjernost cara, kad su u isto vrijeme kijevski drugovi Ševčenka (Kostomarov i drugi) slavili

Aleksandra II., kao ličnost koja će poći dugim, širokim putovima u svojoj politici, Ševčenko je u to isto vrijeme i kasnije možda još otvorenije nastavio da bičuje carski feudalni režim, da još jasnije, nedvosmislenije poziva na ustanak. Tome je doprinijelo njegovo tamnovanje, dugogodišnje robovanje u Orsku, Kos-Aralu, Novopetrovsku, koje je prekalilo njegov karakter, otvorilo mu još jasnije pogled na suštinu tog poretka. Osim toga u Ševčenkovoj ideologiji odrazio se tada masovan pokret seljačkih masa, koje su poslije Krimskog rata na glad, na pojave epidemije reagirale pobunama i seljačkim, stihijskim ustancima. Glad u njegovoj rođenoj Ukrajini, kolera, pojava tifusa u Kijevu, krvavi obračuni sa seljaštvom, pobune u Orenbuškoj guberniji, ustanci u nizu mjesta Rusije nisu mogli a da ne dopru do Ševčenka, i to saznanje o položaju seljaštva nije moglo a da ne djeluje na njegov razvitak, njegov protest, koji se uzvišavao do gnjeva, do revolucionarnog pokliča, tim više što on nije bio intelektualac tipa liberalnog Kostomarova ili revolucionarni plemić tipa Hercena, već čovjek povezan sa seljačkom masom sa stotinu niti.

1858., kad su mnogi liberali (a i poneki revolucionarni demokrata iz redova «raznočinaca») očekivali reforme i poboljšanje položaja seljaka, Ševčenko je pisao:

*«Ne čekaj dobra
Ne čekaj žuđene slobode,
Car Nikola je nju uspav'o,
Trebna na sjekiri ušice
Svi zajedno da raskalimo,
Da zamahnemo nemilice
I tada da je probudimo.»*

Već prije, u Novopetrovskoj tvrđavi pjeva Ševčenko o okrunjenim krvnicima – carevima. U Nižnjem Novogorodu piše jedan od svojih najjačih napada na samodržavlje («Jurodivi»), 1858. u Petrogradu o oštrenju sjekira, a 1860. moli se bogu da dade snagu «radnim glavama i rukama», da bi nešto kasnije napisao svoju antiklerikalnu viziju revolucionarne budućnosti.

*Tad ćemo, brate,
Obojke od porfira pravit',
Na kandilima lule palit',
Ložiti peći ikonama,
A kom ćemo kuću nesti
Crkvenim, brate škroplima.*

U pjesmi «Arhimed i Galilej» Ševčenko vjeruje s punim optimizmom, da će doći vrijeme kad

*Izrast će ljudi. Umrijet će
Još ne začeti carevići
I tada na obnovljenoj grudi
Dušmana ne će biti više.
Mati uz sina će da diše
I bit će, bit na zemlji ljudi.*

A nekoliko dana iza toga (20. X. 1860.) izražava sigurnost da njegov bol ne će «carevi i ministri – robovi» izjesti i izgristi, već da će ljudi u tišini mirno «predati cara krvnika», jer carevi nisu potrebni ljudima, zato što su oni «ljudi a ne psi».

Izjedan i izgrizan od carske cenzure Ševčenko piše uprkos svemu svoj antisamodržavni, revolucionarni ciklus gotovo do pred samu smrt. Revolucionarni poziv narodu da raskine svoje okove («Zapovit») ponavlja se kod Ševčenka od njegovog «Sna» i «Kavkaza» pa sve do kraja života, isto tako u vrijeme Nikole I., kao i u vrijeme Aleksandra II.

Iako ima u pojedinim pjesmama očaja, zdvajanja, obraćanja bogu i oponašanja Davidovih psalama (Biblija je bila stalno uz njega), iako su mnoge pjesme zasićene stalnom težnjom za «tihom, mirnom riječju» - revolucionarni poklič probija se kroz čitavo njegovo stvaralaštvo. Ševčenko je cijelog svog života maštao o radu za svoj narod. On je kao slikar htio da radi za Ukrajinu, za mase. Taj rad ga privlači i kod Brülowa, u Akademiji i kad mu je uskraćeno slikanje i pisanje. I kad mu je konačno ponovo dozvoljeno bavljenje slikarstvom, za vrijeme puta na slobodu Ševčenko u svom dnevniku bilježi:

«Od svih lijepih umjetnosti sad mi se najviše sviđa graviranje. I ne bez razloga. Biti dobar graver, znači biti sijač prekrasnog i poučnog u društvu. Znači biti rasadnik svjetla istine. Znači biti koristan ljudima i ugodan. Koliko bi se lijepih djela, pristupačnih samo bogatašima, gravilo u mračnim galerijama bez tog čudotvornog alata? Božanstveno je zvanje gravera!»

On je u svom dnevniku iznio svoje najintimnije mašte. I interesantno je, kako je taj čovjek bez jasnih teoretskih formuliranih pogleda na razvitku društva u Rusiji osjećao snage, koje su trebale da izmijene feudalni poredak, kako je on išao dalje od inteligenta – narodnjaka. Tako je na brodu na Volgi, putujući u Nižnji Novogorod pisao:

«Veliki Fulton! I veliki Watt! Vaše mlado dijete, koje raste ne danima, već satima, ubrzo će proždrijeti knute, prijestolje i krune, a diplomatima i veleposjednicima samo će pregristi, poigrati će se s njima kao đače slatkišima. Ono što su započeli u Francuskoj enciklopedisti, to će dovršiti vaše kolosalno, genijalno dijete.»

Karakteristično je da Ševčenko, dijete ukrajinskog sela, povezan s tim selom kroz čitav život daje toliko značenja strojevima, koji će preporoditi svijet. Njegov pogled na ulogu stroja izlazi i iz osjećaja težine seljačkog rada, o čemu svjedoči i jedno mjesto iz njegovog proznog rada:

«O agronomi filantropi! – Izmislite mjesto srpa neku drugu mašinu. Vi ćete time učiniti najveću uslugu čovječanstvu osuđenom na teški rad.»

Ono što nije vidio humanista i prijatelj seljaštva Tolstoj, ono je vidio Ševčenko – pjesnik, koji je odredio revolucionarno raspoloženje na selu.

O značaju Ševčenka za ukrajinsko seljaštvo, za čitavu Ukrajinu nije potrebno naročito govoriti. Ševčenko, prema izjavama mnogih njegovih kritičara, - to je Ukrajina. On je njezina snaga, buna i pjesma. Jedan od stvaralaca ukrajinskog poetskog jezika, njen najveći pjesnik živi u Ukrajini kao njen nerazdvojni dio već preko 100 godina. Iz nje je izašao i s njom se u jedno slio. I veliki ukrajinski narod može s punim pravom da se njima ponosi.

Oporuka

T. G. Ševčenko

Umrem li, pokopajte me
Gdje su same stepe,
Neka grob mi leži usred
Ukrajine lijepo.
Da iz groba mogu gledati
Nepregledna polja
I slušati bučni Dnjepar
Koliko me volja.
I kad on iz Ukrajine
Do u sinje more
Krv dušmansku ljutu spere –
Polja ću i gore
Ostaviti i dići se
Ka samom bogu
Da se molim . . . A sve dotle
Molit se ne mogu.
Ustajte pokopavši me,
Okove slomite
I slobodu tad dušmanskom
Krvlju poškropite.
I u porodici novoj,
Slobodnoj, bez sjene –
Dobrom, blagom kojom riječju
Spomenite mene.

(1845)

S ukrajinskog: T. Menac

Josip Badalić

T. G. Ševčenko (Povodom 150-obljetnice rođenja)

I.

Prevođenje Ševčenkove poezije u hrvatskoj književnosti

U književnosti jugoslavenskih naroda počeo je Ševčenko prijevodima pojedinih pjesničkih radova ulaziti šezdesetih godina minulog stoljeća; prvi ga je počeo prevoditi mladi hrvatski pjesnik tih godina, a kasnije zaslužni hrvatski pjesnik i romanopisac – August Šenoa.¹ Bilo je to godine 1863. kad je A. Šenoa boravio na pravnim studijama u Pragu i tamo se, u zajednici s češkom i drugom slavenskom omladinom, oduševljavao za prvake slavenske književnosti. Bile su to prve godine nakon pada Bachova apsolutizma, pa je prirodno, i taj povijesni datum povoljno djelovao na izgradnju svjetlijih vidika napose kod onih slavenskih naroda koji su čamili pod tuđinskom vlašću u bivšoj Austro-ugarskoj monarhiji.

Među istaknutijim slavenskim pjesnicima toga doba, čija je pjesnička lira odjekivala sazvučno o raspoloženjima ugnjetavanje slavenske omladine u Austro-Ugarskoj toga povijesnoga razdoblja, isticalo se u prvom redu ime i djelo netom umrloga (1861) ukrajinskog pjesnika Tarasa Grigorjeviča Ševčenka, patnika i borca za slobodu Ukrajine. Ševčenkov borbeni otpor protiv carističke imperije i feudalnog društvenog poretka bio

Preuzeto iz:

Umjetnost riječi, (8)
1964, br. 1, str. 31-
45.

¹ Ševčenko, T. G.: *Razsuta mogila*. Dumka. Iz maloruskoga preveo Veljko Rabačević (pseud. A. Šenoa). "Naše gore list", Zabavno – poučni časopis, Zagreb, teč. III, 1863, br.32, str.249.

je u svojoj sazvučnoj dominantni jednak borbenom raspoloženju slavenske omladine toga razdoblja u Austro–Ugarskoj: i ta se slavenska omladina, zajedno s čitavim svojim narodnim masivom, borila protiv dominacije austro–mađarske imperije. Ta i takva “antiimperijska” raspoloženja bila su podjednako na jednoj (ukrajinskoj) i na drugoj (austroslavenskoj) strani fundirana i podudarnošću analogne društvene strukture: podređenošću socijalno–ekonomski izrabljivanih slavenskih masa u korist tuđinske vladajuće manjine.

Eto, taj “vjetar epohe” uvjetovao je i određenu povoljnu konjunkturu za prihvaćanje i usvajanje pjesničkih ostvarenja razgnjevljene i borbene Ševčenkove muze. Neiživljena patriotska pjesma otpora, ukorijenjena kod Hrvata još u ilirskim budnicama i tiradama, našla je za se novu sadržajnu hranu u patriotskoj i demokratskoj poeziji Ševčenkovoj.

Ipak, i to pokoljenje šezdesetih godina, uzgojeno na slavofilskim tradicijama našega ilirizma, zaziralo je od daljih i pogubnih razdiranja međuslavenskih rana. Pa zato su i oni pojedinci te iste generacije šezdesetih godina, koji su se oduševljavali, pa i prevodili borbenu “antimoskalsku” poeziju razgnjevljenog Ševčenka, proglašavali, poput Puškina, međuslavenske suprotnosti, kakvom je bila u očima Ševčenka i stoljetna “moskalsko–ukrajinska” zategnutost, obiteljskim sporom. Jest, mladi August Šenoa, pobornik međuslavenske sloge i solidarnosti, prvi hrvatski i jugoslavenski prevodilac Ševčenka, poimence njegove bolno invektivne pjesme *Rasuta mogila*, kojom se žestoko obara na “pljačkaša Moskova”, jednako kao što i svojom izvornom pjesmom *Stari plemić*¹, u kojoj uzima u obranu Poljake od istih nasilnika “Moskala” – taj isti hrvatski pjesnik u isto doba i u istom časopisu (“Naše gori list”) poziva izvornom pjesmom sve Slavene na slogu i pomirbu u njihovim *obiteljskim* sporovima:

“Slavski razdor, stara kletva,
Krvno sjeme, krvna žetva;
Rod od roda, krv od krvi,
Tak se mrzi, tak se mrvi.
Bud milostiv, mili bože,
Da se bijesni utalože!
Da se Rus i Poljak slože
To tva ruka samo može.”²

1 R a b a č e v i ć, V. (= A. Šenoa): *Stari plemić*. “Naše gore list” III, br. 34. Zagreb 1863.

2 Š e n o a, A.: *Poljak slijepac*. Prizor iz poljsko – ruskog rata. “Naše gore list”, II, br.17. str. 130, Zagreb 1862.

Tu svoju pjesmu glosirao je odgovarajućim Puškinovim stihovima (iz pjesme *Klevetnikam Rossi*):

“... eto spor Slavjan među soboju,
Domašnjij, stari spor vzvešennyj sud’boju.”¹

Na Ševčenka se Šenoa namjerio, kako je već spomenuto, za vrijeme svojih juridičkih studija u Pragu, u prvoj polovini šezdesetih godina, a u krugu tadašnje radikalno–nacionalne čehoslovačke i ostale slavenske omladine. Ta raspoloženja ostat će od presudna značenja za sav pozniiji stvaralački rad Augusta Šenoe, prožet nacionalnim historizmom i romantičnim patriotizmom.

Sam prijevod Ševčenkove pjesme *Rasuta mogila* (*Rozrita mogila*), objavljen na prvoj strani 32. broja “Naše gore lista”, potpisao je Šenoa kao i kasniju citiranu izvornu pjesmu *Stari plemić* svojim tadašnjim pseudonimom Veljko R a b a č e v i ć (po majčinom djevojačkom prezimenu Rabač). Izvorna pjesma Ševčenkova, kako je poznato, pisana je trohejskim osmercima i šestercima sricanim svagda ženskim srokovima. Taj razmjer izvornika, kao i metričke i srokovne činjenice, ne bi smjeli predstavljati za hrvatskog prevodioca nikakvih poteškoća, ali se u Šenoinu prijevodu ipak osjeća da nije dorastao izvorniku: Šenoa je nastojao sačuvati razmjer i formalnu metričku shemu izvornika, ali njegovi hrapavi ritmovi i nezgrapni sroкови izazvani nepravilnom akcentuacijom (nemolila – neučila, nespala – nadgledala; kolebala – plakala; mogila – sahranila i sl.) odaju prevodiočevu muku. Jer dvadesetpetgodišnji pjesnik August Šenoa bio je tada u stadiju živog izgrađivanja ne samo svoga stiha nego i književnoga jezika, a taj je napor za nj bio utoliko teži što je potekao iz malograđanske (“vlaškouličanske”) obrtničke sredine opterećene u to doba tuđim jezičnim natruhama i lokalnim (kajkavskim) dijalektom. Otuda i tragovi hrapavosti i netočnosti njegova prvoga prijevoda iz Ševčenka. Pa i sam prijevodni naslov pjesme *Rasuta mogila* nepotrebno se odalečio od izvornog naslova i pravilnijega prijevoda *Raskopana mogila*.

Šenoa je, međutim, kao snažan talenat, brzo sazrijevaao, jezično i versifikacijski, pa je ta osobna uznapređovalost vlastitog izraza osjetno smanjila njegov interes za prevođenje. To se odrazilo i u njegovoj daljoj suradnji brojnim izvornim pjesničkim priložima – u istom časopisu “Naše gore list”.

1 Ibid., str. 129.

Slijedeći prijevod iz Ševčenka objavljen je u hrvatskoj književnosti tek nakon osam godina: bila je to pjesma *Kozačka sreća*¹. Metrički razmjer prijevoda i izvornika sastoji se od nesricanih trohejskih osmeraca i sricanih (ženskim srokovima) trohejskih šesteraca, u svemu 40 stihova sa srokovima a, b, c, b. Prijevod je i danas čitak. No ima i mjestimičnih odstupanja od izvornika, formalnih i stvarnih. U ukrajinskom izvorniku npr. Prema kozačkom naziranju gubi kozak ženidbom slobodu ("volju"). Naš prevodilac pretvara slobodu u – sreću.

Golodnyi i golyi
Zanapastyv, nerozumnyi,
Molodnju *volju*

Gle golaća toga bijedna!
Gdje sahrani *sreću* svoju –
Oženi se, luda jedna!

Odstupa on, ako osjeti za to potrebu, i od izvornog trohejskog šesterca u korist trohejskog osmerca: npr. završni stih u pjesmi. Ne zazire on ni od manje opravdanih pjesničkih slobodina prevodeći npr. stihove:

Jak položat' molodnju
V kovyi mati spaty ...

A kad spuste a t a m a n a
Da u v j e č n o j spava kući ...

Prijevod je *Kozačke pjesme* objavljen u "Vijencu", uz pjesmu i u sadržaju časopisa, bez naznake prevodiočeva imena. Tko bi mogao biti prevodiocem te pjesme? Sudeći po versifikacijskom karakteru a i po leksici prijevoda (samokresi), sklon sam domišljanju K r a v c o v a² da bi to mogao biti i opet – Šenoa. Pa zašto nije prijevod potpisao? Razlozi bi tome mogli biti i ovi: u istom broju "Vijenca" objavljuje (s punim potpisom) A. Šenoa nastavak svoga izvornog romana *Zlatarevo zlato*, pa je vjerojatno

1 Š e v č e n k o, T. G.: *Kozačka pjesma*. "Vijenac", III, br. 36, Zagreb 1871.

2 K r a v c o v, N. I.: *Ševčenko v literature i kritike Jugoslavii. Vtoraja polovina XIX – načalo XX v.* "Taras Ševčenko". Izd. AN SSSR, Moskva 1962, str. 224.

iz redakcijskotehničkih pobuda odustao od potpisivanja prijevoda. A usto je njegov prevodilački pseudonim u *Rasutoj mogili* (Veljko Rabačević) već bio dešifriran, pa ga nije mario u istom broju uz pravo ime upotrijebiti.

Najviši uspon hrvatskog prevodilačkog interesa za Ševčenkovu poeziju bilježe osamdesete godine minulog stoljeća zahvaljujući u prvome redu brojnim prevodilačkim ostvarenjima “pjesničkog barda hrvatskoga pravaštva” Augusta H a r a m b a š i ć a. Slavonac po rođenju (Donji Miholjac 1861), dobar poznavalac narodnog jezika i narodne pjesme, imao je već po rođenju (u štokavskoj slavonskoj sredini) važnu prednost – u pogledu baštinjenog književnog i pjesničkog instrumentarija – pred kajkavcem (“vlaškouličancem”) Augustom Šenoom. To će krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina zorno i praktički dokazati mnogobrojni Harambašićevi prijevodi, objavljeni u posebnoj knjizi u izdanjima Matice hrvatske (1887),¹ a zatim u pravaškom dnevniku “Hrvatska”² (1890). Istina, i poetsko–jezični izraz hrvatski bitno je uznapredovao u protekla dva desetljeća, od sredine šezdesetih do sredine osamdesetih godina (pokretanje i uspon najvažnijeg hrvatskog književnog časopisa “Vijenca”), ali je ipak u konkretnom slučaju od presudne važnosti bilo za jednoga i drugoga prevodioca – njihovo podrijetlo, obiteljska sredina sa svom njezinom nadgradnjom. Inače, društveno–politički mentalitet jednoga i drugoga – uokviren tadašnjom nacionalističkom zanesenošću, prkosnom malograđanskom otpornošću i demokracičnošću – bio je u stvari za obojicu podjednako povoljan preduvjet za primanje i usvajanje Ševčenkove rodoljubive, borbene i demokratske poezije. Zato je Harambašić postao i do danas ostao najplodnijim i najuspješnijim hrvatskim prevodiocem Ševčenkove poezije, prevevši i prepjevavši blizu pet tisuća stihova velikog ukrajinskog pjesnika.

Sve Harambašićeve prijevode Ševčenkovih pjesama mogli bismo – prema kronologijskom slijedu njihova objavljivanja – razvrstati u tri skupine, koje će obuhvatiti razdoblje od god. 1887. do 1899.

Prvu skupinu čini knjiga prijevoda Ševčenkovih *Pjesničkih pripovijesti* u koju je ušlo ovih osam pjesama:

1 Ševčenko, T. G.: *Pjesničke pripovijesti*. Preveo i uvodom popratio August Harambašić. Zagreb, Matica hrvatska, 1887. 8^o I – XXXIII, 187. (u ovoj knjizi nalaze se prijevodi slijedećih Ševčenkovih poema: *Začarana*, *Topola*, *Katarina*, *Služavka*, *Nevoljnik*, *Petrica*, *Neofiti*, *Hajdamaci*.)

2 “Hrvatska”. Glasilo stranke prava. Zagreb, 1890. br. 79. (*Vještica*), 121 (*Kažnjenik*), 125 (*Bijednik*) i 134 – 135 (*Marina*).

1. *Začarana (Pryčynna)*, 2. *Topola (Topola)*, 3. *Katarina (Katarina)*, 4. *Služavka (Najmyčka)*, 5. *Nevoljnik (Nevol'nyk)*, 6. *Petrica (Petrus')*, 7. *Neofiti (Neofity)*, 8. *Hajdamaci (Gajdamaky)*. U svoju knjigu prijevoda uveo je prevodilac čitatelja informativnim prikazom Ševčenkova života i književnog rada (str. V – XXXIII), služeći se uglavnom ruskim vrelima. Značajan je taj uvod utoliko što je on, u skladu sa svojim vlastitim slavofilskim naziranjima o potrebi međuslavenske sloge i sporazumijevanja, prikazao takvim i Ševčenka citirajući u tu svrhu određeno mjesto u njegovoj na ruskom jeziku izdanoj pripovijesti *Nikita Gajdaj*. Ima, međutim, Harambašić, kao sin ugnjetavanog hrvatskog seljaštva, razvijen osjećaj i za pravilnu ocjenu Ševčenkova društvenog demokratizma, za njegovu strastvenu borbenost u korist oslobođenja ukrajinskog seljaštva od okrutnog veleposjedničkog izrabljivanja ruskog i ukrajinskog.

Sami prijevodi Ševčenkovih pjesničkih pripovijesti uglavnom su dobri i njihov domet seže od prijevoda do prepjeva. Kad je prevodio, nije se dao ucjenjivati od bukvalne vjernosti originalu jer nije htio iznevjeriti poeziju originala. To je isto činio kad se, u nedostatku adekvatnoga prijevodnog izraza, morao uteći prepjevavanju i dati maha svojoj pjesničkoj invenciji. Pri takvu poslu, razumije se da su mu se na pojedinim mjestima potkrali i promašaji, pa netočnosti koje mu je tadašnja filološka kritika i zamjerala¹. No važnija je od tih sitnih zamjeraka činjenica da je prevodilac Harambašić sretno usvojio pjesničku dikciju izvornika, originalnu draž Ševčenkove poetske narativnosti i humane toplote, a onda sve to prenio, bez gubitka izvornih pjesničkih oblika, u adekvatan hrvatski stih. Činjenica je da su Ševčenkove *Pjesničke pripovijesti* u Harambašićevu prijevodu i danas, u osmom deceniju svoga života na hrvatskom jeziku, odreda čitka, pa čak i pri njegovoj upotrebi muškog (jednosložnoga) sroka.

O moj Dnjepre, Dnjepre, široki i dugi,
 U more li mnogo odnio si već
 Kozačke nam krvi; još ćeš odnijet, družo!
 U more će dosta još je tobom teć, -
 Pa još ove noći. Osveta paklenska
 Po svoj Ukrajini zlotvore će stić.
 Proteći će mnogo, mnogo, vrlo mnogo
 Plemenite krvi: Kozak će se dić,
 Hetmani će ustati, zlatnih u županijah,

1 Luciv, L.: *Avgust Harambašić i Taras Ševčenko* (Vidbitka z "Zapisok Naukovoga Tovaristva im. Ševčenka", t. CLV). L'viv, 1937, str. 7–9.

Minuti će žalosti, minuti će plač,
A na stepah naše Ukrajine drage
Blisnut, ako bog da, atamanov mač!

(Hajdamaci, str. 144)

Još je slobodniji i neposredniji naš prevodilac kad pretače Ševčenkove trohejske osmerce i šesterce u jednakosložne i duhu našega pjesničkog izraza konformne trohejske osmerce i šesterce:

Vjetar brije, vjetar urla
Sve to jače, jače;
Stoji Kata na poljani,
Stoji, ljuto plače.

Napokon je i ta bura
Utihla posvema;
Plakala bi Katarina,
Al već suze nema.

(Katarina, str. 31)

Ili u duhu narodne pjesme:

“Plivaj, plivaj, moj labude,
Po tom sinjem moru,
Rasti, rasti, oj topolo,
Gore k nebu plavom!”

(Topola, str. 15)

Kako pak upravo takvi stihovi i takav metar (trohej) sa ženskim srokovima čini najveći dio Ševčenkove poezije, pa tako i prevedenih Ševčenkovih *Pjesničkih pripovijesti*, prikladnih za prenošenje pjesničke naracije, prirodno je da su bili *a priori* ispunjeni svi preduvjeti za adekvatno prenošenje Ševčenkovih stihova u Harambašićevim prijevodima.

Harambašić je bio, kako je to poznato, ne samo “pjesnički bard pravaštva” nego i praktični političar (pravaški narodni poslanik). Kao slavofil on je u stanovitom pravcu birao i redigirao svoje prijevode u aspektu svojih slavofilskih koncepcija. Samo tako valja objašnjavati i idejno-političke retuše koje je on tu i tamo svjesno obavljao u pojedinim prevedenim Ševčenkovim pjesmama. Tu je činjenicu zapazio i pravilno ocijenio i Ukrajinac Luka L u c i v, upućujući na krupna Harambašićeva ispuštanja onakvih mjesta koja su se kosila s njegovom politikom međuslavenske solidarnosti. Tako je došlo, prema Lucivu, i do prevodiočevih sažimanja i ispuštanja drastičnih prizora, punih krvavog dramatismata u *Hajdamacima*¹.

Harambašić nam u svojoj knjizi prijevoda iz Ševčenka nije naznačio izvornika iz kojeg je prevodio, pa je time otežao kritičko provjeravanje njegova prijevodnog teksta. Sva je prilika da se naš Sergej H e t m a n o v (pseudonim Harambašićev), prevodeći ruske pisce (*Vojnu i mir* Tolstojevu, Nekrasovljevo djelo *Kome je dobro u Rusiji* i dr.), služio pri prevođenju Ševčenkovih pjesama i *ruskim* prijevodima istih pjesama, te i time prouzročio neopravdana odstupanja od originala. U samim *Hajdamacima*, koji spjev u punom tekstu ima 2540 stihova, ostavio je naš prevodilac preko 250 neprevedenih stihova². Riječ je prema tome, o konkretnom slučaju, više o slobodnom prepjevu, negoli o – prijevodu. Međutim, kriterij čitkosti i ovoga njegova prijevoda, i pored nekritičnosti, ostaje netaknutim.

Drugu skupinu čini niz Ševčenkovih pjesničkih pripovijesti objavljenih u Harambašićevu prijevodu u časopisu “Vijenac” (1888) i u pravaškom dnevniku “Hrvatska” (1890).

U “Vijencu”³ objavio je Harambašić svoj prijevod jedne od najsnažnijih Ševčenkovih baladnih poema – *Kneginju* (412 stihova), u kojoj razgnjevljeni pjesnik žigoše najmračnijim bojama stvarna i moralna nasilja tadašnjih feudalaca (oskrnitelji vlastitih kćeri!) na tlu Ukrajine. Stojeći goloruk, bez ikakve obrane, pjesnik očajava gubeći i vjeru u boga pravednosti koji sve to vidi, a šuti. Zato zaklinje prirodne sile, zvijezde, koje moraju da vide sve te zločine, neka one o tome “potiho” kažu bogu. Potresni su to stihovi, pa ih Harambašić tako i prenosi u naš jezik – u punoj pjesničkoj adekvatnosti:

1 Ibid., str. 9.

2 Prema ukrajinskom izvodniku: *Novie vidannja tvoriv Tarasa Ševčenka*, t. 2. Kobzar, str.64 – 151. Kiiv –Ljajpcig, d. s.

3 “Vijenac”, teč. XX, str. 433, Zagreb 1888.

Zvijezdo moja,
Druže moj jedini,
Al ti ne znaš, što se zbiva
Tuj po Ukrajini?
A ja znadem, pa ću reći ti
Sve, i neću leći,
A ti sutra sve potiho
Možeš bogu reći.

Zore moja,
Mij druže edynyj!
Ščo vony, poganci, dijut'
V nas na Ukraini! ...
Rozkažu ja te, ščo znaju,
Podi, i spat' ne ljažu
A ty rano syhozen'ko
Bogovy rozkažeš'

Harambašićev prijevod *Kneginje* jedan je od najboljih njegovih prijevoda Ševčenkove poezije – i stvarno i formalno. Vjerojatno je i zato našao mjesto na čelu broja najboljega književnog časopisa hrvatskoga, "Vijenca". Kako je taj prijevod objavljen istodobno s njegovom knjigom Ševčenkovih *Pjesničkih pripovijesti* (1887/8), sva je prilika da ta pripovijest, zadahuta dubokim revoltom protiv nasilništva, a zatim i protiv boga, koji to nasilništvo trpi, nije mogla naći mjesta u spomenutom Matičinu izdanju. Pa, eto, i u "Vijenčevu" prijevodu kraćeno je jedno osjetljivo mjesto gdje pjesnik ropće protiv samoga boga.

Ševčenko:
A patriot, ubogyh brat,
Dočku i telyčku odnymae
U mužyka, - i Bog ne znae ...
A može znae, ta movčyt'!

Harambašić:
A patriot, brat sirota
Otimlje i kćer i kravu
Od mužika ...

U dnevniku "Hrvatska" objavljeni su god. V. (1890) prijevodi (Harambašićevi) ovih pjesničkih pripovijesti: *Vještica* (*Vid'ma Osyka*); *Kažnjenik* (*Varnak*), *Bijednik* (*Miž skalamy nenače zlodij...*) i *Marina* (*Maryna*). (U svemu okruglo 1250 stihova.)¹

Kako su sve te pjesničke pripovijesti, kao i *Kneginja*, gotovo u cijelosti ispjevane trohejskim metrom u djelomice sricanim, djelomice nesricanim osmercima, sedmercima i šestercima, ponajviše za ženskim srokom – prenijelo ih je vješto versifikacijsko pero Harambašićevo uspješno u hrvatski jezik, ali i s čestom upotrebom slobodnijeg prepjeva. Ipak, prevodiočeva *licentia poetica* nije bila ni u ovim prijevodima svagda dovoljno odmjerena: ispuštanja i sažimanja kao da su postala pjesničkom potrebom prevodiočevom. Poredimo li npr. broj stihova u izvorniku *Vještice*, koji iznosi 685 stihova, s brojem stihova u Harambašićevu prijevodu iste pjesme u količini od 450 stihova, onda nam se već iz pokazane kvantitetske razlike nameće zaključak, da se tu radi više o slobodnom prepjevu i pjesničkoj preradi, negoli o točnom prijevodu!²

Treću skupinu tvori dvanaest lirskih pjesama iz *Kobzara* objelodanjenih od istoga prevodioca u sarajevskom književnom časopisu "Nada" godine 1899. To su ove pjesme:

1. *Teče voda, ali neće...* (*Teče voda v sine more...*);
2. *Vjetre bujni, vjetre bujni* (*Vitre bujnyj, vitre bujnyj*);
3. *Na što meni crne oči?* (*Naščo meni čorni brovy*);
4. *Teško je tuđem svijetu* (*Tjažko – vjažko v sviti žuty*);
5. *Misao za mišlju rojem izletava* (*"Za dumoju duma roem vylytae..."*);
6. *Što je meni teško...* (*Čogo meni tjažko*);
7. *Prolaze dni, prolaze noći...* (*Mynajut' dni, mynajut' noči...*);
8. *Vjetar ljut u gaju sviija...* (*Viter vgaju nagynae...*);
9. *Ja baš neću da se ženim...* (*Ne hoću ja ženytysa...*);
10. *Barjak za barjakom...* (*Za bajrakom barjak...*);
11. *Ne puštaj matere* (*Ne kydaj materi...*);
12. *I sad snivam: ispod gore...* (*i dosy snyt'sja: pid goroju...*).³

I ove lirske pjesme, protkane društvenim revoltom i elegičnošću, pisane većinom čitkim osmercima i šestercima – pravilu rimovanim ženskim srokovima prema shemi a, b, c, d - preveo je Harambašić majstorskom lakoćom, tako da se i danas čitaju, s malim

1 "Hrvatska". Glasilo Stranke prava. Zagreb 1890, br. 79, 121, 125, 134–135. (Usp. i zabilješku 8.)

2 Usporedba prijevoda izvršena prema izvornom tekstu navedenom u zabilješki 11.

3 "Nada", Sarajevo 1899, br. 9, 10, 11 i 12.

izuzecima, kao glatki izvorni stihovi. Odstupanja od izvornika rjeđa su i beznačajnija, ali ima i takvih koja se ne daju opravdati jer su, čini se, naumice skrivljena: tako je u pjesmi *Prolaze dani, prolaze noći...* retuširana Ševčenkova "nihilistička" revolta protiv čovječjeg poretka bez čovječje ljubavi – ispuštanjem idejno važne poente pjesnikova prokletstva i potrebe uništenja takva nepravedna svijeta i njegova poretka.

A daj, maty, srcem žyty
I ljudej ljubyty,
A koli ni – to proklynat'
I svit zapalyty!

Daj da živim srcem živim,
Daj da se tebi molim,
Da se tvome svijetu divim
I da ljude volim.¹

Ima, međutim, u prijevodima ovih pjesama i takvih mjesta koja umjetnički nadmašuju izvorni tekst i sadržajno i formalno: tako je npr. u pjesmi *Vjetre bujni...* (2), u kojoj zaplakana djevojka pri izlazu sunca sebi briše suze neprospavane noći, dok je naš prevodilac to djevojačko brisanje suza uspješno poetizirao time da je funkciju brisanja suza povjerio izišlom suncu.

U večer posumnju,
A v rauci poplaču,
Zijde sonce utru sl'ozy,
Nyhto i ne pobačyt'.

Ujutro ću za njim tužit,
Plakati na veče,
Doć će sunce – utrt suze,
Niko vidjet neće.²

1 Ibid., br. 11, str. 167.

2 Ibid., br. 9, str. 139 (II).

Ili u pjesmi *Dumka, Na što meni oči?* (3):

Moje mlade godinice
Utaman se gube,
Oči plačut', čorni brovy
Samo vjetri ljube.¹

Lita moji molodiji
Marno propadajut,
Oči plačut', čorni brovy
Od vitru lynjajut.

Ukratko bismo mogli o Harambašićevim prijevodima Ševčenkovih pjesama kazati ovo:

1. Harambašić je, zahvaljujući svojoj sočnoj slavonskoj štokavštini i versifikacijskoj vještini, s uspjehom preveo i prepjevao u drugoj polovini 19. stoljeća preko pet tisuća Ševčenkovih stihova tako da je većina tih stihova i danas, u drugoj polovini 20. stoljeća, posve čitka, što se može kazati za rijetko koji stihovni prijevod hrvatski iz toga vremenskoga i književnog razdoblja;

2. da je većina njegovih ustanovljenih odstupanja od izvornika – osim onih svjesnih i idejno motiviranih – uvjetovana njegovim slobodnim prepjevima ili posrednim (ruskim)² vrelima. Međutim, njegov slobodniji pristup prevedenim djelima, to jest njegovo prepjevavanje dalo je njegovu prevođenju slobodniji, upravo sugestivniji pjesnički zamah i time ih lakše približilo široj čitateljskoj publici hrvatskoj, kojoj je takvo borbeno pjesničko štivo – u okviru politički zagušljive khuenovštine krajem prošlog vijeka – bilo i te kako potrebno. A upravo tom odlikom svoga prevođenja i takvim upoznavanjem hrvatskoga čitateljstva na suštinskom stranom Ševčenkove poezije, bio je Harambašić, na tlu svoje ugnjetavane domovine, u pravi čas vjernim tumačem poezije velikoga ukrajinskog pjesnika–borca.

Obilnim Harambašićevim prevođenjem Ševčenka do kraja devedesetih godina minulog stoljeća bio je, čini se, iscrpen interes za dalje ili novo prevođenje velikoga ukrajinskog pjesnika. Dokazuje to, među ostalim, i činjenica da se doista prvi i neveliki prijevod u našem stoljeću javlja istom pedesetih godina našega vijeka.³ I to je sve.

1 Ibid., br.9, str 139 (III)

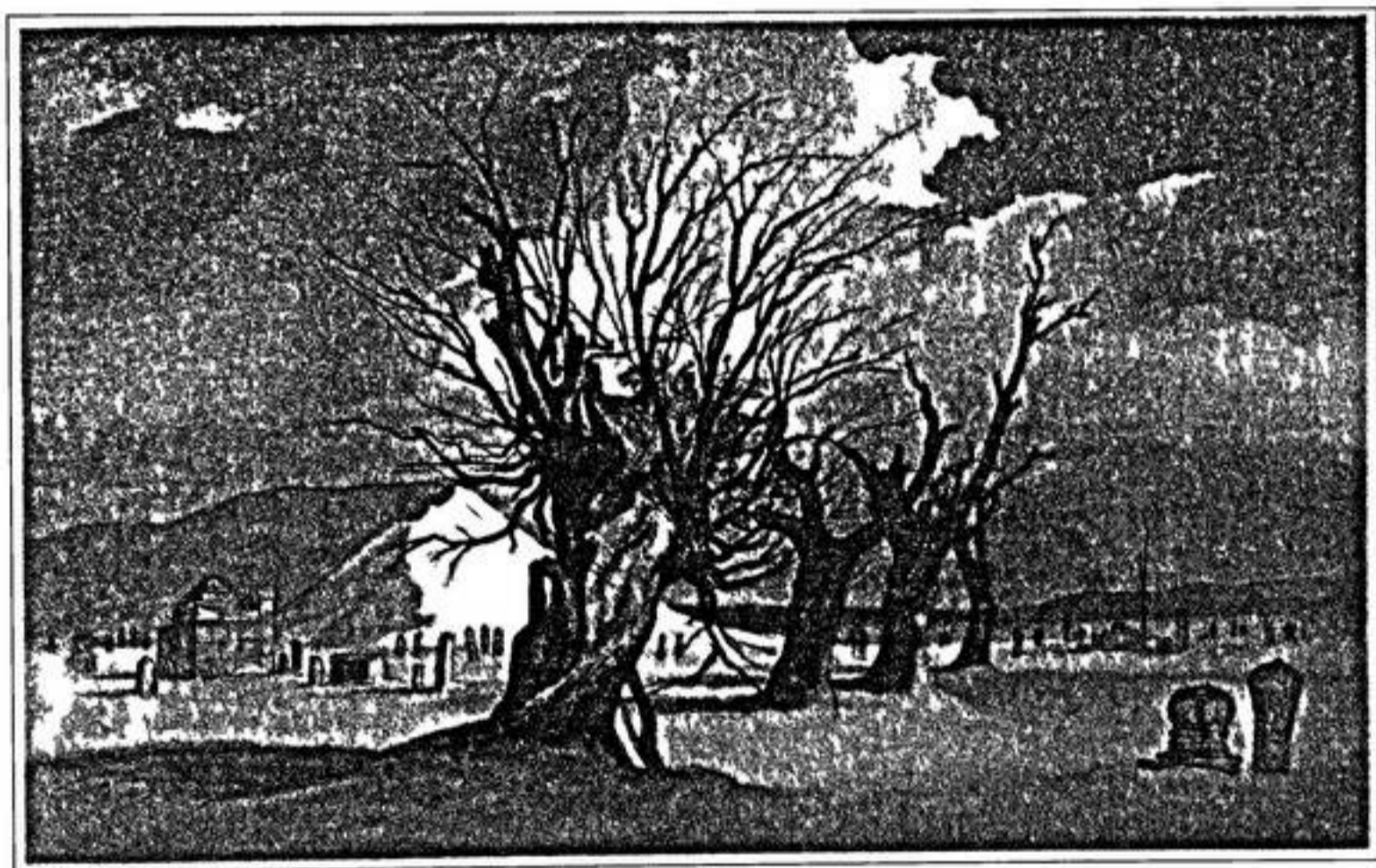
2 U godinama Harambašićeva prevođenja Ševčenkovih *Pjesničkih pripovijesti* nalazilo se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a i danas se nalazi, Ševčenkov *Kobzar v perevode russkih poetov*, 3. izd. Skt. Peterburg 1876.

3 Š e v č e n k o, T. G.: *Oporuka*. Prev. T. Menac. "Izvor", str. 434, Zagreb 1950.

II.

Ševčenko u hrvatskoj kritici

Hrvatska se književna kritika stalno odnosila pozitivno prema Ševčenkovoj poeziji smatrajući genijalnog ukrajinskog pjesnika-borca – svojim duhovnim i političkim suborcem. A takvim ga je predstavio Hrvatima i najbolji njegov prevodilac A. Harambašić u predgovoru k svojim prijevodima *Pjesničkih pripovijesti*. Oslanjajući se na sudove niza tadašnjih ruskih književnih historika i kritičara, kao što su npr. A. Pipin, K. I. Petrov, N. I. Kostomarov i dr., daje on u opširnoj analizi plastičnu sliku Ševčenka kao velikog pjesnika i društveno-političkog borca i zaključuje svoja razmatranja riječima: “On je kao pjesnik kao nitko drugi znao pogoditi pravu žicu svoga naroda; on misli, on čuti¹ i pjeva upravo kano običan seljak. I u tom je nenatkriljiv...”



Hanga-Baba, akvarela, 1851-1857.

Jednako je pozitivan sud o Ševčenkovoj poeziji, kao i o Harambašićevim prijevodima, izražavala i mjerodavna kritika u glavnim hrvatskim časopisima i dnevnicima. Tako “Obzor” god. 1888. nakon Matičina izdanja Harambašićeva prijevoda visoko ocjenjuje ne samo ukrajinskog pjesnika nego i Harambašićev prijevod ističući njegovu čitkost:

¹ Harambašić, A.: *Taras Ševčenko. Njegov život i književni rad. Taras ševčenko. Pjesničke pripovijesti*. Zagreb 1887, str. XXXIII.

čovjek i ne pomišlja – piše “*Obzor*”¹ – da se pred njim nalazi prijevod. Posebnim će se prikazima osvrnuti povodom pjesnikove smrti (1911) na njegov život i rad i tadašnji hrvatski književnici A. G. M a t o š (*Kalendar Strossmayer* 1912) i Velimir D e ž e l i ć: A. H a r a m b a š i ć (1911). A jednako će povoljan sud izreći o djelu i prijevodu i “*Vijenac*”² (Zagreb), “*Nada*”³ (Sarajevo), “*Suvremenik*”⁴ (Zagreb), i drugi. Antun B a r a c pozitivno ocjenjuje pjesničko stvaranje Harambašićevo nalazeći u njegovoj poeziji neke odraze poezije V. Hugoa, Leopardija i Stecchettija, a isto tako i srpskih pjesnika B. Radičevića i Jovanovića-Zmaja. Ne spominje on, začudo, ni jednom riječju obilato i značajno Harambašićevo prevođenje Ševčenkovih pjesama, pa je zato razumljivo da će njegovoj pozornosti izbjeci i svaki odraz Ševčenkova stvaranja u Harambašićevom stvaralaštvu. (A. Barac, August Harambašić, “*Jugoslavenska Njiva*”. X, 1926, str. 94)

Pa i u novije vrijeme hrvatska književna kritika bavila se književnom i idejnom pojavom velikog Ukrajinca. Književnik Ivo K o z a r č a n i n uklapa misaoni i pjesnički lik Ševčenka u nemirno razdoblje između dva rata (1939) i konstatira da je problematika Ševčenkove poezije naročito za Hrvate još uvijek “suvremena i čovječanski bliska”. “Kroz njegove iskrene i krasne pjesme – nastavlja Kozarčanin – progovara poniženi, porobljeni ukrajinski narod govorom strasnim i teškim; krv koja puni Ševčenkove snažne i plastične *Hajdamake* ili tragedija siromašne djevojke u jednoj od najljepših njegovih balada, Katarini, u kojoj intimna individualna tragedija baca krvavu sjenu na tragediju naroda (srodnog hrvatskom), ne gubi ništa na svojoj živosti i ljudskoj toplini poslije cijelog stoljeća. To je potrebno istaknuti usprkos ravnodušnu vremenu, koje nije ništa manje nesklono umjetnosti od vremena prije njega, a možda i poslije njega.”⁵ U istome prikazu pokreće I. Kozarčanin pitanje ponovnog izdavanja i prevođenja Ševčenkovljevih pjesničkih djela – u novom izboru.

A. F l a k e r, ocrtavajući idejnopolitički lik Ševčenka, ističe u Ševčenkovu pjesničkom djelu značajke pjesnika borca i revolucionara. “Ono što nije vidio humanista i prijatelj seljaštva Tolstoj, ono je vidio Ševčenko – pjesnik, koje je odrazio revolucionarno raspoloženje na selu...”⁶

U cijelosti bi se odnos hrvatske književne kritike prema književnom djelu Ševčenka mogao ocijeniti pozitivnom ocjenom, i to je podjednako u njezinu tretiranju

1 “*Obzor*”. Zagreb, 1888, br. 144, pa opet 1911, br. 60, te 1939, br. 86 (F. B u č a r).

2 “*Vijenac*”, XXII, 1890, br. 10.

3 “*Nada*”, Sarajevo, 1895, br. 21 – 24.

4 “*Savremenik*”, Zagreb 1911, M. N e h a j e v (*A. Harambašić*); *ibid.*, 1914, str. 232 (M. P e t a n j e k).

5 K o z a r č a n i n, I.: *Djelo Tarasa Ševčenka*. Povodom stopedesete godišnjice rođenja. “*Hrvatski Dnevnik*”, IV, br. 1941. Zagreb 1939 (od 28. III).

6 F l a k e r, A.: *Ševčenko kao borac i revolucionar*. “*Izvor*”, III, 432. Zagreb 1950.

Ševčenka kao genijalnog umjetnika pjesnika, kao i odlučna borca za bolji nacionalni i društveni poredak svoga naroda i svoje društvene sredine. Osjetilo se na prvi mah i u hrvatskoj književnoj kritici da je autor *Kobzara* zagovornik jednakih misli i osjećaja koje su tih desetljeća prožimali srca i umove najistaknutijih hrvatskih književnih stvaralaca i političkih boraca.

III.

Ševčenko i hrvatska stvaralačka književnost

Obilato Harambašićevo prevođenje Ševčenkovih pjesama, a onda i jednak naslov Harambašićeve knjige prijevoda odabranih Ševčenkovih pjesama *Pjesničke pripovijesti* i njegove knjige izvornih *Pjesničkih pripovijesti*,¹ obje u izdanju Matice hrvatske u cigle dvije godine (od 1887. do 1888 – 1889) – lako je dovodilo čitatelje jedne i druge knjige na pomisao o uskoj povezanosti stvaralačkog rada Harambašićeva sa Ševčenkovim pjesničkim djelom. Posebnu je znanstvenu pozornost upravo tome pitanju posvetio ukrajinski književni povjesničar Luka Luciv u svojoj studiji *August Harambašić i Taras Ševčenko*² i s dovoljno uvjerljivosti pokazao srodnost jednog dijela tematike i motivike u stvaralačkom radu jednog i drugog pjesnika. Ipak i sam Luciv priznaje da bi ta ustanovljena srodnost mogla potjecati iz zajedničkoga stvaralačkog arsenala – iz zapadnoevropske romantike koja je, u skladu s objektivnim prilikama danog terena i sredine, u stanovitom zakašnjenju, a ispoljavala se sad originalnije i snažnije (Ševčenkovo) sad posrednije i manje snažno (Harambašić). No vrelo im je bilo – zajedničko (romantizam). Pa i sam književni rad (pjesničke pripovijesti), koji je u konkretnom slučaju povezivao Ševčenka i Harambašića, bio je u hrvatskoj književnosti davno prije Harambašićeva prevođenja Ševčenkovih pjesničkih pripovijesti ne samo poznat nego i vrlo uspješno primijenjen u Šenoinu stvaralaštvu. Eno, godine 1863, kad Šenoa objavljuje svoj prijevod *Rasute mogile* u časopisu "Naše gore list", u istom godištu toga časopisa publicira on i svoju pjesničku pripovijest *Postolar i vrag*, a za kojom će slijediti čitav, pa i znameniti niz "pjesničkih pripovijesti" Šenoinih kroz desetak i više godina prije Harambašićeva prevođenja i objavljivanja Ševčenkovih i vlastitih "pjesničkih pripovijesti."³

1 H a r a m b a š i ć, A.: *Pjesničke pripovijesti*. Zagreb, Matica Hrvatska, 1889, 8°. 2. izd. Zagreb 1943. 8° str.288.

2 L u c i v, L.: l. c., str. 9-20

3 Da navedem samo nekoliko značajnijih: *Poljak slijepac* (1862); *Kalih-grad* (1863); *Stari plemić* (1863); *Tatar-kan* (1863); *Vivat constitutio* (1866); *Kameni svatovi* (1869); *Kugina kuća* (1869); *Propast Venecije* (1876); *Smrt Petra Svačića* (1877); *Fratarska oporuka* (1877) i mnoge druge.

Jer taj romantični književni rod – tematsko i motivsko dostignuće romantike – uveden je u našu književnost kao ugled našim književnicima već u *V r a z o v i m* prijevodima¹ niza najznatnijih zapadnoevropskih romantika, upravo kao i prijevodima *V. Ž u k o v s k o g a* istih ili srodnih pjesnika u rusku književnost.² A cilj je bio, kako je poznato, i Žukovskoga kod Rusa, kao i Vraza kod nas, da zasnovana prijevodna antologija, i ruska i hrvatska, zaslužnih zapadnoevropskih romantika bude ogled i ugled i ruskoj i našoj stvaralačkoj književnosti. Mislim zato da bi tu valjalo tražiti i zajedničko vrelo inspiracije i ugledanja kako ruskih (Žukovski) odnosno ukrajinskih (Ševčenko), tako i hrvatskih romantika (Šenoa, Harambašić). Uostalom, to donekle priznaje i Luciv, kad govori o utjecaju Ševčenka na Harambašića.³ S jednakih razloga valjalo bi, po mome mišljenju, osporiti i domišljanja o tome da je Harambašić “lakoću, izražajnu jednostavnost i pjesničku slobodu usvojio od pjesnika Ševčenka”⁴, jer su se svi ti stvaralački elementi, davno prije Harambašićeva prevođenja Ševčenkovih pjesama, pouzdano odomili u izvornim i popularnim Šenoinim pjesničkim pripovijestima⁵. Prema tome, mogli bismo sav traženi utjecaj Ševčenka na Harambašića svesti na snažnu inozemnu (Ševčenkova poezija) pobudu: da se i naš pjesnik stvaralački ogleda, kao i prije njega njegov zemljak Šenoa, u jednakom književnom rodu – “pjesničkih pripovijesti”.

Mislim zato da bi valjalo, u cilju utvrđivanja stvarnog odraza i velikog ukrajinskog pjesnika u hrvatskoj književnosti, usmjeriti dalja istraživanja u pravcu, nije li se Ševčenkovo pjesničko djelo, poimence “pjesnička pripovijest” kao književni rod, odrazilo ponajprije kod Šenoa, a onda se preko Šenoa nastavilo kod Harambašića. Jer Šenoa se, inspirirajući se za prevođenje *Rasute mogile* u Pragu, u godini Ševčenkove smrti (1861), upoznao, jamačno, i s čitavim *Kobzarom*, pa prema tome i s onim dijelom Ševčenkova stvaralaštva, koji se u Šenoinu i Harambašićevu stvaralaštvu odrazio u obliku “pjesničkih pripovijesti”. No i istraživanja u tom pravcu, poimence

1 Vraz je za svoju zasnovanu međunarodnu pjesničku antologiju prevodio engleske romantike Byrona, Goldsmitha, Th. Moorea, A. Cowleya, G. Douglasa, M. Draytona, W. Dunbara, R. Henicka, A. Humea idr., a pretežito slavenske romantike: Puškina, slavenofile Homjakova, Jazykova, Venevitinova, pa onda Žukovskoga, Ljermontova, Poljake Mickiewiczza i Magnusziewiczza, Čehe J. Erbena, Hanku (*Kraljodvorski rukopis*) te škotske narodne pjesme. (Usp. St. Vraz, Djela, sv. 4.)

2 Žukovski je spremao za Ruse međunarodnu antologiju romantične poezije i u tu svrhu prevodio Byrona, Greya, W. Scotta, Goldsmitha, zatim Chateaubrianda, pa čitav niz njemačkih romantika: Goethe, Schillera, Bürgera, Uhlanda, Zedlitza i dr.

3 Luciv, L.: l. c, str. 11.

4 K r m p o t i ć, B.: Utjecaj Ševčenka na Harambašića. „Hrvatska revija“, XI, str. 319, Zagreb 1938.

5 Usp. bilješku 30.

mnogobrojnih Šenoinih epskih pjesama, nužno bi nas doveli i opet do zajedničkog vrela – do tematike i motivike značajnih književnih ostvarenja zapadnoevropske romantike kao prvenstvenoga inspiracijskog izvora naših poznijih romantika, uključivo ovamo i Šenou. U potvrdu takova tvrđenja dovoljno bi bilo registrirati niz Šenoinih prijevoda iz tih godina njegova stvaranja: prevodi on, pored spomenutih pjesama T. Ševčenka, niz drugih slavenskih (Slowacki, Erben, Kolbasin, Vazov) i neslavenskih (Schillera, Bürgera, Heinea i de Musseta) romantikâ, pa onda lužičko-srpske i perzijske (M. Šafi) narodne pjesme. A migracija romantičarskih tema i motiva odvijala se, tako reći, po zakonu kapilarnosti i odražavajući se manje ili više mehaničkom receptivnošću određenog nacionalnog tla i društvene sredine.

Mišljenje pak da je Ševčenkov metrički razmjer (trohejski osmerac plus trohejski šesterac sa ženskim srokom) unio metričko–ritamsku novinu u hrvatsku versifikaciju (zaslugom Ševčenkovih hrvatskih prevodilaca)¹ treba svesti na pravu mjeru: trohejski osmerac praćen trohejskim šestercem sricanim u strofi od četiri stiha prema shemi a, b, c, d, bio je dobro poznat u hrvatskoj književnosti preko tri stotine godina prije prevođenja Ševčenkovih stihova na hrvatski jezik:

Iduć gorom u prošetu
Ja djevica mlada,
S jutra zorom, kad u pjesmi
Slavic boli sklada.

Ili: O kamenu dragi, vridni
Mjesta istočnoga,
Ki usađen sveder stojiš
Pored srca moga.²

A još je manje od tog razmjera zazirala naša preporodna (“ilirski”) poezija početka 19. st.:

Dubrovniče, malo mjesto,
Ala si mi drago!
U tebi mi biva nešto
Kako nigdje blago!³

1 Kravcov, N. I.: o.c. str. 221, 227-228.

2 *Pjesan od kola* Dinka Ranjine (1536-1607). *Pjesni razlike Dinka Ranjine, vlastelina dubrovačkoga* (Stari hrvatski pisci), knj. 18, str. 158. Zagreb 1891.

3 M. Pucić (1821-1882) u pjesmi *Dubrovniku*.

Štoviše i naša narodna pjesma poznaje i upotrebljava taj razmjer:

Divičica vodu gazi,
Noge joj se bile;
Gajtanom se utezala,
Ne bi l' tanja bila.

Za njom ide mlado momče
Grohotom se smije:
"Gazi, gazi, divičice,
Ne bi l' moja bila".

(*Hrvatske narodne pjesme*, VII, str. 93, Zagreb 1929)

Ne može se zato prihvatiti mišljenje¹ da je Šenoa ispjevao svoju *Školjku* pod utjecajem Ševčenkova razmjera, utoliko manje što se Šenoa u svojim mnogobrojnim epskim pjesmama, srodnim po svojoj romantičnoj strukturi "pjesničkim pripovijestima", nije ni jedan jedini put poslužio tim razmjerom! Pa i Harambašić se poslužio tim razmjerom samo u dvije – tri svoje "pjesničke pripovijesti",² dok je npr. najtalentiraniji pjesnik te epohe, Silvije S. K r a - n j č e v i ć, samo jedanput propjevao u tom razmjeru.³ Ritamska monotonost toga razmjera nije ni prije, a ni poslije hrvatskih prijevoda Ševčenkovih stihova, bila privlačnom za hrvatsku versifikaciju.

*

U zaključku ovih razmatranja mogli bismo glavne rezultate sažeti u slijedećim konstatacijama:

1. u hrvatskoj se književnosti odrazilo pjesničko djelo Tarasa G. Ševčenka prije svega u obilnom prevođenju njegovih pjesničkih djela. Samo prevođenje započelo je ravno prije stotinu godina – Šenoinim prijevodom pjesme *Rasuta mogila* (1863. u časopisu "Naše gore list"), da bi se zatim osamdesetih i devedesetih godina proteklog stoljeća rascvalo u Harambašićevim prijevodima – u kojih pet tisuća prevedenih Ševčenkovih stihova;

1 K r a v c o v, N. I., l. c., str. 221.

2 U pjesmi *Ivica*, mjestimice u pjesmama *Nevjernik* i *Sirota*.

3 U pjesmi *U badnjoj noći*. K r a n j č e v i ć, S.S.: *Izabrane pjesme*, Zagreb 1898, str. 71-72.

2. veliki ukrajinski pjesnik i borac Ševčenko našao je u hrvatskom pjesniku i borcu Harambašiću gotovo adekvatnog prevodioca, i to s ovih razloga:

a) tematika i motivika Ševčenkove poezije, koja je odisala revoltiranošću nacionalno i socijalno povrijeđenog ukrajinskog pjesnika, sadržavala je u sebi važne indikacije za sazvučni odjek u jednakoj – nacionalno i socijalno - ugnjetavanoj hrvatskoj sredini Harambašićeva vremena, pa je mogla u dobru prijevodu pozitivno odjeknuti i u hrvatskoj prijevodnoj književnosti;

b) pjesnik i politički borac August Harambašić imao je osobno važne preduvjete za uspješno prenošenje Ševčenkove poezije na hrvatsko književno tlo: prožet je bio srodnim pjesničko-političkim nastrojenjem kao i Ševčenko, a uz to je, kao rođeni Slavonac i štokavac, imao i povoljne preduvjete za ovladanje potrebitom versifikacijskom vještinom;

3. poezija Ševčenkova, zahvaljujući Harambašićevim prijevodima, izvršila je u svoje doba pozitivnu ulogu u hrvatskom književnom i društveno-političkom životu, pomažući svojom nacionalnom i socijalnom borbenošću kulturni i politički otpor Hrvata protiv ugnjetavanja tuđinske vlasti (mađarski eksponent Khuen) krajem minulog stoljeća.

(Verzija ovoga članka, na ruskom jeziku, tiskana je na poziv Sovjetske Akademije znanosti u svečanom spomen-spisu AN SSSR povodom 150-obljetnice rođenja T. G. Ševčenka.)

Fenomen Tarasa Ševčenka

Što možemo reći o pjesniku klasiku prve polovice 19. stoljeća u stoljeću 21. sa svim osobinama našega doba, o Ševčenku, velikom ukrajinskom pjesniku. On i danas izaziva mnogobrojna interpretiranja, nerijetko nedobronamjerna, kao da Ševčenko svojom veličinom smeta. Razlog je u tomu da su njegov život i stvaralaštvo – zapravo problem Ukrajine, njezine neovisnosti. Kako ta tema i danas ne gubi na značenju, ne gubi značenje ni osobitost Ševčenkova.

Fenomen Tarasa Ševčenka je u tome da se nije pretvorio u antologijski raritet, u starinsku ikonu, nije izgubio aktualnost. Autor jedinstvene zbirke *Kobzar* i nadalje, kao i u prethodnim razdobljima, posebice danas, kao da nije dobio odgovor na sva pitanja upućena Ukrajini, njezinim neprijateljima i prijateljima. Razlog je i u tome da je i dalje ostalo aktualnim ono što je glavni sadržaj pojave Ševčenka i njegova pjesništva – viđenje njegove Ukrajine u krugu naroda, slobodnih, novih. To je vizija Ukrajine ispunjene blagostanjem, da ostvari svoj poziv – da bude zemlja sretnoga naroda u kojemu nacionalno biće živi svoj procvat u cjelokupnom oslobođenju nacije...

Ševčenko se pojavio u Ukrajini u jednomu od najkritičnijih trenutaka njezine povijesti – na početku 19. stoljeća kad je pod upitom bilo postojanje nacije i svih njezinih temeljnih vrijednosti što su obilježavale narod kao samostalno postojeću cjelinu. Narod koji je imao iza sebe duboku povijesnu tradiciju državnosti (*Rus'ka zemlja* sa središtem u Kijevu), Crkve (Kijev kao vrata kršćanstva na istoku Europe), kulture (srednjovjekovne, barokne, narodne), militantne (od kijevsko-rus'kih

družina do zaporoško-kozačkih pukova) i drugih dosegnuća, početkom 19. stoljeća našao se pred provalijom nestanka. Imperijska negiranja svih nacionalnih vrijednosti toga jednog od najvećih slavenskih naroda nisu znala granica. Ruski imperij u svojem nezaustavljivom širenju na sve strane doživljavao je taj susjedni narod u jugozapadnom predjelu istočne Europe kao sastavni dio svoga vlasništva. Postupno mu se oduzimaju sve forme državnosti, brisan je identitet naroda, nacije. Najprije je oduzeto prastaro ime - *Rus'* te je Moskovija preimenovana prema grčkome transkribiranju tog naziva u - Rossiju. Kijevu je oduzeto pravo na crkvenu mitropoliju i ona je prenesena u Moskvu. U koloniziranoj zemlji zabranjene su sve forme nacionalne državnosti (Getjmanat, Kozačka samouprava, nacionalne institucije prosvjete, školstvo) i mnogo drugoga. Početkom 19. stoljeća Ukrajina je podijeljena između austrougarskog i ruskoga imperija, gdje ju potonji pretvara u vojno područje, imenujući ga prema zemljopisnim oznakama kao Jugozapadni kraj, Malorusku guberniju, Novorusiju i slično. Ukrajinsko seljaštvo pretvoreno je u kmetove, intelektualci nisu više imali izlaska osim odricanja nacionalnih vrijednosti te su masovno napuštali domovinu, odlazeći po karijeru u Peterburg, pretvarajući se tamo u predstavnike ruske kulturne elite – od Nikolaja (Mykola) Gogolja do Jevgena Grebinke (autora romane *Oči černije*) na cijeloj razini društvenih staleža.

Na udaru se našla glavna vrijednost i okosnica nacionalnoga opstanka – jezik. Ukrajinski jezik, kao jedan od istočnoslavenskih, razlikuje se nizom osobina od ruskoga, blizak je umnogome hrvatskom.¹ Imajući ćiriličnu grafiju, određene podudarnosti s ruskim kao jezikom dominirajuće države koja je kolonizirala Ukrajinu, jezik se Ukrajine doživljavao u ruskoj sredini kao smiješno narječje, kao ruski “iskvaren” Poljacima i prihvaćen od nepismenih seljaka. Takvu je tumačenju pridonosila i terminološka zbrka: nazivi kao *Rus'* (Kijevska), Ukrajina, Malorosija svojim sadržajem kao da su upućivali na podređen stav toga “kraja”, *pokrajine*, *maloga djela* imperija velikoj Rusiji i slično. Uzalud je anonimni ukrajinski pisac iz Kijevsko-mogiljanske akademije, toga središta baroknog intelektualizma, u djelu *Povijest Rusa* (kraj 18. – poč.19. stoljeća) dokazivao iskonsku pripadnost imena *Rus'* narodu koji se razlikovao od Moskovije, uzalud se upućivalo na duboke povijesne tradicije kijevske države, što je nastavljalo slavno kozaštvo. Novonastali imperij, jednostavno, nije prihvaćao samu mogućnost postojanja nekoga drugog naroda na tim plodnim slikovitim prostorima koje je još Katarina Druga, pripojivši ga imperijskoj kruni, nazvala onim što je “nama odvajkada pripadalo”.

Književni jezik Ukrajine našao se u krizi jer sakralni jezik barokne književnosti, crkvenoslavenski s elementima ukrajinskoga razgovornog više nije bio privlačan te

1 O tome: Milenko Popović, Rajisa Trostinska, „Ukrajinski jezik“, Hrvatska revija, 2006, 2, str. 34-43.

je "lutajući pjesnik" i filozof kraja 18. stoljeća Grigorij Skovoroda svoja djela pisao mješavinom toga jezika s ruskim. Sve je to prijetilo konačnim stapanjem cijeloga naroda s nemilosrdnim carstvom kamo su odlazili intelektualci na čelu s Gogoljem.



Autoportret, ulje, 1861.

Ukrajinski plemići koji se nisu davali rusifikaciji, pokušavali su očuvati nacionalni jezik koji je živio u narodu. Ivan Kotljarevskij, autor spjeva Enejida (1798.), uspio je uobličiti šaroliko bogatstvo ukrajinskoga razgovornog jezika pa je bio vrlo popularan, ali ipak, nastavljajući burleskno-travestijsku tradiciju barokne književnosti s folklornim elementom, nije izbjegao parodirati narodnu kulturu, uz ismijavanje ukrajinskog etnosa kao "prostačkoga". A to je odmah uzelo maha, posebice od ruske publike, koja se voljela podrugivati smiješnom maloruskom narječju.

Jezik je svetinja, on je od Boga dar kao i narod, te plodna crnica, kao stvorena za miran i dostojan život. I kao da je već i samome Bogu bilo sramotno vidjeti to izrugivanje nad narodom, očekivala se pojava apostola pravde koji bi obranio Riječ kao Božji dar, obranio narod, zemlju te bi pozvao nasilnike *da se opamete, da budu ljudi*. Upravo je takav postao Taras Ševčenko, pjesnik od Boga i s Božjom porukom.

On se rodio u proljeću, 9. ožujka 1814., možda u najdramatičnije razdoblju godine – uoči Uskrsa, kad se oplakuje smrt Spasitelja i kada kršćanski svijet slavi uskrsnuće. Rodio se u najsiromašnijem staležu – u obitelji ukrajinskih kmetova na tuđim njivama u ropstvu i patnji. Bio je u 19. stoljeću ukrajinske književnosti jedini pisac koji je ponikao iz najviše potlačenoga društvenoga dna. Svi drugi ukrajinski pisci 19. stoljeća uglavnom su bili iz staleža gdje se ipak pružala mogućnost za odgoj, školovanje. On nije imao nikakvih mogućnosti, ali je postao najveći. Kao da je bio to zakon sudbine izaslanika – roditi se u krugu poniženih i poginuti u ime potlačenih. Kao da je bio poslan nekom višom silom i ta sila ga je vodila kroz pakao ukrajinske stvarnosti.

Djetinjstvo maloga Tarasa zauvijek će ostati u njegovoj svijesti kao bol i patnja. Zbog nepodnošljivog rada umire majka, zatim otac. Taras doživljava njihov gubitak između svoje pete i jedanaeste godine. Njegova braća i sestre kao siročad razišli su se stazama ropstva – tri sestre u kmetsko služenje, dva brata u carsku vojsku, u službi više od 20 godina. Ništa nije pružalo mogućnost za školovanje malome Tarasu, čija je sudbina bila zarađivati "nošenjem vode školarcima", kako će opisati svoje strašno djetinjstvo. Koliko je patnje moralo proći kroz tu dječju svijest koja se pretvarala u pjesničku. U takvim uvjetima postati veliki pisac moglo se samo uz Božju iskru, i ona je svjetlucala u njemu.

Kao vlasništvo svoga gospodara, morao je ići za njim sve do Peterburga. Njegov ga je vlasnik dao u najam slikaru. Mladić, za "bijelih noći" odlazi u carski park slikati antičke skulpture i tu ga je opazio jedan od ukrajinskih slikara iz velike kolonije ukrajinskih intelektualaca koji su tražili sreću u carskoj prijestolnici. O talentiranom kmetu saznali su elitni slikari. Na njega je skrenuo pozornost Karlo Brullo(v), slavno ime tadašnjeg slikarstva. Rodom je iz umjetničke obitelji francuskih hugenota Brulleau koji su se doselili u Peterburg krajem 18. stoljeća, kad su mnogi zapadni intelektualci

tražili u novonastalom imperiju zaradu. Europska širina svjetonazora, humanizam i želja da se pomogne mladom talentu bili su motivi velikog pothvata. Odlučeno je naslikati portret tadašnjega vodećeg pjesnika Žukovskog i prodati ga na aukciji te za stečena sredstva otkupiti ukrajinskog umjetnika. U tome ozračju mladi nadareni slikar kmet bio otkupljen uglavnom zaslugom Brullova. Taras Ševčenko je 1837. slobodan, pred njim se otvarala mogućnost uspješne karijere jednoga od mnogobrojnih talentiranih Ukrajinaca u Ruskom Carstvu.

On bi mogao postati slikar i uspješno prodavati gravire imperatorskih osoba koje je izrađivao prigodom studiranja na likovnoj akademiji i od kojih je dobio visoko odlikovanje. Mogao bi pisati pjesme na ruskome – humoristična prikazivanja smiješnih provincijala iz Malorusije; to je bilo u modi i donijelo je priznanja Gogolju. Mogao bi pisati ljubavne romane kao *Oči černije...* i sve bi bilo shvatljivo, ljudski, pa tko bi imao snage, tolike svijesti da se odriče mirnoga života u središtu imperija, daleko od porobljene Ukrajine, da ima hrabrosti osuditi imperij u apotezi njegova uspona!? Međutim, mladi umjetnik kao da je svjestan svoje odgovornosti. On se ne da na "topli kožuh", kako će imenovati ruskojezično stvaralaštvo. Ali, kako je izjavljivao, to nije za njega sašiveno. On je svjesno zakoračio prema onome za što, osjećao je, bio je pozvan. Bio je osuđen na beskrajnu samoću na toj krvavoj stazi na koju je zakoračio.

Bog ga je nadario talentom, i on je na prvo mjesto stavio Riječ. Ne napuštajući slikarstva, osjeća se najprije kao pjesnik i piše ne jezikom imperija, već jezikom njegove potlačene domovine, s kojom je neprekidno u mislima. Želi dokazati da je to jezik naroda s bogatom kulturnom tradicijom, a ne ruglo za ismijavanje, i stvara pjesme u kojim predočuje veličanstvenu viziju Ukrajine izraženu jezikom visoke književnosti. Njegova prva djela 1837., ispunjena su ponosom na svoju zemlju, ljubavlju prema narodnoj kulturi, dubokim prožimanjem sudbinom poniženoga puka. Sve je to izraženo već – ne jezikom "grubih seljaka", kako se doživljavala takozvana Malorusija, već stilski rafiniranim, melodijski harmonijskim književnim jezikom, s razumijevanjem norma, zahtjeva europskoga romantizma. Sve se to odrazilo u prvom izdanju zbirke *Kobzar* (1840.) kako ju je, imenom pučkoga barda, nazvao.

Kroz romantičarsku simboliku čitljivo se vidi jaka pjesnička individualnost autora koji napeto razmišlja i govori o svojoj Ukrajini. U dalekom hladnom Peterburgu u mislima je s njome, tamo na jugu, u prekrasnoj zemlji pretvorenoj u pakao. Njezina strašna sudbina ne da mu mira, ne može se osloboditi razmišljanja o svome narodu, i posvećuje svoj pjesnički dar ne opijevanju egzotike kakva je Ukrajina Puškinova, već realnome stanju – potlačenoj, ismijanoj, pregaženoj Ukrajini. Tako počinje snažan nonkonformizam Ševčenka, svjesnoga svega što može očekivati na takvu putu. "Dumy moji, dumy moji" (Misli moje...) piše on već u početku stvaralaštva, "zašto stali ste

preda mnogom u tužnim redovima...?" To su misli o Ukrajini, koju doživljava najprije kroz ženske likove. To je patnica koja, svojom ljepotom, moralnim vrlinama, ali i naivnom povjerljivošću prema tuđincu, postaje žrtva tog osvajača koji se izruguje nad njome i ostavlja je nesretnom. Takva ideja implicitno se provodi već u posveti *Ureknuta (Pryčynna)*, u spjevu *Kateryna*, gdje je predočena tragedija mlade i lijepe *divčine* kojoj se narugao oholi i licemjerman *Moskalj*, kako su u ukrajinskom društvu imenovani interventi s istočnih prostora. Drugi lik Ukrajine je muški, ispunjen snagom protesta, nemilosrdnoga gnjeva što sazrijeva u narodu i pretvara se u krvavu osvetu za potlačenost. Tako je nastala veličanstvena slika osvete, poema *Gajdamaky*, gdje su pobunjenici koji su sredinom 18. stoljeća ustali protiv poljskih represija.

Međutim, pjesnik je svjestan da uz romantičarsku retrospekciju u prošlost postoji i stvarnost koja nije manje tragična i konkretan je krivac tragedije Ukrajine - ruska okupatorska politika.. Pjesnik nema mira, i konačno, poslije 14 godina u tuđini, Ševčenko, tad s 29 godina, hrli u rodnu zemlju. Ono što je zatekao proputovavši podrusku Ukrajinu izazivalo je bol i patnju. Tako je nastao još jedan lik Ukrajine: one s veličanstvenom prošlošću, koju tlače i pljačkaju grabežljivci. Putujući Ukrajinom vidio je starinske *kurgane*, grobnice još iz skitske prošlosti koja je za njega dubok korijen ukrajinskoga viteštva, slavni jahača čija se tradicija prenosila stoljećima sve do kozaštva, nestaloga iz ukrajinske stvarnosti. Ostale su samo grobnice, koje iskopavaju pridošlice odvozeći ugrabljeno u carske riznice, napunjene ukradenim iz riznica naroda potpalih pod imperij: "Svite tihe, kraju mili, moja Ukrajina! Zbog čega te je unakaženo, zbog čega, mamogineš?" pita on i tako počinje novo razdoblje u njegovu stvaralaštvu – slikarsko-pjesnički album *Tri lita*. U njemu se izrazio sav Ševčenko, njegov talent pjesnika, slikara, rodoljuba, apostola pravde, nezaustavljivog tužitelja ruskoga kolonijalizma. Zbirka je nastala tijekom trogodišnjega prebivanja u Ukrajini, 1843.-1847. Je li bio svjestan da će ga ta zbirka koštati slobode, progonstva, mučenja i prerane smrti? Nije ni razmišljao o kazni za pravdu, kao da je bio vođen pozivom koji je morao ostvariti – reći istinu o svojem narodu. Nije ni pomišljao na skrivanja – putovao je, slikao prekrasnu Ukrajinu i stvarao stihove koji su odudarali od prekrasne prirode – strašnom realnošću.

Jednom od kulminacija njegova pjesničkoga genija nastalo je lirsko-epsko djelo *San*, s podnaslovom *komedija*. Bio je to neviđen dotad izraz disidentstva u tadašnjoj literaturi ne samo Europe već i više. Pjesnik, podrijetlom iz obespravljene zemlje, kmet podrijetlom, stvara pamflet na cara najvećega imperija. Stvara ga jezikom nepriznatim u imperiju i još neafirmiranim u europskoj književnosti. U komediji *San* zamišlja da leti nad nekom zemljom, od Ukrajine do Sibira, te vidi golem prostor patnje, zla i nasilja nad čovjekom. Vrhuncem satiričnog lika imperija (u njegovo "zlatno doba"!) postaje prikaz grada (imperijske prijestolnice) ispunjenoga taštinom i komešanjem u trenutku

kad se car odlučio zabaviti. Pjesnik uz mito "zemljačicu" (ironičan lik maloruskoga renegata pri dvorskoj službi) uspije proniknuti u carsku dvoranu i vidjeti cara i caricu te njihovo okružje. Ukrajinski humor, satiričnost, smijeh dosežu svoj vrhunac u grotesknome prikazivanju dvora kao ništavila obasjanoga taštom ohološću imperatora i ulizivačkim ponašanjem velmoža. Car i carica su predloženi kroz prizmu pučkoga humora, sarkastično – kao napuhane žalosne spodobe glorificirane lažima dvorskih stihotvoraca. U lošem raspoloženju car je usred bala opalio bližnjega velmožu "u njušku", taj se oblizao i udario podređenoga, on podređenoga sebi – i tako sve do ulice, gdje se društvo, utemeljeno na nasilju i ponižavanju, počelo s oduševljenjem uzajamno tući. "Pa ajde, tuci jadnike pravoslavne" jer sam car – eto zabavlja se! Cijeli je Peterburg prikazan kao središte zla gdje su monumenti imperatorima Petru i Katarini – spomenici uništavanja Ukrajine, "udovice sirote". U općem mamurluku imperij konačno propada, doslovce propada u zemlju.

Tako je ukrajinski pjesnik godine 1844. prikazao ono što će se ostvariti sedamdesetak godina nakon toga – propast carstva. Ševčenko je progovorio kao prorok, svojevrsni ukrajinski Nostradamus. Predočio je njegovu apsurdnost i obvezatni slom u budućnosti – kao kaznu za nepravdu prema drugim narodima, i njegovoj Ukrajini. To je bila nečuvena hereza: nitko se nije usudio izreći tako nešto o imperiju u doba procvata, nijedan pjesnik u drugim zemljama i na kontinentima nije izustio takvu hrabru viziju, i to sam, bez ičije podrške. Kad je Beranger 1828. ismijavao dvor, imao je iza sebe pobunjen narod ispunjen gnjevom kojega se kraljevski dvor pribojavao. Kad je Šandor Petöfi 1848. pozivao na slom Habsburga, iza njega je bio cijeli narodnooslobodilački pokret. Kad je Gogolj ismijavao društvo mrtvih duša, iza njega je bila već slava priznatoga pisca. U ruskom pomeščiku Manilovu, koji sladunjavim manirama kao da je podsjećao na zamagljenu alegoriju manira pri carskome dvoru, Gogolj, kako se pretpostavlja, mogao bi dati skrivenu satiru samoga cara. Međutim, tu pretpostavku o mogućoj parodiji izustili su tek minuloga stoljeća. Iza toga velikog Ukrajinca, koji se odstranio od Ukrajine i postao velik ruski pisac, ipak stajala je velika slava. Iza Tarasa Ševčenka nije bilo nikoga osim njegove potlačene, obespravljene Ukrajine, udovice sirote. Bilo je to neviđeno otkrivenje koje će zaprepastiti samoga imperatora, ali kazna je tek čekala velikoga proroka.

Kratko vrijeme, *tri lita* koja su protekla prije hapšenja, ispunjeno je neviđenom snagom, umjetničkim nadahnućem. Pisac je usamljen u svojim teškim razmišljanjima; on traži istomišljenike i stvara poslanicu *Gogolju* nadajući se da će autor *Tarasa Buljbe* biti ispunjen srodnim osjećanjima prema veličanstvenoj prošlosti Ukrajine. "Ti se smiješ, a ja plačem, veliki moj družo", povjerava on svoju srodnost i kao da vidi u Gogoljevu smijehu srodnu dušu osamljenu u okružju zla. "Neka njih, brate. – A mi ćemo smijati

se i plakati”, bodri pjesnik zamišljenoga saveznika. Međutim, Gogolj nije odgovorio pjesniku jezika koji je izazivao ganuće kod vodećeg ruskoga kritičara Bjelinskog, kao što se više nikad nije vratio svojoj Ukrajini. Odričući se nje kao i mnogi drugi, taj Ukrajinac, razočaran u Rusiji mrtvih duša, tražit će spas u obraćenju Bogu, a onda i smrti.

Ševčenko nije bježao od Ukrajine, nije izbjegavao govoriti otvoreno o Rusiji – on je apostol pravde. Opet ostaje sam na tome putu, ali ne ispušta pero i stvara veličanstvena djela. Razmišlja o Slavenima i posvećuje češkomu buditelju spjev s idejom o preporodu Slavena. To je bio izraz ukrajinskog slavizma stvorenoga 1845. u Kijevu u tajnoj udruzi ukrajinskih intelektualaca Ćirilo-Methodijevo bratstvo. Bila je to prva politička organizacija u Ukrajini koja je pozivala na oslobođenje Slavena, njihovo ujedinjenje u ravnopravnu federalizaciju sa sjedištem u Kijevu. Ideal državnoga ustroja bio je model Sjedinjenih Američkih Država, i trebalo je samo “dočekati svoga Washingtona”, pisao je Ševčenko. On je stao na čelu revolucionarnoga krila udruge pozivajući na ustanak i slom ruskoga samodržavlja te oslobođenja naroda od kmetstva. Njegove su pjesme, prvi put izgovorene na tajnim sastancima, oduševljavale. Stvara spjevove, dramatične dijaloge, kratke i velike forme u kojima predočuje svu tragediju Ukrajine. U spjevu *Kavkaz* zapanjujućom snagom vizionara prikazuje borbu gorštaka Čečena s ruskim imperijem, koji je upravo vodio rat za osvajanje Kavkaza, uz licemjerne prodike dvora, Crkve, administracije o nužnosti koloniziranja radi prosvjećivanja “divljih naroda”. Ohrabruje Čečene na otpor riječima: “Borite se – pobijedit ćete!” Poziv velikog Ukrajinca bio je možda jedini glas podrške koloniziranim narodima, i taj je poziv ostao nadahnućem u borbi za oslobođenje i u drugim stoljećima.

Ševčenko vidi da njegova Ukrajina ima ne samo vanjskoga neprijatelja – imperij već i unutarnjeg – ukrajinsku mentalnost, posebice domaće gospode, koja se, zaboravljajući slavnu prošlost, sve više odriču domovine. U poslanici *I mrtvim, živim, i nerođenim* on poručuje Ukrajincima da voli svoju Ukrajinu jer “na svijetu druge Ukrajine nema, nema drugoga Dnjepra”. Osuđujući izdajice, razdore u neposredno ukrajinskoj sredini, pjesnik u ime majke Ukrajine, “uplakane majke”, predviđa ostvarenje ideala preporoda Ukrajine u ime čega poziva sve na pomirenje: “Pa zagrlite se, braćo moja, molim vas, umoljavam!” Neiscrpljiv izvor njegova nadahnuća je *Sveto pismo*, i pjesnik stvara ciklus *Davidovi psalmi*, pjesničko-filozofske varijacije biblijskih motiva koje prate cijelo stvaralaštvo. Ševčenko je u napetom razmišljanju o suodnosu božanskog i stvarnosti, on je prožet idejama kršćanstva i s tih stajališta pokušava osmisliti zlo koje caruje u njegovoj Ukrajini. Nasilje nad čovjekom i nacijom koje vidi posvud, potiče na traganja za oslobođenjem, i pisac ne vidi drugoga izlaza osim aktivnog otpora, osuđujući pasivnost koja je paralizirala ukrajinsko društvo. On je svjestan neophodnosti da probudi naciju i, kao da naslućujući križni put koji ga očekuje, piše čuveni *Zapovit* (zapovijest)

naciji. To je jedno od dosegnuća ukrajinske lirike romantičarskoga doba. Pjesnik predočava beskrajni prostor Ukrajine, s Dnjeprom kao nezaobilaznim simbolom zemlje i s uzvišenim kurganom (*mogyla*), prastarom grobnicom koja čuva tajne prošlosti. On vidi svoj grob upravo na toj *mogyli* s koje može vidjeti i oslušivati domovinu. Ali ne traži on pokoj, već poziva na ustanak koji bi doveo do konačne slobode. Sve do toga pjesnik ostaje sa svojim narodom, i tek onda će sve napustiti i pohrliti do Boga, moliti se...

Predosjećaji Ševčenkovi nisu bili prazni, sudbina mu je već spremala okove, Juda nije drijemao a bio je to ruski student Petrov iz Sveučilišta u Kijevu, stvorenoga carskom odlukom radi rusificiranja stanovništva. Prisluškujući nadahnute pjesme ukrajinskoga poete na okupljanjima Ćirilo-Methodijeva društva, Petrov je obavijestio žandarmeriju o anticarističkim raspoloženjima tih Malorusa, kako su pogrdno imenovali Ukrajince. Svi su članovi Društva bili uhićeni, a najopasnijega – Ševčenka čekali su u zasjedi na putu prema Kijevu, kamo se vraćao umjetnik sa slikanja albuma *Slikovita Ukrajina*. S njim su bile i njegove pjesme s pretkazivanjem propasti imperija, s pozivom svim narodima od Sibira do Kavkaza na oslobođenje od ruskoga carizma.

Te su zbirke dospjele na stol samoga imperatora, šokiranoga sadržajem, i on je svojom rukom potpisao kaznu – deset godina vojničke službe u azijskim stepama, sa zabranom pisanja i slikanja. Bio je to valjda prvi recenzent Ševčenkova stvaralaštva i talenta, bila je to najstroža kazna izrečena jednom članu likvidiranoga Društva. Bilo je to i službeno priznanje, na najvišoj administrativnoj razini realnosti ukrajinskog pitanja kao političkoga problema. I nadalje negirajući taj narod i njegov jezik, što će postati dogmom velikoruske političke svijesti, ruski represivni aparat u svim povijesnim razdobljima nastavit će proganjati ukrajinstvo, ali već kao političku ugrozu ruske velikodržavne ekspanzije.

A u životu pjesnika proroka je od 1847. otpočeo trnovit put prvoga ukrajinskog disidenta. Strašnih deset godina nosio je svoj križ taj umjetnik obdaren Bogom. Uza sve zabrane, pratnje, progonstva njegov talent i dalje je pisao. Dovezen u Peterburgu, zatočen je u glavnome zatvoru za najopasnije neprijatelje ruske despocije, on je stvorio pjesnički ciklus U Kazamatu s prekrasnim nostalgičnim prikazima Ukrajine, gdje nije imao sreću pronaći svoju sreću. Nasilno protjeran u azijske stepe Kazahstana, s nemilosrdnom klimom, prerušen u običnoga redova carske vojske, sa svim posljedcima vojnoga dresiranja, pratnje, kažnjavanja, taj veliki Ukrajinac ostao je neslomljiva duha. Pisao je, crtao potajno, čime je stvorio znatan umjetnički opus, čak i uza sve gubitke djela u tim neljudskim uvjetima. To nisu bili uvjeti za muzu, za stvaralaštvo, ali je on, pozvan da bude simbolom ukrajinske neslomljivosti, stvorio djela koja su demonstrirala snagu duha, visoku moralnost toga ukrajinskog patnika i proroka. Opet je bio sam sa svojim

dumama – mislima. To su teška razmišljanja pjesnika u ropstvu, daleko od one kojoj je pozvan posvetiti život i zbog koje je patio ali... ”i opet mi donijela ništa s Ukrajine pošta [...]” U uvjetima tuđega jezika, otrgnut od domovine, stvarao je prekrasna djela u kojima počesto odjekuje narodna pjesma. Bio je velik humanist, pokazao je u crtežima život siromašnoga azijskog pučanstva u tom strašnom imperiju. Stvaralaštvo u ropstvu razvijalo se pod neprekidnom pratnjom i restrikcijama; uhićivali su ga, ispitivali, a on je uspijevaio skriti djela, ali koliko se toga izgubilo, uništilo ...

Kad je umro car Nikolaj Prvi, amnestija političkim zatvorenicima nije bila i za ujarmljenoga Ukrajinca – toliko je duboko porazio dvor svojim proročanstvima. Tri su godine potrajala natezanja prijatelja s birokracijom da bude oslobođen. Konačno se vraća u Ukrajinu, gdje namjerava živjeti u nekoj kućici nad Dnjeprom, ali žandarmerija ga potajno prati i namješta provokacije, optužbe, zbog čega je protjeran iz Ukrajine u Peterburg. Opet je udaljen od rodne Ukrajine, ali i njegov stvaralački talent neiscrpan. Ševčenko dobiva priznanje akademskog grafičara, jednoga od boljih u toj struci.

Teški progoni, neljudski uvjeti odrazili su se na zdravlje, popuštalo je srce. Pokušaji da stvori obitelj bili su neuspješni, izabranica je bila površna i nezainteresirana za njegovo ukrajinstvo te je vidjela u njemu samo slikara koji bi donosio novac. Sudbina je neumitno vodila prema onomu za što je bio pozvan – da bude patnik prorok svoje nacije, nesretne i proganjanje kao i on. Ševčenko predosjeća kraj i njegova je posljednja pjesma ispunjena takvim predosjećajima: “Nije li napustiti nama, siročice, Moja susjedice jadna, Pjesme nikakve rimovati, Pa krenuti s pripremama kočija na dalek put, Na onaj svijet, družice moj, ka Bogu, Krenemo odmarati se.” To je napisao 14.-15. veljače 1861., na pragu proljeća, preporoda i Uskrsa, kojemu je prethodilo vrijeme raspeća i umiranja Božjega izaslanika. Ševčenko je unajmljivao malen skroman stančić, kamo su mu 9. ožujka došli prijatelji čestitati rođendan. Onda je nastala teška peterburška noć, u rano proljeće u tome gradu podignutomu na kostima ukrajinskih kozaka i pretvorenom u imperijsko središte kažnjavanja ukrajinske neovisnosti.

Pjesnik je ostao sam, i srce je gubilo snagu. Cijelu je noć prosjedio sam u teškim razmišljanjima, ispunjen patnjama u duši i srcu. Bila je to noć posljednja u njegovu životu. Bila je to smrt kakve se svi boje – u samoći, kad nitko nije bio blizu da podijeli patnju i samoću. On je mislima bio daleko u svojoj Ukrajini. Iz daljine su gledala u njega njegova djeca, kako je imenovao svoje pjesme, svi njegovi likovi žena, djevojaka potlačenih i poniženih, odvažnih ratnika kozaka. Svi oni kao da su se okupili u toj strašnoj noći da ga isprate.

Konačno, u svitanje 10. ožujka, hladnoga i sumornog, njega je napuštao i posljednji životni pratitelj – njegov anđeo.

Kad umre pjesnik – s njime umire cijeli svijet, rekao je jedan veliki pjesnik.

Međutim, ovdje je bilo nešto drugo: njegovom smrću otpočeo preporod njegove nacije. Njegovo su tijelo pronašli na stubama pored vrata, kao da je krenuo iz života. Sprovod se pretvorio u dugačku povorku od Peterburga do Ukrajine, kamo su njegovi ostaci prevezeni do njegova Zapovita. Lijes su dovezli do Kijeva, odakle je kočijama prevezen do Dnjepra. Jedna se žena približila da na njega stavi trnovi vijenac, ali je bila spriječena žandarima. Lijes je stavljen na brod, koji je krenuo do Kanjiva, mjesta nad Dnjeprom, i tamo je na visokome brdu imenovanom Černeča (monaška) gora, na *mogyli-kurganu*, pokopan ukrajinski prorok.

Tako su u prastara vremena širom ukrajinskih prostora Skiti-orači, kako je njih imenovao Herodot, pokapali svojega cara, donoseći sa svih strana grudu zemlje da bi nastao kurgan-mogila kao simbol viteštva Ukrajine. Na *mogyli*, nad Dnjeprom pokopan je veliki pjesnik prorok.

Taras Ševčenko živio je 47 godina. Od toga je 24 bio kmet, devet – slobodan, deset – kažnjavao u Kazahstanu a preostalo je proveo pod policijskim nadzorom, radio je teško, patio je mučenički, sreće je imao malo. Sve što je želio, volio, što je značilo životnu sreću – uvijek je bježalo od njega; slavu i svjetsko priznanje stekao je tek poslije smrti. Ali on je ostvario ono zbog čega je bio poslan – preporodio je ukrajinsku riječ, postavio je na straži svojega naroda Riječ kao Božji dar. Obranio je narod, njegov jezik, cijelu Ukrajinu od zla, pretkazao neumitnu propast tirana i pokazao put naciji prema oslobođenju. On je kao nitko drugi ušao u narod i bio je prihvaćen kao svoj. Njegova je pjesnička zbirka *Kobzar* postala svojevrsno Sveto pismo ukrajinske nacije. Njegov je lik, ukrašen prema pučkoj tradiciji vezanim ručnicima, kao svetinja zauzeo počasno mjesto u kućama ukrajinskih seljaka i intelektualaca zajedno s ikonama. To je bio istinski pjesnik, i više od toga.

Objavljen 1840. *Kobzar* je dokazivao da ukrajinski jezik ima sve odlike književnoga jezika. Bila je oborena tvrdnja tadašnjega vodećeg ruskog kritičara Bjelinskoga, koji je s prezirom tvrdio da je jezik ukrajinskih seljaka nije sposoban izražavati visoke misli pa se bolje koristiti ruskim. Ševčenko je odgovarao, s tipičnom ironijom, da je ponuđen “kožuh topao, ali šteta – nije za mene sašiven, a pametna riječ vaša lažima pokrivena”. Isto je tako odbacio tvrdnju svog zemljaka Gogolja da ukrajinski umjetnici mogu dobiti svjetsko priznanje samo na polju ruske književnosti. Taras Grigorovič Ševčenko je napravio revoluciju u ukrajinskoj književnosti: svijet je doznao i priznao postojanje ukrajinskog naroda i jezika, što je ruski carizam poricao.

Posmrtna je sudbina Ševčenkova i dalje sudbina kakvu je, prema zakonima ljudskoga zla, morao imati apostol pravde. Malo tko je imao takvu slavu, takvo priznanje u vlastitom narodu, ali i tako proganjanje neprijatelja. Uskoro iza njegove smrti, 1863. uslijedila je službena zabrana ukrajinskog jezika s ciničnom rezolucijom ministra

žandarmerije: da ga nije bilo, nema i neće biti. Zabrane su slijedile tijekom cijeloga 19. stoljeća. Neke su pjesme Ševčenkove prvi put uvidjeli danje svjetlo tek 1905., i to nakratko.

Konačno, ostvarilo se njegovo proročanstvo: imperij je 1917. pao – upravo tako munjevito, apsurdno kao što je taj veliki Ukrajinac prikazao. Ukrajina je odmah iskoristila prigodu i proglasila je neovisnu republiku. Međutim, kao što je u svoje vrijeme ruski car poučavao svojega sina da se može odreći bilo čega – samo ne Ukrajine, ruski je boljševizam nastavljao velikodržavnu politiku, u omotu tradicionalnoga licemjerja: za razliku od carizma, koji je otvoreno negirao Ukrajinu kao zemlju, naciju i jezik, Sovjeti su formalno proglašavali sva prava, ali nisu dopuštali njihovo ostvarenje. Lenjin je vidio snagu ukrajinske nacionalne ideje i trudio se nametnuti joj boljševističku spregu. Ševčenko više nije mogao biti zabranjivan te je proglašen *svojim, našim, demokratom* koji se kao i boljševici borio protiv carizma. Njegova želja da vidi Ukrajinu “u obitelji velikoj, slobodnoj, novoj” proglašena je ostvarenom ulaskom Ukrajine u SSSR. Staljin je nastavio Lenjinovu politiku s brutalnim iskorjenjivanjem nacije i nasađivanjem nove stvorene inženjeringom ljudskih duša.

Ukrajina se grčila u represijama, rušili su se spomenici nacionalne povijesti, a na njihovu su se mjestu dizali novi, socrealistički. Poslije ostvarenoga genocida 30-ih poznatoga kao Gladomor, u kojem su izumrli od gladi milijuni seljaka, podignuti su monumentalni spomenici Ševčenku, kod kojih bi “novi kobzari” morali slaviti režim. Veliki nacionalni pjesnik je licemjernom propagandom pretvoren u “počasnoga penzionera”. Fetišizmom njegova “narodnjaštva” i prešućivanjem i cenzuriranjem stvaralaštva potihom se širila averzija prema ukrajinskom piscu kao i svemu ukrajinskom, opet kao u carizmu predočenom kao profana kultura ili, u boljem slučaju, proleterska uz neminovno zagrljaj s ruskim bratom proleterom. Svaki pokušaj da se pokaže istinski Ševčenko, rigorozno se kažnjavao. Ukrajinski studenti okupljali bi se oko njegova spomenika ispred sveučilišta u Kijevu te su 9. i 10. ožujka recitirali zabranjene pjesme, pa su zato neminovno popunjavali političke logore Mordovije natrpane ukrajinskim disidentima.

Ukrajina je s novim rušenjem imperija, i to sovjetskoga, koji je opet, prema pretkazanju pjesnikovu, pao u jednome trenu, opet postaje neovisna. Ali je ponovno, nezaustavljivo zlo vraćalo Ukrajinu u Kajinov zagrljaj. Ševčenko je opet aktualan, i to upravo na polju zla. Njegovo ime, djela, grob, sjećanje na njega postaju kao nikada prije objektom zla, izrugivanja i drugih averzija na koje su tek sposobni nesretnici postkomunističkoga razdoblja. Njegovi su spomenici u regijama antiukrajinizma devastirani, rušeni. U tisku se pojavljuju falsifikati njegova stvaralaštva, s mržnjom analogije kojoj je teško pronaći nešto slično. Paradoksalno je, ali upravo ta činjenica

takva vala antiukrajinizma izražavanoga u određenim društvenim i nacionalnim strukturama, i to neposredno u Ukrajini, samo po sebi potvrđuje da pisac nije izgubio na aktualnosti, nije se pretvorio u spomenik prošlosti. Ševčenko je i danas bitan jer nije izgubila značenje glavna poruka njegova stvaralaštva – Ukrajina, slobodna, nova, sretna i punokrvna u obitelji naroda.

Hrvatska kulturna javnost je odmah prepoznala Ševčenka kao pisca srodnih ideja. Prvi prevoditelj njegovih pjesama bio August Šenoa; on je 1863. (u godini zabrane ukrajinskoga jezika kao nepostojećeg) preveo simboličnu rodoljubnu pjesmu *Rasuta mogila*. August Harambašić, kao vatreni zaljubljenik u stvaralaštvo velikog Ukrajinca, neumorno je prevodio njegova djela, što se ovjenčalo publikacijom 1887. *Pjesničkih pripovijesti* u izdanju Matice hrvatske. Bila je to možda prva knjiga prijevoda na cijelom južnoslavenskom prostoru i, prema Flakeru “najznačajnija činjenica, zakašnjela doduše, zanimanja hrvatske književnosti XIX. stoljeća za ukrajinsko pjesništvo”. Harambašić je objavljivao nove prijevode po časopisima, predočivši na hrvatskomu gotovo cijeli *Kobzar*. Ukrajinskome su pjesniku posvećivali punu pozornost hrvatski pisci i istraživači i u sljedećem stoljeću. U krugu hrvatske ukrajiniane poznata su imena hrvatske kulture, čemu je svoj doprinos neprekidno davala i ukrajinska dijaspora u Hrvatskoj. U dramatičnim godinama Drugoga svjetskoga rata pozornost Ukrajini i Ševčenkovu stvaralaštvu posvetio je Stanko Gašparović, autor opsežne studije o pjesniku te publikacija o Ukrajini, objavljenih u Hrvatskoj reviji. Za Ševčenka su se zanimali vodeći hrvatski slavisti, akademici Josip Badalić, Aleksandar Flaker, Antica Menac, koji su dali svoj doprinos stvaranju lika Ukrajine.

U Hrvatskoj je tako uspostavljena bogata tradicija ukrajinistike, i u takvu ozračju novi su prijevodi Tarasa Ševčenka posve logični te čekaju svoje ostvarenje.

iB

218254

